

Ο ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ 2019

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Επιστημονικός Υπεύθυνος
Γιάννης Σπιλάνης, Καθηγητής**

**Μυτιλήνη
2021**

Πρόλογος

Το Πανεπιστήμιο του Αιγαίου είναι το πρώτο ελληνικό ΑΕΙ που από το τέλος της δεκαετίας του 80 δημιούργησε το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη "Διοίκηση, Πολιτική και Σχεδιασμό του Τουρισμού" με στόχο να καλύψει το αντίστοιχο κενό που υπήρχε μέχρι τότε στη διδασκαλία και στην έρευνα του σημαντικότερου κλάδου της ελληνικής οικονομίας. Στο διάστημα που μεσολάβησε αναπτύχθηκε σημαντική έρευνα στο γνωστικό αυτό αντικείμενο, ενώ δημιουργήθηκε και μια νέα γενιά επιστημόνων με μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές. Από το 2017 λειτουργεί και το πρώτο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών τουρισμού.

Το 2013 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού αναγνωρίζοντας την επιστημονική εγκυρότητα του Ιδρύματος του ανέθεσε την επιστημονική ευθύνη της λειτουργίας του πρώτου Παρατηρητηρίου Βιώσιμου Τουρισμού στην Ευρώπη για τα νησιά του Αιγαίου που δημιουργήθηκε σε συνεργασία με τις Περιφέρειες Νοτίου και Βορείου Αιγαίου. Στόχος του Παρατηρητηρίου είναι η δημιουργία ενός εργαλείου που θα επιτρέπει στους εμπλεκόμενους φορείς να σχεδιάζουν τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής τους με βάση δεδομένα και ανάλυση για να τεκμηριώνουν τις αποφάσεις τους.

Ως πρώτη προπαρασκευαστική δράση του Παρατηρητηρίου θεωρήθηκε απαραίτητο να γίνει η συνολική αποτίμηση του ελληνικού τουρισμού με βάση τις πρόσφατες τάσεις των μεγεθών όπως καταγράφονται από την ελληνική πολιτεία (Ελληνική Στατιστική Αρχή) τους επαγγελματικούς φορείς (ΞΕΕ, ΣΕΤΕ κλπ) και τους διεθνείς οργανισμούς (UNWTO, WTTC). Η ενέργεια αυτή που ολοκληρώθηκε το 2014 θεωρήθηκε απαραίτητη ώστε να υπάρξει ένα πλαίσιο αναφοράς και ανάλυσης του τουρισμού των ελληνικών νησιών με έμφαση στα νησιά του Αιγαίου που ολοκληρώθηκε το 2016.

Σήμερα επιχειρείται η 2^η έκδοση αυτής της προσπάθειας με αρκετές αλλαγές σε σχέση με την αρχική τόσο στη δομή όσο και στο περιεχόμενο ενσωματώνοντας μια περισσότερο αναλυτική μεθοδολογία αλλά και όσα νέα δεδομένα έχουν δει το φως της δημοσιότητας. Η ανάλυση αυτή βασίζεται στη παρουσίαση της εξέλιξης των βασικών μεγεθών της ζήτησης και της προσφοράς, αλλά και των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων του τουρισμού (όπου υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) ώστε να αποτιμηθεί η πορεία του και η συμβολή του στην ανάπτυξη της χώρας. Πρόθεση της αποτύπωσης αυτής είναι να διερευνηθούν και να αξιολογηθούν οι οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές της τουριστικής ανάπτυξης και να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις τους στη βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας με βάση τους 17 SDGs. Στη παρούσα έκθεση υπάρχει μια πρώτη προσπάθεια ενσωμάτωσης και της περιβαλλοντικής διάστασης παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχουν επίσημα δεδομένα ή έστω εκτιμήσεις σχετικά με τα αποτελέσματα που έχει η τουριστικά δραστηριότητα για το περιβάλλον σχετικά με τις χρήσεις γης, τη κατανάλωση νερού και ενέργειας και τη παραγωγή αποβλήτων.

Η επιλογή των μεγεθών και των δεικτών που χρησιμοποιήθηκαν, αλλά και η δομή της παρουσίασης υπαγορεύεται από τις διεθνείς τάσεις που ακολουθούνται για την αποτίμηση του Βιώσιμου Τουρισμού αλλά και της τεχνογνωσίας που αποκτήθηκε στο Παρατηρητήριο με τη χρόνια ενασχόληση με

το θέμα. Έχει ως στόχο να επισημάνει τα ισχυρά αλλά και τα αδύνατα στοιχεία του ελληνικού τουρισμού καθώς και τις ελλείψεις σε δεδομένα που θεωρούνται απαραίτητα για μια τεκμηριωμένη ανάλυση που θα μπορεί να χρησιμεύσει ως εργαλείο για τη χάραξη αποτελεσματικής πολιτικής.

Παράλληλα δημιουργήθηκε και μια βάση δεδομένων που θα χρησιμεύσει ως πλαίσιο για τις αναλύσεις που θα ακολουθήσουν τόσο σε εθνικό όσο και σε χωρικό επίπεδο.

Οι παρατηρήσεις σας για τυχόν λάθη, παραλήψεις και ελλείψεις είναι ευπρόσδεκτες σε μια προσπάθεια να βελτιωθεί το αποτέλεσμα αλλά και η χρησιμότητα της έκθεσης. Μπορείτε να τις στείλετε στη διεύθυνση stobservatory@aegean.gr

Δρ. Γιάννης Σπιλάνης
Καθηγητής
Δ/ντής Εργαστηρίου Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης
Δ/ντής Παρατηρητηρίου Βιώσιμου Τουρισμού Αιγαίου

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος	2
Εισαγωγή.....	6
1. Η ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	12
1.1 ΠΡΟΣΦΟΡΑ.....	12
1.1.1. Τα τουριστικά θέλγητρα	13
1.1.2. Οι τουριστικές επιχειρήσεις	18
1.1.2.1. Τα καταλύματα, επαγγελματικά και ιδιωτικά.....	18
1.1.2.2. Εποχικότητα Προσφοράς	32
1.1.2.3. Οι άλλες τουριστικές επιχειρήσεις και οι δραστηριότητες	33
1.2 ΖΗΤΗΣΗ	40
1.2.1. Αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών	40
1.2.2. Χαρακτηριστικά των ημεδαπών τουριστών	48
1.2.3 Χαρακτηριστικά των αλλοδαπών τουριστών	49
1.2.4. Αφίξεις αλλοδαπών τουριστών ανά μέσο ταξιδιού και πύλη εισόδου.....	51
1.2.5. Εποχικότητα των αφίξεων-διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών.....	54
1.2.6. Θαλάσσιος Τουρισμός: Κρουαζιέρα και yachting.....	57
1.2.8. Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων	58
1.3 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΑΓΟΡΑΣ.....	62
1. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	67
2.1. Οικονομικά αποτελέσματα και απόδοση της τουριστικής δραστηριότητας	67
2.2 Η τουριστική απασχόληση και τα χαρακτηριστικά της	95
2.3 Τουρισμός και περιβάλλον	103
2. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 109	
2.1. Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομική αποτελεσματικότητα	109
2.2. Οι επιπτώσεις στην κοινωνική δικαιοσύνη.....	124
2.3. Οι επιπτώσεις στη περιβαλλοντική διατήρηση	125
3.3.1 Εδαφος, βιοποικιλότητα και τοπίο	126
3.3.2 Ποσότητα και ποιότητα νερού και ποιότητα θαλασσινού νερού	128

3.3.3. Θάλασσα	133
Παράρτημα 1: Χαρακτηριστικά προϊόντα τουριστικής κατανάλωσης και χαρακτηριστικές τουριστικές δραστηριότητες	134
Παράρτημα 2: Βασικές παράμετροι για την καταγραφή του τουρισμού	137
Παράρτημα 3. Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία και ο τρόπος υπολογισμού της με βάση την άμεση, την έμμεση και την παράγωγη συμβολή.....	138

Εισαγωγή

Ο τουρισμός αποτελεί μια σημαντική και συνεχώς εντεινόμενη δραστηριότητα σε παγκόσμιο επίπεδο όπως καταγράφεται τόσο από την αύξηση του αριθμού των διακινούμενων τουριστών όσο και από τη συνολική τουριστική δαπάνη αλλά και τη απασχόληση. Μάλιστα εμφανίζεται σε περιόδους κρίσεων να έχει καλύτερη αντοχή από άλλους παραγωγικούς κλάδους, ανάλογης σημαντικότητας¹. Το ερώτημα που τίθεται είναι το κατά πόσο ο τουρισμός συμβάλει στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης (των SDGs όπως προσδιορίστηκαν από τον ΟΗΕ οι στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης για το 2030), δηλαδή κατά πόσο συμβάλει στη παγκόσμια προσπάθεια για ένα πιο βιώσιμο πλανήτη. Και αν όχι, αν δηλαδή η συμβολή του είναι προς την αντίθετη κατεύθυνση (αν οδηγεί σε μη βιώσιμα μονοπάτια τη χώρα και/ή επιμέρους προορισμούς), θα πρέπει να διερευνήσουμε που εστιάζεται το πρόβλημα ώστε να είμαστε σε θέση να σχεδιάζουμε τις αλλαγές που πρέπει να επιφέρουμε και σε ποιες παραμέτρους ακριβώς έτσι ώστε να αντιστραφεί η τάση αυτή. Ή αν η συμβολή του είναι ανεπαρκής ή αμφιλεγόμενη, τότε θα πρέπει να διερευνήσουμε πως μπορούμε να βελτιώσουμε τα αποτελέσματα του, το αποτύπωμα του.

Επομένως πρώτα απ' όλα οφείλουμε να κατανοήσουμε ποιοι είναι οι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης που διακρίνονται σε οικονομικούς (πχ. υπεύθυνη παραγωγή και κατανάλωση), κοινωνικούς (πχ. εξάλειψη φτώχειας) και περιβαλλοντικούς (πχ. βιοποικιλότητα, βιώσιμες πόλεις) και με ποιόν τρόπο αυτοί συνδέονται με τη τουριστική δραστηριότητα και επηρεάζονται από τα χαρακτηριστικά της. Κατά συνέπεια οφείλουμε να δημιουργήσουμε ένα μοντέλο που να συνδέει τα στοιχεία της συγκεκριμένης οικονομικής δραστηριότητας που μας απασχολεί εδώ (πχ. τουριστικά θέλγητρα, τουριστικές και γενικές υποδομές και υπηρεσίες) και τα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά αποτελέσματα της με τις παραμέτρους και τις μεταβλητές που καταγράφουν τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, ώστε να εκτιμήσουμε τις επιπτώσεις τους σε αυτούς. Δηλαδή οφείλουμε να «μετρήσουμε» το αποτύπωμα που αφήνει ο τουρισμός στη συγκεκριμένη περιοχή που μελετάμε και αφού αξιολογήσουμε τα χαρακτηριστικά του (δηλαδή το κατά πόσο είναι βιώσιμος) στη συνέχεια να εκτιμήσουμε αν το συγκεκριμένο οικοσύστημα που αναλύουμε αντέχει στη πίεση που του ασκεί το τουριστικό αποτύπωμα. Δηλαδή, αν αντέχει χωρίς να αλλοιωθούν σημαντικά κρίσιμα χαρακτηριστικά του (πχ. η πληθυσμιακή σύνθεση, η δομή της οικονομίας, η βιοποικιλότητα, το τοπίο, οι πολιτιστικοί πόροι υλικοί και άυλοι κλπ). Να εξετάσουμε δηλαδή αν έχει ή όχι ξεπεραστεί η φέρουσα ικανότητα του (ή επιμέρους στοιχείων του), γεγονός που θα το καταστήσει μη βιώσιμο². Κατά συνέπεια θα πρέπει να προσδιορίσουμε τις μεταβλητές που επιτρέπουν να προσδιορίσουμε το «τουριστικό απο-

¹ Αντίθετα με ότι είχε συμβεί τις προηγούμενες φορές μέχρι σήμερα, η πανδημία του COVID-19, έχει παραλυτικές συνέπειες στον τουρισμό.

² Για παράδειγμα η υποβάθμιση των πολιτιστικών πόρων, του τοπίου, του αστικού περιβάλλοντος, των άυλων στοιχείων του πολιτισμού, της ποιότητας ζωής κλπ σε ένα προορισμό είτε από τον ίδιο τον τουρισμό ή από άλλες δραστηριότητες λειτουργεί αρνητικά στην δυνατότητα του προορισμού να διατηρήσει επί μακρόν τουριστική δραστηριότητα με ικανοποιητικά οικονομικά αποτελέσματα.

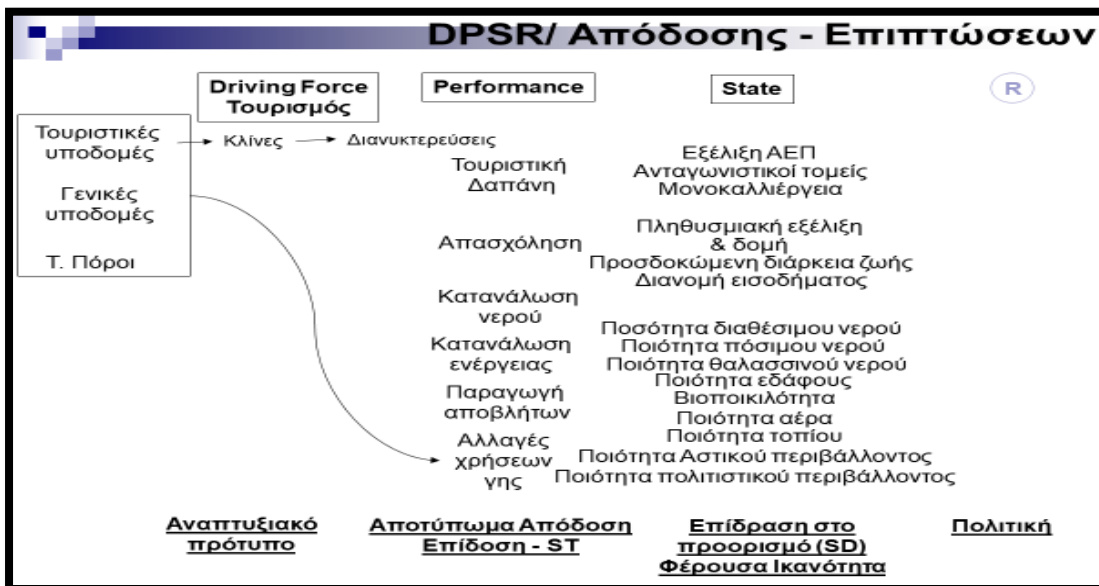
τύπωμα» σε μια περιοχή και να τις συνδέσουμε με τα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης. Βιώσιμος είναι ο τουρισμός που όχι απλά δεν αποδυναμώνει τα κρίσιμα χαρακτηριστικά του προορισμού, αλλά αντίθετα τα ενδυναμώνει πχ. βοηθά στην αντιστροφή της συρρίκνωσης του πληθυσμού, στην ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας κλπ.

Γνωρίζουμε ότι τα όσα περιγράψαμε παραπάνω δεν ισχύουν με τον ίδιο τρόπο παντού αφού από τη μια πλευρά η ένταση της τουριστικής δραστηριότητας δεν είναι η ίδια σε όλες τις χώρες και τις περιοχές του πλανήτη, αλλά και από την άλλη το περιεχόμενο της τουριστικής ανάπτυξης, το μοντέλο ανάπτυξης, δεν είναι ταυτόσημο παντού. Η Ελλάδα αποτελεί μια από τις χώρες όπου ο τουρισμός αποτελεί σημαντική δραστηριότητα αφού παράγει το 6,7% του ΑΕΠ³, ενώ συμβάλει στο 12,5% της συνολικής απασχόλησης της χώρας. Βέβαια γνωρίζουμε ότι ούτε σε επίπεδο Ελλάδας οι τουριστικές ροές κατανέμονται ομοιόμορφα στο χώρο: περίπου το 60% της δραστηριότητας συγκεντρώνεται σε 3 νησιωτικές περιφέρειες (Ν.Αιγαίο, Κρήτη, Ιόνια) ενώ μαζί με περιορισμένο αριθμό παράκτιων περιοχών -κυρίως την Αττική και τη Χαλκιδική- καλύπτεται πάνω από το 80% της δραστηριότητας.

Με βάση τη γενική προσέγγιση που αναφέραμε, στόχος της έκθεσης είναι:

- η καταγραφή και η αξιολόγηση της κατάστασης της τουριστικής δραστηριότητας και του αποτυπώματός της,
- η εκτίμηση κατά πόσο οι αλλαγές που προκαλεί ο τουρισμός στη χώρα επηρεάζουν τη πορεία της χώρας προς την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, ενώ παράλληλα θα επιχειρηθεί να καταγραφούν και οι περιφερειακές διαφοροποιήσεις.

Η όλη προσέγγιση βασίζεται στο μεθοδολογικό εργαλείο DPSIR που συνδέει την κινητήρια δύναμη, που στη περίπτωση μας είναι ο τουρισμός, με τις πιέσεις για αλλαγές που ενεργοποιεί στον προορισμό.

Η προσέγγιση αυτή απαιτεί τη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων και πληροφοριών που να αφορούν:

³ Αφορά τη συμβολή μόνο του κλάδου «Καταλύματα και δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης» στο ΑΕΠ και στην απασχόληση

I) Στην καταγραφή της τουριστικής δραστηριότητας σχετικά με:

- **τη τουριστική προσφορά.** Ως τουριστική προσφορά νοούμε το σύνολο εκείνων των αγαθών και υπηρεσιών που προτείνονται από τον προορισμό στον καταναλωτή, προκειμένου να ικανοποιήσει τις ανάγκες εκείνες που χαρακτηρίζονται ως τουριστικές. Η τουριστική προσφορά διακρίνεται σε πρωτογενή (τουριστικοί πόροι) και σε δευτερογενή (γενικές και τουριστικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες) και εμπλέκει τόσο το κράτος (συμπεριλαμβανόμενης της αυτοδιοίκησης) όσο και τις επιχειρήσεις, αλλά και τη τοπική κοινωνία.
- **τη τουριστική ζήτηση.** Ως τουριστική ζήτηση νοούμε αυτήν που δημιουργούν οι τουρίστες που επισκέπτονται έναν προορισμό για να καλύψουν τις ανάγκες τους με βάση τα προσωπικά τους κίνητρα⁴. Ταυτόχρονα διερευνούμε τα χαρακτηριστικά της ζήτησης όπως αποτυπώνει η συμπεριφορά των τουριστών σ' αυτόν (πχ. επισκέψεις σε αξιοθέατα, δραστηριότητες, αγορές), ενώ η σύνδεση των πληροφοριών αυτών με τον βαθμό ικανοποίησης τους αποτελεί πρόσθετη πληροφορία χρήσιμη για τον φορέα αξιολόγησης και σχεδιασμού.
- **την οργάνωση της τουριστικής αγοράς,** δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η σύνδεση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, όπως για παράδειγμα αν παραγωγοί και καταναλωτές έρχονται σε άμεση επαφή μεταξύ τους (βραχεία αλυσίδα διακίνησης) ή μεσολαβούν ενδιάμεσοι (τουριστικά πρακτορεία, ΤΟ, πλατφόρμες, κλπ) επηρεάζοντας τιμές και ροές.

II) Στην καταγραφή των αποτελεσμάτων της τουριστικής δραστηριότητας που σχετίζεται με:

- το ύψος της **τουριστικής δαπάνης και/ή το ύψος των εσόδων των τουριστικών επιχειρήσεων, αλλά και οι επιδόσεις τους.**
- το μέγεθος της **τουριστικής απασχόλησης** και των ποιοτικών της χαρακτηριστικών.
- τις **περιβαλλοντικές πιέσεις** που ασκούνται από τις δραστηριότητες που συνδέονται άμεσα με τον τουρισμό και αφορούν την χρήση εδάφους για εγκαταστάσεις και υποδομές, την κατανάλωση νερού και ενέργειας, την παραγωγή και διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων καθώς και αέριων ρύπων.

Τα παραπάνω είναι απαραίτητα ώστε να υπάρχει μια σαφής καταγραφή της τουριστικής δραστηριότητας και των άμεσων αποτελεσμάτων της, δηλαδή του «αποτυπώματος» του τουρισμού⁵.

III) Στην εκτίμηση των αλλαγών που προκαλεί ο τουρισμός στην κατάσταση της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος του προορισμού και αφορά:

- Το πώς το ύψος της **τουριστικής δαπάνης** επηρεάζει και προς ποια κατεύθυνση την άμεση κατάσταση αλλά και τις προοπτικές (δυναμική ή ευθραυστότητα) της τοπικής οικονομίας μέσω των ενδοκλαδικών σχέσεων όπως αποτυπώνουν οι πίνακες εισροών-εκροών και οι πολλαπλασιαστές. Μεταβλητές όπως είναι το ύψος, η μεταβολή και η σύνθεση του ΑΕΠ, το ύψος, η μεταβολή και η σύνθεση των επενδύσεων, το ύψος, η μεταβολή και η δομή της απασχόλησης, η παραγωγικότητα, οι εισαγωγές και οι εξαγωγές και άλλα μακροοικονομικά

⁴ Τα κίνητρα των τουριστών-καταναλωτών διαφέρουν από άτομο σε άτομο: άλλος ενδιαφέρεται απλά να ξεκουραστεί σε μια παραλία, άλλος να αθληθεί, άλλος να γνωρίσει έναν τόπο και τους ανθρώπους του, άλλος να δει μοναδικά στοιχεία της χλωρίδας και της πανίδας κλπ και επιλέγει έναν από τους προορισμούς που προσφέρουν το αντίστοιχο «τουριστικό προϊόν».

⁵ Οι κύριες μεταβλητές που είναι απαραίτητες για την υλοποίηση της ανάλυσης της κατάστασης ενός προορισμού και οι πηγές άντλησης των δεδομένων καταγράφονται στη συνέχεια

μεγέθη, δίνουν την εικόνα και τις τάσεις της οικονομίας αλλά και το πώς αυτή επηρεάζεται από τον τουρισμό.

- Το πώς η **τουριστική απασχόληση** συμβάλλει στην κοινωνική δικαιοσύνη, προσφέροντας ευκαιρίες για όλους, όπως αποτυπώνεται μέσα από δείκτες που αναφέρονται τόσο στη δομή και τη δυναμική του πληθυσμού όσο και στην κοινωνική συνοχή. Σχετικές μεταβλητές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι η εξέλιξη του πληθυσμού και των ποιοτικών του χαρακτηριστικών που επηρεάζονται άμεσα από την αναπτυξιακή δυναμική (ηλικιακή σύνθεση, φυσική κίνηση πληθυσμού, επίπεδο εκπαίδευσης κλπ), το ποσοστό ανεργίας, το κατά κεφαλήν εισόδημα και η κατανομή του, το ποσοστό του πληθυσμού κάτω από το επίπεδο φτώχειας, το προσδόκιμο ζωής.
- Το πώς ο τουρισμός επηρεάζει **την ποιότητα ζωής** των μονίμων κατοίκων, όπως πχ. τη ποιότητα υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος (πχ. υδροδότηση, παροχή υπηρεσιών υγείας, κλπ.), βελτίωση ή υπερφόρτωση δημόσιων υποδομών (πχ. οδικό δίκτυο, δίκτυο ενέργειας) κλπ.
- Το πώς οι **περιβαλλοντικές πιέσεις** από τις δραστηριότητες που συνδέονται άμεσα με τον τουρισμό επιδρούν στην περιοχή, κυρίως σε ό,τι αφορά στην κατάσταση στο πόσιμο νερό (ποιότητα και ποσότητα), στο θαλάσσιο νερό (ποιότητα), στο έδαφος, στη χερσαία και τη θαλάσσια βιοποικιλότητα, στην ατμόσφαιρα, στο τοπίο και στην αστική ποιότητα. Οι πιέσεις αυτές καταγράφονται ως μείωση του φυσικού κεφαλαίου (αποθέματος), λόγω είτε της υπερβολικής κατανάλωσης είτε της υπερβολικής ρύπανσης, είτε ακόμη συνδυασμού τους και ανεπαρκών πολιτικών διαχείρισης. Η μείωση αυτή θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα της φύσης να παράγει τις οικοσυστημικές υπηρεσίες, υπηρεσίες απαραίτητες για την ανθρώπινη επιβίωση (τροφή, νερό, κλιματική ισορροπία, αναπαραγωγή χλωρίδας-πανίδας κλπ.), γεγονός που έχει άμεση επίδραση στον ίδιο τον άνθρωπο και στην αναπτυξιακή διαδικασία. Ειδικά σε ό,τι αφορά στον τουρισμό, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος έχει άμεση αρνητική επίδραση στην ποιότητα των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών και κατά συνέπεια στη ποιότητα του παραγόμενου τουριστικού προϊόντος.

Ο τουρισμός μπορεί, από το «αποτύπωμα» που αφήνει, να επιφέρει σημαντικές αλλαγές σε ό,τι αφορά την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική φέρουσα ικανότητα του προορισμού και εν τέλει στη βιωσιμότητά του. Επομένως, θα πρέπει να καταγραφούν και να αξιολογηθούν οι εξελίξεις και οι τάσεις που δημιουργούνται σε ό,τι αφορά στην κατάσταση του προορισμού από την επίδραση του τουρισμού και να προβλεφθούν οι ανάλογες διορθώσεις στην στρατηγική και στις δράσεις που θα υιοθετηθούν ως πολιτικές.

Η ποσοτική προσέγγιση των παραπάνω θα γίνει με τη χρήση τόσο δευτερογενών δεδομένων όσο και προσεγγίσεων με υποθέσεις εργασίας ή βιβλιογραφικών δεδομένων στις περιπτώσεις που δεν υπάρχει άλλη πληροφορία⁶. Τα βιβλιογραφικά δεδομένα θα πρέπει αντικατασταθούν με πραγματικά όσο θα προχωρά η συλλογή δεδομένων μέσα από φορείς που έχουν τη πληροφορία αυτή ή τελικά από πρωτογενή έρευνα.

⁶ Για παράδειγμα ο συνολικός αριθμός των διανυκτερεύσεων που δεν υπάρχει καταγεγραμμένος μπορεί να εκτιμηθεί από υπάρχοντα δεδομένα με κάποιες υποθέσεις εργασίας, ενώ η παραγωγή στερεών αποβλήτων ή κατανάλωσης ενέργειας ανά διανυκτέρευση από βιβλιογραφικές πηγές

Κρίσιμες παράμετροι στην όλη προσέγγιση είναι ο αριθμός των διαθέσιμων κλινών και ο αριθμός διανυκτερεύσεων που καταγράφουν την παραγωγική δυνατότητα και τη πραγματική παραγωγή τουριστικών υπηρεσιών αντίστοιχα. Αποτελούν τις μεταβλητές κλειδιά στον υπολογισμό αποτελεσμάτων και συνεπειών και των αντίστοιχων δεικτών που είναι απαραίτητοι για διαχωρικές και διαχρονικές συγκρίσεις σε ότι αφορά τόσο την ανώτατη δυνατή πίεση που ασκείται σε έναν προορισμό με βάση τη δυνατότητα του μέγιστου αριθμού ατόμων που μπορούν να φιλοξενηθούν με βάση τις διαθέσιμες κλίνες (κλίνες ανά κάτοικο και τχ), όσο και τη πραγματική πίεση που ασκούν όσοι τελικά διανυκτέρευσαν⁷ σε έναν προορισμό («ισοδύναμοι πρόσθετοι κάτοικοι»⁸ ανά κάτοικο και τχ).

Επειδή το σύνολο των πληροφοριών που απαιτούνται για μια πλήρως τεκμηριωμένη ανάλυση της κατάστασης είναι δύσκολο να οριοθετηθεί και εξαρτάται σημαντικά από το βάθος της ανάλυσης που θα επιχειρηθεί, επιλέγεται ένας σχετικά περιορισμένος αριθμός δεικτών που είναι απαραίτητος για τη κάλυψη των βασικών απαιτήσεων ενός συστήματος παρατήρησης.

Σε ότι αφορά στη διερεύνηση του βαθμού βιωσιμότητας της τουριστικής δραστηριότητας προτείνονται οι παρακάτω δείκτες:

- Διανυκτερεύσεις ανά κλίνη
- Έσοδα ανά διανυκτέρευση
- Έσοδα ανά κλίνη
- (Συνολική*) Απασχόληση ανά κλίνη
- (Συνολική) Κατανάλωση νερού ανά διανυκτέρευση
- (Συνολική) Κατανάλωση ενέργειας ανά διανυκτέρευση
- (Συνολική) Παραγωγή στερεών αποβλήτων ανά διανυκτέρευση
- (Συνολική) Παραγωγή νιτρικών ανά διανυκτέρευση
- (Συνολική) Παραγωγή φωσφορικών ανά διανυκτέρευση
- (Συνολική) Κατανάλωση επιφάνειας εδάφους ανά κλίνη (συμπεριλαμβανόμενων όλων των χώρων)

**η λέξη συνολική αναφέρεται στο αποτέλεσμα από τη λειτουργία όλων των κατηγοριών τουριστικών επιχειρήσεων, δηλαδή όλων των επιχειρήσεων που εξυπηρετούν τον επισκέπτη.*

Από την παρουσίαση των βασικών δεικτών επιβεβαιώνεται η σημασία των μεταβλητών-κλειδιά που είναι απαραίτητες για τον υπολογισμό τους, όπως:

- Διαθέσιμες κλίνες των διαφόρων κατηγοριών καταλυμάτων (επαγγελματικών και ιδιωτικών)
- Αριθμός διανυκτερεύσεων στις διαφορετικές κατηγορίες καταλυμάτων

Σε ότι αφορά στην επίδραση της τουριστικής δραστηριότητας στη βιωσιμότητα του προορισμού προτείνονται οι παρακάτω δείκτες:

⁷ Αναφερόμαστε αποκλειστικά σε όσους διανυκτερεύουν (τουρίστες) και όχι στους ημερήσιους επισκέπτες γιατί με βάση τον προσωρινό Δορυφόρο Λογαριασμό Τουρισμού (ΔΛΤ) της Ελλάδας η βαρύτητα τους στο σύνολο είναι περιορισμένη (περίπου 5%) και είναι ιδιαίτερα δύσκολο να αποτυπωθεί σε επίπεδο χώρας.

⁸ Αναφερόμαστε στην αναγωγή του συνόλου των διανυκτερεύσεων που πραγματοποιούνται σε έναν προορισμό σε πρόσθετη ετήσια πληθυσμιακή αύξηση με ότι αυτή συνεπάγεται σε καταναλωτική δαπάνη (έστω με τα ιδιαίτερα της χαρακτηριστικά) με την αντίστοιχη απασχόληση που δημιουργεί και σε περιβαλλοντική επιβάρυνση (κατανάλωση νερού και ενέργειας, παραγωγή αποβλήτων)

- Τουριστικά έσοδα ή έσοδα τουριστικών επιχειρήσεων / συνολικό ΑΕΠ
- Τουριστική απασχόληση / συνολική απασχόληση
- Αριθμός τουριστικών + ιδιωτικών κλινών/κάτοικο
- Αριθμός ισοδύναμων κατοίκων (συνολικές διανυκτερεύσεις/365)/κάτοικο
- Κατανάλωση νερού στον τουρισμό/συνολική κατανάλωση νερού στον προορισμό
- Κατανάλωση ενέργειας στον τουρισμό/συνολική κατανάλωση ενέργειας
- Παραγωγή στερεών αποβλήτων στον τουρισμό/συνολική παραγωγή στερεών αποβλήτων
- Παραγωγή νιτρικών από την τουριστική δραστηριότητα/συνολική παραγωγή νιτρικών
- Παραγωγή φωσφορικών από την τουριστική παραγωγή / συνολική παραγωγή φωσφορικών
- Δομημένη έκταση από τουριστικές επιχειρήσεις / συνολική δομημένη έκταση
- Αριθμός τουριστικών και ιδιωτικών κλινών/επιφάνεια διοικητικής περιοχής
- Αριθμός τουριστικών και ιδιωτικών κλινών/επιφάνεια προορισμού

Στο Παράρτημα 1 καταγράφονται οι μεταβλητές που είναι απαραίτητες για τον υπολογισμό των δεικτών.

1. Η ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στο παρόν κεφάλαιο καταγράφονται οι εξελίξεις που αφορούν στη τουριστική προσφορά και ζήτηση, αλλά και στην οργάνωση της τουριστικής αγοράς σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Επίσης, γίνεται αναφορά στα στοιχεία που αφορούν την κατανομή της δραστηριότητας ανά κατηγορία καταλύματος γεγονός που επηρεάζει καθοριστικά τόσο τα αποτελέσματα όσο και τις επιδόσεις της.

1.1 ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Η προσφορά καθορίζεται:

- από τη μια πλευρά από τα θέλγητρα - υλικά και άυλα, αξιοποιημένα ή λιγότερο αξιοποιημένα αλλά τουλάχιστον επισκέψιμα – που υπάρχουν και κατά πόσο αυτά προσελκύουν καταναλωτές-τουρίστες (δηλαδή ανταποκρίνονται στις τρέχουσες καταναλωτικές τάσεις και πρότυπα) παρέχοντας τους ικανοποίηση και
- από την άλλη πλευρά από τις υπηρεσίες που προσφέρονται στον προορισμό τόσο από τις επιχειρήσεις του τουριστικού «τομέα»⁹, όσο και από τις υπηρεσίες των άλλων κλάδων και του δημόσιου τομέα.

Βασικός στόχος της ενότητας είναι να εκτιμηθεί το τουριστικό παραγωγικό δυναμικό και τα χαρακτηριστικά του με **κρίσιμη παράμετρο τον αριθμό των διαθέσιμων κλινών που καθορίζει την παραγωγική δυναμικότητα του «κλάδου»**. Η σωστή εκτίμηση του μεγέθους αυτού ήταν από πάντα προβληματική γιατί πάντα υπήρχαν τα άγνωστου αριθμού «αδήλωτα» ενοικιαζόμενα δωμάτια και κατοικίες, ενώ τα τελευταία χρόνια με την εξάπλωση της οικονομίας του διαμοιρασμού ο αριθμός των ιδιωτικών κατοικιών που χρησιμοποιούνται ως τουριστικά καταλύματα βραχείας περιόδου ήρθε να προστεθεί σε εκείνα που ήταν μακράς περιόδου αλλά και τις παραθεριστικές κατοικίες που συχνά έχουν πολλούς ρόλους. Ταυτόχρονα χρειάζεται να προσδιοριστούν και μια σειρά ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της προσφοράς που θεωρούνται ότι επηρεάζουν τόσο τη ζήτηση, όσο και τα αποτελέσματα της δραστηριότητας.

Παρά το γεγονός ότι οι τουριστικές υποδομές αποτελούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας σε έναν προορισμό, όμως τα θέλγητρα είναι εκείνα που κινητοποιούν τον τουρίστα και τον οδηγούν στην επιλογή του να κάνει το ταξίδι του σε έναν προορισμό. Οι τουρίστες-καταναλωτές έχουν το κίνητρο τους για ένα ταξίδι (ξεκούραση, διασκέδαση, περιπέτεια, ανακάλυψη φύσης ή τοπικού πολιτισμού, άθληση, γαστρονομία, ευεξία κλπ) και ο προορισμός φροντίζει με βάση τα δικά του χαρακτηριστικά να «δημιουργεί» τα προϊόντα εκείνα που παρουσιάζουν συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τους ανταγωνιστές ώστε να προσελκύσει «πελάτες». Προφανώς τα ενδιαφέροντα των τουριστών δεν παραμένουν σταθερά επηρεαζόμενα και τόσο από τις τάσεις της αγοράς

⁹ Με βάση τον ΠΟΤ οι κλάδοι που εμπίπτουν στις χαρακτηριστικές τουριστικές δραστηριότητες είναι 10 (καταλύματα, υπηρεσίες διατροφής και ποτού, υπηρεσίες μεταφοράς επιβατών με τρένο, με αεροπλάνο, σε νερό και σε δρόμο, υπηρεσίες ενοικίασης μεταφορικών μέσων, γραφεία ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες ενοικίασης, πολιτιστικές δραστηριότητες και αθλητικές και άλλες ψυχαγωγικές δραστηριότητες), ενώ επιτρέπεται σε κάθε χώρα να προσθέσει άλλες δύο δραστηριότητες που τις θεωρεί τουριστικά σημαντικές για τη συγκεκριμένη χώρα (OECD, 2008, TSA – Recommended Methodological Framework)

όσο και από τις ευρύτερες τάσεις (πχ. βιωσιμότητα, ασφάλεια κλπ) και επομένως δεν μπορεί η ελκυστικότητα ενός προορισμού να θεωρείται δεδομένη στο χρόνο.

1.1.1. Τα τουριστικά θέλγητρα

Το ερώτημα που οφείλει τίθεται διαρκώς είναι «γιατί να έρθει ένας τουρίστας στον προορισμό» που εξετάζουμε, την Ελλάδα στην προκειμένη περίπτωση. Η απάντηση που δίνεται είναι ότι θα πρέπει να διερευνηθεί:

- αν ένας προορισμός είναι ήδη brand και για ποια χαρακτηριστικά του (δύσκολα θα αφορά ολόκληρη τη διοικητική περιφέρεια αλλά κάποιες συγκεκριμένες περιοχές-προορισμούς),
- ποια είναι τα θέλγητρα που έχει και πως αυτά βαθμονομούνται με βάση τη μοναδικότητα/ιδιαιτερότητα τους, τη πιστοποίηση τους (πχ. χαρακτηρισμένες φυσικές περιοχές, μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, παραδοσιακοί οικισμοί κλπ), την αναγνωρισιμότητα τους (πχ. επισκεψιμότητα αρχαιολογικών χώρων-μουσείων, σχόλια TripAdvisor, άλλη τεκμηρίωση όπως πχ. για Ομηρο ή Πυθαγόρα κλπ),
- αν τα τουριστικά προϊόντα που προσφέρει έχουν ποικιλία και ιδιοτυπία (ενσωματώνουν τοπικά χαρακτηριστικά) ή είναι σε ικανοποιητική σχέση ποιότητας/τιμής σε σύγκριση με ανταγωνιστικούς προορισμούς ώστε να τα προτιμήσουν οι τουρίστες-καταναλωτές.

Οι λόγοι για τους οποίους ένας τουρίστας επισκέπτεται την Ελλάδα συνδέονται συνήθως με χαρακτηριστικά που συνδέονται με το brand name της χώρας: καλό κλίμα, φιλόξενοι κάτοικοι, ασφάλεια, καλό φαγητό, ασφαλείς θάλασσες, πολλές και «ωραίες» παραλίες και «ωραίο» και εναλλασσόμενο τοπίο, πολυνησιωτικότητα και την ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα που έχει να κάνει τόσο με την αρχαία Ελλάδα όσο και με το σύγχρονο τρόπο ζωής (χαλάρωση, φαγητό, φιλοξενία, νυκτερινή διασκέδαση κλπ).

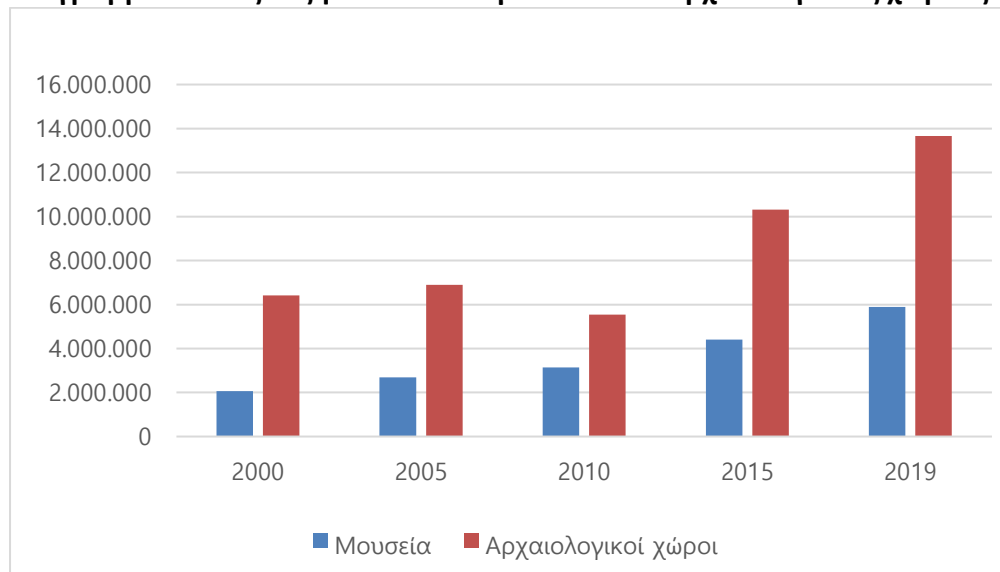
Τα περισσότερα από αυτά είναι είτε άυλα, είτε ελεύθερης πρόσβασης, ενώ σε ελάχιστες περιπτώσεις έχουν αναπτυχθεί δραστηριότητες που να δημιουργούν προστιθέμενη αξία. Για κάποια από αυτά που εστιάζονται στον αρχαίο πολιτισμό και έχουν θεωρηθεί σημαντικά είναι επισκέψιμοι χώροι και η ελκυστικότητά τους αποτυπώνεται στον αριθμό εισιτηρίων. Αντίθετα οι τόποι ελεύθερης πρόσβασης μπορούν να αξιολογηθούν από τα διάφορα δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης.

A) Επισκεψιμότητα μουσείων και αρχαιολογικών χώρων

Με δεδομένη τη σημασία του πολιτισμού για την ανάπτυξη του τουρισμού στη χώρα μας έχει σημασία να εξετάσουμε τη διαχρονική επισκεψιμότητα μουσείων και αρχαιολογικών χώρων καθώς και τη διασπορά της, γνωρίζοντας εξ αρχής ότι αφορά έναν σχετικά περιορισμένο αριθμό, αυτών που υπάρχουν στο Υπουργείο Πολιτισμού: 144 αρχαιολογικοί χώροι και 170 Μουσεία.

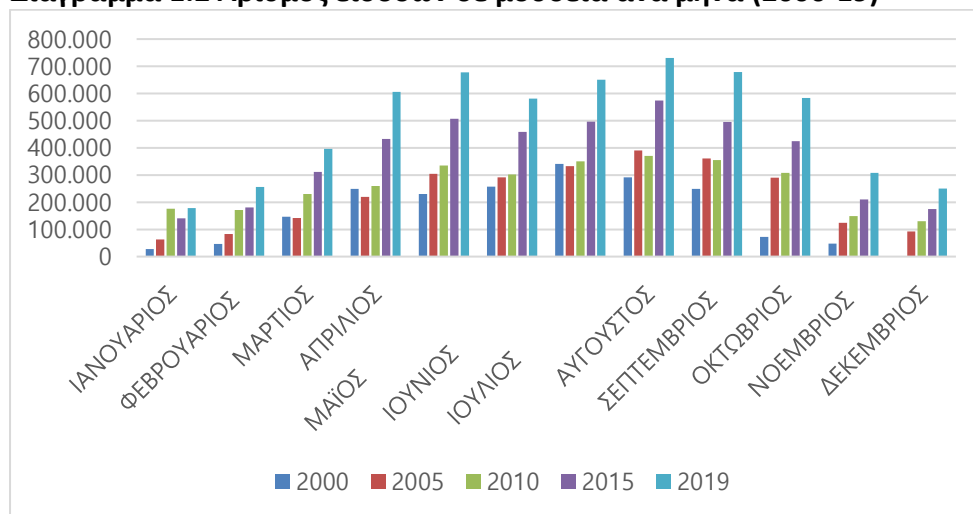
Σε ότι αφορά την εξέλιξη της επισκεψιμότητας, υπάρχει μια συνεχής αύξηση και ειδικά των αρχαιολογικών χώρων μετά το 2010 που φαίνεται να είναι αντίστοιχη της αύξησης των τουριστών τα τελευταία χρόνια. Η εποχικότητα των επισκέψεων είναι σημαντική, αλλά σαφώς πολύ λιγότερο έντονη από αυτή της εποχικότητας των διανυκτερεύσεων, δεδομένου ότι περιλαμβάνει πολλούς εγχώριους εκδρομείς.

Διάγραμμα 1.1 : Εξέλιξη εισόδων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους της χώρας (2000-19)

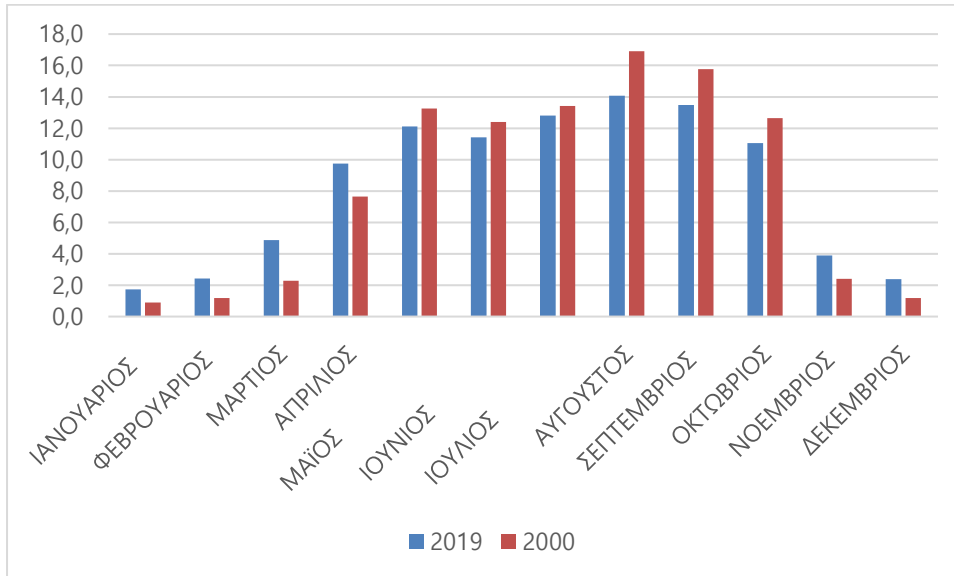
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα 1.2 Αριθμός εισόδων σε μουσεία ανά μήνα (2000-19)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα 1.3 Ποσοστό εισόδων σε αρχαιολογικών χώρων ανά μήνα 2019 και 2000

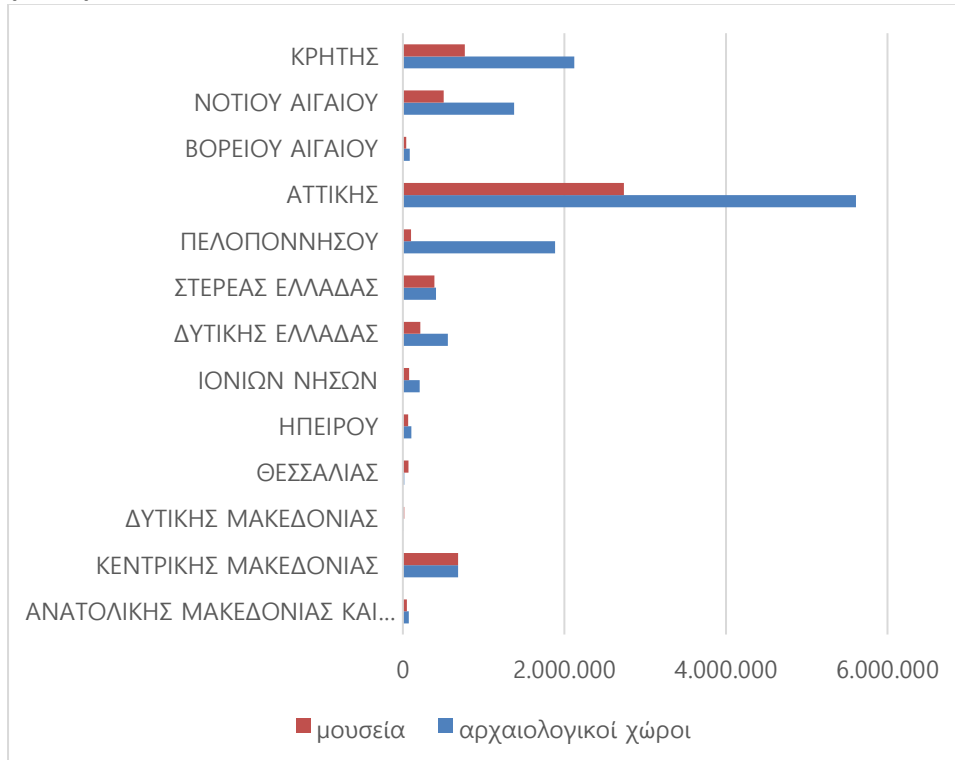

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά τη διασπορά των επισκέψιμων χώρων στις διάφορες περιοχές της χώρας, διαπιστώνουμε ότι η Αττική με την Ακρόπολη και το Μουσείο της κυριαρχεί απόλυτα των υπολοίπων. Σημαντική επισκεψιμότητα έχουν κυρίως οι «κλασσικοί» αρχαιολογικοί χώροι όπως της Επιδαύρου, των Μυκηνών, της Ολυμπίας, των Δελφών, της Κνωσού, του Σουνίου και της Λίνδου και οι «νεότεροι» του Δίου και της Βεργίνας.

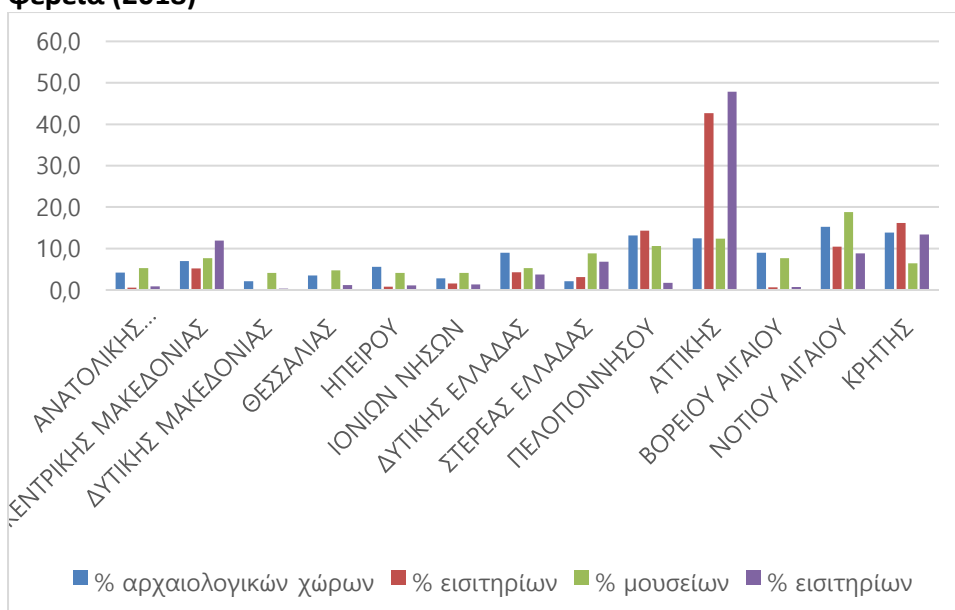
Σε επίπεδο διοικητικής περιφέρειας η Αττική έχει τα πρωτεία στην επισκεψιμότητα και ακολουθούν Κρήτη, Ν.Αιγαίο, Πελοπόννησος και Κεντρική Μακεδονία.

Διάγραμμα 1.4 : Αριθμός επισκέψεων αρχαιολογικών χώρων και μουσείων ανά περιφέρεια (2018)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα 1.5: % αριθμού και επισκεψιμότητας μουσείων και αρχαιολογικών χώρων ανά περιφέρεια (2018)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Β) Καταγραφή επισκεψιμότητας μνημείων και περιοχών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Αν και η καταγραφές που υπάρχουν δεν καλύπτουν το σύνολο του φάσματος των τουριστών έστω και αν η χρήση των κοινωνικών δικτύων διευρύνεται διαρκώς, έχουν ενδιαφέρον γιατί εκτός από τους αρχαιολογικούς χώρους περιλαμβάνει και τόπους όπου δεν υπάρχει καταμέτρηση επισκεπτών μέσω εισιτηρίου.

Πίνακας 1.1: Επισκεψιμότητα μνημείων και περιοχών

Μνημεία	Αριθμός σχολίων	Τοποθεσίες	Αριθμός σχολίων
Ακρόπολη	35335	Πλάκα	16053
Κνωσός	12510	Ρέθυμνο – πόλη	7891
Ρόδος - Λίνδος	10967	Μύκονος – Μικρή Βενετία	6877
Μουσείο Ηρακλείου	7168	Χανιά – λιμάνι	6322
Ρόδος – Παλάτι	6215	Μετέωρα	5264
Ολυμπία	3859	Σαμαριά	3171
Δελφοί	3911	Κέρκυρα – παλιά πόλη	3012
Παλαμίδι	3152		

Πηγή: Tripadvisor

Σε ότι αφορά τις τοποθεσίες ενδιαφέρον έχει η παρουσία δύο φυσικών-γεωλογικών μνημείων όπως τα Μετέωρα και η Σαμαριά.

Σε ότι αφορά τους τουριστικούς προορισμούς της χώρας τα στοιχεία της TripAdvisor επιβεβαιώνουν τα δεδομένα των διανυκτερεύσεων με τη Κρήτη στο σύνολο της να προηγείται, να ακολουθεί η Αττική, πολλά μεμονωμένα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, ενώ ο μόνος ηπειρωτικός προορισμός που ξεπερνά τα 100 χιλιάδες σχόλια είναι η Χαλκιδική.

γ) επισκεψιμότητα άλλων πολιτιστικών, φυσικών ή παραγωγικών πόρων

Και άλλοι πόροι είναι αντικείμενο ενδιαφέροντος από τους επισκέπτες, ειδικά αυτούς που αναζητούν να γνωρίσουν τον τόπο που επισκέπτονται. Το πρόβλημα που υπάρχει συνήθως είναι ότι αυτοί οι πόροι δεν είναι επισκέψιμοι με οργανωμένο τρόπο και συχνά δεν είναι αξιοποιημένοι ώστε είτε να παρέχουν ένα ολοκληρωμένο προϊόν, είτε έστω να αποτελούν μια ελκυστική δραστηριότητα.

Με βάση τη διεθνή εμπειρία, «παλιοί» πόροι βρίσκουν νέες αγορές με βάση τις νέες τάσεις της σύγχρονης ζωής. Για παράδειγμα τα ιαματικά νερά που αποτέλεσαν τη βάση τουριστικής ανάπτυξης πριν την «ανακάλυψη» της θάλασσας σε πολλές περιοχές της Ευρώπης, ξαναήλθαν στη «μόδα» μέσα από τη τάση για υγιεινή ζωή και ευεξία ως αντίδοτο στην έντονη ζωή όχι αποκλειστικά μιας οικονομικής ελίτ όπως πριν έναν αιώνα, αλλά στρωμάτων της μεσαίας και ανώτερης τάξης που αναζητά να «χαλαρώσει» από το στρες της καθημερινής ζωής. Στην Ελλάδα αυτοί οι πόροι που υπάρχουν με έμφαση σε 3 περιφέρειες της χώρας και σε περιοχές που δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένες τουριστικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο αξιοποίησης μέσα από μια ολοκληρωμένη στρατηγική «θερμαλισμού και τουρισμού ευεξίας» σε συνδυασμό με τη φύση και τις διατροφικές συνήθειες των συγκεκριμένων περιοχών.

Η ανάδειξη παραγωγικών πόρων έχει σημαντική ανάπτυξη ειδικά και στη χώρα μας μέσα από επισκέψιμα οινοποιεία, ενώ θα μπορούσε να μελετηθεί και η ανάδειξη άλλων εμβληματικών προϊόντων με τη λογική των διαδρομών γαστρονομίας.

Η διασύνδεση πολιτιστικών χώρων σε διαδρομές με συγκεκριμένη θεματική και σε συνδυασμό με ερμηνεία και με δραστηριότητες έχει αποτελέσει άξονα δράσης του Συμβουλίου της Ευρώπης εδώ και μερικές δεκαετίες. Στη χώρα μας, όπου ο πολιτισμός θεωρείται ένα συγκριτικό πλεονέκτημα και ένας σημαντικός παράγοντας της αρχικής τουριστικής ανάπτυξης υπήρξε η επίσκεψη των εμβληματικών περιοχών της Αττικής σε συνδυασμό με την Επίδαυρο, την Ολυμπία και τους Δελφούς. Από τότε δεν έχει υπάρξει κάποια ανάλογη κίνηση εκτός από το δίκτυο αρχαίων θεάτρων της Ηπείρου. Αποτέλεσμα αυτού είναι και η χαμηλή επισκεψιμότητα μνημείων και αρχαιολογικών χώρων που καταγράφηκε προηγούμενα.

Από τα υπάρχοντα δεδομένα προκύπτει ότι η Ελλάδα δεν έχει καταφέρει να αξιοποιήσει τα θέλγητρα της με τρόπο που να διαφοροποιήσει το τουριστικό της προϊόν και να αντιμετωπίσει δύο σημαντικά προβλήματα που είναι η χωρο-χρονική συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας, αλλά και η «φτώχεια» του τουριστικού προϊόντος όπως θα δούμε και στη συνέχεια. Κατά συνέπεια θα πρέπει να αναζητηθεί η στρατηγική εκείνη που θα αξιολογήσει και θα αξιοποιήσει τα θέλγητρα της χώρας σε σχέση τόσο με τη νέα εικόνα που θέλει να προβάλλει αλλά και τη διαφοροποίηση των ενδιαφερόντων των εν δυνάμει τουριστών. Ας μην ξεχνάμε ότι η δυναμική είσοδος στη τουριστική αγορά νέων εθνικοτήτων όπως η κινεζική και η ινδική, αλλά και η νοτιοαμερικανική με διαφορετικές προτιμήσεις από εκείνες των παραδοσιακών αγορών της χώρας δίνει νέες δυνατότητες που θα πρέπει να ελεγχθούν.

1.1.2. Οι τουριστικές επιχειρήσεις

Συνήθως η περιγραφή των τουρισμού σε ότι αφορά τις επιχειρήσεις περιορίζεται στη καταγραφή των καταλυμάτων αφού όχι μόνο αποτελεί την προϋπόθεση να υπάρχει τουρισμός σε μια περιοχή ανεξάρτητα αν υπάρχουν τουριστικά θέλγητρα ή όχι, αλλά και γιατί καθορίζει τη παραγωγική δυναμικότητα του κλάδου. Όμως τα καταλύματα δεν είναι οι μόνες τουριστικές επιχειρήσεις, ούτε μόνο με αυτά νοείται ένα τουριστικό προϊόν όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή. Κατά συνέπεια θα επιχειρηθεί να καταγραφούν τα διαθέσιμα στοιχεία και των άλλων κλάδων που αποτελούν τις χαρακτηριστικές τουριστικές δραστηριότητες.

1.1.2.1. Τα καταλύματα, επαγγελματικά και ιδιωτικά.

Τα τουριστικά καταλύματα¹⁰ μπορούν να ταξινομηθούν σε 3 κύριες κατηγορίες:

- Τα κύρια τουριστικά καταλύματα,

¹⁰ Με βάση το άρθρο 2 του ν. 2160/1993 ως τουριστικά καταλύματα ορίζονται τα παρακάτω :

Κύρια Ξενοδοχειακά Καταλύματα (Ξενοδοχεία κλασσικού τύπου, παραδοσιακά καταλύματα, Ξενοδοχεία τύπου MOTEL, Ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων και οργανωμένες τουριστικές κατασκηνώσεις με ή χωρίς οικισμούς, camping)

Μη κύρια καταλύματα (Τουριστικές επιπλωμένες επαύλεις ή κατοικίες, Ενοικιαζόμενα δωμάτια σε συγκρότημα μέχρι 10 δωματίων και Ενοικιαζόμενα επιπλωμένα διαμερίσματα).

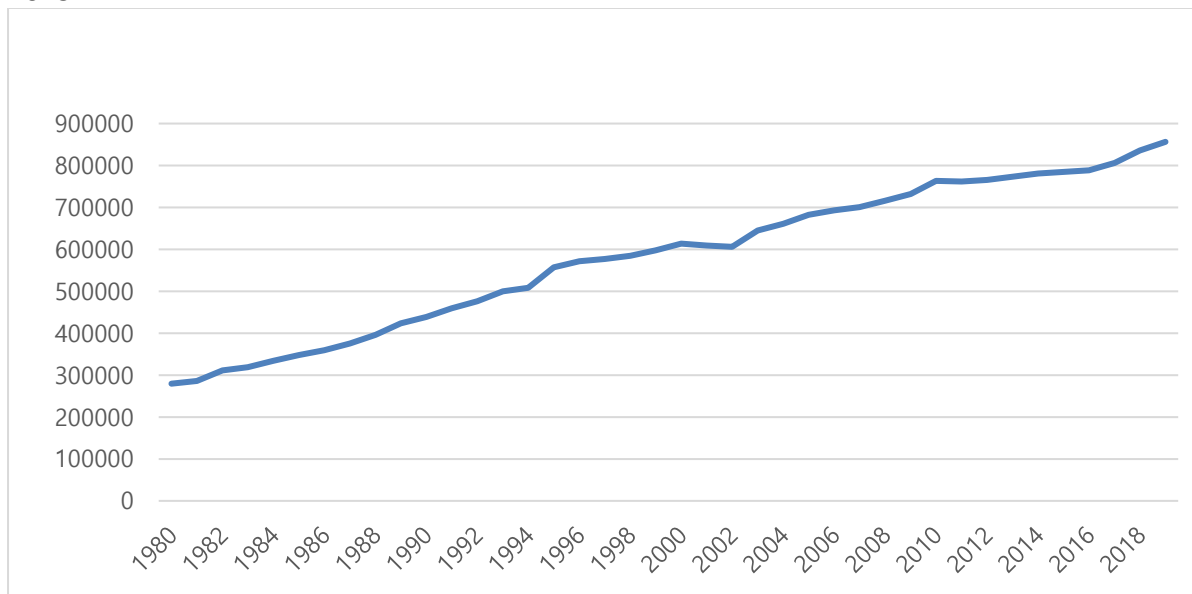
- Τα συμπληρωματικά, ή βοηθητικά, ή μη κύρια τουριστικά καταλύματα, γνωστότερα ως ενοικιαζόμενα δωμάτια, διαμερίσματα αλλά και κατοικίες,
- Τα ιδιωτικά καταλύματα που είτε ενοικιάζονται σε βραχεία ή μακρά μίσθωση, είτε ιδιοχρησιμοποιούνται (παραθεριστικές κατοικίες), είτε φιλοξενούν φίλους και συγγενείς.

A. Κύρια τουριστικά καταλύματα

A.1 Ξενοδοχειακά καταλύματα

Ως κύρια τουριστικά καταλύματα καταγράφονται το σύνολο των ξενοδοχειακών μονάδων και των μονάδων camping ανά την ελληνική επικράτεια. Ο αριθμός του συνόλου των κατηγοριών των ξενοδοχειακών μονάδων παρουσιάζει διαχρονικά αυξητική τάση με μειούμενο ρυθμό: από 25% τη πενταετία μέχρι το 1995, σε 10% μέχρι το 2010, 3% μόλις τη περίοδο της κρίσης (2010-2015) και μια αξιοσημείωτη επιτάχυνση 9,2% για την τετραετία 2015-19.

Διάγραμμα 1.6. Εξέλιξη συνόλου Ξενοδοχειακών κλινών σε εθνικό επίπεδο για την περίοδο 1980-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία συγγραφέα

Η εξέλιξη αυτή διαφοροποιείται σημαντικά από περιφέρεια σε περιφέρεια με αποτέλεσμα να υπάρχουν σημαντικές ανακατατάξεις στη περίοδο αυτών των 40 περίπου χρόνων. Σήμερα φαίνεται να έχει παγιωθεί η κατάσταση που διαμορφώνεται σε τρεις ομάδες περιφερειών:

- Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης που συγκεντρώνει η κάθε μια πάνω από 20% των ξενοδοχειακών κλινών της χώρας
- Ιονίων Νήσων, Κεντρικής Μακεδονίας και Αττικής με ποσοστά 11,8%, 10,9% και 7,3% αντίστοιχα
- και των υπολοίπων 8 περιφερειών με ποσοστό μικρότερα του 5% που συγκεντρώνουν όλες μαζί 22% του συνόλου των κλινών έναντι 78% των 5 πρώτων.

Πίνακας 1.1: Εξέλιξη συμμετοχής των περιφερειών στο σύνολο των ξενοδοχειακών κλινών της χώρας (1980-2019)

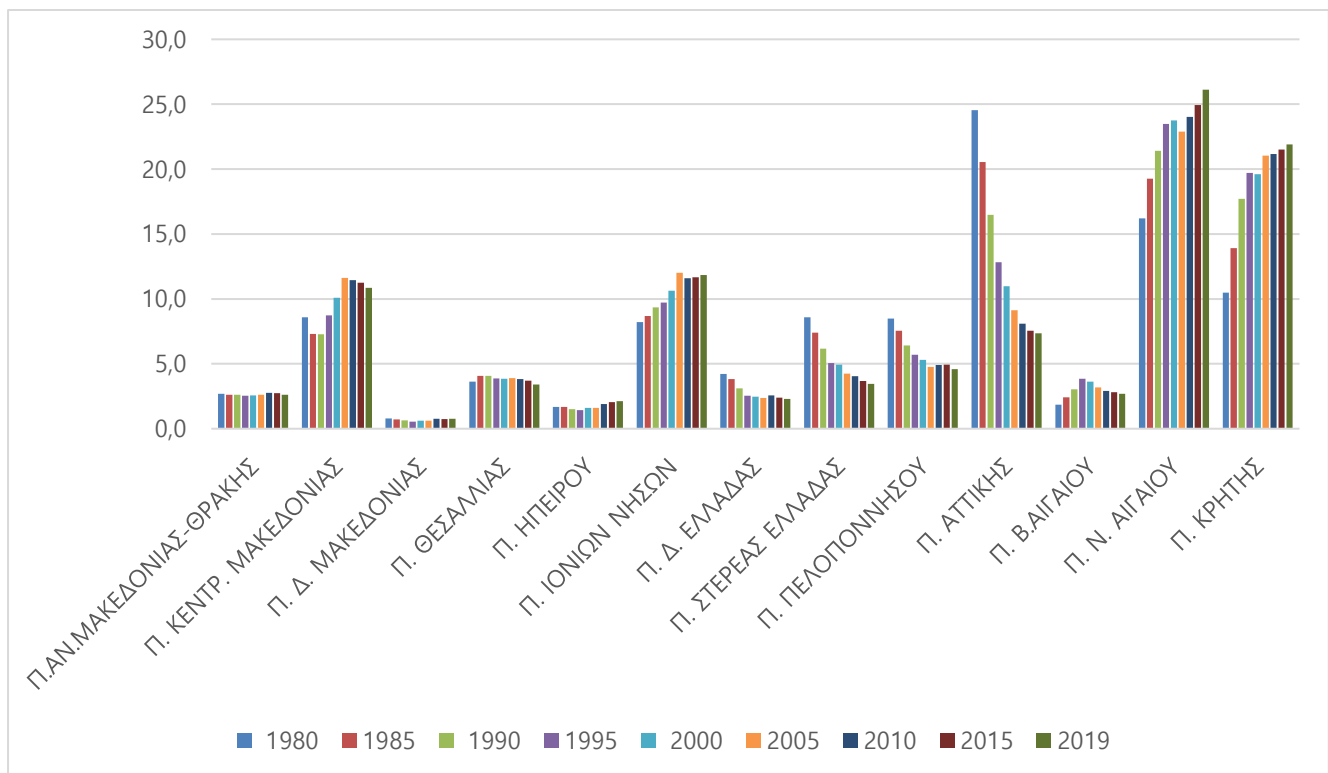
	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019
Π.ΑΝ.ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ	2,7	2,6	2,6	2,5	2,6	2,6	2,8	2,7	2,6
Π. ΚΕΝΤΡ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	8,6	7,3	7,3	8,7	10,1	11,6	11,4	11,3	10,9
Π. Δ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	0,8	0,7	0,7	0,5	0,6	0,6	0,8	0,7	0,8
Π. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	3,6	4,1	4,1	3,9	3,8	3,9	3,8	3,7	3,4
Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	1,7	1,7	1,5	1,4	1,6	1,6	1,9	2,0	2,1
Π. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	8,2	8,7	9,3	9,7	10,6	12,0	11,6	11,7	11,8
Π. Δ. ΕΛΛΑΔΑΣ	4,2	3,8	3,1	2,5	2,5	2,4	2,6	2,4	2,3
Π. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	8,6	7,4	6,2	5,1	4,9	4,2	4,0	3,7	3,5
Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	8,5	7,6	6,4	5,7	5,3	4,8	4,9	4,9	4,6
Π. ΑΤΤΙΚΗΣ	24,5	20,6	16,5	12,8	11,0	9,1	8,1	7,6	7,3
Π. Β.ΑΙΓΑΙΟΥ	1,9	2,4	3,0	3,8	3,6	3,2	2,9	2,8	2,7
Π. Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	16,2	19,3	21,4	23,5	23,8	22,9	24,0	24,9	26,1
Π. ΚΡΗΤΗΣ	10,5	13,9	17,7	19,7	19,6	21,0	21,2	21,5	21,9
ΕΛΛΑΔΑ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Ιδιαίτερα σημαντική είναι μείωση του ρόλου της Αττικής από 24,5 σε 7,6% στο ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας, ενώ είναι η μόνη περιφέρεια που κατέγραψε σημείωση απόλυτη μείωση κλινών στη περίοδο που εξετάζουμε με μια ελαφριά τάση ανάκαμψης τα τελευταία χρόνια. Πελοπόννησος και Στερεά Ελλάδα, δύο περιοχές που μαζί με την Αττική αποτέλεσαν τον πυρήνα της πρώτης περιόδου τουριστικής ανάπτυξης της χώρας¹¹, είδαν επίσης τη βαρύτητα τους να μειώνεται σημαντικά στην ίδια περίοδο καταγράφοντας όμως αύξηση του απόλυτου αριθμού των κλινών.

¹¹ Η πρώτη περίοδος τουριστικής ανάπτυξης (μέχρι το 1980) είχε ως κύρια πύλη εισόδου το αεροδρόμιο της Αθήνας και βασικό προϊόν τον πολιτιστικό τουρισμό στη ζώνη γύρω από αυτήν (Σούνιο, Δελφοί, Ολυμπία, Επίδαυρος). (Σπιλιάνης Γ., 2000, Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη: η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου, στο Τσάρτας Π. (επιμ) «Τουριστική Ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις», εκδ. Εξάντας, σ.149-187.)

Διάγραμμα 1.7: Εξέλιξη % συμμετοχής κάθε Περιφέρειας στο σύνολο των ξενοδοχειακών κλινών (1980-2019)

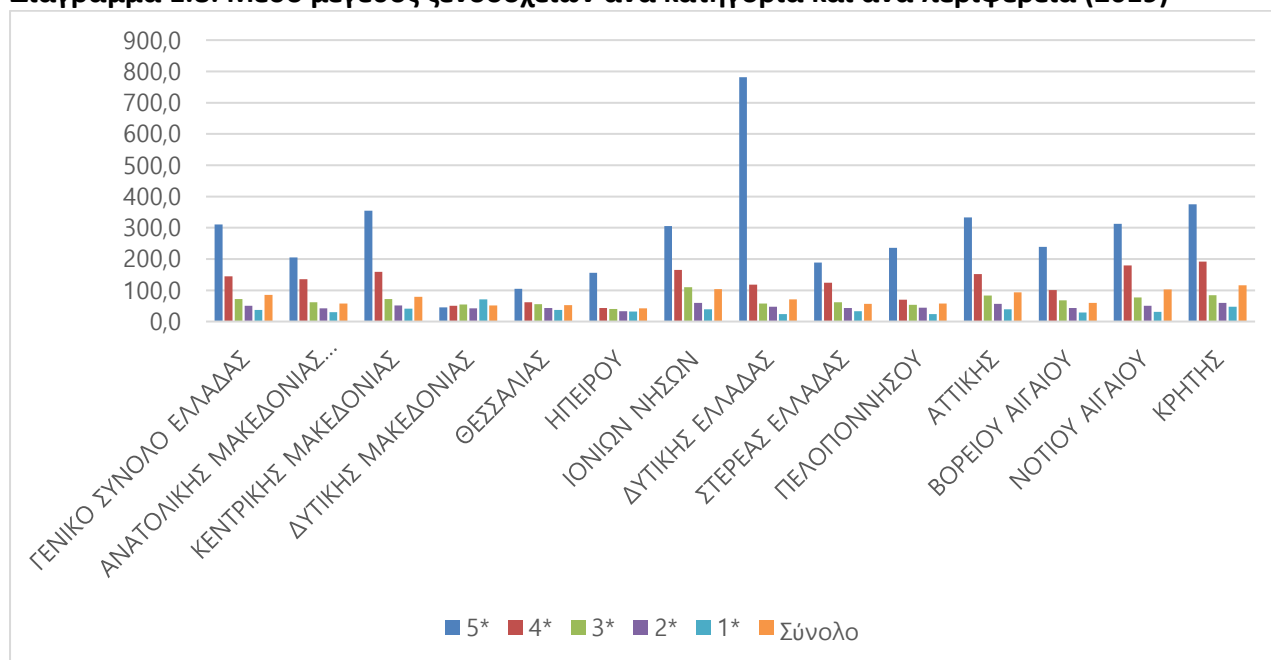
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Αλλα δύο σημαντικά στοιχεία που αφορούν στα ξενοδοχεία είναι η κατηγορία τους και το μέγεθος τους καθώς και η εξέλιξη των μεγεθών αυτών.

Σε επίπεδο χώρας το μέσο μέγεθος των ξενοδοχειακών μονάδων ήταν για το 2019 85,5 κλίνες ανά μονάδα σε σύγκριση με 73,7 το 2000 και 70,6 το 1980. Το μέσο μέγεθος των μονάδων διαφοροποιείται σημαντικά ανά κατηγορία καταλύματος και ανά περιοχή με τα ξενοδοχεία των 5* να έχουν μέσο μέγεθος σε επίπεδο χώρας 310,3 κλίνες ανά μονάδα σε σύγκριση με 144,6 κλίνες ανά μονάδα για τα 4*, 72,4 για τα 3*, 50,6 για τα 2* και 37,4 για τα ξενοδοχεία 1*.

Σε ότι αφορά στο μέσο μέγεθος των μονάδων ανά περιφέρεια, αυτό είναι υψηλότερο των 100 κλινών στη Κρήτη (115,9), στο Ν.Αιγαίο (102,3) και στα Ιόνια Νησιά (103,5), ενώ στην Αττική είναι 93,2 και στην Κ.Μακεδονία 79,2. Η Ηπειρος είναι η περιφέρεια με τις μικρότερες μονάδες κατά μέσο όρο με μόλις 42 κλίνες ανά μονάδα. Το πολύ μεγάλο μέσο μέγεθος των μονάδων 5* στη Δυτική Ελλάδα οφείλεται σε 2 πολύ μεγάλου μεγέθους μονάδες (άνω των 1000 κλινών σε μια περιοχή με λίγες μονάδες σε αυτή τη κατηγορία).

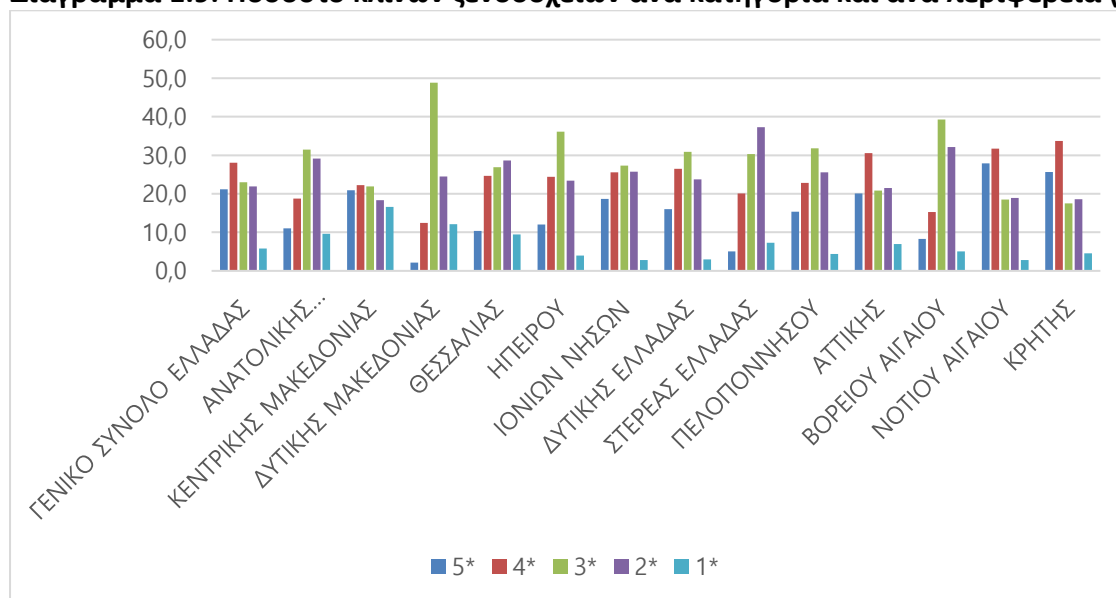
Διάγραμμα 1.8: Μέσο μέγεθος ξενοδοχείων ανά κατηγορία και ανά περιφέρεια (2019)

Πηγή: ΞΕΕ-ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Η παρουσία μονάδων 5* είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο της χώρας (20,4%), στο Ν.Αιγαίο (27,9%) και στη Κρήτη (25,6), ενώ σε Αττική και σε Κεντρική Μακεδονία με 20,1% και 21% αντίστοιχα, είναι κοντά σ' αυτόν. Αντίθετα η 5^η σημαντική για τον τουρισμό περιφέρεια της χώρας, τα Ιόνια Νησιά, υστερεί σε αυτή τη παράμετρο (18,7). Οι δύο υψηλές κατηγορίες 5* και 4* συγκεντρώνουν το 49,3% των κλινών σε εθνικό επίπεδο, ποσοστό που ξεπερνούν μόνο Ν.Αιγαίο, Κρήτη και Αττική.

Διάγραμμα 1.9: Ποσοστό κλινών ξενοδοχείων ανά κατηγορία και ανά περιφέρεια (2019)

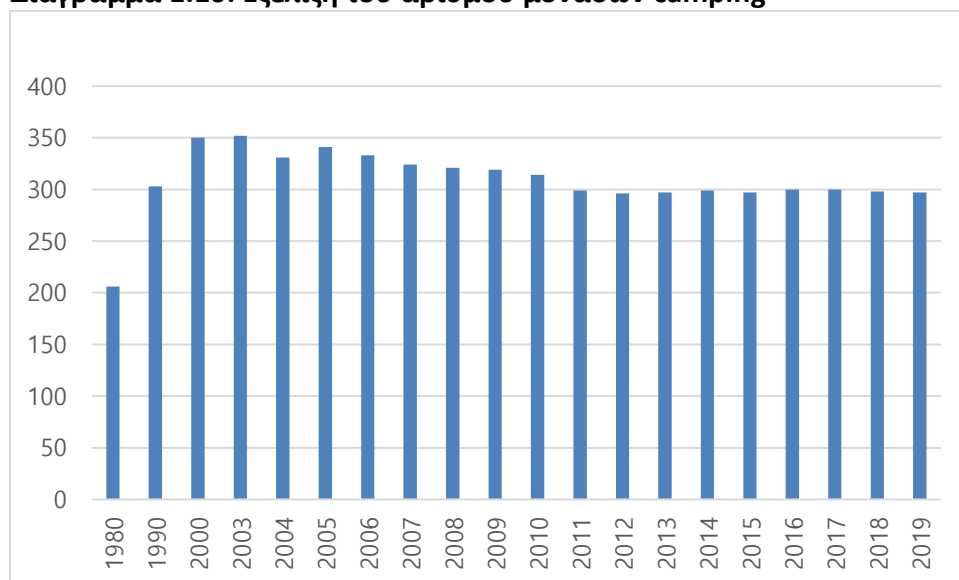
Πηγή: ΞΕΕ-ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Σημαντική ήταν και η αλλαγή στη σύνθεση των καταλυμάτων ανά κατηγορία την τελευταία 15ετία: ενώ το 2003 υπήρχαν μόλις 41372 κλίνες σε ξενοδοχεία 5* (κατηγορία «πολυτέλειας» όπως ονομάζονταν την εποχή εκείνη) που αντιστοιχούσε μόλις στο 6,4% του συνόλου των κλινών. Στη περίοδο που μεσολάβησε ο αριθμός τους υπερτετραπλασιάστηκε (179.992) και το ποσοστό τους στο σύνολο των ξενοδοχειακών κλινών της χώρας είναι πλέον 21,2%. Την ίδια περίοδο οι κλίνες στα ξενοδοχεία 2* (πρώην Γ' κατηγορίας) μειώθηκαν σε απόλυτο αριθμό (από 255.104 σε 186.252) και σε ποσοστό από 34,9% σε 21,9%¹². Οι άλλες δύο κατηγορίες (4 και 3*) είχαν περίπου το ίδιο βάρος, αλλά βέβαια λιγότερες κλίνες: 167.822 κλίνες οι μονάδες Α' κατηγορίας έναντι 238.102 οι μονάδες 4* το 2003 και το 2018 αντίστοιχα, ενώ για την αμέσως κατώτερη κατηγορία τα απόλυτα μεγέθη είναι 153.410 και 195.161.

A.2 Campings

Το camping δεν αποτέλεσε ποτέ σημαντικό μέσο για την τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα όπως έχει συμβεί σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Στη περίοδο άνθησης τους έφτασαν στο 16% των ξενοδοχειακών κλινών, ενώ σήμερα είναι λιγότερο από το 10%. Αυτό συμβαίνει ίσως γιατί η χώρα μας βρίσκεται μακριά από τις χώρες προέλευσης των τουριστών αυτής της κατηγορίας που κινούνται συνήθως με αυτοκίνητο ή τροχόσπιτο και γιατί αρχικά είχε συνδεθεί με το ελεύθερο camping στις χιλιάδες χιλιόμετρα των παραλιών που ήταν έρημες. Η σταδιακή αύξηση της παρουσίας παραθεριστικών και τουριστικών καταλυμάτων στις περιοχές αυτές και η απαγόρευση της ελεύθερης κατασκήνωσης πιθανά οδήγησε στη σταδιακή αύξηση των μονάδων: από 206 το 1980, σε 303 το 1990 και 350 το 2000. Μετά αρχίζει η μείωση με εξαίρεση το 2004 (ίσως λόγω των ολυμπιακών αγώνων) που συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Διάγραμμα 1.10: Εξέλιξη του αριθμού μονάδων camping

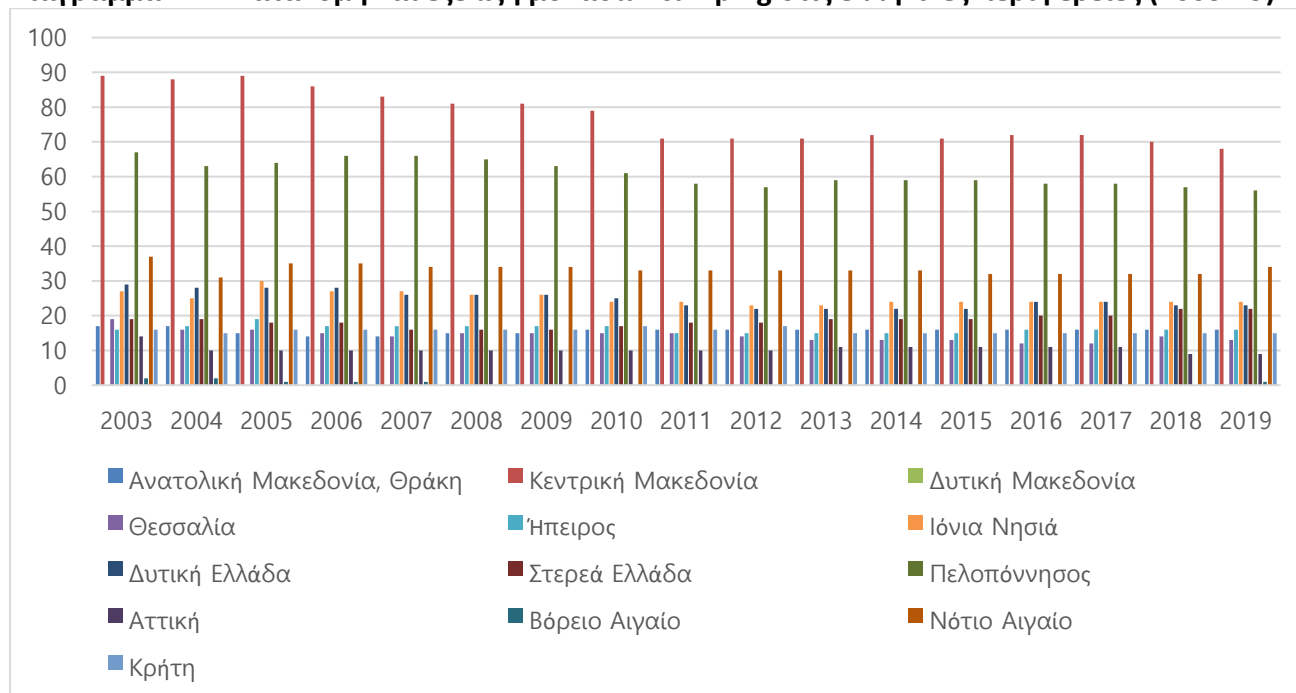

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

¹² Η αντιστοίχιση μεταξύ παλαιών κατηγοριών και αστεριών δεν ήταν αυτόματη, αλλά αυτό δεν επηρεάζει την συνολική εικόνα

Η χωρική κατανομή των campings μεταξύ των περιφερειών της χώρας ήταν και παραμένει άνιση, παρά τις μεταβολές που έχουν υπάρξει στο διάστημα αυτό. Αναμφισβήτητος κυρίαρχος είναι σταθερά η Περιφέρεια Κ.Μακεδονίας με 26% των θέσεων πανελληνίως (το 2003 είχε το 33,8%), ακολουθούμενη από την Περιφέρεια Πελοποννήσου με 17,5% και την Περιφέρεια Ν.Αιγαίου με 11,3%. Από το 2019 μόνο μια περιφέρεια, αυτή της Δ. Μακεδονίας, δεν έχει κανένα camping.

Διάγραμμα 1.11 Κατανομή και εξέλιξη μονάδων camping στις ελληνικές περιφέρειες (2003-19)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Β. Τα μη κύρια τουριστικά καταλύματα

Η δεύτερη κατηγορία καταλυμάτων με σημαντική παρουσία στη χώρα μας αλλά και καθοριστική συμβολή στην εξάπλωση του τουρισμού και στην κοινωνική αποδοχή του από το μεγάλο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού -ειδικά των μη αστικών περιοχών- είναι τα μη κύρια τουριστικά καταλύματα, ή όπως συνηθέστερα ονομάζονται τα ενοικιαζόμενα δωμάτια (και διαμερίσματα). Ήταν ο τύπος του καταλύματος που υποστήριξε την αρχική ανάπτυξη του τουρισμού και έχει μέχρι σήμερα δώσει στον ελληνικό τουρισμό το χαρακτηριστικό της «φιλοξενίας».

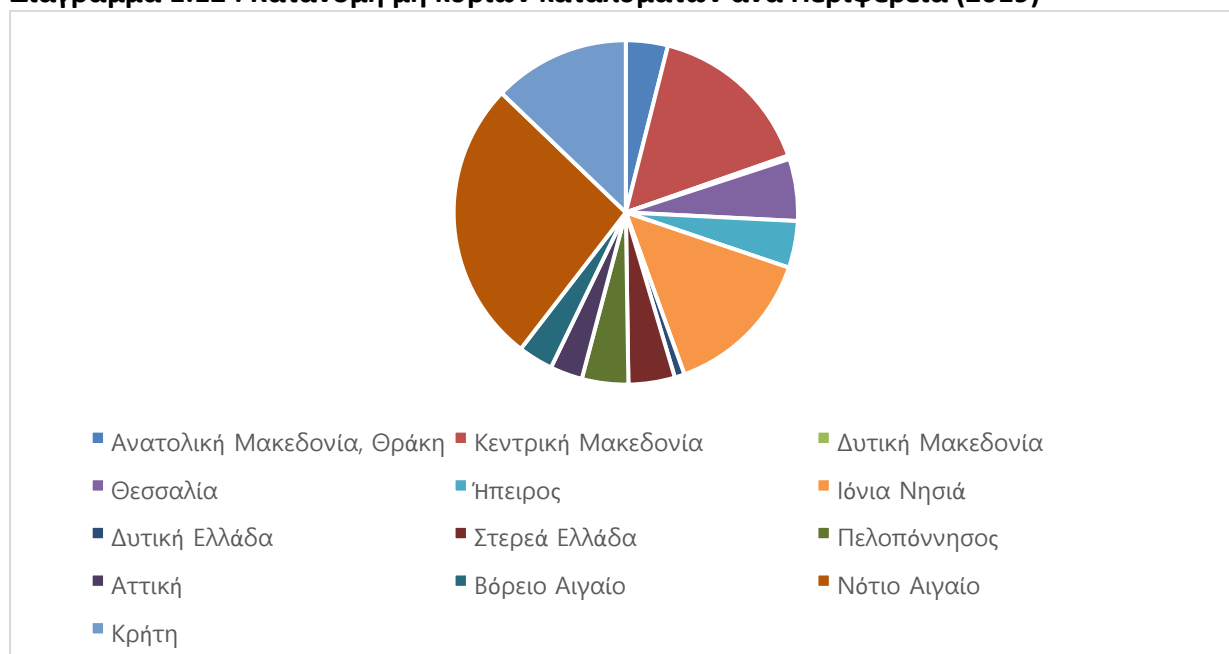
Ο σημαντικότερος όμως λόγος είναι ότι ο αριθμός κλινών στη κατηγορία αυτή εκτιμάται ότι αντιστοιχεί περίπου στο 50% των ξενοδοχειακών κλινών και ότι σ'αυτά αντιστοιχεί πάνω από το 1/3 των ξενοδοχειακών διανυκτερεύσεων.

Δυστυχώς όμως για αυτή τη σημαντική κατηγορία τουριστικών κλινών τα δεδομένα είναι περιορισμένα και επισφαλής, ενώ οι πηγές τους είναι διαφορετικές¹³.

Η αύξηση των κλινών της κατηγορίας αυτής των καταλυμάτων ήταν εξ ίσου εντυπωσιακή με αυτή των ξενοδοχειακών κλινών δεδομένου ότι οι αδειοδοτημένες κλίνες ήταν μόλις 82.314 το 1980 και 282.324 το 1990 για να φτάσουν το 2019 να είναι 438.936 που ανήκουν σε 28.074 μονάδες. Το μέσο μέγεθος των μονάδων είναι 15,6 κλίνες.

Όπως συμβαίνει και με τη χωρική κατανομή των κυρίων καταλυμάτων, η κατανομή και των μη κύριων είναι άνιση μεταξύ των 13 διοικητικών περιφερειών της χώρας. Πρωτοκαθεδρία και στην κατηγορία αυτή έχει η Περιφέρεια του Ν.Αιγαίου με το 26,7% των καταλυμάτων, ακολουθούμενη από την Περιφέρεια Κ.Μακεδονίας με 15,7%, των Ιονίων Νήσων με 14,3% και την Π.Κρήτης με 12,8%, συγκεντρώνοντας το 69,5% των αδειοδοτημένων καταλυμάτων.

Διάγραμμα 1.12 : Κατανομή μη κύριων καταλυμάτων ανά Περιφέρεια (2019)

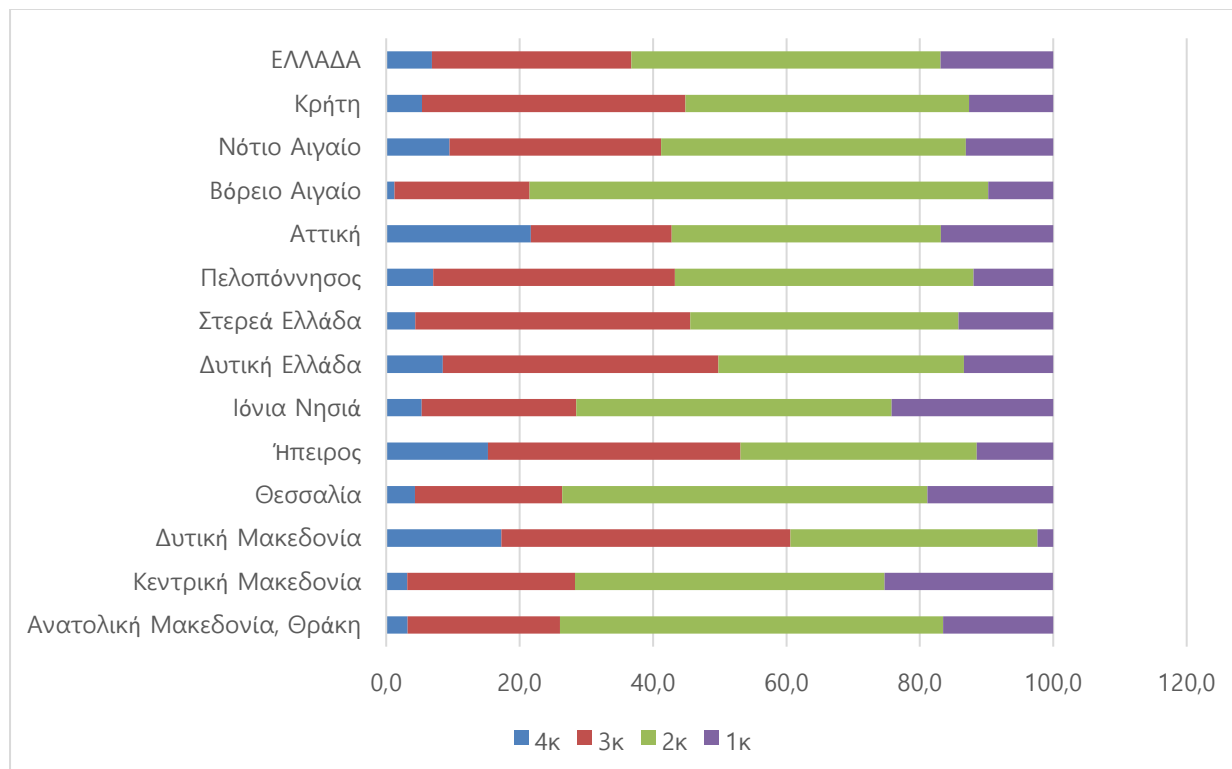

Πηγή: ΜΗΤΕ, ΙΝΣΕΤΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά στην ποιοτική κατηγοριοποίηση των καταλυμάτων, σε εθνικό επίπεδο μόνο το 36,7% των κλινών ανήκει στις κατηγορίες των 4 και 3 κλειδιών. Από τις Περιφέρειες που έχουν μεγάλο αριθμό καταλυμάτων, μόνο η Π. Ν.Αιγαίου και η Π.Κρήτης υπερβαίνουν αυτό το ποσοστό (41,2% και 44,9% αντίστοιχα), ενώ οι Περιφέρειες Κ.Μακεδονίας και Ιονίων Νησιών βρίσκονται αρκετά χαμηλά με 28,3 και 28,5% αντίστοιχα. Αντίθετα υψηλή ποιότητα καταλυμάτων παρουσιάζουν οι Περιφέρειες Αττικής (42,8%), Δ.Μακεδονίας (60,6%) και Ηπείρου (53,1%) που όμως έχουν πολύ χαμηλή συμμετοχή στο σύνολο.

¹³ Κύρια πηγή ήταν πάντα η διοίκηση (ΕΟΤ, Υπ.Τουρισμού) που λόγω της διοικητικής πράξης της ετήσιας αδειοδότησης τους έκανε και την καταγραφή τους. Όμως οι πολλές αλλαγές στη διαδικασία, αλλά και οι συχνές αλλαγές στο φορολογικό σύστημα και άλλες θεσμικές αλλαγές όπως η εμφάνιση των σύντομων ιδιωτικών μισθώσεων έχει διατηρήσει μια «γκρίζα ζώνη» στη κατηγορία αυτή με αποτέλεσμα να αναφερόμαστε συχνά σε «παράνομα» ενοικιαζόμενα δωμάτια, ενώ καταγράφονται αυξομειώσεις του αριθμού τους από έτος σε έτος που δεν μπορούν να δικαιολογηθούν με άλλο τρόπο.

Διάγραμμα 1.13: Κατανομή κλινών μη κύριων καταλυμάτων ανά κατηγορία 2019

Πηγή: ΜΗΤΕ, ΙΝΣΕΤΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Μια υποκατηγορία μη κύριων καταλυμάτων, σχετικά πρόσφατη, αποτελούν οι τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες που το 2018 αριθμούσαν 11415 μονάδες και 90.910 κλίνες. Στη Π. Ν.Αιγαίου χωροθετείται το 31,2% των κλινών αυτής της κατηγορίας, στη Π. Ιονίων το 20,6% και στη Π. Κρήτης το 19,4%, δηλαδή το 71,2% του συνόλου.

Γ. Ιδιωτικά καταλύματα

Στη συζήτηση περί τουρισμού δεν συνηθίζαμε να συμπεριλαμβάνουμε τα ιδιωτικά καταλύματα παρ' όλο ότι γνωρίζαμε:

- ότι τουλάχιστον σε ότι αφορά τους ημεδαπούς τουρίστες ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (περίπου 80%) δεν χρησιμοποιεί επαγγελματικά τουριστικά καταλύματα, αλλά ιδιωτικά (εξοχικές κατοικίες, φίλους και συγγενείς, άλλα ιδιωτικά καταλύματα) χωρίς πληρωμή, ενώ ένα άλλο ποσοστό (6% περίπου) σε ενοικιαζόμενα δωμάτια ή κατοικίες (μας αφορούν οι δεύτερες αφού τα πρώτα καταγράφονται).
- επιπλέον γνωρίζουμε ότι ένας σημαντικός αριθμός αλλοδαπών έχει αγοράσει εξοχική κατοικία στην Ελλάδα και ότι πολλές από αυτές οι κατοικίες ενοικιάζονται σε τρίτους όταν ο ιδιοκτήτης του δεν θέλει να την χρησιμοποιήσει.
- τέλος η εκρηκτική ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού έχει δημιουργήσει μια νέα κατάσταση τόσο στον τουρισμό αυξάνοντας την προσφορά τουριστικών κλινών (πιέζοντας το επαγγελματικό

τουριστικό κατάλυμα), όσο και στην αγορά κατοικίας (αφού περιορίζονται οι διαθέσιμες κατοικίες για ενοικίαση μακράς περιόδου).

Κατά συνέπεια οφείλουμε να προχωρήσουμε σε εκτίμηση του αριθμού των ιδιωτικών κατοικιών που χρησιμοποιούνται στον τουρισμό μέσω της εκτίμησης του αποθέματος των κατοικιών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν προς τη κατεύθυνση αυτή.

Με βάση πρόσφατη έκθεση του INSETE (Ικκος α. – Ρασούλη Γ, 2019¹⁴) τα ενεργά καταλύματα¹⁵ που βρίσκονται στις πλατφόρμες Airbnb και HomeAway είναι 121.287 με την Αθήνα, τα Χανιά, τον Πολύγυρο, τη Κέρκυρα να συγκεντρώνουν τα περισσότερα.

Πίνακας 1.2 : Διαθέσιμα και Ενεργά Καταλύματα Οικονομίας Διαμοιρασμού

	Καταλύματα		
	Διαθέσιμα	Ενεργά	% Ενεργών επί του συνόλου Ενεργών
Ελλάδα	151.082	121.287	100%
Αθήνα	14.348	12.703	10%
Θεσσαλονίκη	3.018	2.757	2%
Χανιά	10.909	9.036	7%
Ηράκλειο	5.800	4.514	4%
Ρέθυμνο	5.480	4.523	4%
Λασιθί	3.182	2.504	2%
Ρόδος	4.494	3.451	3%
Κως	648	423	0%
Μύκονος	5.170	3.760	3%
Σαντορίνη	4.754	3.523	3%
Νάξος	2.247	1.724	1%
Πάρος	3.359	2.716	2%
Κέρκυρα	7.374	6.029	5%
Ζάκυνθος	3.664	2.748	2%
Κεφαλονιά	3.816	3.146	3%
Πολύγυρος	8.881	6.812	6%
Υπόλοιπα	63.938	50.918	42%

Πηγή: AirDNA, ΤτΕ, Επεξεργασία: Insete Intelligence

Πιο πρόσφατα η ΕΛΣΤΑΤ δημοσίευσε δεδομένα τα οποία είναι άλλης τάξης μεγέθους όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.2., γεγονός που καθιστά επισφαλές προς το παρόν κάθε εκτίμηση, ειδικά όταν γνωρίζουμε ότι πολλά καταλύματα διαφόρων κατηγοριών (πολλά μη κύρια καταλύματα αλλά ακόμη και

¹⁴ Ικκος α. – Ρασούλη Γ, 2019, Οικονομικά στοιχεία βραχυχρόνιων μισθώσεων μέσω πλατφορμών Airbnb και HomeAway, INSETE

¹⁵ Όπως αναφέρει η έκθεση τα καταλύματα αυτά δεν είναι μόνο ιδιωτικά αλλά και επαγγελματικά (ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια)

μικρά ξενοδοχεία) εμφανίζονται σε πολλών ειδών πλατφόρμες ακόμη και αν θεωρήσουμε ότι οι συγκεκριμένες εταιρείες καλύπτουν ένα μεγάλο τμήμα των ιδιωτικών καταλυμάτων που ενοικιάζονται ως τουριστικά (μόνο για βραχεία μίσθωση).

Πίνακας 1.3 : Ιδιωτικά καταλύματα βραχείας μίσθωσης

	Αριθμός κλινών
Σύνολο χώρας	853927
Π. Αν. Μακεδονίας-Θράκης	18671
Π.Κεντρικής Μακεδονίας	82822
Π. Δ. Μακεδονίας	1482
Π. Θεσσαλίας	32208
Π. Ηπείρου	11133
Π. Ιονίων νήσων	117642
Π. Δ. Ελλάδας	15162
Π. Στ. Ελλάδας	22642
Π. Πελοποννήσου	57096
Π. Αττικής	141553
Π. Β. Αιγαίου	13746
Π. Ν. Αιγαίου	190630
Π. Κρήτης	149140

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Προκειμένου να αποφύγουμε τη διπλή καταγραφή καταλυμάτων θεωρούμε προτιμότερο να δώσουμε μια εικόνα των διαθέσιμων κενών κατοικιών στην Ελλάδα και τις υποκατηγορίες τους με βάση την απογραφή του 2011¹⁶, δεδομένου ότι αυτά τα καταλύματα χρησιμεύουν τόσο ως παραθεριστική ή δευτερεύουσα κατοικία του ιδιοκτήτη, είτε ως ενοικιαζόμενη μακράς ή βραχείας μίσθωσης. Δηλαδή αποτελούν ένα ευρύτερο σύνολο αυτών που χρησιμοποιούνται για βραχεία μίσθωση, ενώ δεν συμπεριλαμβάνουν επαγγελματικά τουριστικά καταλύματα.

Πίνακας 1.4 : Κενές κατοικίες ανά περιφέρεια (2011)

	Κενές κατοικίες					
	Σύνολο κενών κατοικιών	για ενοικίαση	για πώληση	εξοχικές	δευτερεύουσες	για άλλο λόγο
Σύνολο χώρας	2,249,813	453,901	88,996	729,964	621,881	355,071
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	105,333	16,336	4,206	28,636	36,228	19,927
Κεντρική Μακεδονία	360,990	92,134	19,476	109,282	91,013	49,085
Δυτική Μακεδονία	55,294	9,279	1,123	10,545	23,542	10,805
Θεσσαλία	132,749	17,434	3,614	47,119	40,772	23,810
Ήπειρος	76,560	9,462	1,014	25,550	28,132	12,402

¹⁶ Παρά το γεγονός ότι το απόθεμα κατοικιών έχει αυξηθεί από το 2011 μέχρι σήμερα (έστω και σχετικά περιορισμένα λόγω κρίσης) όπως καταγράφεται ετήσια από την έκδοση αδειών θεωρήσαμε ότι είναι αρκετά δύσκολο να ενσωματώσουμε τα δεδομένα αυτά στην ανάλυση μας έστω και αν μπορούμε βέβαια να υποθέσουμε ότι όλες οι νέες κατοικίες διατίθενται προς ενοικίαση αφού σε όλη τη περίοδο από το 2011 και μετά ο πληθυσμός της χώρας μειώνεται.

Ιόνια Νησιά	79,591	25,036	2,373	24,331	19,508	8,343
Δυτική Ελλάδα	148,250	24,995	3,497	58,131	42,810	18,817
Στερεά Ελλάδα	158,234	25,262	3,692	78,691	36,633	13,956
Πελοπόννησος	198,386	25,774	4,463	93,214	55,025	19,910
Αττική	609,058	144,096	35,947	135,654	159,524	133,837
Βόρειο Αιγαίο	71,985	9,074	2,894	30,634	19,958	9,425
Νότιο Αιγαίο	113,284	21,142	3,366	50,707	24,550	13,519
Κρήτη	140,099	33,877	3,331	37,470	44,186	21,235

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή κατοικιών 2011, επεξεργασία συγγραφέα

Μη έχοντας περισσότερες πληροφορίες, ένα συντηρητικό σενάριο είναι να θεωρήσουμε ως ιδιωτικά τουριστικά καταλύματα (που είτε χρησιμοποιούνται μόνο από τους ιδιοκτήτες τους ή και ενοικιάζονται) μόνο τις εξοχικές και τις δευτερεύουσες κατοικίες, ενώ σε ένα ευρύτερο σενάριο και τις κατηγορίες για ενοικίαση και πώληση.¹⁷ Με βάση τα δύο σενάρια η εικόνα ανά περιφέρεια των επαγγελματικών και των ιδιωτικών τουριστικών κλινών έχει την παρακάτω εικόνα.

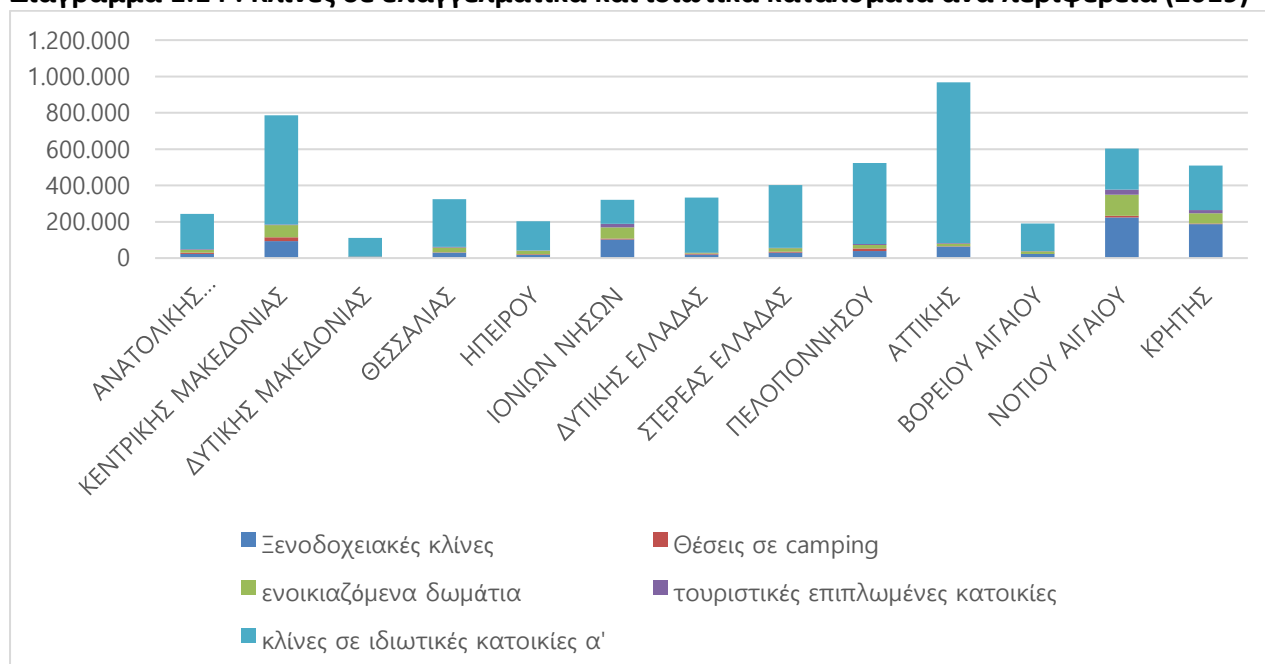
Πίνακας 1.5: Υπολογισμός συνολικού αριθμού τουριστικών κλινών σε επαγγελματικά και ιδιωτικά καταλύματα ανά περιφέρεια

	Ξενοδοχειακές κλίνες	Θέσεις σε camping	ενοικιαζόμενα δωμάτια	τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες	σύνολο τουριστικών κλινών	% τουριστικών κλινών ανα περιφέρεια	κλίνες σε ιδιωτικές κατοικίες α'	κλίνες σε ιδιωτικές κατοικίες β'
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	856.313	79620	435.039	90.910	1.461.882	100,00	4.055.535	5.684.226
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	22.364	7057	17.160	2.383	48.963	3,35	194.592	256.218
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	93.036	20736	68.287	3.445	185.504	12,69	600.885	935.715
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	6.466	0	1.413	285	8.164	0,56	102.261	133.467
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	29.139	3080	25.380	3.531	61.130	4,18	263.673	326.817
ΗΠΕΙΡΟΥ	18.171	3599	19.114	949	41.833	2,86	161.046	192.474
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	101.405	6288	62.124	18.691	188.508	12,89	131.517	213.744
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	19.563	5584	4.055	1.084	30.286	2,07	302.823	388.299
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	29.580	5244	18.941	2.763	56.528	3,87	345.972	432.834
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	39.384	13921	18.975	6.125	78.405	5,36	444.717	535.428
ΑΤΤΙΚΗΣ	62.899	2413	13.204	4.232	82.748	5,66	885.534	1425.663
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	23.006	155	14.314	1.473	38.948	2,66	151.776	187.680
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	223.681	8981	116.314	28.326	377.302	25,81	225.771	299.295
ΚΡΗΤΗΣ	187.599	2561	55.758	17.623	263.541	18,03	244.968	356.592

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΙΝΣΕΤΕ, επεξεργασία συγγραφέα

¹⁷ Εξ ορισμού οι παραθεριστικές κατοικίες χρησιμοποιούνται ως τουριστικές από τους ιδιοκτήτες τους, ενώ και οι δευτερεύουσες κατοικίες έχουν παρόμοια χρήση. Σε ότι αφορά στις κατοικίες προς ενοικίαση ή πώληση, αυτές έχουν κύρια τουριστική χρήση στις τουριστικές περιοχές, ενώ στις μη τουριστικές περιοχές θα χρησιμεύσουν ως μόνιμες κατοικίες.

Διάγραμμα 1.14 : Κλίνες σε επαγγελματικά και ιδιωτικά καταλύματα ανά περιφέρεια (2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Ανακεφαλαιώνοντας:

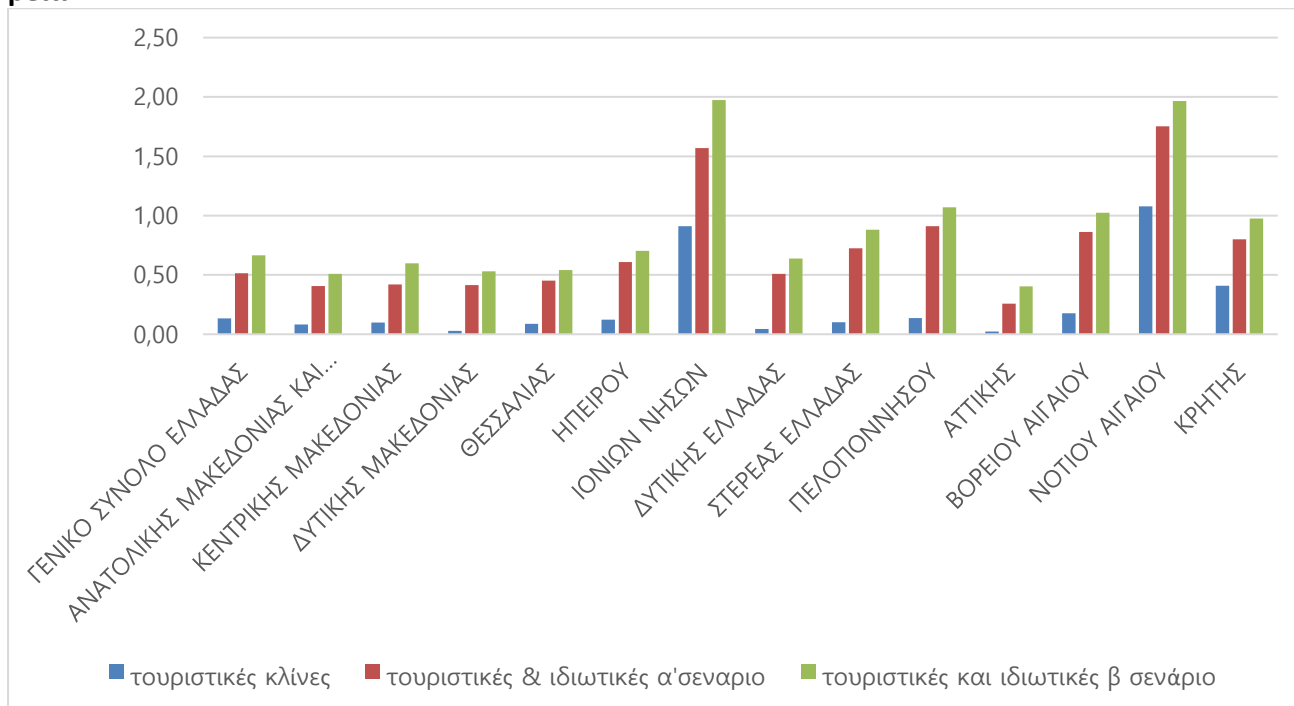
Η χώρα διέθετε το 2019 1.461882 επίσημες τουριστικές κλίνες σε ξενοδοχειακά καταλύματα, σε μη κύρια καταλύματα και θέσεις σε camping, δηλαδή 13,6 κλίνες ανά 100 κατοίκους. Από αυτές περίπου το ένα τρίτο είναι υψηλών προδιαγραφών σε ξενοδοχεία 4 και 5* ή ενοικιαζόμενα δωμάτια 4 κλειδιών και τα υπόλοιπα χαμηλών και μεσαίων. Ειδικά σε ότι αφορά τις ξενοδοχειακές κλίνες, οι κλίνες σε ξενοδοχεία 4 και 5* αντιπροσώπευαν το 2019 περίπου 48% των ξενοδοχειακών κλινών σε σύγκριση με 31% το 2010 και 26% το 1980.

Η κατανομή του συνόλου των τουριστικών κλινών ανά περιφέρεια είναι ιδιαίτερα άνιση με τον Ν.Αιγαίο να συγκεντρώνει το 25,81% του συνόλου της χώρας, τη Κρήτη να ακολουθεί με 18,03%, την Κ.Μακεδονία με 12,69% και τα Ιόνια Νησιά με 12,89%. Οι τέσσερις αυτές περιφέρειες συγκεντρώνουν το 69,42% των επαγγελματικών κλινών της χώρας. Ακολουθούν Αττική και Πελοπόννησος με 5,66 και 5,36% αντίστοιχα.

Σε αυτές προστίθεται και ένας σημαντικός αριθμός άλλων κλινών που χρησιμοποιείται με διαφορετικό τρόπο από περιοχή σε περιοχή, ανάλογα με τη ζήτηση που υπάρχει με ακραίο παράδειγμα το ότι συμβαίνει στις πολύ τουριστικές περιοχές όπου όλες οι ιδιωτικές κατοικίες ενοικιάζονται για τουριστικό σκοπό με αποτέλεσμα σε αυτές τις περιοχές να υπάρχει πρόβλημα εξεύρεσης στέγης από όσους αναζητούν στέγη σε ετήσια βάση. Σε πανελλήνιο επίπεδο η πίεση αυτή διαμορφώνεται σε 51 κλίνες και 67 κλίνες ανά 100 άτομα στη περίπτωση των δύο σεναρίων που αναφέρθηκαν.

Με βάση τα παραπάνω δεδομένα διαμορφώνεται και η μέγιστη πίεση που μπορεί ασκηθεί στις επιμέρους περιοχές τόσο ως προς τον πληθυσμό (κοινωνική φέρουσα ικανότητα) όσο και προς το περιβάλλον (φυσική φέρουσα ικανότητα) εφόσον η πληρότητα φτάσει στο 100%.

Διάγραμμα 1.15: Τουριστική πίεση: επαγγελματικές και ιδιωτικές κλίνες ανά κάτοικο ανά Περιφέρεια

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα 1.16: Τουριστική πίεση: κλίνες ανά τχ ανά περιφέρεια

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Από τα δύο διαγράμματα προκύπτει ότι η μεγαλύτερη πίεση σε ότι αφορά τις επαγγελματικές τουριστικές κλίνες ασκείται στα Ιόνια Νησιά (0,91 ανά κάτοικο και 81,7 κλίνες ανά τχ) και στο Ν.Αιγαίο

(1,08 και 71,38 αντίστοιχα) -δύο περιφέρειες με περιορισμένο πληθυσμό και έκταση- και δευτερευόντως στη Κρήτη (0,41 και 31,61), όταν ο μέσος όρος της χώρας είναι 0,13 και 10,96 αντίστοιχα. Όταν συνυπολογιστούν και οι ιδιωτικές κατοικίες η εικόνα αλλάζει σε ότι αφορά στη πίεση στο χώρο με την Αττική, που είναι μια ειδική περίπτωση αφού συγκεντρώνει το 40% του πληθυσμού της χώρας αλλά και ένα σημαντικό απόθεμα κενών κατοικιών, να έχει υψηλούς δείκτες. Όμως και στα δεδομένα που αφορούν τις ιδιωτικές κλίνες η Αττική εμφανίζει να έχει σημαντικά υψηλό απόλυτο αριθμό.

1.1.2.2. Εποχικότητα Προσφοράς

Ο δείκτης της εποχικότητας της προσφοράς έχει ως στόχο να αναδείξει την μια πτυχή της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας που συνδέεται με τη λειτουργία των ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Τα τελευταία διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

(α) τα «ξενοδοχεία πόλης» που λειτουργούν όλο το χρόνο για να εξυπηρετήσουν τις πολλαπλές ανάγκες σε υπηρεσίες διανυκτέρευσης που έχουν οι διαφορετικές περιοχές της χώρας και κυρίως οι πόλεις που υποδέχονται επισκέπτες με διαφορετικά κίνητρα (πχ. επαγγελματικό τουρισμό, προσωπικές ανάγκες, ψυχαγωγία, αγορές, ειδικές μορφές τουρισμού κλπ) όλες τις εποχές του χρόνου και

(β) τα «ξενοδοχεία θέρετρα» (resort hotels) που είναι χωροθετημένα στις παραθεριστικές περιοχές της χώρας (ή καλύτερα περιοχές αναψυχής) και έχουν εποχική λειτουργία δεδομένου ότι απευθύνονται κυρίως σε συγκεκριμένη πελατεία που συνδέεται με το κύριο τουριστικό προϊόν της χώρας, αυτό του ήλιου και της θάλασσας. Στη δεύτερη αυτή κατηγορία θα πρέπει να προστεθεί η συντριπτική πλειοψηφία των μη κύριων καταλυμάτων που λειτουργούν εποχικά.

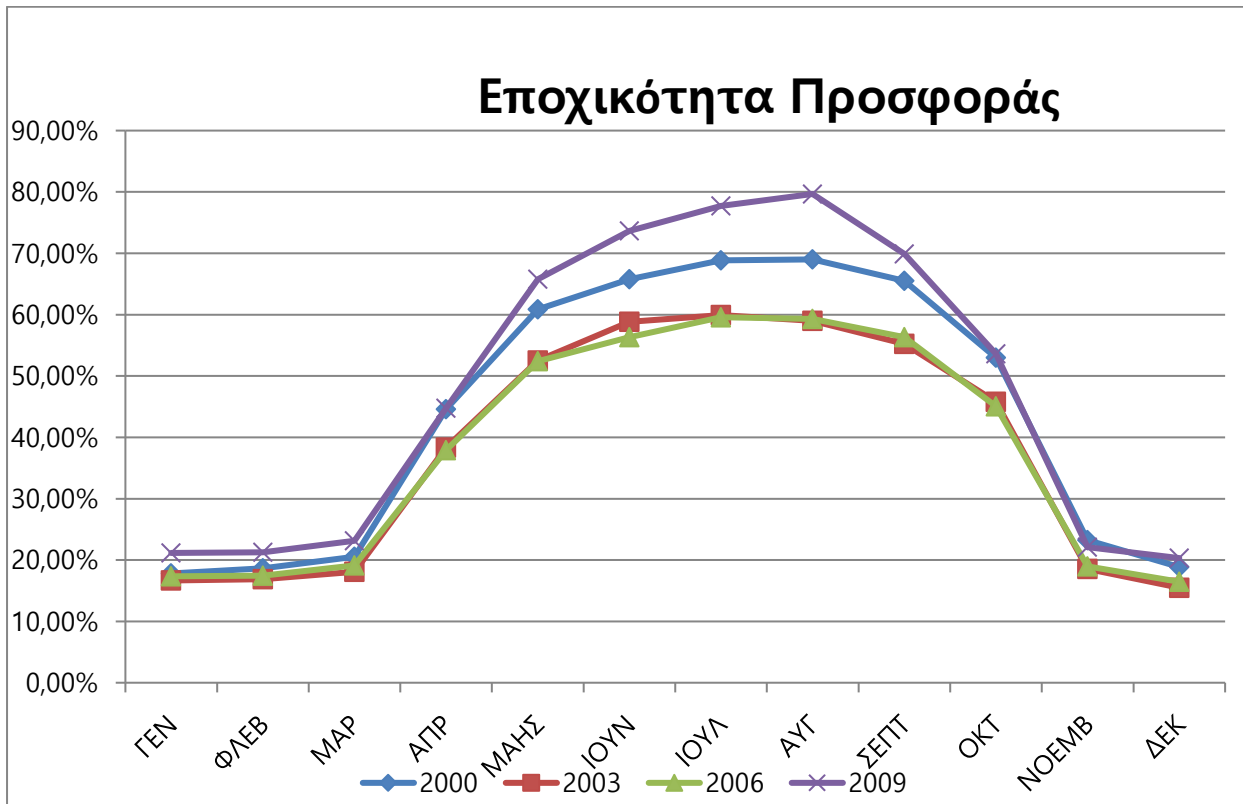
Σε ότι αφορά τα campings, παρά την άποψη ότι λόγω καιρικών συνθηκών θα παρέμεναν στο σύνολο τους κλειστά κατά τη χειμερινή περίοδο, αυτό δεν συμβαίνει όπως φαίνεται από τα στοιχεία αφίξεων. Αντίθετα ακολουθούν την συνολική εποχικότητα λειτουργίας των ξενοδοχειακών καταλυμάτων.

Η καταγραφή της εποχικότητας της λειτουργίας των μονάδων μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

- Από τη δήλωση λειτουργίας των ίδιων των μονάδων στο ΞΕΕ
- Από τα συγκεντρωτικά στοιχεία του ΕΟΤ όπου καταγράφονται με βάση τη δήλωση των ξενοδοχείων οι λειτουργούσες και οι μη λειτουργούσες μονάδες.

Ενδεικτικά παρατίθενται τα δεδομένα που έχουν προκύψει από επεξεργασία της βάσης δεδομένων του ΞΕΕ που οφείλει να επικαιροποιηθεί συνολικά και ανά περιφέρεια ώστε να υπάρξει εικόνα του τι συμβαίνει σήμερα.

Διάγραμμα 1.17: Εποχικότητα προσφοράς ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Πηγή: ΞΕΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Από τα δεδομένα του παραπάνω γραφήματος προκύπτουν ότι:

- Για 5 μήνες (Νοέμβριο με Μάρτιο) οι λειτουργούσες κλίνες είναι περίπου το 20% του συνόλου των υπαρχουσών κλινών. Αφορά τα «ξενοδοχεία πόλης» που λειτουργούν όλο το χρόνο
- Δύο μήνες το χρόνο (Απρίλιο και Οκτώβριο) λειτουργούν περίπου οι μισές διαθέσιμες κλίνες (δηλαδή στο 20% των κλινών που λειτουργεί όλο το χρόνο προστίθεται περίπου άλλο 30% των κλινών που έχει 7μηνη λειτουργία)
- Περίπου το 50% των ξενοδοχειακών κλινών λειτουργούν μόνο 5 μήνες το χρόνο

Το γεγονός ότι οι διαθέσιμες κλίνες δεν αγγίζουν το 100% των υπαρχουσών οφείλεται κύρια στο ότι υπάρχει σημαντικός αριθμός ξενοδοχείων που δεν στέλνει το μηνιαίο δελτίο καταγραφής λειτουργίας παρά ότι ένας σημαντικός αριθμός μονάδων παραμένει κλειστό όλο το χρόνο. Αυτό επηρεάζει τα απόλυτα ποσοστά του διαγράμματος (αλλά και την ακρίβεια άλλων αναλύσεων που ακολουθούν βασισμένες σε αυτά τα στοιχεία), όμως δεν αλλοιώνει την εικόνα της εποχικότητας που δείχνει το γράφημα.

1.1.2.3. Οι άλλες τουριστικές επιχειρήσεις και οι δραστηριότητες

Όπως έχουμε αναφέρει (Παράρτημα 1) με βάση τη προσέγγιση των διεθνών οργανισμών, στη προσπάθεια που γίνεται για τη καταγραφή της τουριστικής δραστηριότητας, εκτός των επιχειρήσεων παροχής καταλύματος υπάρχουν και άλλοι κλάδοι που θεωρούνται ως τουριστικές χαρακτηριστικές δραστηριότητες. Με βάση την ελληνική νομοθεσία δύο από αυτές, τα τουριστικά γραφεία και τα

γραφεία ενοικίασης μέσων μεταφοράς – αυτοκινήτων και τουριστικών λεωφορείων, με αμιγώς τουριστικό ρόλο, ανήκουν στη δικαιοδοσία του Υπ. Τουρισμού.

Με βάση το Μητρώο Επιχειρήσεων και σε ανάλυση σε τριψήφιο κωδικό ταξινόμησης των επιχειρήσεων (NACE2) το 2017 υπήρχαν 181.451 επιχειρήσεις στους κλάδους που χαρακτηρίζονται ως χαρακτηριστικοί τουριστικοί που αντιστοιχούν στο 12,82% του συνόλου των επιχειρήσεων της χώρας με κύκλο εργασιών που αντιστοιχεί στο 9,47% και με απασχόληση που αντιστοιχεί στο 17,05% των επιχειρήσεων. Σε σύγκριση με το 2011 τα απόλυτα μεγέθη είναι μεγαλύτερα, όπως οι τουριστικές επιχειρήσεις είναι ως ποσοστό λιγότερες, αλλά με υψηλότερο ποσοστού τζίρου και απασχόλησης, γεγονός που σημαίνει ότι οι νέες τουριστικές επιχειρήσεις είναι μεγαλύτερες από τις μη τουριστικές.

Πίνακας 1.6: Χαρακτηριστικές τουριστικές επιχειρήσεις και σύνολο επιχειρήσεων στην Ελλάδα

		2017			2011		
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλιάδες ευρώ)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥ ΜΕΝΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ (σε χιλιάδες ευρώ)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥ ΜΕΝΩΝ
Κωδικός NACE A-ναθ.2	Περιγραφή						
491	Υπεραστικές σιδηροδρομικές μεταφορές επιβατών	x	x	x	x	x	x
493	Άλλες χερσαίες μεταφορές επιβατών	34.883	1.479.240	60.809	40.858	1.988.605	85.082
501	Θαλάσσιες και ακτοποϊκές μεταφορές επιβατών	1.648	1.149.564	8.612	1.931	1.526.347	8.202
511	Αεροπορικές μεταφορές επιβατών	77	2.492.331	3.838	x	x	x
551	Ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα	8.039	5.324.162	106.746	8.086	3.791.198	75.614
552	Καταλύματα διακοπών και άλλα καταλύματα σύντομης διαμονής	20.641	752.440	35.986	20.518	413.740	33.983
553	Χώροι κατασκήνωσης, εγκαταστάσεις για οχήματα αναψυχής και ρυμουλκούμενα οχήματα	292	78.784	3.998	311	64.671	1.628
559	Άλλα καταλύματα	396	18.042	792	601	16.853	1.145
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	41.559	3.664.188	216.973	46.734	4.136.753	141.556
562	Υπηρεσίες τροφοδοσίας για εκδηλώσεις και άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	3.586	305.175	10.959	3.481	322.010	8.930
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	37.267	1.664.218	156.264	40.392	1.836.053	95.250
681	Αγοραπωλησία ιδιόκτητων ακινήτων	1.686	328.894	3.131	1.795	316.779	3.621
682	Εκμίσθωση και διαχείριση ιδιόκτητων ή μισθωμένων ακινήτων	2.944	747.872	6.707	2.245	582.515	4.530

771	Ενοικίαση και εκμίσθωση μηχανοκίνητων οχημάτων	1.551	595.134	5.490	1.254	862.020	4.771
772	Ενοικίαση και εκμίσθωση ειδών προσωπικής ή οικιακής χρήσης	1.580	111.479	3.789	2.427	125.894	5.025
791	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων και γραφείων οργανωμένων ταξιδιών	3.275	2.516.054	18.982	3.262	1.981.308	14.168
799	Άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες	197	16.254	594	133	72.276	346
823	Οργάνωση συνεδρίων και εμπορικών εκθέσεων ¹⁸	973	187.872	3.924	1038	179235	2629
900	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	7.543	278.072	15.964	19.294	369.937	29.274
910	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες	630	48.069	2.867	727	54.427	2.947
920	Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	4.709	5.025.445	15.653	5.010	5.013.507	13.420
931	Αθλητικές δραστηριότητες	5.464	338.258	20.711	2.999	329.257	9.658
932	Δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	2.511	158.529	9.791	2.665	132.094	5.911
	Σύνολο χαρακτηριστικών τουριστικών επιχειρήσεων	186.494	27.664.663	720.858	168.528	20.868.910	463.859
	Σύνολο	1.415.370	288.216.952	4.178.199	1.135.243	313.171.971	3.167.920
	% χαρακτηριστικών τουριστικών/σύνολο	12,82	9,47	17,05	14,36	6,58	14,34
471	Λιανικό εμπόριο σε μη ειδικευμένα καταστήματα	24.125	16.214.460	123.346	30.461	17.673.241	130.275
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	22.797	3.030.136	53.485	28.506	3.848.477	58.317
473	Λιανικό εμπόριο καυσίμων κίνησης σε ειδικευμένα καταστήματα	4998	6.949.632	16.734	6.206	8.876.644	16.281
	Σύνολο χαρακτηριστικών τουριστικών + εμπορικών	233.371	53.474.305	906.145	228.145	50.988.859	659.279
	% χαρακτηριστικών τουριστικών + εμπορικών	16,49	18,55	21,69		16,28	20,81

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων, επεξεργασία συγγραφέα

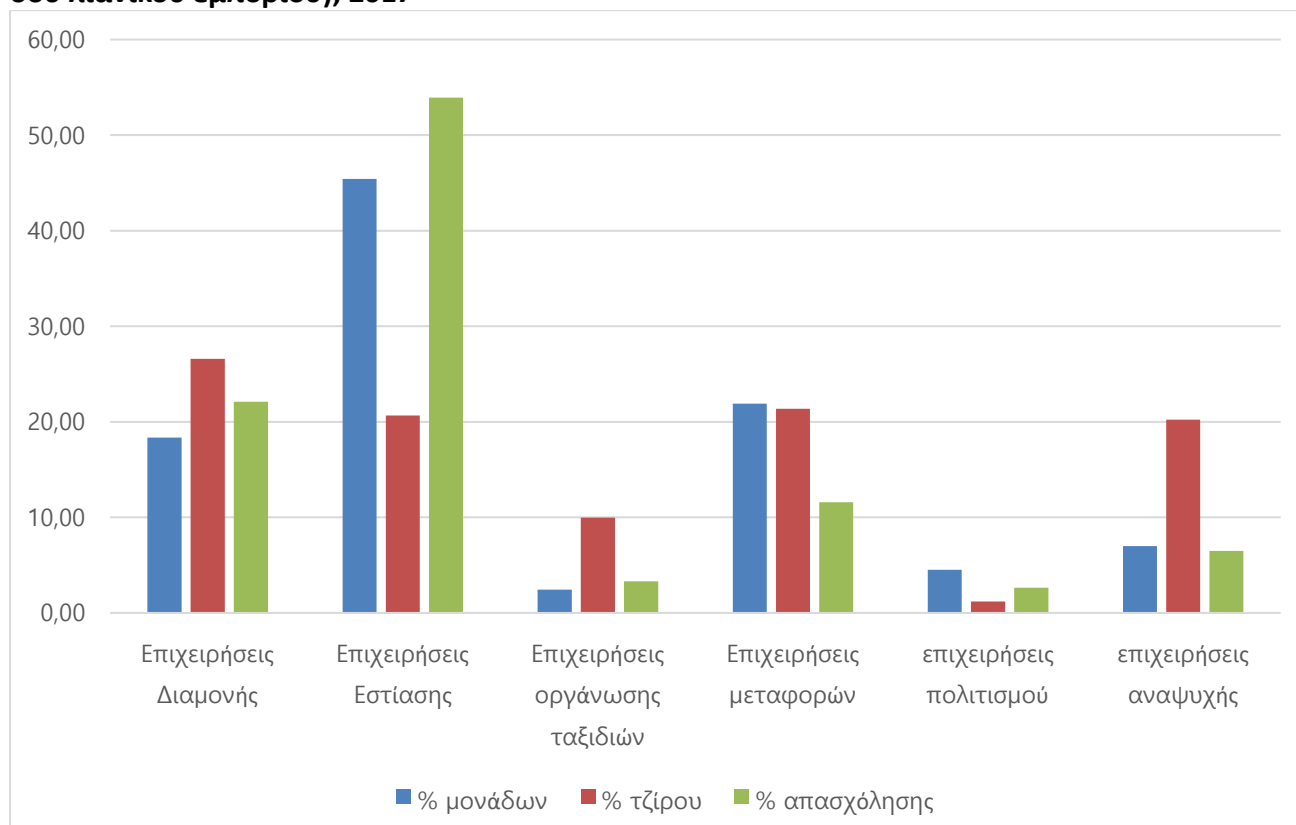
Αν στα παραπάνω δεδομένα προστεθούν και οι υποκλάδοι του εμπορίου, η εικόνα αλλάζει σημαντικά όπως φαίνεται και στον πίνακα 1.6.

Σε ότι αφορά στους επιμέρους κλάδους, ο κλάδος της εστίασης παρουσιάζει σημαντικά υψηλότερο ποσοστό επιχειρήσεων και απασχολούμενων από κάθε άλλο κλάδο, με τον κλάδο των επιχειρήσεων

¹⁸ Ο κλάδος αυτός δεν θεωρείται κατά τον ΠΟΤ ως χαρακτηριστικός του τουρισμού, ενώ κατά την άποψη μας θα πρέπει να συμπεριληφθεί

διαμονής να ακολουθεί. Πολιτισμός και αναψυχή δεν διαδραματίζουν παρά οριακό ρόλο¹⁹ γεγονός που αντανακλά τη μορφή του τουρισμού της χώρας μας.

Διάγραμμα 1.18: Χαρακτηριστικά επιμέρους κλάδων της τουριστικής δραστηριότητας (πλην κλάδου λιανικού εμπορίου), 2017

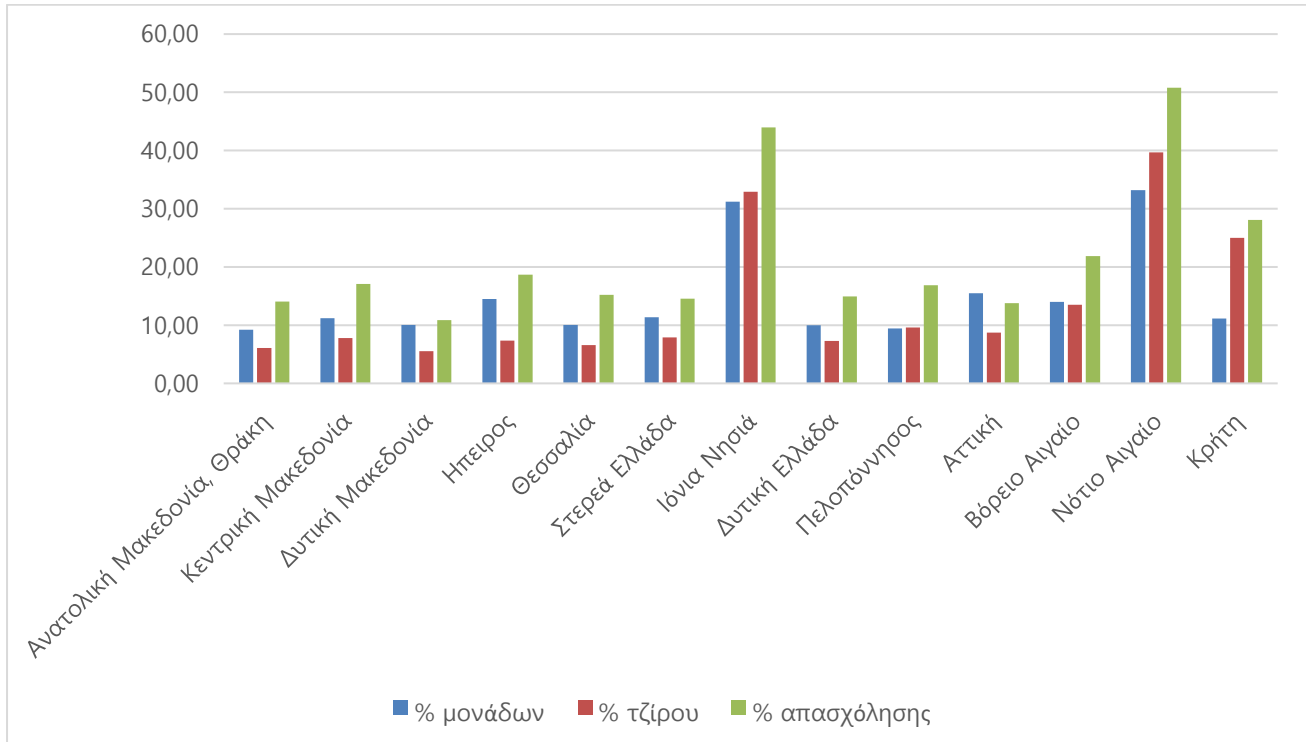

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά τη χωρική κατανομή των τουριστικών επιχειρήσεων η Περιφέρεια Αττικής συγκεντρώνει το 57,09% του τζίρου τους που όμως αποτελεί μόνο το 8,63% του τζίρου όλων των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται εκεί. Αντίθετα όπως αναμενόταν οι τουριστικές επιχειρήσεις αποτελούν σημαντικό τμήμα της οικονομίας στις Περιφέρειες Ν.Αιγαίου, Ιονίων Νησιών και δευτερευόντως της Κρήτης σε ότι αφορά τζίρο και απασχόληση.

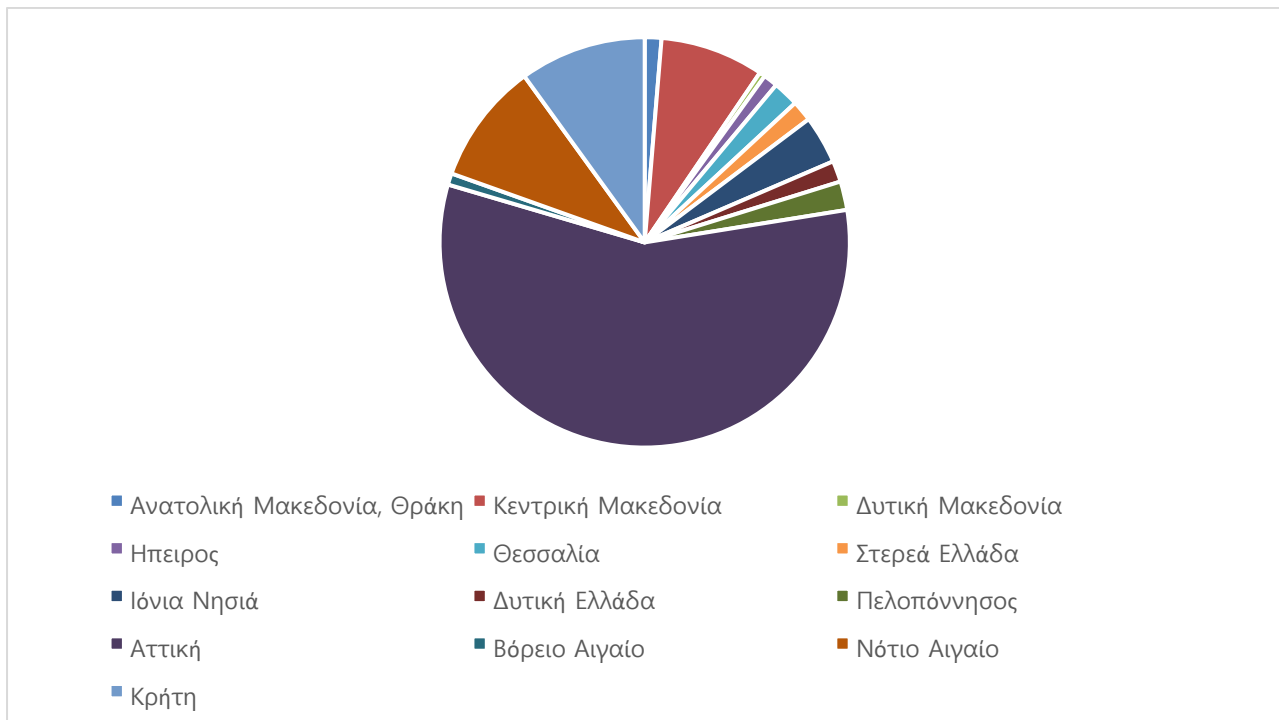
Διάγραμμα 1.19: ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων (πλην υποκλάδων εμπορίου) στο σύνολο των κλάδων (2017)

¹⁹ Ο υψηλός τζίρος στις επιχειρήσεις αναψυχής οφείλεται κυρίως στις επιχειρήσεις τυχερών παιχνιδιών που στη χώρα μας μικρή εμπλοκή έχουν με τον τουρισμό εκτός των καζίνων.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα 1.20: % τζίρου των τουριστικών επιχειρήσεων (πλην υποκλάδων εμπορίου) ανά Περιφέρεια στο σύνολο της χώρας, 2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων, επεξεργασία συγγραφέα

Από τη σχέση των κλάδων μεταξύ τους διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο τμήμα του τζίρου στον τουρισμό δημιουργείται στους «παραδοσιακούς» βασικούς κλάδους όπως καταλύματα, εστιατόρια και μεταφορές. Ταυτόχρονα επιβεβαιώνεται η μικρή συμμετοχή των δραστηριοτήτων πολιτισμού και αναψυχής ως ένα από τα «ελλείμματα» του ελληνικού τουρισμού. Οι δραστηριότητες αυτές θα συνέβαλλαν στη δημιουργία εμπειριών και θα αναδείκνυαν τους πόρους και ειδικότερα αυτούς που θεωρούμε ως τα ιδιαίτερα θέλγητρα της χώρας. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο είδος του τουρισμού που κυριαρχεί ακόμη και σήμερα στη χώρα: μαζικός στην οργάνωση και ηλιοτροπικός στη μορφή²⁰. Η μετάβαση από τον περιηγητικό-εξερευνητικό τουρισμό που είχε ως στόχο την ταυτόχρονη ανακάλυψη της αρχαίας και της σύγχρονης Ελλάδας των πρώτων δεκαετιών που ήταν σύμφυτο με την εμπειρία, πέρασαμε σταδιακά στον «παθητικό» τουρισμό παραλίας. Οι πρώτες δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν ήταν τα θαλάσσια σπορ και παράλληλα ο θαλάσσιος τουρισμός (κρουαζιέρα και γιώτικ) που είχε ως στόχο την «απόλαυση» της θάλασσας σε συνδυασμό με την ελληνική πολυνησία. Πολύ αργότερα οι θαλάσσιες δραστηριότητες αυξήθηκαν με θαλάσσιους «περιπάτους», καταδύσεις, αλιευτικό τουρισμό κλπ όχι με ένταση και ευρηματικότητα ανάλογη με τον θαλάσσιο χαρακτήρα της χώρας. Τα «σαφάρι» ήταν το αντίστοιχο με τους θαλάσσιους περίπατους στη προσπάθεια εξερεύνησης των χερσαίων περιοχών των νησιών με τις αντίστοιχες δραστηριότητες.

Παράλληλα αναπτύχθηκαν υποδομές και υπαίθριες δραστηριότητες όπως:

- Αναρριχητικά πεδία
- Πεζοπορικές διαδρομές, αλλά λιγότερο συχνά οργανωμένες δραστηριότητες σ' αυτές
- Κανόε, καγιακ και rafting σε περιοχές με άφθονα εσωτερικά ύδατα
- Αγροκτήματα με δραστηριότητες όπως ιππασία κλπ
- Χιονοδρομικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες
- Δραστηριότητες ευεξίας σε συνδυασμό ή όχι με ιαματικές πηγές
- Δραστηριότητες πολιτισμού (πχ. μαθήματα ελληνικών, χορού, μουσικής, μαγειρικής κλπ) κυρίως εκτός πολιτιστικών μνημείων

Η χαμηλή ανάπτυξη του «ενεργού» τουρισμού εμπειριών αποτυπώνεται και στις ετήσιες εκθέσεις του ΙΝΣΕΤΕ για τις ελληνικές περιφέρειες.

Συμπεράσματα ενότητας

- ✓ Η επισκεψιμότητα των πολιτιστικών μνημείων έχει μια συνεχή αύξηση με τους αρχαιολογικούς χώρους να συγκεντρώνουν σαφώς τη προτίμηση των επισκεπτών. Η Π.Αττικής συγκεντρώνει το υψηλότερο ποσοστό των επισκέψεων και στη συνέχεια ακολουθούν οι Περιφέρειες Πελοποννήσου, Κρήτης και Ν.Αιγαίου.
- ✓ Οι ξενοδοχειακές μονάδες αυξάνονται κατά τη διάρκεια όλης της περιόδου με συνεχώς μειούμενο ρυθμό που πρακτικά μηδενίζεται εξ αιτίας της κρίσης, για να εκκινήσει ξανά από το 2015 και μετά. Σε αντίθεση με την πορεία των ξενοδοχειακών μονάδων, τα campings παρουσιάζουν

²⁰ Αυτός ο προσδιορισμός αφορά κύρια τον εισερχόμενο τουρισμό, ενώ ο εσωτερικός τουρισμός δεν είναι μαζικός, ενώ διαφοροποιείται και στον χώρο.

μείωση σε μονάδες και προσφερόμενες θέσεις. Αυξητική πορεία υπάρχει και στα βοηθητικά καταλύματα.

- ✓ Η κατανομή των τουριστικών κλινών καταδεικνύει μια υπεροχή του ξενοδοχειακού κλάδου, καθώς ο αριθμός των αντίστοιχων κλινών ανέρχεται στο 67,2% του συνόλου των επαγγελματικών τουριστικών κλινών. Υπάρχει μεγάλος αριθμός ιδιωτικών κατοικιών που χρησιμοποιούνται ως παραθεριστικές ή δευτερεύουσες, ενώ σημαντικός αριθμός είναι προς ενοικίαση ή πώληση.
- ✓ Συνεχίζεται η τάση για την κατασκευή λίγο μεγαλύτερων μονάδων με τον μέσο όρο να είναι 84,7 κλίνες ανά ξενοδοχείο. Το μέσο μέγεθος των μονάδων διαφοροποιείται σημαντικά ανά κατηγορία καταλύματος και ανά περιοχή. Η αύξηση στο μέσο αριθμό των κλινών ανά ξενοδοχείο προέρχεται από τις χαμηλές κατηγορίες καταλυμάτων (1* και 2*) ενώ στις υψηλότερες κατηγορίες παρουσιάζεται μείωση στο μέσο αριθμό κλινών.
- ✓ Όσον αφορά τις κατηγορίες καταγράφεται μια τάση αύξησης των ξενοδοχείων υψηλών κατηγοριών (4* και 5*) που αγγίζει το ένα τρίτο των ξενοδοχειακών κλινών.
- ✓ Η υψηλότερη τουριστική πίεση ασκείται στις Περιφέρειες Ν.Αιγαίου και Ιονίων: στη πρώτη η αναλογία τουριστικών κλινών ανά κάτοικο είναι 1,08:1 (με μεγάλες ενδοπεριφερειακές ανισότητες), ενώ στη δεύτερη καταγράφεται η υψηλότερη αναλογία κλινών ανά τχ. 81,7.
- ✓ Όσον αφορά την εποχικότητα λειτουργίας των ξενοδοχειακών μονάδων είναι ιδιαίτερα υψηλή, γεγονός φυσιολογικό με βάση το κυρίαρχο προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της χώρας, αυτό του ήλιου και της θάλασσας.
- ✓ Ο αριθμός των τουριστικών επιχειρήσεων αντιστοιχεί στο 13,1% του συνόλου των επιχειρήσεων της χώρας, με τζίρο χαμηλότερο από 10% και απασχόληση περίπου 17%. Οι επιχειρήσεις εστίασης είναι οι περισσότερες στο σύνολο των τουριστικών επιχειρήσεων (44,4%) και απασχολούν περισσότερο από το 50% των απασχολούμενων στον τουρισμό (54,5%), ενώ οι επιχειρήσεις διαμονής έχουν τον υψηλότερο τζίρο (27,8%).
- ✓ Οι περισσότερες τουριστικές επιχειρήσεις βρίσκονται στη Περιφέρεια Αττικής, ενώ στις Περιφέρειες Ν.Αιγαίου, Ν.Ιονίου, δευτερευόντως Κρήτης αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό τμήμα του συνολικού παραγωγικού δυναμικού.
- ✓ Ο ελληνικός τουρισμός παραμένει σε μεγάλο βαθμό «παθητικός τουρισμός παραλίας» παρά την αύξηση των όποιων δραστηριοτήτων.

1.2 ΖΗΤΗΣΗ

Βασικό ζητούμενο της ενότητας είναι να προσδιοριστεί **ο αριθμός των διανυκτερεύσεων** που γίνονται στην Ελλάδα τόσο από τον εισερχόμενο τουρισμό, όσο και από τον εγχώριο, αλλά και τα χαρακτηριστικά τους όπως η εθνικότητα, η διάρκεια και ο τόπος παραμονής, ο τρόπος ταξιδιού, η εποχικότητα κλπ.

Για το λόγο αυτό θα χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά τόσο τα στοιχεία που προέρχονται από τις καταγραφές και τις έρευνες που αφορούν τις έρευνες τουριστών (ζήτηση) όσο και αυτά που αφορούν την προσφορά (και συγκεκριμένα τα στοιχεία που προέρχονται από τα καταλύματα).

1.2.1. Αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών

Η αποτύπωση των αφίξεων και διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών γίνεται με δύο τρόπους που διαφέρουν μεταξύ τους σε ότι αφορά:

- στη μεθοδολογία καταγραφής: η πρώτη προσέγγιση γίνεται με δειγματοληπτική έρευνα στους τουρίστες (ΕΛΣΤΑΤ με την έρευνα ημεδαπών και ΤτΕ με την έρευνα συνόρων για τους αλλοδαπούς) και η δεύτερη με δύο μεθόδους στα καταλύματα με καταγραφή στα κύρια καταλύματα και δειγματοληπτική έρευνα στα συμπληρωματικά από ΕΛΣΤΑΤ.
- στον τύπο του καταλύματος που χρησιμοποιούν οι τουρίστες: η έρευνα στους τουρίστες αφορά κάθε είδους κατάλυμα (επαγγελματικά καταλύματα αλλά και ιδιωτικά όπως ενοικίαση οικιών, χρήση παραθεριστικής κατοικίας, φιλοξενία από φίλους και συγγενείς), ενώ τα στοιχεία που προέρχονται από τα καταλύματα αφορούν μόνο στα επαγγελματικά καταλύματα, κύρια και δευτερεύοντα.

Σημαντικοί λόγοι στους οποίους οφείλονται διαφορές είναι:

- η αυξανόμενη χρήση ιδιωτικών καταλυμάτων τα τελευταία χρόνια αλλά και των παραθεριστικών κατοικιών που ειδικά στη περίπτωση των ημεδαπών τουριστών είναι ιδιαίτερα υψηλή όπως προκύπτει από τα στοιχεία της Έρευνας Ημεδαπών,
- οι μεθοδολογίες προσέγγισης είναι διαφορετικές αφού στην έρευνα ημεδαπών τουριστών δεν συνηθίζονται οι μετακινήσεις των ατόμων κάτω από 15 ετών, ενώ δεν καταγράφονται τα ταξίδια για επαγγελματικούς λόγους.
- σημαντική διαφοροποίηση αναμένεται με όσους επισκέπτες προέρχονται από τις γειτονικές χώρες και τη Κύπρο που καταγράφονται/εισερχονται ως ταξιδιώτες ενώ στη πραγματικότητα είναι εργαζόμενοι, εποχιακά εργαζόμενοι ή επισκέπτονται την οικογένεια τους (είτε στην Ελλάδα, είτε στη πατρίδα τους) και δεν χρησιμοποιούν τουριστικά καταλύματα.
- μη δήλωση ή συστηματική υποδήλωση αφίξεων-διανυκτερεύσεων από τα τουριστικά καταλύματα για φορολογικούς λόγους.

Κατά συνέπεια οι δύο προσεγγίσεις αναμένεται να δώσουν διαφορετικά αποτελέσματα. Η πρώτη είναι περισσότερο πλήρης αφού καλύπτει κάθε τύπο καταλύματος, αλλά και η δεύτερη έχει το δικό της ενδιαφέρον και χρησιμότητα όπως θα δούμε στη συνέχεια.

1^η προσέγγιση

Με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ και αφορούν την Έρευνα Ημεδαπών για τα ταξίδια των Ελλήνων που έκαναν στο εσωτερικό της χώρας, ο αριθμός τους²¹ ήταν -όπως και ο αριθμός των διανυκτερεύσεων - ιδιαίτερα υψηλός στην αρχή της δεκαετίας του 2000 με κορύφωση το 2006, για να υποστεί στη συνέχεια μια μεγάλη κάμψη (πάνω από 50%) εξ αιτίας της κρίσης, με χειρότερη χρονιά το 2012. Στη συνέχεια κατέγραψαν μια αντιστροφή της τάσης με αυξομειώσεις, υστερώντας ακόμη κατά περίπου 50% από τα προ κρίσης επίπεδα.

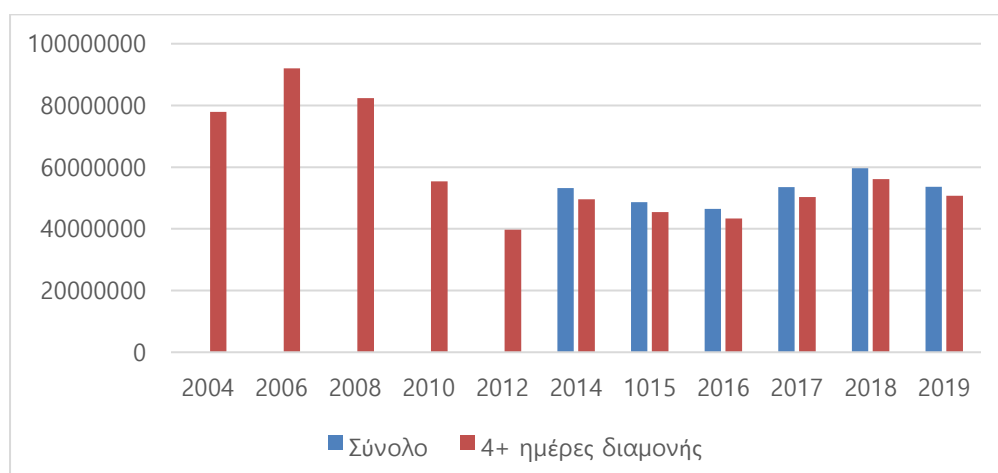
Πίνακας 1.7: Εξέλιξη αφίξεων και διανυκτερεύσεων ημεδαπών τουριστών (2004-2019)

Ταξίδια	2006	2008	2010	2012	2014	1015	2016	2017	2018	2019
Σύνολο					5.340.163	4.841.525	4.590.484	5.296.499	5.523.673	4.941.550
4+ ημέρες διαμονής	7.632.262	6.831.852	5.217.565	3.598.395	3.743.868	3.368.957	3.253.352	3.850.009	4.002.261	3.640.883
Διανυκτερεύσεις										
Σύνολο					53.211.508	48.659.919	46.438.123	53.577.582	59.630.035	53.650.631
4+ ημέρες διαμονής	92.058.239	82.329.850	55.351.777	39.750.216	49.629.753	45.416.255	43.377.792	50.307.468	56.127.126	50.715.944
ΜΔΤ										
Σύνολο					10,0	10,1	10,1	10,1	10,8	10,9
4+	12,1	12,1	10,6	11,0	13,3	13,5	13,3	13,1	14,0	13,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συντάκτη

Σε ότι αφορά στη μέση διάρκεια του ταξιδιού, φαίνεται να έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, φτάνοντας στις 13,9 το 2019 σε σχέση με τις 10,6 ημέρες το 2010 αλλά και το 12,1 το 2006 που ήταν η καλύτερη χρονιά από τη πλευρά των συνολικών διανυκτερεύσεων. Φαίνεται ότι υπάρχει μια προπάθεια για μακρύτερης διάρκειας παραμονή πραγματοποιώντας λιγότερα ταξίδια.

Διάγραμμα 1.21: Εξέλιξη διανυκτερεύσεων εσωτερικού τουρισμού (2004-19)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

²¹ Μέχρι το 2014 η ΕΛΣΤΑΤ δημοσίευε δεδομένα μόνο για τα ταξίδια που είχαν διάρκεια από 4 ημέρες και πάνω. Όπως φαίνεται από τον πίνακα ο αριθμός των σύντομων ταξιδιών είναι σημαντικός σε σχέση με το σύνολο, αλλά, όπως είναι φυσιολογικό, έχει πολύ μικρότερη βαρύτητα σε ότι αφορά στις διανυκτερεύσεις.

Ο αριθμός των αλλοδαπών τουριστών που έρχονται στη χώρα εκτιμάται με βάση τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας από την έρευνα εισερχόμενων τουριστών που υλοποιεί με βάση τους κοινούς κανόνες της ΕΕ.

Πίνακας 1.8: Αφίξεις, Διανυκτερεύσεις και Μέση Διάρκεια Παραμονής (ΜΔΠ) εισερχόμενου τουρισμού 2005-2019

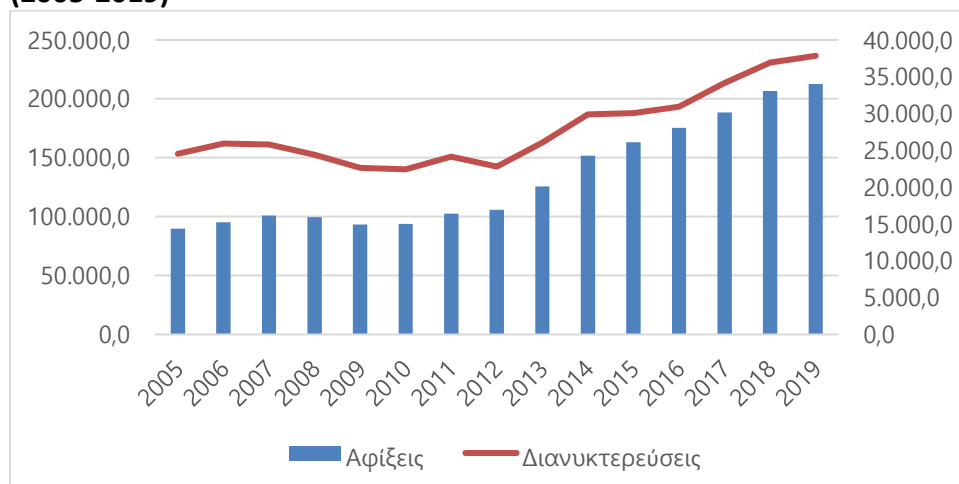
	2005	2006	2007	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2019
A	14.388,2	15.226,2	16.165,3	15.938,8	15.007,5	16.946,5	24.272,4	28.070,8	33.072,2	34.004,6
Δ	153.439,9	162.165,2	161.235,2	152.596,1	140.175,7	142.416,9	186.927,5	193.418,8	230.726,5	236.547,4
ΜΔΠ	10,66	10,65	9,97	9,57	9,34	8,40	7,70	6,89	6,98	6,96

Πηγή: ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά τις συνολικές αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα μετά από μια συνεχή άνοδο με μικρές συγκυριακές διακυμάνσεις (ξεπέρασαν τα 5 εκ. το 1978, τα 10 εκ. το 1991 και τα 15 εκ το 2006), γνώρισαν στη τελευταία περίοδο σημαντικές διαφοροποιήσεις τόσο εξ αιτίας του ανοίγματος των βόρειων συνόρων της χώρας και γενικότερα της ανάδυσης νέων αγορών όσο και της οικονομικής κρίσης. Το υψηλότερο επίπεδο αφίξεων προ κρίσης καταγράφηκε το 2007 με 18,754 εκ αφίξεις (συμπεριλαμβανόμενων και 1,2 εκ αφίξεις κρουαζιέρας) κυρίως ως συνέπεια της καλής εικόνας της χώρας που καταγράφηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Οι αφίξεις άρχισαν να μειώνονται το 2007, ενώ το 2009 που ήταν η χειρότερη χρονιά της διεθνούς κρίσης οι αφίξεις έπεσαν κάτω από τα 15 εκατομμύρια για να επανέλθουν στο προ κρίσης επίπεδο το 2012. Οι αφίξεις συνέχισαν να αυξάνουν με ταχύ ρυθμό με αποτέλεσμα να υπερδιπλασιαστούν το 2019 σε σχέση με το 2007.

Με κάποιες, όχι ασήμαντες διαφορές, εξελίχθηκε ο αριθμός των διανυκτερεύσεων. Πιο συγκεκριμένα η τάση αύξησης τους που καταγράφεται μετά το 2005 που ξεκίνησε η έρευνα της ΤτΕ διακόπηκε ήδη από το 2007 πριν την οικονομική κρίση, αλλά είχε μεγαλύτερη διάρκεια και ένταση από αυτή των αφίξεων. Αποτέλεσμα ήταν να επανέλθει στα επίπεδα του 2006 μόλις το 2013 και στη συνέχεια να αυξηθεί ιδιαίτερα έντονα τα επόμενα χρόνια (+45,2% το 2019 σε σχέση με το 2013).

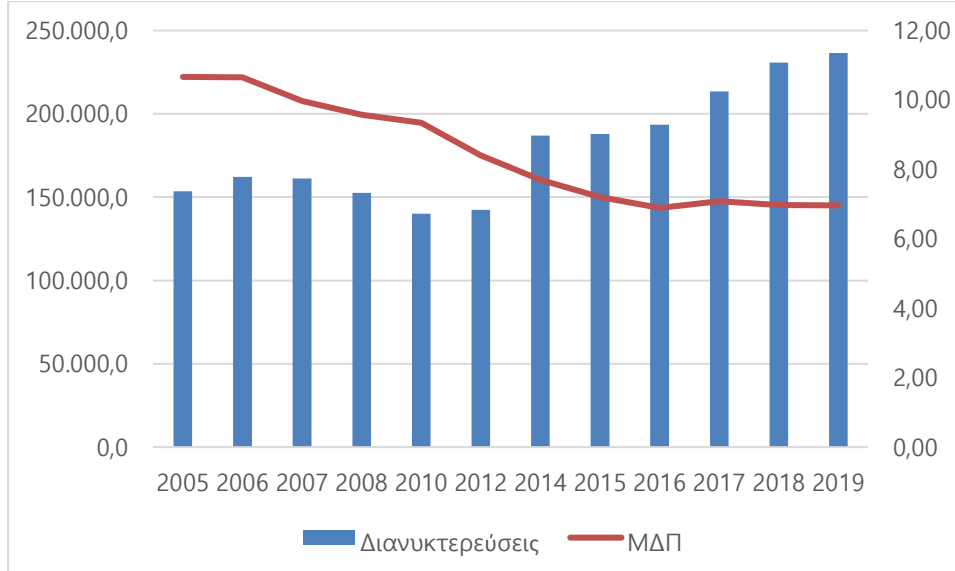
Διάγραμμα 1.22: Εξέλιξη αφίξεων και διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα (2005-2019)

Πηγή: ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Η άνιση αυτή εξέλιξη μεταξύ αφίξεων και διανυκτερεύσεων αποτυπώνεται στη διάρκεια παραμονής²² που μειώνεται συνεχώς όλη αυτή τη περίοδο από 10,66 σε 6,96 ημέρες ή μείωση κατά 34,5% συνέπεια της αλλαγής των καταναλωτικών συνηθειών αλλά και των εισοδημάτων των τουριστών.

Διάγραμμα 1.23: Εξέλιξη αριθμού διανυκτερεύσεων εισερχόμενων τουριστών και ΜΔΠ (2005-18)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, επεξεργασία συγγραφέα

Από τα παραπάνω στοιχεία που συνολικά αφορούν ημεδαπούς και αλλοδαπούς τουρίστες προκύπτει ότι για το 2019 υπήρξαν περίπου 290 εκ. διανυκτερεύσεις, από τις οποίες το 81,5% προέρχεται από αλλοδαπούς τουρίστες. Οι 236.547.400 διανυκτερεύσεις αλλοδαπών που εκτιμάται ότι πραγματοποιήθηκαν στη χώρα μας ανεξαρτήτως καταλύματος αντιστοιχεί με 648.075 επιπλέον (ισοδύναμους) κατοίκους σε ετήσια βάση στη χώρα²³. Δηλαδή, αν οι καταγεγραμμένες διανυκτερεύσεις κατανέμονταν σε ολόκληρο το έτος, τότε ο πληθυσμός της χώρας θα αυξανόταν κατά 6% περίπου. Προφανώς η αύξηση αυτή διαφοροποιείται πολύ από περιφέρεια σε περιφέρεια όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει από την κατανομή των καταλυμάτων και θα επιβεβαιωθεί κατά την ανάλυση των διανυκτερεύσεων.

²² Η μέση διάρκεια παραμονής στη χώρα δεν συμπίπτει με τη μέση διάρκεια παραμονής στο κατάλυμα, γιατί ένας τουρίστας μπορεί κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του να χρησιμοποιήσει περισσότερα από ένα καταλύματα

²³ Στον υπολογισμό των πρόσθετων «ισοδύναμων κατοίκων» σε εθνικό επίπεδο υπολογίζονται μόνο οι διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών αφού οι ημεδαποί απλά μετακινούνται εντός της χώρας, ενώ αν θέλουμε να εκτιμήσουμε τη συνολική πίεση στη χώρα ο υπολογισμός θα πρέπει να συμπεριλάβει και την απουσία των Ελλήνων τουριστών στο εξωτερικό που για το 2019 ήταν 20.926 «ισοδύναμοι κάτοικοι που πρέπει να αφαιρεθούν από το σύνολο. Όταν ο υπολογισμός της πίεσης γίνεται σε χωρικό επίπεδο υπολογίζουμε και τους ημεδαπούς τουρίστες.

Πίνακας 1.9: Σύνολο διανυκτερεύσεων και υπολογισμός ισοδύναμων πρόσθετων κατοίκων

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
Αφίξεις	Αλλοδαποί	24.272.387	26.114.227	28.070.833	30.161.000	33.072.200	34.004.600
	Ημεδαποί	5.340.163	4.841.525	4.590.484	5.296.499	5.523.673	4.941.550
	Σύνολο	29.612.550	30.955.752	32.661.317	35.457.499	38.595.873	38.946.150
Διανυκτερεύσεις	Αλλοδαποί	186.927,500	188.012.000	193.418.800	213.516.400	230.726.500	236.547.400
	Ημεδαποί	53.211.500	48.659.900	46.438.100	53.577.500	59.630.000	53.650.631
	Σύνολο	240.139.000	236.671.900	239.856.900	267.093.900	290.356.500	290.208.031
	Ισοδύναμοι κάτοικοι	512.130,10	515.101,40	529.914,50	584.976,40	632.127,40	648.075,10

Πηγή: ΤτΕ και ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Προφανώς η αύξηση αυτή διαφοροποιείται πολύ από περιφέρεια σε περιφέρεια όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει από την κατανομή των καταλυμάτων όπως θα δούμε στη συνέχεια.

2^η προσέγγιση:

Αν και για ξενοδοχεία και campings υπάρχουν σειρές δεδομένων από τη δεκαετία του '70 (και αποτελούσαν μαζί με τις αφίξεις με πτήσεις charter τη μόνη πηγή πληροφόρησης σε ότι αφορά τη τουριστική δραστηριότητα για αρκετές δεκαετίες), συνολική εικόνα για τα επαγγελματικά καταλύματα μπορεί να υπάρξει μόνο από το 2014 και μετά με την πραγματοποίηση έρευνας στα συμπληρωματικά καταλύματα.

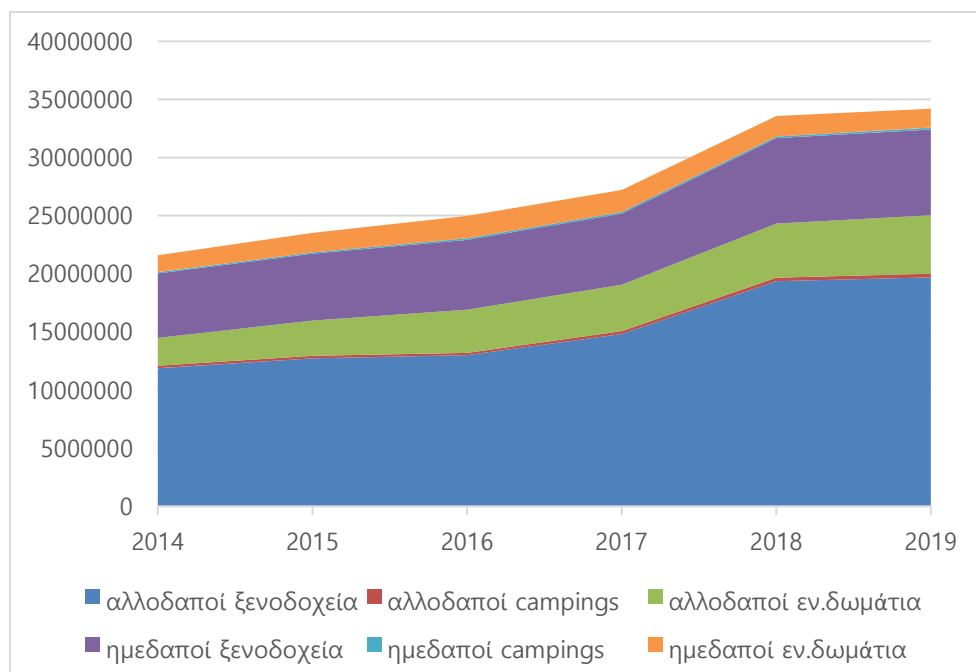
Πίνακας 1.10: Αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών σε επαγγελματικά καταλύματα

ΑΦΙΞΕΙΣ	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Σύνολο	21.608.414	23515531	24995181	27210410	33585639	34.202.057
αλλοδαποί	14.487.236	15983339	16915565	19068184	24320893	25.038.500
ημεδαποί	7.121.178	7532192	8079616	8142074	9264746	9.163.557
ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Σύνολο	95.492.069	102630664	110019354	119027163	142940411	143.594.477
αλλοδαποί	76.195.550	82049558	87912526	97033983	118876323	119.953.393
ημεδαποί	19.296.519	20581106	22097828	21974128	24064088	23.623.075

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

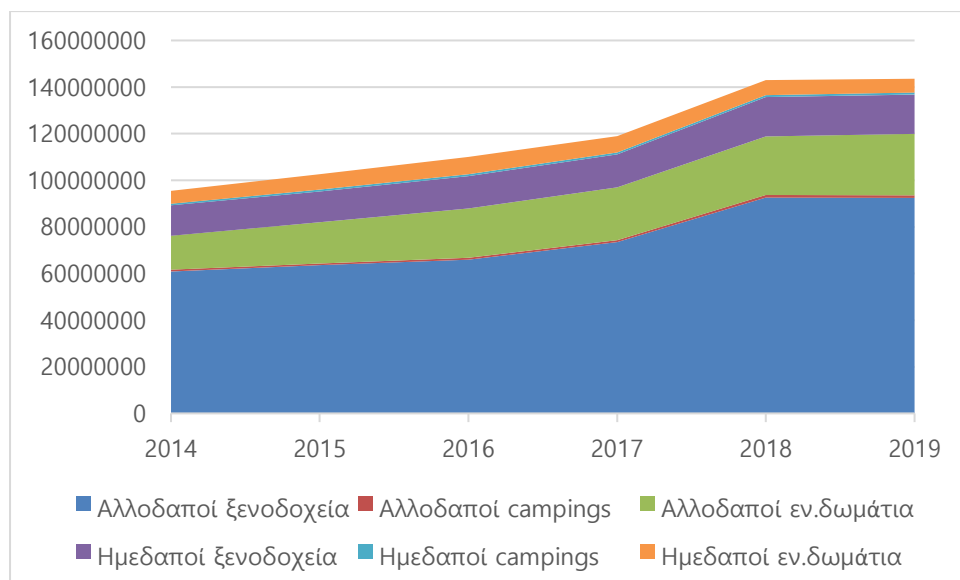
Η εξέλιξη και η αναλογία αφίξεων και διανυκτερεύσεων αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά κατηγορία καταλύματος παρουσιάζεται στα παρακάτω διαγράμματα.

Διάγραμμα 1.24: Εξέλιξη αφίξεων ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών σε όλους τους τύπους των επαγγελματικών καταλυμάτων (2014-19)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα 1.25: Εξέλιξη διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών σε όλους τους τύπους των επαγγελματικών καταλυμάτων (2014-19)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Πίνακας 1.11: Σχέση αφίξεων & διανυκτερεύσεων μεταξύ αλλοδαπών και ημεδαπών

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Αφίξεις	2,03	2,12	2,09	2,34	2,63	2,73
Διανυκτερεύσεις	3,95	3,99	3,98	4,42	4,94	5,08

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Οι αφίξεις των αλλοδαπών στα επαγγελματικά τουριστικά καταλύματα είναι πάνω από διπλάσιες από εκείνες των ημεδαπών με αυξανόμενη τάση (που σημαίνει ότι οι εισερχόμενοι τουρίστες αυξάνονται ταχύτερα από τους ημεδαπούς) και το σύνολο των διανυκτερεύσεων έφτασε να είναι 5πλάσιο λόγω της μεγαλύτερης διάρκειας παραμονής.

Από τη σύγκριση των Πινάκων 1.9 & 1.10 προκύπτουν όπως αναμενόταν σημαντικές διαφορές που σε ένα βαθμό είναι φυσιολογικές αφού ο δεύτερος πίνακας αναφέρεται μόνο σε χρήση επαγγελματικών καταλυμάτων, ενώ ο πρώτος σε χρήση και ιδιωτικών, ιδιόκτητων αλλά και σε φιλοξενία. Υπενθυμίζουμε ότι οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών από την Έρευνα Τουρισμού δεν συμπεριλαμβάνει ούτε τα επαγγελματικά ταξίδια στα οποία χρησιμοποιούνται επαγγελματικά καταλύματα (κυρίως ξενοδοχεία), ούτε οι διανυκτερεύσεις των ατόμων ηλικίας κάτω των 14 ετών. Τα προβλήματα οφείλουν να επισημανθούν στις αρχές και να εξηγηθούν πειστικά, ενώ θα πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι η ομάδα έργου που ετοίμασε το πιλοτικό ΔΛΤ για το 2015 είχε προσκρούσει σε μη δικαιολογούμενες αντιφάσεις δεδομένων.

Πίνακας 1.12: Διαφορές αριθμού αφίξεων και διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών ανάλογα με τη πηγή πληροφόρησης

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
ΑΦ	αλλοδαποί	9.785.151	10.130.888	11.155.268	11.092.816	8.751.307	8.966.100
	ημεδαποί	-1.781.015	-2.690.667	-3.489.132	-2.845.575	-3.741.073	-4.222.007
	Σύνολο	8.004.136	7.440.221	7.666.136	8.247.089	5.010.234	4.744.093
ΔΙΑΝ	αλλοδαποί	110.731.950	105.962.442	105.506.274	116.482.417	111.850.177	116.594.007
	ημεδαποί	33.914.981	28.078.794	24.340.272	31.603.372	35.565.912	30.027.556
	Σύνολο	144.646.931	134.041.236	129.837.546	148.066.737	147.416.089	146.613.554

Πηγή: Πίνακες

Στη συνέχεια επιχειρείται μια καταγραφή-αντιπαράθεση των διανυκτερεύσεων ανά εθνικότητα από τις δύο πηγές ώστε να αποτυπωθεί η κατάσταση και να διερευνηθούν απαντήσεις.

Πίνακας 1.13: Σύγκριση αριθμού διανυκτερεύσεων ανά κύριες εθνικότητες με βάση διαφορετικές πηγές (2018)

2018	Ττε (2)	ΞΕΝ (3)	ΕΔ (4)	5=2-3-4	% διαφοράς	ΞΕΝ/ΕΔ
Αυστρία	4,547.0	1297.7	503.6	2,745.7	0.60	2.576847
Βέλγιο	5,309.5	1767.8	133.5	3,408.2	0.64	13.24195
Γαλλία	13,747.4	5086.98	1049.4	7,611.0	0.55	4.847513
Γερμανία	42,595.9	14634.9	2188	25,773.0	0.61	6.688711
Ισπανία	1,890.2	530	136.6	1,223.6	0.65	3.879941
Ιταλία	13,944.0	2991.64	1715.6	9,236.7	0.66	1.743786
Κύπρος	5,472.8	595.93	127.8	4,749.1	0.87	4.662989
Ολλανδία	9,111.4	3526.3	1716.6	3,868.5	0.42	2.054235
Βουλγαρία	8,281.7	736.6	867.7	6,677.4	0.81	0.848911

Δανία	3,155.2	1573.89	327.4	1,253.9	0.40	4.807239
Ην. Βασίλειο	25,716.0	12481.84	4625.5	8,608.7	0.33	2.698484
Ρουμανία	8,506.1	1482.55	999.1	6,024.5	0.71	1.483885
Σουηδία	4,094.6	3267.3	743.2	84.1	0.02	4.396259
Τσεχία	2,838.6	1626.85	1524.49	-312.8	-0.11	1.067144
Αλβανία	3,429.5			3,429.5		
Αυστραλία	4,300.0	638.522	235.99	3,425.5	0.80	2.705716
Ελβετία	4,696.5	1202.5	165.75	3,328.3	0.71	7.254902
ΗΠΑ	11,668.5	2232	545.24	8,891.3	0.76	4.09361
Καναδάς	4,853.4	401	121.39	4,331.0	0.89	3.303402
Ρωσία	5,164.4	4924	1138.45	-898.1	-0.17	4.325179
Δ.Μακεδονίας	3,235.3			3,235.3		
ΣΥΝΟΛΟ	230726.50	77417.30	25153.9	128,155.3	0.56	3.077745

Πηγή: ΤτΕ, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτουν τα εξής:

- η πολύ υψηλή απόκλιση μεταξύ των στοιχείων διανυκτερεύσεων της ΤτΕ και της ΕΛΣΤΑΤ (περίπου 1:2) δεν κατανέμεται με τον ίδιο τρόπο μεταξύ των διαφορετικών εθνικοτήτων πχ. Ρώσοι, Τσέχοι και Σουηδοί εμφανίζονται 100% καταγεγραμμένοι σε καταλύματα, ενώ Καναδοί, Κύπριοι, Βούλγαροι, Αυστραλοί και Αμερικάνοι έχουν υψηλή «διαρροή» σε ότι αφορά τη καταγραφή.
- δεν υπάρχει δημοσίευση των δεδομένων για τις εθνικότητες ομοιόμορφα από τις διάφορες πηγές ώστε να διευκολύνονται οι συγκρίσεις
- υπάρχουν εθνικότητες που προτιμούν ξεκάθαρα τα ξενοδοχειακά καταλύματα με ακραίο παράδειγμα τους Βέλγους (13:1), ενώ οι Βούλγαροι βρίσκονται στο άλλο άκρο (0.85:1).

Συμπερασματικά, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών και ημεδαπών στις διαφορετικές κατηγορίες καταλυμάτων, επαγγελματικών και ιδιωτικών, πρέπει να προσδιοριστεί με καλύτερο τρόπο αφού εξεταστούν οι διαφορετικές μέθοδοι και τα προβλήματα τους.

Όπως αναφέραμε προηγούμενα η αύξηση αυτή διαφοροποιείται πολύ από περιφέρεια σε περιφέρεια όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει από την κατανομή των καταλυμάτων. Επιβεβαιώνεται ότι η εκτιμώμενη πραγματική πίεση από τον τουρισμό ασκείται στους τρεις σημαντικούς νησιωτικούς προορισμούς της χώρας είναι σημαντικά υψηλότερη από τον μέσο όρο της χώρας με το Ν.Αιγαίο να φιλοξενεί περίπου 50% επιπλέον προσωρινούς κατοίκους από τους μόνιμους κατοίκους του.

Πίνακας 1.14: Εκτίμηση διανυκτερεύσεων αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών και ισοδύναμου πληθυσμού ανά περιφέρεια

Περιφέρεια	Αλλοδαποί	Ημεδαποί	Συνολο	ισοδύναμος πληθυσμός	εκτίμηση μόνιμου πληθυσμού 2019	% του πληθυσμού
ΑΤΤΙΚΗ	34.028,0	7064389	41092418	112582	3.742.235	3,01
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	2.902,1	1683016	4585089	12562	221.098	5,68
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	53.168,7	10211693	63380346	173645	344.027	50,47
ΚΡΗΤΗ	43.256,2	3612986	46869156	128409	634.930	20,22

ΑΝΑΤΟΛ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ	10.170,6	2195834	12366391	33881	599.723	5,65
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	40.808,3	7225348	48033641	131599	1.873.777	7,02
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	1.519,7	691648	2211347	6058	267.008	2,27
ΗΠΕΙΡΟΣ	4.002,5	2759113	6761637	18525	333.696	5,55
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	4.888,7	4160085	9048739	24791	718.640	3,45
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	23.744,4	2698607	26443013	72447	203.869	35,54
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	4.530,4	2391165	6921585	18963	655.189	2,89
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	2.978,0	3473622	6451587	17676	555.960	3,18
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	6.466,3	5483026	11949280	32738	574.447	5,70
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	232.463,7	53650531	286114228	783875	10.724.599	7,31

Πηγή: ΤτΕ και ΕΛΣΤΑΤ, υπολογισμοί συγγραφέα

1.2.2. Χαρακτηριστικά των ημεδαπών τουριστών

Από την Έρευνα Ημεδαπών (2019) προκύπτει μια σειρά από δεδομένα που αποτυπώνουν τη συμπεριφορά των ημεδαπών τουριστών σε ότι αφορά:

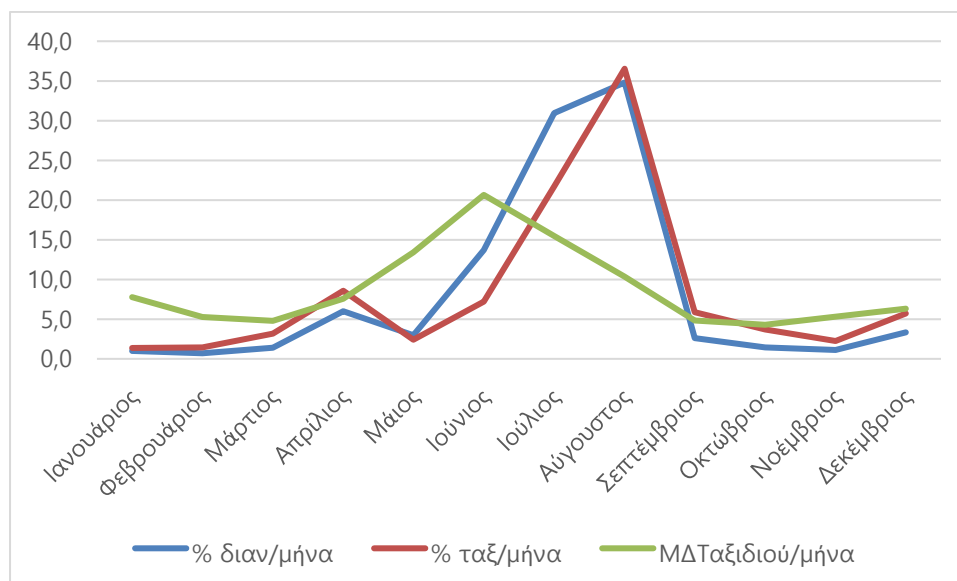
Α) στον τρόπο μετακίνησης τους: στη μεγάλη τους πλειοψηφία (64,4%) για να μετακινηθούν επιλέγουν το ΙΧ και 8% με λεωφορείο, κατά 21% το πλοίο και μόλις κατά 5,5% το αεροπλάνο, τάση που φαίνεται να παραμένει σταθερή με τα χρόνια

Β) στο κατάλυμα που διαμένουν: Το 49,3% επιλέγει την εξοχική κατοικία, το 28,6% διαμένει σε συγγενείς και φίλους, λιγότερο από το 10% σε ξενοδοχείο και το 10,7% σε ενοικιαζόμενο δωμάτιο

Γ) στη περίοδο που πραγματοποιούν τα ταξίδια τους: Αύγουστο και Ιούλιο γίνονται τα περισσότερα ταξίδια και οι περισσότερες διανυκτερεύσεις (περισσότερο από 60%), ενώ τον Ιούνιο ξεκινούν τα μεγαλύτερης διάρκειας διακοπές (13,7% του συνόλου). Ο Απρίλιος (λόγω διακοπών Πάσχα) συμπεριλαμβάνει σημαντικό αριθμό ταξιδιών (8,6%) και ακολουθεί ο Δεκέμβριος με τις αντίστοιχες διακοπές (5,7%).

Δ) στη μέση διάρκεια ταξιδιού: Ο γενικός μέσος όρος είναι 10,9 ημέρες που διαφοροποιείται με βάση την ηλικία (οι άνω των 65+ κάνουν διακοπές κατά μέσο όρο 18,8 ημέρες έναντι 22,5 το 2018), με βάση το χρησιμοποιούμενο κατάλυμα (ξενοδοχείο 4,7 ημέρες, ενοικιαζόμενα δωμάτια 6,9, εξοχικές κατοικίες 21,7 και φιλοξενία 9 ημέρες) και με βάση την εποχή (4-5,3 ημέρες Σεπτέμβριο-Νοέμβριο και Φεβρουάριο-Μάρτιο, 6,3 μέχρι 7,8 για τις διακοπές Χριστουγέννων και Πάσχα, 10,3 τον Αύγουστο, 13,4 τον Μάιο, 20,7 τον Ιούνιο και 15,5 τον Ιούλιο).

Διάγραμμα 1.26: Μηνιαία διακύμανση αριθμού ταξιδιών, διανυκτερεύσεων και ΜΔΤ (2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

1.2.3 Χαρακτηριστικά των αλλοδαπών τουριστών

Τα βασικά χαρακτηριστικά των αλλοδαπών τουριστών όπως καταγράφονται στα δημοσιευμένα δεδομένα από την έρευνα συνόρων, αφορούν στην εθνικότητα τους, στον τρόπο ταξιδιού τους, στον τρόπο οργάνωσης του ταξιδιού, στη διάρκεια παραμονής.

Σε ότι αφορά τις εθνικότητες, που καταγράφουν τις σημαντικότερες αφίξεις στη χώρα, παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις σε ότι αφορά τις τάσεις:

- Οι Βρετανοί που ήταν η πρώτη εθνικότητα σε αφίξεις στην Ελλάδα από το 1980 και ορισμένες χρονιές ξεπερνούσαν και το 25% των αφίξεων, ξεπεράστηκαν από τους Γερμανούς το 2008 και μετά. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στη σημαντική μείωση των αφίξεων των Βρετανών στη χώρα μας, που από 2,95 εκ το 2003 έφτασαν σε 1,8 εκ το 2010, δηλαδή απόλυτη μείωση κατά 40%. Η αύξηση που καταγράφηκε στη συνέχεια ώστε να φτάσουν περίπου στα 3εκ για το 2017 και 2018 δεν ήταν επαρκής για να αλλάξει η κατάταξη ως προς τις δύο πρώτες θέσεις.
- Οι Γερμανοί κατέγραψαν άνοδο σε απόλυτους αριθμούς και σταθερότητα σε ποσοστά τη περίοδο 2005-7 στα επίπεδα του 2002, αύξηση το 2008 και μείωση στη συνέχεια (έπεσαν από το 21,8% του 2002 στο 13,5% το 2010). Παρά αυτή την εξέλιξη βρέθηκαν στη πρώτη θέση την οποία διατήρησαν μέχρι και το 2019 με 15,8% της αγοράς έναντι του 12,8% των Βρετανών.
- Οι άλλες 3 παραδοσιακές εθνικότητες με υψηλή παρουσία στη χώρα μας (Γάλλοι, Ιταλοί, Ολλανδοί) διατηρήθηκαν στις πρώτες θέσεις οι δύο πρώτες ενώ σημαντική αύξηση τουριστών καταγράφεται από τις ΗΠΑ και τις γειτονικές βαλκανικές χώρες. Ειδικά σε ότι αφορά στη Βουλγαρία, οι αφίξεις την φέρνουν 2^η στο σύνολο²⁴.

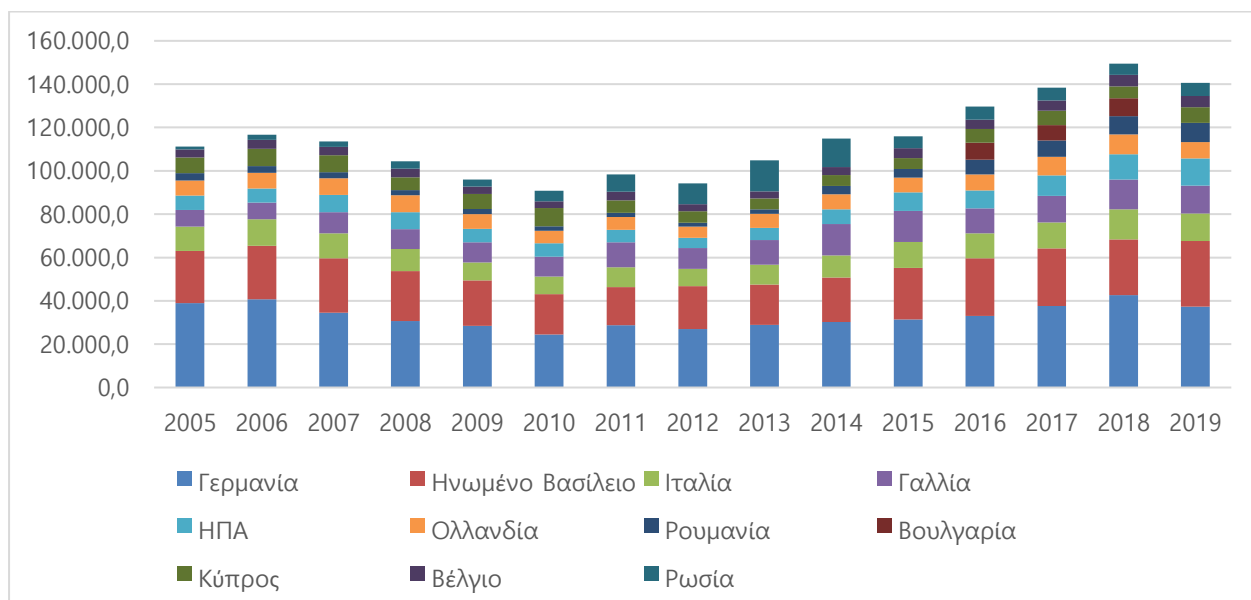
²⁴ Δεν βρέθηκαν δεδομένα για το 2019 που όπως φαίνεται από τα περιφερειακά δεδομένα ο αριθμός αφίξεων τους ήταν υψηλός

- Το ποσοστό συμμετοχής των 5 κυριότερων αγορών στην Ελλάδα μειώνεται σημαντικά από το 2004 έως σήμερα όπως φαίνεται στον Διάγραμμα 1.27. Αυτό οφείλεται όπως είπαμε προηγούμενα τόσο στην μείωση του απόλυτου αριθμού αφίξεων από τις χώρες αυτές, όσο και στην αύξηση των αφίξεων από νέες αναδυόμενες τουριστικές χώρες και κύρια τις χώρες της Αν. Ευρώπης (κυρίως τη Ρωσία), των Βαλκανίων, τη Κύπρο και τη Τουρκία.
- Άλλοι παραδοσιακοί πελάτες της Ελλάδας από την Δ.Ευρώπη όπως οι Σκανδιναβοί, οι Αυστριακοί, οι Ελβετοί και οι Βέλγοι είδαν τα μερίδια τους να μειώνονται είτε λόγω της μείωσης των αφίξεων τους είτε λόγω χαμηλών ποσοστών αύξησης.

Σε ότι αφορά στις διανυκτερεύσεις οι εξελίξεις ακολουθούν παρόμοιες τάσεις αλλά όχι με την ίδια ένταση:

- Γερμανοί και Βρετανοί με 42,6 και 25,7 εκ διανυκτερεύσεις αντίστοιχα καλύπτουν το 29,6% των διανυκτερεύσεων στη χώρα, ποσοστό που είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο των αφίξεων λόγω της υψηλής ΜΔΠ
- Γάλλοι, Ιταλοί και Αμερικανοί με αριθμό διανυκτερεύσεων 13,7, 13,9 και 11,6 εκ αποτελούν τις χώρες που συμπληρώνουν την πρώτη πεντάδα των χωρών με τον μεγαλύτερο αριθμό διανυκτερεύσεων
- Ολλανδοί, Βέλγοι και Κύπριοι είναι από τις εθνικότητες με διαχρονική σημαντική παρουσία που μαζί με Ρουμάνους, Βούλγαρους και Ρώσους συμπληρώνουν τις εθνικότητες με περισσότερες από 500χιλ διανυκτερεύσεις το 2018.

Διάγραμμα 1.27: Η εξέλιξη των διανυκτερεύσεων των κυριότερων εθνικοτήτων (2005-19)

(1) Για το 2019 τα στοιχεία αφορούν 9 χώρες γιατί δεν υπάρχουν δεδομένα για τουρίστες από Βουλγαρία
Πηγή: Ιδία Επεξεργασία Στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 1.15: Η συμμετοχή (%) των κυριότερων αγορών στο σύνολο των διανυκτερεύσεων (2005-18)

	2000	2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
5 αγορές	63,9	47,9	41,9	40,8	36,5	36,8	38,4	34,7	32,6	35,7	36,8	35,7	35,6
11 αγορές		72,5	70,4	67,8	64,8	65,1	66,1	64,4	61,5	61,7	67,0	64,8	64,8

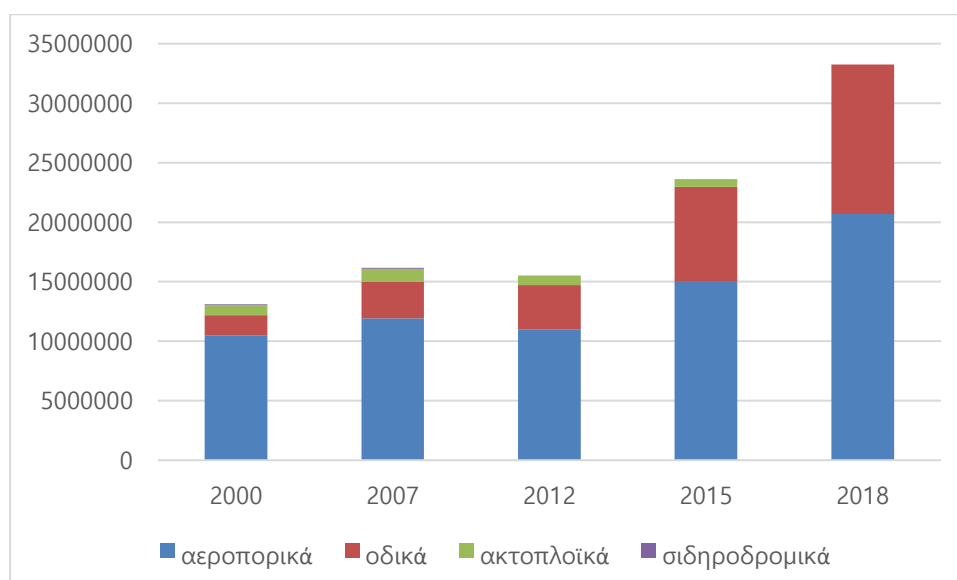
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, ίδια επεξεργασία

Γενικά οι τάσεις των τελευταίων ετών αντικατοπτρίζουν μία ουσιαστική διαφοροποίηση της τουριστικής αγοράς όπως καταγράφεται από το ξεκίνημα της ελληνικής κρίσης στον τουρισμό, επιταχύνεται από αυτήν αλλά και από την ανάδυση νέων χωρών αποστολής τουριστών. Τα αποτελέσματα αυτά οφείλουν να συνεξεταστούν με εκείνα της μέσης διάρκειας παραμονής, της δαπάνης, της εποχικότητας κλπ και να αποτελέσουν στοιχεία της όποιας πολιτικής ακολουθηθεί.

1.2.4. Αφίξεις αλλοδαπών τουριστών ανά μέσο ταξιδιού και πύλη εισόδου

Σε ότι αφορά στον εισερχόμενο τουρισμό, κυρίαρχη θέση (περί τα 66%) καταλαμβάνει το αεροπλάνο, που όμως ως ποσοστό στο σύνολο μειώνεται αφού τα τελευταία χρόνια καταγράφεται ραγδαία αύξηση των αφίξεων με αυτοκίνητο. Αυτό οφείλεται στη πολύ μεγάλη αύξηση αφίξεων από τις γειτονικές χώρες (Β.Μακεδονία, Βουλγαρία, Σερβία, Αλβανία και Ρουμανία) που καλύπτουν το 92% του συνόλου όσων έρχονται με αυτοκίνητο. Οι σιδηροδρομικές αφίξεις ήταν πάντα ασήμαντες, ενώ οι αφίξεις με πλοίο (κυρίως Ιταλών και Γερμανών) που ήταν 6,3% το 2000 συρρικνώθηκε σε 2,6% το 2015.

Διάγραμμα 1.28: Αφίξεις τουριστών ανά μέσο μετακίνησης (2000-18)

Πηγή: ΕΣΥΕ/ΕΛΛΣΤΑΤ

Αναλυτικότερα:

- Οι αεροπορικές αφίξεις αποτελούν το σημαντικότερο μέσο μεταφοράς των τουριστών στη χώρα και κυμαίνονται μεταξύ 67-80% σε όλη τη διάρκεια της περιόδου που αναλύεται, με τάση μείωσης κάτω από το 70%. Αυτό άλλωστε ήταν και το ποσοστό των αεροπορικών αφίξεων και τις προηγούμενες δεκαετίες μέχρι και πριν την κρίση στη Γιουγκοσλαβία, γεγονός που μετέβαλε σημαντικά τις ροές των τουριστών και τα μέσα που χρησιμοποιούσαν.
- Οι σιδηροδρομικές αφίξεις δεν αποτελούν αξιόλογο μέγεθος από τη στιγμή που δεν υπερβαίνουν το 1% του συνόλου αφίξεων (έναντι του 3% τις δεκαετίες 80 και 90) δεδομένου ότι οι βελτιώσεις στο σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας και οι συνδέσεις του με τα διευρωπαϊκά δίκτυα είναι περιορισμένες σε σύγκριση με εκείνα των εναλλακτικών μέσων.
- Οι θαλάσσιες αφίξεις παρουσίασαν τη δεκαετία του 2000 μια σταθερότητα πάνω από το 5% σε σχέση με το σύνολο των αφίξεων, που υπολείπεται σημαντικά του 10 και 11% των προηγούμενων δεκαετιών πριν υποχωρήσουν στο 2-3% προφανώς αντικατοπτρίζοντας τις αλλαγές που έχουν σημειωθεί στις τουριστικές αγορές, αλλά και στον τρόπο οργάνωσης και της διάρκειας του ταξιδιού (σημαντική μείωση).
- Τέλος οι οδικές αφίξεις παρουσιάζουν αυξητικές τάσεις, ιδιαίτερα από το 2002 και μετά ξεπερνώντας όχι μόνο το 20% των συνολικών αφίξεων (όπως ήταν στη δεκαετία του 70 πριν πέσουν στο 10% στο μέσο της δεκαετίας του 90) αλλά και το 30%. Η αλλαγή αυτή αντικατοπτρίζει την έλευση τουριστών από τις Βαλκάνιες χώρες, μετά από τις πολιτικές αλλαγές στις χώρες αυτές, αντί των Δυτικοευρωπαίων που έρχονταν με αυτοκίνητο πριν τη δεκαετία του '90.

Εκτός των διαφοροποιήσεων των χρησιμοποιούμενων μέσων άφιξης τουριστών στη χώρα έχει υπάρξει σημαντικότερη διαφοροποίηση των πυλών εισόδου:

- Η Αθήνα (και συγκεκριμένα το διεθνές της αεροδρόμιο) παραμένει πρώτη πύλη εισόδου στη χώρα αλλά το ποσοστό της στο σύνολο των εισερχόμενων τουριστών έχει περάσει από 38% που ήταν το 1980, 23,7% το 1990, 21% το 2000, σε μόλις 17% το 2012, το 2015 και το 2018. Σε αυτούς θα πρέπει να προστεθεί και περίπου 1 εκ. επιβάτες κρουαζιέρας του Πειραιά. Σε ότι αφορά την αεροπορική κίνηση το 27,7% των επιβατών της χώρας έρχεται μέσω Αθήνας.
- Το Ηράκλειο ήταν και παραμένει η 2^η πύλη εισόδου στη χώρα σε ότι αφορά τις αεροπορικές αφίξεις με 16,3% των διεθνών αεροπορικών αφίξεων. Σε ότι αφορά τις συνολικές αφίξεις ανεξαρτήτως μέσου από 8,1% το 1980, πέρασε σε 15,2% το 1990, 15,8% το 2000, 13,3 το 2012 για να φτάσει στο 10,1% και στη 3^η θέση. Οι αφίξεις της κρουαζιέρας ήταν 307 χιλ.
- Ο Προμαχώνας και οι Εύζωνοι ήταν για το 2018 όχι μόνο οι δύο κυριότερες πύλες εισόδου οδικά, αλλά και η 2^η και 4^η πύλη εισόδου με 10,5% και 9,0% των συνολικών αφίξεων. Η άνοδος του Προμαχώνα είναι εντυπωσιακή τα τελευταία χρόνια (6,9% το 2015 και μόλις 3% το 2010) και οφείλεται στην ραγδαία αύξηση των αφίξεων από Βουλγαρία. Οι Ευζωνοι, παραδοσιακή πύλη εισόδου από τη Δ.Ευρώπη και τα Δ.Βαλκάνια έχει διατηρήσει σταθερό το ποσοστό των αφίξεων (9,8% το 2015 και 9,1% το 2010)
- Η Ρόδος ήταν σταθερά η 3^η πύλη εισόδου με 9,3% το 1980, 9,5% το 1990, 10,5% το 2000 9,4% των αφίξεων το 2010, υποχώρησε στη 4^η θέση το 2015 με 8,0 των αφίξεων και στη 5^η θέση το 2018 με 7,0%. Παραμένει 3^η πύλη αεροπορικών αφίξεων με 11,3% ενώ με 237 χιλ επιβάτες κρουαζιέρας ήταν 7^{ος} προορισμός.
- Η Θεσσαλονίκη είδε το μερίδιό της να περνά από 2% το 1980 σε 5,8% (αποκλειστικά από αεροπλάνο) το 2000, σε 5,1% το 2010, σε 4,5% το 2015 και 6,5% το 2018 και στην 6^η θέση. Βέβαια η

πόλη είναι αποδέκτης σημαντικού τμήματος των αφικνούμενων μέσω της πύλης των Ευζώνων ειδικά από την γειτονική Β.Μακεδονία αλλά και τη Σερβία.

- Η Κέρκυρα που το 1980 ήταν η 2^η πύλη εισόδου με το 11,6% των αφίξεων από αέρα (8%) και θάλασσα (3,6%), το 2010 δεχόταν μόλις το 6,8% των αεροπορικών αφίξεων και το 0,5% των θαλάσσιων αφού το λιμάνι έπαψε να συνδέεται με Ιταλία και βρέθηκε στην 7^η θέση. Τη θέση αυτή διατηρεί μέχρι σήμερα με το 4,5% των εισόδων, χωρίς να υπολογίζεται η κρουαζιέρα που με 767 χιλ. είναι το 4^ο λιμάνι σε προσεγγίσεις. Σε ότι αφορά μόνο τις αεροπορικές αφίξεις, με 7,3% των αφίξεων της κατηγορίας αυτής βρίσκεται στη 5^η θέση.

Οι αλλαγές που έχουν συμβεί στις πύλες εισόδου της χώρας αντικατοπτρίζουν κυρίως την αύξηση των πυλών, ειδικά των αεροπορικών: το 1980 η χώρα είχε μόλις 10 αεροδρόμια που δέχονταν διεθνείς πτήσεις (με τα 4 μεγαλύτερα – Αθήνα, Ηράκλειο, Ρόδος, Κέρκυρα- να δέχονται το 90% των αεροπορικών αφίξεων) ενώ 40 χρόνια αργότερα είχε 25 με τα 5 αεροδρόμια να δέχονται περίπου το 73% των αεροπορικών αφίξεων εξωτερικού.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των αεροπορικών αφίξεων των κυριότερων αγορών στη χώρα μας παραδοσιακά γίνονταν με μη προγραμματισμένες πτήσεις (πτήσεις charter): το ποσοστό τους το 2010 ήταν 65% σε διαρκή υποχώρηση από το 2000 που είχε ξεπεράσει το 75% και 73% που ήταν το 1990 (Γράφημα 1.18), ενώ το 1980 ήταν 61,8%. Η αναλογία μεταβαλλόταν σταδιακά και η κατάσταση αυτή ανατρέπεται από το 2017 και μετά με την κατακόρυφη αύξηση των προγραμματισμένων πτήσεων εξωτερικού που το 2019 μετέφεραν περισσότερους από 17,2 εκ επιβάτες σε σχέση με τους 6,3 εκ επιβάτες των πτήσεων charter έναντι 5,9 εκ και 6,9εκ το 2010 αντίστοιχα.

Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγείται τόσο από την σταδιακή αύξηση των πτήσεων από εταιρείες χαμηλού κόστους, όσο και από τη αυξανόμενη διάθεση των τουριστών για μη οργανωμένα ταξίδια όταν πρόκειται για χώρες όπου υπάρχει δυνατότητα προσωπικού σχεδιασμού του ταξιδιού, αλλά και χώρες που θεωρούνται «ασφαλείς» σε όλα τα επίπεδα.

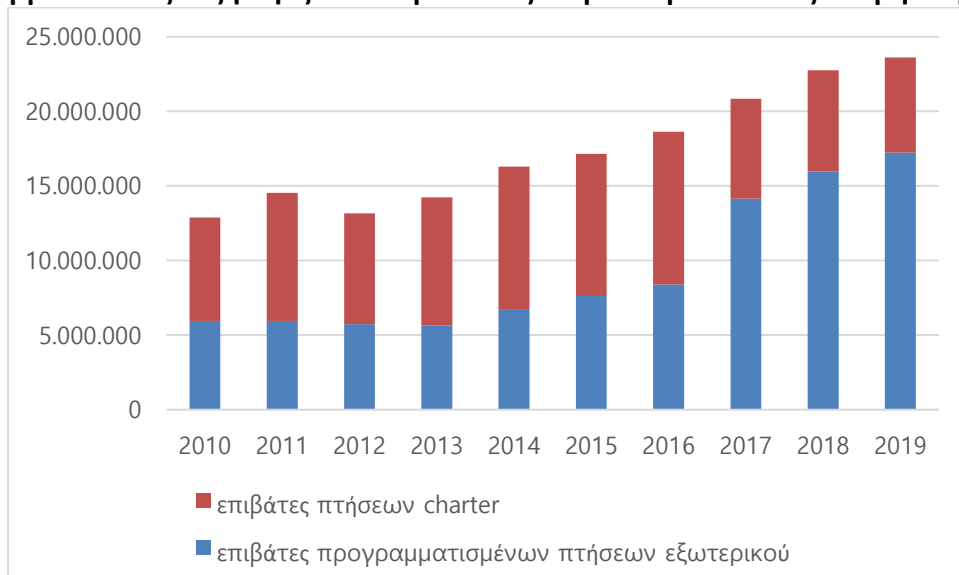
Το Διάγραμμα 1.29 καταγράφει τη σημαντικότητα των αφίξεων στη χώρα μας μέσω ναυλωμένων πτήσεων στο σύνολο των αεροπορικών αφίξεων τη περίοδο μέχρι το 2010, ενώ το διάγραμμα που ακολουθεί δίνει την εξέλιξη από το 2010 μετά.

Διάγραμμα 1.29 : Αφίξεις τουριστών με τακτικές και έκτακτες πτήσεις (1990-2010)

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία Στοιχείων ΥΠΑ, 2010.

Διάγραμμα 1.30: Εξέλιξη αφίξεων επιβατών εξωτερικού με τακτικές και μη πτήσεις (2010-19)

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η κατανομή των αλλοδαπών τουριστών μεταξύ αυτών που κινούνται οργανωμένα με βάση τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας: για τη περίοδο 2005-18 το ποσοστό των μεμονωμένων τουριστών υπερβαίνει το 70% με μια διαχρονική τάση μείωση τόσο σε ότι αφορά τις αφίξεις όσο και τις διανυκτερεύσεις. Αυτό το στοιχείο έρχεται σε αντίθεση με αυτό των αφίξεων με charter, αλλά πιθανά να οφείλεται στον τρόπο ορισμού του τι σημαίνει οργανωμένος τουρίστας. Ας υπογραμμιστεί ότι οι μεμονωμένοι τουρίστες παραμένουν περισσότερο από τους οργανωμένους κατά 1-2 ημέρες ανάλογα με τη χρονιά.

1.2.5. Εποχικότητα των αφίξεων-διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών²⁵.

Το διάγραμμα παρουσιάζει την μηνιαία ποσοστιαία κατανομή των αφίξεων στα σύνορα το διάστημα 2000-2012. Όπως αποτυπώνεται στο γράφημα ο ελληνικός τουρισμός συνεχίζει να παρουσιάζει υψηλές συγκεντρώσεις τους θερινούς μήνες και ιδιαίτερα τον Ιούλιο και τον Αύγουστο, ενώ παράλληλα φαίνεται ότι τη τελευταία 5ετία οι αφίξεις μειώνονται σημαντικά τους μήνες Μάιο (κυρίως), Απρίλιο και Μάρτιο σε αντίθεση με ότι συμβαίνει με τους φθινοπωρινούς μήνες του Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου, αλλά και τον Αύγουστο.

Ποιο συγκεκριμένα: ενώ στην αρχή της δεκαετίας το ποσοστό συγκέντρωσης Ιούλιο και Αύγουστο ήταν γύρω στο 18% για τον καθένα και από 14% στους μήνες Ιούνιο και Σεπτέμβριο (σύνολο για το 4μήνο το ιδιαίτερα υψηλό 64%), από το 2008 η συγκέντρωση στο «καυτό» δίμηνο αγγίζει το 40% (ο

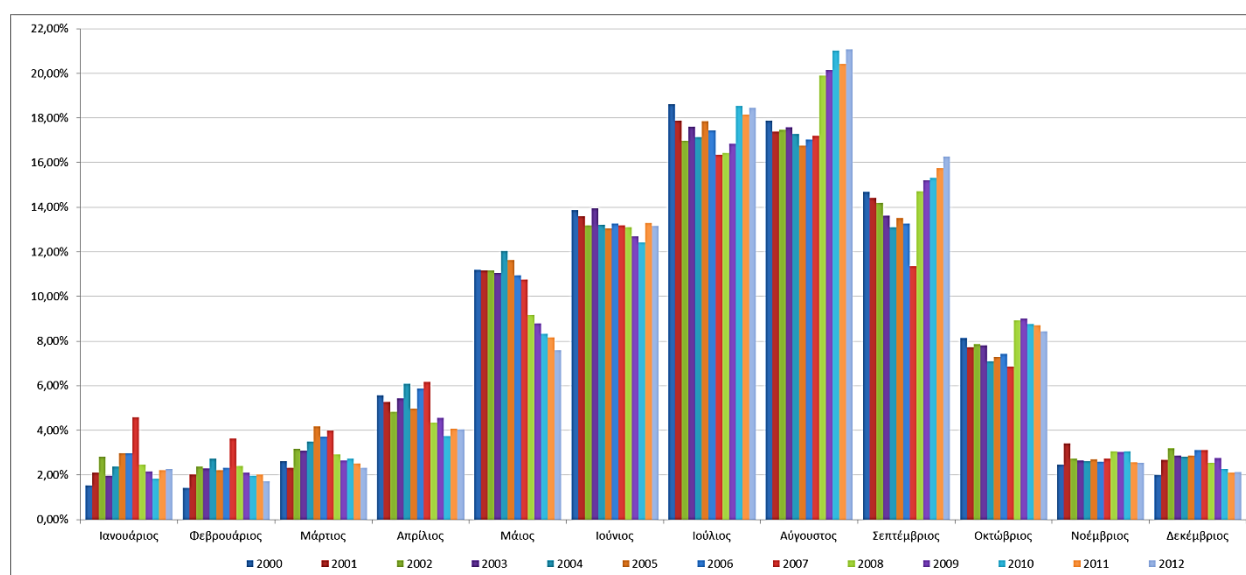
²⁵ Παρά το γεγονός ότι δεν εντοπίστηκαν τα σχετικά δεδομένα για τα τελευταία χρόνια, διατηρήθηκε η ενότητα αυτή με στόχο να καλυφθεί το κενό αργότερα

Αύγουστος ξεπερνά το 20%) και το τετράμηνο το 70% με ότι αυτό συνεπάγεται για τη συνολική λειτουργία και απόδοση του τουρισμού και των επιχειρήσεων του. Παράλληλα παρατηρείται μία σημαντική ποσοστιαία μείωση του ποσοστού των αφίξεων κατά τους τρεις ανοιξιάτικους μήνες που συνολικά συγκεντρώνουν μόνο το 14% των αφίξεων.

Αν συγκρίνει κανείς με το συνέβαινε στις προηγούμενες δεκαετίες θα παρατηρήσει ότι:

- Το 1980 η συγκέντρωση σε Ιούλιο-Αύγουστο ήταν 37%, το τετράμηνο Ιούνιο-Σεπτέμβριο 60% και το τρίμηνο της άνοιξης 22%.
- Το 1990 τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 37%, 63% και 22%.
- Και στις δύο περιπτώσεις ο Οκτώβριος δεν συγκεντρώνει παρά το 7,2-7,3% έναντι 7-9% τη τρέχουσα περίοδο.
- Το τετράμηνο Νοέμβρη-Φλεβάρη συγκεντρώνει το 1980 10% των αφίξεων, το 1990 6,5% και τη τρέχουσα περίοδο γύρω στο 8%.
- Η μη τουριστική περίοδος φαίνεται να επεκτείνεται πλέον σε 6 μήνες (Νοέμβριος-Απρίλιος) στην οποία συγκεντρώνεται περίπου το 14% των αφίξεων έστω και αν τον Απρίλιο περιλαμβάνονται πάντα οι διακοπές του Πάσχα των κύριων πελατών μας.

Διάγραμμα 1.31 : Μηνιαία Ποσοστιαία κατανομή αφίξεων

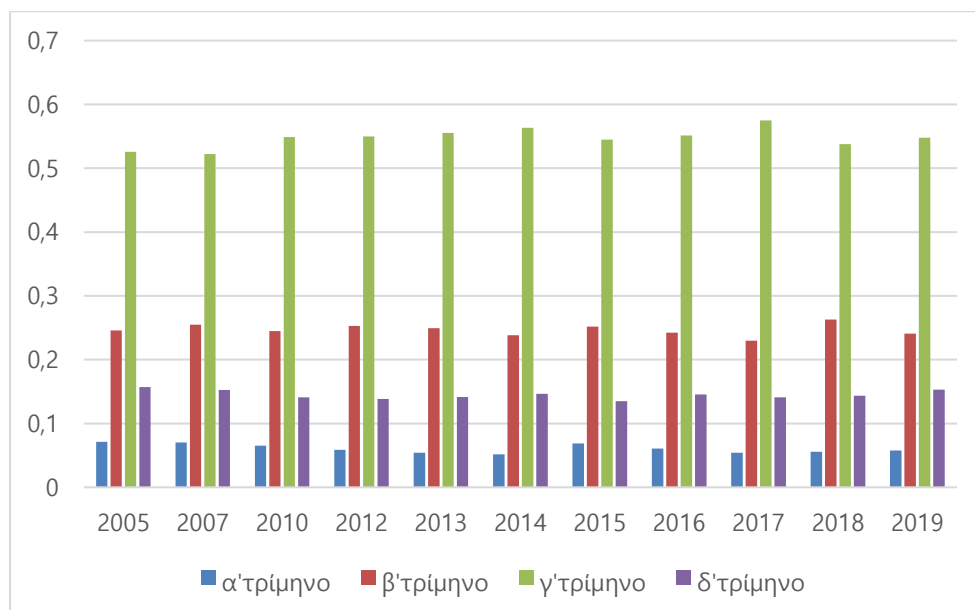

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία Στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ, 2013.

Από τη παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι η περίοδος της άνοιξης είναι η ξεκάθαρα «χαμένη» (από 22% στο 14%) με «ωφελημένους» τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο. Οφείλεται αυτή η εξέλιξη στην διαφοροποίηση της οργάνωσης του τουρισμού με τη πλήρη επικράτηση στη χώρα του μοντέλου των 3S και του ρόλου των ΤΟ, την είσοδο στην αγορά των εταιρειών χαμηλού κόστους που ακολουθούν το ίδιο πρότυπο εποχικών ταξιδιών με τις εταιρείες charter, στην ανάπτυξη ανταγωνιστικών αγορών-προορισμών που έχουν θερμότερους ανοιξιάτικους μήνες, στην κλιματική αλλαγή που οδήγησε σε δροσερότερη άνοιξη και θερμότερο Σεπτέμβριο-Οκτώβριο, σε συνδυασμό των παραπάνω.

Με βάση τα δημοσιευμένα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας που καταγράφει τις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών ανά τρίμηνο φαίνεται να επιβεβαιώνεται αυτή η κατάσταση μέχρι και το 2018 με τις αφίξεις του 3^{ου} τριμήνου (Ιούλιος, Αύγουστος, Σεπτέμβριος) να ξεπερνούν σταθερά το 50% του συνόλου, φτάνοντας μέχρι και το 57%.

Διάγραμμα 1.32: Αφίξεις μη μονίμων κατοίκων της χώρας ανά τρίμηνο (2005-2019)

Πηγή: ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζουν και οι διανυκτερεύσεις με το ποσοστό του 3^{ου} τριμήνου να κινείται μεταξύ 55 έως 60%, δεδομένου ότι ο αριθμός διανυκτερεύσεων ανά ταξίδι κατά την υψηλή περίοδο είναι μεγαλύτερος.

Με βάση τα μηνιαία δεδομένα της ΤτΕ που δημοσιεύει ο INSETE (Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2019), οι τρεις μήνες του 3^{ου} τριμήνου καταγράφουν τις υψηλότερες ανά μήνα αφίξεις (21,6% τον Αύγουστο, 18,1% τον Ιούλιο και 16,3% τον Σεπτέμβριο) και ακολουθούνται από τον Ιούνιο (13,1%), τον Οκτώβριο (8,8%) και τον Μάιο (7,6). Οι έξι αυτοί μήνες καλύπτουν το 85,5% των ετήσιων αφίξεων.

Ένα είναι βέβαιο: το αποτέλεσμα που περιγράψαμε προηγούμενα έρχεται σε πλήρη αντιδιαστολή με τις επανειλημμένες διακηρύξεις των εμπλεκόμενων φορέων του τουρισμού (κράτος και επαγγελματικές οργανώσεις) για επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου που φαίνεται ότι δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα τουλάχιστον σε ότι αφορά στον εισερχόμενο τουρισμό. Είναι γεγονός ότι ούτε ο εσωτερικός τουρισμός -που είχε αυξηθεί σημαντικά μέχρι την αρχή της κρίσης του 2009- έχει δημιουργήσει μια εξισορρόπηση της εποχικότητας όπως διαπιστώσαμε σε προηγούμενη ενότητα, πέρα από το γεγονός ότι υπάρχει μια υψηλότερη κινητικότητα μέσα στο χρόνο με την ευκαιρία επίσκεψης φίλων και συγγενών, για κάλυψη λόγων υγείας ή άλλων αναγκών αλλά και σύντομες αποδράσεις, επιπλέον

από αυτή που υπάρχει στη περίοδο των χριστουγεννιάτικων και πασχαλιών αργιών-σχολικών διακοπών.

Ο ρόλος των πτήσεων charter υπήρξε συνολικά σημαντικός για την ανάπτυξη του τουρισμού παγκόσμια και ειδικά στη χώρα μας που βρίσκεται αρκετά μακριά από πολλές χώρες που μας τροφοδοτούν με επισκέπτες εδώ και μερικές δεκαετίες. Το φαινόμενο αυτό ήταν ιδιαίτερα έντονο ειδικά τη περίοδο που οι ρυθμίσεις που υπήρχαν στις λεγόμενες τακτικές πτήσεις κρατούσαν γενικά τους ναύλους σε υψηλά επίπεδα, ενώ παράλληλα εξυπηρετούσαν κυρίως την Αθήνα και δευτερευόντως τη Θεσσαλονίκη κυρίως με τις πρωτεύουσες ή των άλλων χωρών. Αντίθετα τόσο οι πτήσεις charter όσο και οι πτήσεις χαμηλού κόστους έχουν πολύ αποκεντρωμένο χαρακτήρα εξυπηρετώντας πολλά περιφερειακά αεροδρόμια τόσο στις χώρες αποστολής τουριστών όσο και στην Ελλάδα.

1.2.6. Θαλάσσιος Τουρισμός: Κρουαζιέρα και yachting

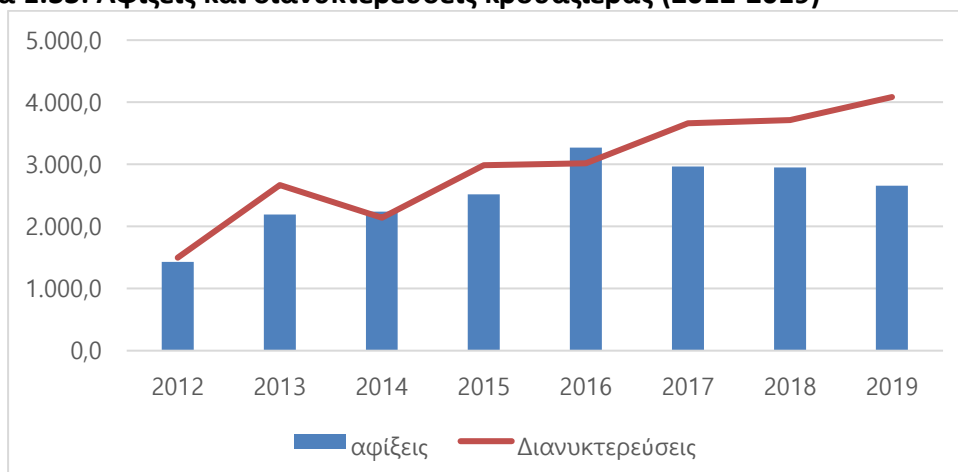
Στη παραπάνω ανάλυση θα πρέπει να προστεθεί και ο θαλάσσιος τουρισμός (κρουαζιέρα και yachting) εξ αιτίας τόσο του γεγονότος ότι αποτελούν σημαντικό θέλγητρο για τη χώρα εξ αιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της και του brand name που έχει σε σχέση με τη θάλασσα, αλλά γιατί δημιουργούν διανυκτερεύσεις με τις κλίνες που διαθέτουν.

Ειδικότερα η κρουαζιέρα φαίνεται τα τελευταία χρόνια έχει αποκτήσει και πάλι θέση στα τουριστικά πράγματα της χώρας. Όμως λόγω της φύσης της προσφοράς δεν μπορεί να προσδιοριστεί ο αριθμός των κρεβατιών που είναι διαθέσιμα και η περίοδος λειτουργίας τους, αφού αυτά μεταβάλλονται από χρόνο σε χρόνο.

Οι πηγές είναι δύο διαφορετικής μορφής:

- Η πρώτη αφορά τους τουρίστες κρουαζιέρας που χρησιμοποιούν κάποιο λιμάνι της χώρας μας ως home port (κυρίως τον Πειραιά). Αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό επι των συνολικών αφίξεων (περίπου 10% για την τελευταία τριετία) αλλά όχι των διανυκτερεύσεων στη στεριά αφού μένουν 1 ή 2 μέρες το πολύ
- Η δεύτερη αφορά τις αφίξεις ανά λιμάνι που ανέρχονται σε 5 εκ περίπου και με τον Πειραιά να καταγράφει 1εκ.

Διάγραμμα 1.33: Αφίξεις και διανυκτερεύσεις κρουαζιέρας (2012-2019)

Πηγή: ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Ενδιαφέρον έχει η χρονική κατανομή της κρουαζιέρας που εμφανίζεται καλύτερα κατανεμημένη στον χρόνο: το 40,9% των αφίξεων γίνεται στο 3^ο τρίμηνο, το 30,7% το 4^ο και το 27,1% στο 2^ο για το 2019, διαφοροποιημένη σε σχέση με το 2018 που ήταν 43,6%, 19,8% και 35,1% αντίστοιχα.

Αν και ο αριθμός των αφίξεων και διανυκτερεύσεων των τουριστών που κάνουν διακοπές με σκάφος αναψυχής συμπεριλαμβάνονται στο σύνολο των διακινούμενων τουριστών εσωτερικού και εξωτερικού με βάση τη καταγραφή στις πύλες εισόδου (για τους αλλοδαπούς) και την έρευνα ημεδαπών, εντούτοις θα ήταν ενδιαφέρον να υπολογιστεί ο αριθμός όσων προτιμούν αυτό το είδος διακοπών που είναι ιδιαίτερο για τη χώρα μας με τα 16χιλ χιλιόμετρα ακτών, τα 121 κατοικημένα νησιά και τα πολλαπλάσια ακατοίκητα. Ταυτόχρονα η χώρα διαθέτει 22 μαρίνες με 9.000 περίπου θέσεις ελλιμενισμού και σημαντικό αριθμό τουριστικών καταφυγίων και άλλων λιμανιών με δυνατότητα πρόσδεσης που ανεβάζουν τις θέσεις ελλιμενισμού σε 13.500. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων πάνω σε επαγγελματικά και ιδιωτικά σκάφη θα πρέπει να προστεθεί στις επί μέρους κατηγορίες καταλυμάτων ως μια ξεχωριστή κατηγορία.

Σε ότι αφορά τα σκάφη αναψυχής υπάρχουν με βάση μελέτη του INSETE²⁶ ο αριθμός των ιστιοπλοϊκών σκαφών εκτιμάται σε 4060 από το σύνολο των 170 χιλ περίπου κάθε φύσης σκαφών αναψυχής. Το 92% των ιστιοπλοϊκών έχουν μέγεθος από 7,6 μέχρι 24μ και διαθέτουν περίπου 24.000 κλίνες. Επιπλέον περίπου 8χιλ μηχανοκίνητα σκάφη έχουν μήκος πάνω από 7,6μ. (2015). Με βάση τη μελέτη εκτιμάται ότι υπάρχουν 3.500 σκάφη προς ναύλωση. Βέβαια ο θαλάσσιος τουρισμός αναψυχής δεν περιορίζεται μόνο στα επαγγελματικά σκάφη της χώρας, αλλά τόσο στα ιδιωτικά σκάφη πολλά από τα οποία ενοικιάζονται, αλλά και σε όσα ιστιοπλοϊκά σκάφη έρχονται στη χώρα μας, ιδιωτικά ή ναυλωμένα. Επομένως ο συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων θα έπρεπε να μπορεί να συμπεριλάβει όλες τις επιμέρους κατηγορίες.

1.2.8. Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Ο βαθμός πληρότητας των καταλυμάτων σε συνδυασμό με την εποχικότητα της λειτουργίας των ξενοδοχειακών μονάδων είναι ενδεικτική τόσο της συνολικής πορείας της δραστηριότητας όσο και της πορείας των επιχειρήσεων. Αυτό συμβαίνει γιατί η πληρότητα υπολογίζεται επί των λειτουργουσών κάθε περίοδο κλινών και όχι επί όλων των υπαρχουσών κλινών.

Όσον αφορά την πληρότητα των ξενοδοχείων παρατηρούμε ότι καταγράφηκε μια μείωση της πληρότητας από το 2008 και μέχρι το 2012. Η ανάκαμψη που σημειώθηκε στη συνέχεια δεν έχει καλύψει ακόμη τις απώλειες. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί συνδυασμό δύο γεγονότων:

- από τη μια είναι η συνεχιζόμενη αύξηση σε ξενοδοχειακές κλίνες που ήταν ιδιαίτερα σημαντική εκτός από τη περίοδο 2009-14 αλλά και σε αύξηση των ιδιωτικών κλινών κυρίως βραχείας μίσθωσης στην περίοδο 2015-
- από την άλλη η στασιμότητα και σε πολλές περιπτώσεις η μείωση των διανυκτερεύσεων όπως καταγράφεται σε όλη τη περίοδο από το 2008 μέχρι το 2012.

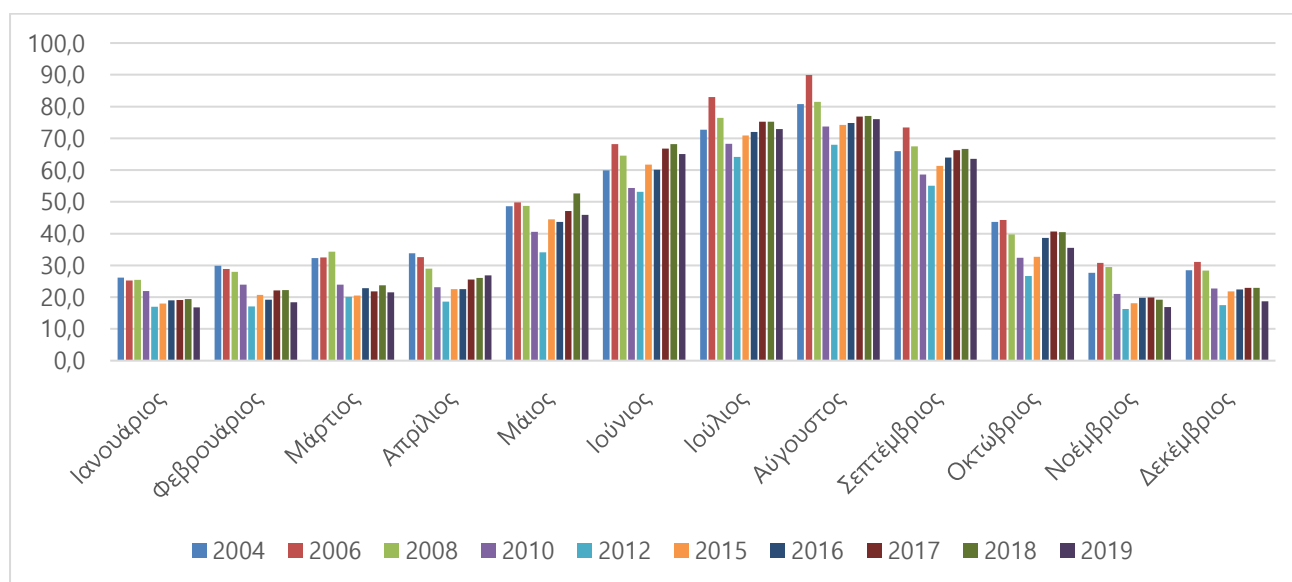
²⁶ INSETE – GBR Consulting, 2019, «Συνθετική μελέτη για τον Ναυτικό Τουρισμό (yachting, κρουαζιέρα και ακτοπλοΐα)»

Σε ότι αφορά στη συνολική πληρότητα η διαχρονική εξέλιξη έχει ως εξής: το 1980 ήταν 53,8%. Το 1990 ανέβηκε κατά δέκα ποσοστιαίες μονάδες στο 63,98%. Το 2008, τη τελευταία χρονιά πριν τη κρίση η πληρότητα ήταν 56,7% πριν κατακυλήσει στο 43,2 το 2012 και να ανακάμψει σε κάποιο βαθμό (52,7) το 2018.

Σε ότι αφορά στη πληρότητα ανά μήνα καταγράφεται σημαντική μείωση για κάθε μήνα ξεχωριστά, ακόμη και τους μήνες της υψηλής τουριστικής περιόδου, γεγονός που καταδεικνύει ένα συνολικό πρόβλημα βιωσιμότητας του κλάδου. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- Το πεντάμηνο της χαμηλής τουριστικής περιόδου τα ποσοστά πληρότητας που ήταν από τη δεκαετία του 80 τουλάχιστον 25% και ανέβηκαν σταδιακά μέχρι το 35% έχουν πέσει κάτω από 20% για τους τρεις από τους πέντε μήνες
- Ο Αύγουστος που είχε αγγίξει πληρότητα μέχρι και 100% βρίσκεται πλέον σε ποσοστά λίγο υψηλότερα του 70% (77% το 2018) αφού έπεσε στο 68% το 2012 που ήταν και η χειρότερη χρονιά
- Μόνο οι τέσσερις μήνες της υψηλής τουριστικής περιόδου κινούνται πάνω από 65%.
- Ο Μάιος είναι ο μήνας του οποίου η πληρότητα ήταν το 2018 υψηλότερη από εκείνη του 2006 (52,7 και 49,8% αντίστοιχα) γεγονός που δείχνει μια τάση επέκτασης της περιόδου προς το μήνα αυτό
- Ενώ το 2019 εμφανίζεται ως η χρονιά όπου οι αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών εμφανίζουν τα υψηλότερα αποτελέσματα διαχρονικά, καταγράφεται μείωση των διανυκτερεύσεων στα ξενοδοχεία ως συνέπεια της αύξησης των διαρροών προς τα καταλύματα διαμερισμού.

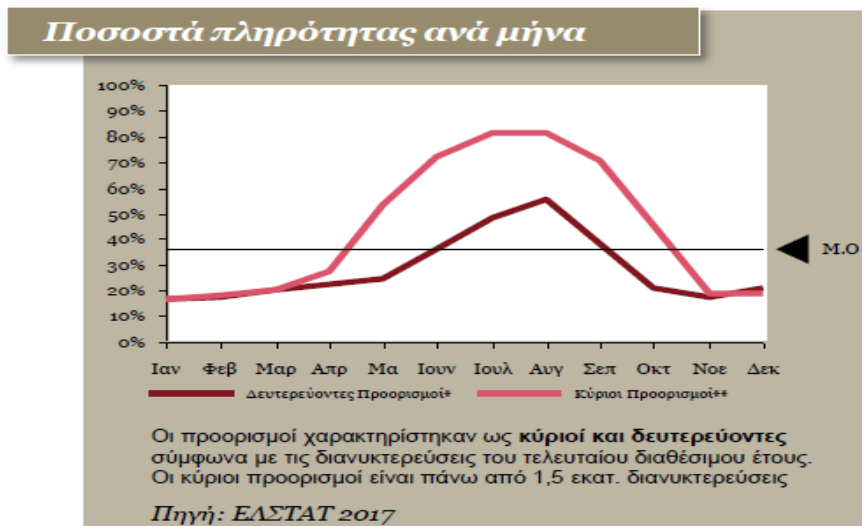
Διάγραμμα 1.34: Εξέλιξη πληρότητας ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά μήνα (2004-2019)

Πηγή: ΕΣΥΕ/ΕΛΛΣΤΑΤ

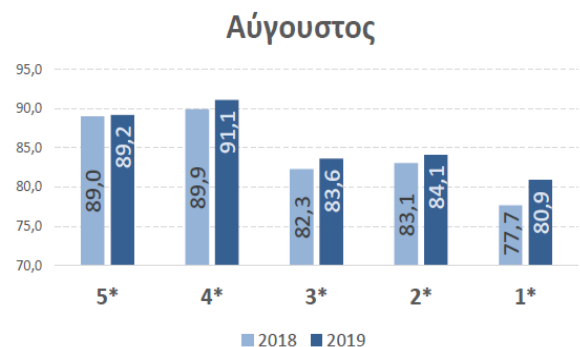
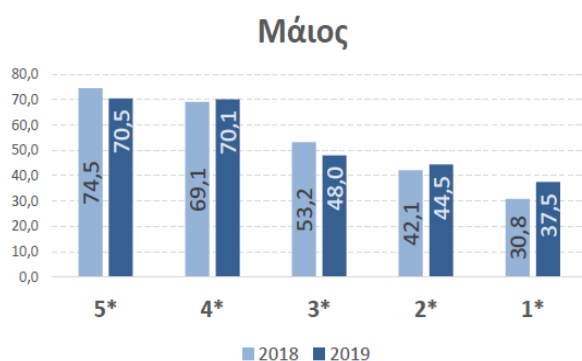
Τα ποσοστά πληρότητας των ξενοδοχειακών μονάδων πέρα από τη διαφοροποίηση τους ανά μήνα διαφοροποιούνται και ανά περιοχή με τις υψηλά τουριστικές περιοχές να έχουν υψηλότερες πληρότητες κατά τους περισσότερους μήνες.

Διάγραμμα 1.35: Πληρότητα ξενοδοχειακών μονάδων ανά μήνα και περιοχή

Πηγή: PwC, 2018, ελληνικός τουρισμός, η επόμενη ημέρα

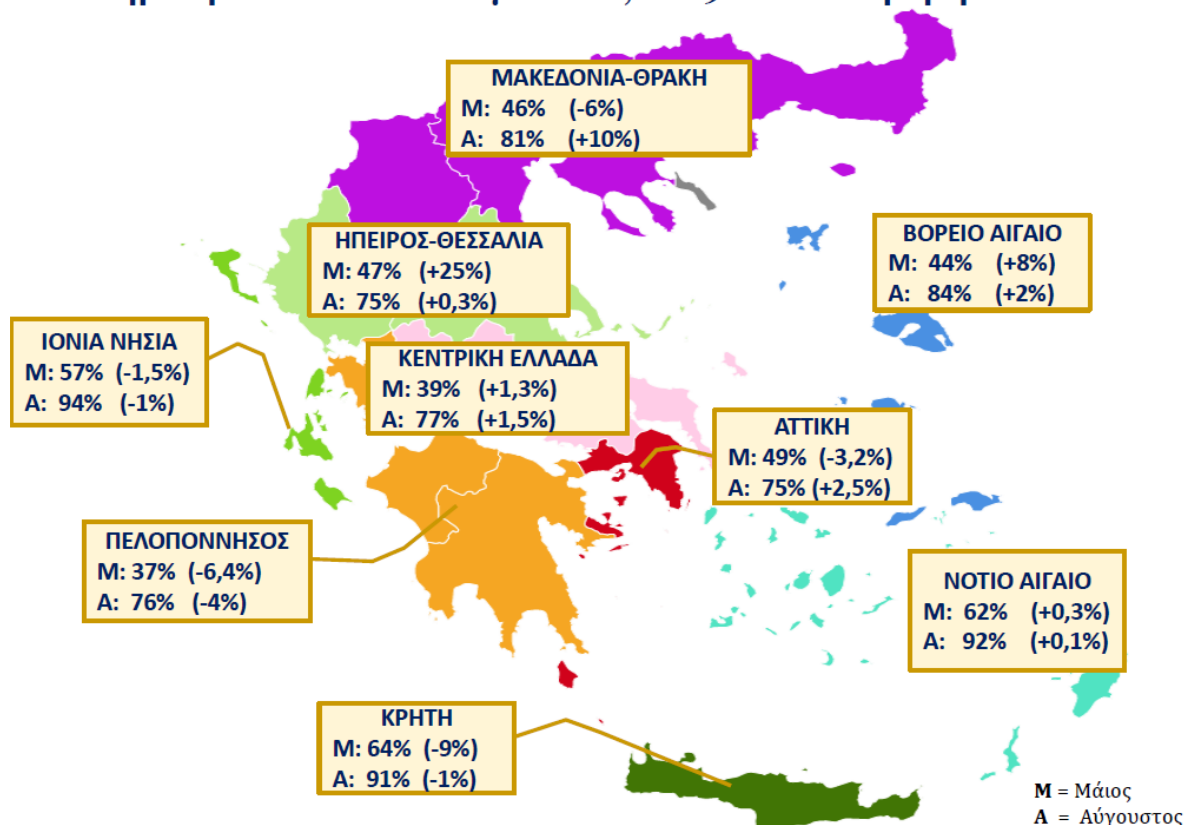
Ο βαθμός πληρότητας διαφέρει ανάλογα με τη κατηγορία καταλύματος με τα ξενοδοχεία 4 και 5* να έχουν τις υψηλότερες και στην χαμηλή και στην υψηλή περίοδο, γεγονός που αντανακλά τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας τους, ενώ έχει προφανώς και αντίκτυπο στα οικονομικά τους αποτελέσματα.

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2019

Μια εικόνα των διαφορών σε ότι αφορά τη πληρότητα ανά περιφέρεια για τους μήνες Μαΐο και Αύγουστο του 2019 δίνει η έρευνα του ΙΤΕΠ: τον Μάιο κυμαίνεται από 37% στη Πελοπόννησο μέχρι το 62% στο Ν.Αιγαίο, ενώ τον Αύγουστο τη χαμηλότερη πληρότητα έχουν η Αττική, η Ηπειρος και η Θεσσαλία με 75% και την υψηλότερη το Ν.Αιγαίο με 92%.

❖ Πληρότητα Μαΐου και Αυγούστου, 2019 – Ανά Περιφέρεια

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2019.

Η πληρότητα των ξενοδοχειακών μονάδων αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα της Ελλάδας δεδομένου ότι υστερεί πολλών ανταγωνιστριών χωρών της ΕΕ όπως δείχνουν τα δεδομένα για το 2018 (EUROSTAT): Η Κύπρος έχει την υψηλότερη πληρότητα με 74,4, η Μάλτα με 68,2, η Ισπανία με 61,7, η Κροατία με 59,5, έχουν και αυτές υψηλότερη πληρότητα σε σχέση με την Ελλάδα (53,6), ενώ Πορτογαλία με 51,3, Ιταλία με 48,3 και Βουλγαρία με 42,7 υστερούν.

Συμπεράσματα ενότητας

- ✓ Το αεροπλάνο εξακολουθεί να παραμένει το δημοφιλέστερο μέσο άφιξης τουριστών στη χώρα
- ✓ Η εποχικότητα παραμένει ουσιαστικό πρόβλημα αφού αντί να βελτιώνεται με καλύτερη κατανομή λειτουργίας των μονάδων, αφίξεων και διανυκτερεύσεων, η συγκέντρωση οξύνεται τους θερινούς μήνες Ιούλιο και Αύγουστο.
- ✓ Οι παραδοσιακές αγορές αν και έχουν χάσει σημαντικό μερίδιο αγοράς εξακολουθούν να κατέχουν δεσπόζουσα θέση.
- ✓ Οι ανερχόμενες αγορές αν και σε ποσοστιαίες τιμές έχουν παρουσιάσει εντυπωσιακή πρόοδο, καθαρά ποσοτικά παραμένουν εξαιρετικά περιορισμένες συγκρινόμενες με τις παραδοσιακές σε εθνικό τουλάχιστον επίπεδο.
- ✓ Η οικονομική κρίση φαίνεται να επηρέασε τον εισερχόμενο τουρισμό για τη περίοδο 2009-2012 για να ανακάμψει πολύ γρήγορα και να ξεπεράσει κατά πολύ τις προηγούμενες επιδόσεις. Αντίθετα σε ότι αφορά στον εσωτερικό τουρισμό η κατάσταση απέχει σημαντικά από τη προ κρίσης

περίοδο παρά την ανάκαμψη που έχει καταγραφεί τα τελευταία χρόνια αποτυπώνοντας τη μείωση των εισοδημάτων των Ελλήνων.

- ✓ Είναι ξεκάθαρη η στροφή όλων των αγορών σε ποιοτικότερα καταλύματα.
- ✓ Η πληρότητα των καταλυμάτων μειώνεται σημαντικά βάζοντας σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα του κλάδου και η μείωσή της οφείλεται κύρια στη κρίση του ελληνικού τουρισμού που εντάθηκε εξ αιτίας της παγκόσμιας κρίσης σε συνδυασμό με την ταχύτατη αύξηση των κλινών, ξενοδοχειακών και ιδιωτικών (βραχείας ή μη μίσθωσης).

1.3 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΑΓΟΡΑΣ

Ο τρόπος με τον οποίο συνδέεται η προσφορά με τη ζήτηση δεν είναι ουδέτερος σε ότι αφορά τα αποτελέσματα, είτε αυτά είναι οι αριθμοί των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων, είτε τα αποτελέσματα και τις επιπτώσεις στον προορισμό, εθνικό και τοπικούς. Όπως σε όλες τις αγορές ο αριθμός (το μήκος της αλυσίδας) και το μέγεθος των μεσολαβητών, αλλά και η θέση τους στην αγορά διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στις ροές των καταναλωτών (τουριστών στη περίπτωση μας) αλλά και το πως θα κατανεμηθούν τα έσοδα μεταξύ παραγωγού και ενδιάμεσων. Όπως σημαντικό ρόλο παίζει και η ποιότητα αλλά και η φήμη του προϊόντος καθώς και η πολιτική προώθησης εκ μέρους του παραγωγού ώστε να έχει τη δική του αυτόνομη ζήτηση στην αγορά. Και επομένως λιγότερη ανάγκη από τη προώθηση του ενδιάμεσου.

Η οργάνωση της αγοράς έχει αλλάξει ταχύτατα τα τελευταία χρόνια και συνεχίζει να αλλάζει με τέτοιους ρυθμούς που σε συνδυασμό με τις αλλαγές στη προσφορά (πχ. καταλύματα διαμοιρασμού) και στη ζήτηση (πχ. μεγαλύτερη ιδιωτικότητα, αναζήτηση εμπειρίας, «πρασίνισμα») συχνά είναι δύσκολο να ακολουθηθούν.

Οι μεγαλύτερες αλλαγές στον τομέα αυτόν ήταν:

- Η εμφάνιση των low cost carriers που περιόρισαν τον ρόλο των εταιρειών charter έστω και αν έχουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά. Ο ρόλος των αεροπορικών εταιρειών σε ότι αφορά τις μεγάλες αποστάσεις παραμένει κυρίαρχος αφού καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το πόσοι μπορούν να φτάσουν σε έναν προορισμό
- Ο ρόλος των πλατφορμών κρατήσεων είτε αυτό αφορά εταιρείες όπως η Booking αλλά και η Airbnb που έρχονται να υποκαταστήσουν σε ένα βαθμό τους ΤΟ, γεγονός που διευκολύνεται από την ανάπτυξη των low-carriers που καλύπτουν το τμήμα της μετακίνησης που διαχειρίζονταν οι ΤΟ μέσω του ολοκληρωμένου πακέτου.
- Ο ρόλος του διαδικτύου που δίνει τη δυνατότητα σε παραγωγό και καταναλωτή να συναντηθούν χωρίς ενδιάμεσο με αποτέλεσμα να μπορούν να «ωφεληθούν» τη προμήθεια που θα έπρεπε να καταβάλουν. Και στη περίπτωση αυτή η διευκόλυνση στη μετακίνηση που παρέχουν οι low carriers είναι σημαντική.

Ο ρόλος των ενδιάμεσων συνεχίζει να είναι σημαντικός παρά τις αλλαγές όπως φαίνεται από τις αναταράξεις στην αγορά όταν ένας από αυτούς αλλάζει τους όρους του παιχνιδιού (πχ. Booking) ή

πτωχεύει (πχ. Thomas Cook, πολλές αεροπορικές) ή αρνείται να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της (TUI). Αυτές καθορίζουν τις τιμές σε ότι αφορά τα καταλύματα μέσα από τα διάφορων τύπων συμβόλαια που συνάπτουν με αποκορύφωμα τα συμβόλαια all inclusive που εκτός από τις τιμές διαμορφώνουν και τη μορφή του τουριστικού προϊόντος.

Παλαιότερη μελέτη του ΣΕΤΕ ²⁷ περιγράφει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του μοντέλου τουρισμού που προωθεί η συγκεκριμένη κατηγορία συμβολαίων υπερβαίνοντας τα συμβόλαια FB που κάλυπταν μόνο τα γεύματα, καλύπτοντας και δραστηριότητες εντός της μονάδας και άλλες μορφές καταναλώσεων. Και αν τα συμβόλαια αυτά προσφέρουν «ασφάλεια δαπάνης» στους επισκέπτες που ενδιαφέρονται να κρατήσουν χαμηλά τις δαπάνες τους απολαμβάνοντας και την ανάλογη ποιότητα στα προϊόντα που καταναλώνουν «δωρεάν», δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στους προορισμούς, αφού πέρα από τη κατανάλωση σε υπηρεσίες εκτός ξενοδοχείου σημαντικό είναι το θέμα κατά πόσο η επιλογή γίνεται με βάση τον προορισμό ή απλά τη μονάδα με ότι αυτό συνεπάγεται. Είναι ένα προϊόν που πιθανά να είναι κατάλληλο για τις χώρες του τρίτου κόσμου όπου η έξοδος από το κατάλυμα μπορεί να είναι επικίνδυνη, όχι όμως για τη χώρα μας που θεωρείται ιδιαίτερα ασφαλής ενώ σημαντικό ατού της παραμένει η εμπλοκή των τουριστών με τη καθημερινή ζωή των κατοίκων. Ένα τουριστικό μοντέλο που σήμερα έρχεται σε αντίθεση με τη τάση της αγοράς για διακοπές εμπειριών. Η εκτίμηση του ΣΕΤΕ ότι τα πακέτα All Inclusive κάλυπταν από 10,2-11,8% των διανυκτερεύσεων της χώρας και πολύ υψηλότερο στις μονάδες των 5* κι 4* δείχνει τη σοβαρότητα του θέματος.

Ο ρόλος του internet έχει γίνει καθοριστικός και όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα οι κρατήσεις με αυτό έχει ξεπεράσει στο σύνολο των ξενοδοχείων της χώρας τις κρατήσεις μέσω των ΤΟ. Για να βγούν όμως ασφαλή συμπεράσματα είναι απαραίτητο να υπάρξουν και πρόσθετες πληροφορίες τόσο σχετικά με το βαθμό εξάρτησης από κάθε μέσο, όσο και σχετικά με τις τιμές που επιτυγχάνονται σ' αυτό.

²⁷ ΣΕΤΕ 2014, Τα ελληνικά ξενοδοχεία και το all inclusive

Ποσοστό Κρατήσεων από Διάφορα Κανάλια, ανά Κατηγορία, 2019

Πηγή: ΙΤΕΠ, Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία της Ελλάδας 2019.

Το παραπάνω διάγραμμα καταγράφει τις μεγάλες διαφορές εμπλοκής π.χ. των ΤΟ ανάλογα με τη κατηγορία του ξενοδοχείου με αποκορύφωμα τα ξενοδοχεία 5* να εξαρτούν κατά 50% τις αφίξεις τους από αυτές. Στην άλλη άκρη τα ξενοδοχεία 1* στηρίζουν αντίστοιχο ποσοστό των δικών τους κρατήσεων στο internet.

Σύμφωνα με τον Λαμπριανίδη²⁸ «με βάση υπολογισμούς, από το σύνολο των δαπανών ενός τουρίστα που έρχεται στην Ελλάδα το 45% μένει εκτός χώρας (το παίρνουν ο Tour Operator ή διαδικτυακοί μεσάζοντες ή τουριστικά γραφεία των χωρών προορισμού / αεροπορικές εταιρείες/ ενοικιάσεις αυτοκινήτων) και μόνο το 55% φτάνει στην Ελλάδα (καταλύματα 36% / εστιατόρια 9% / εμπορικά καταστήματα 4% / γραφεία εσωτερικού τουρισμού 3,2% / ενοικιάσεις αυτοκινήτων 1,3%). Αλλά και από αυτό το 55% πρέπει να αφαιρεθεί ένα ακόμα άγνωστο μεν αλλά όχι υποχρεωτικά ασήμαντο ποσοστό νέων εκροών όπως π.χ. το μέρος των εισαγόμενων πρώτων υλών για διατροφή, ή των εισαγόμενων συσκευών για την εξυπηρέτηση των τουριστών, ακόμα και των εισαγόμενων εργαζομένων που στην συνέχεια επανεξάγουν με εμβάσματα μέρος των αμοιβών τους (καμαριέρες, βοηθοί εστιατορίων κτλ., που συχνά προέρχονται από την Ανατολική Ευρώπη, την Ασία κτλ.)»

Σε ότι αφορά στη προβολή της χώρας αυτή γίνεται σε μεγάλο βαθμό με τους κλασσικούς τρόπους (π.χ. συμμετοχή σε εκθέσεις, άμεση διαφήμιση, fam trips, προβολή μέσω ΤΟ), ενώ όλο σημαντικότερο ρόλο, αν και μικρότερο με ότι συμβαίνει σε άλλες ώριμες αγορές, διαδραματίζει το διαδίκτυο και ειδικά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Όπως φαίνεται από το παραπάνω διάγραμμα, η αγορά «ρυθμίζεται» σε μεγάλο βαθμό από εξωτερικούς παίκτες που έχουν τα δικά τους συμφέροντα, ενώ ο ρόλος των εθνικών παρεμβάσεων (κράτος, περιφέρειες, δήμοι-προορισμοί, οργανώσεις παραγωγών, DMMOs και μεμονωμένοι παραγω-

²⁸ Λαμπριανίδης Λ., 2020, Η συνεισφορά του τουρισμού στην ελληνική οικονομία και η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της στρατηγικής του, εκδ. ΕΝΑ

γοί) έχουν περιορισμένο ρόλο στη διαμόρφωση αυτή περιοριζόμενοι κυρίως στη προβολή (τις περισσότερες φορές χρησιμοποιώντας «κλασικά» μέσα), ενώ ένα σημαντικό τμήμα της χρηματοδότησης δίνεται σε ΤΟ, αεροπορικές εταιρείες και πλατφόρμες ενισχύοντας τον ρόλο τους.

Αντίθετα ελάχιστα έχουν γίνει για την ενίσχυση των ελληνικών μέσων προβολής και διακίνησης τουριστών. Ειδικά σε ότι αφορά τη διακίνηση, η Ελλάδα (ως κράτος και ως τουριστικοί φορείς) δεν προχώρησε στη δημιουργία ή την ενίσχυση μέσου για τη στοχευμένη προσέλευση τουριστών, αν και το θέμα έχει τεθεί από την εποχή των ισχυρών κρατικών αεροπορικών εταιρειών χωρίς αποτέλεσμα.

Η καταγραφή όλων αυτών των πληροφοριών είναι προϋπόθεση για να εκτιμηθούν οι επιδράσεις τους στην απόδοση του τουριστικού προϊόντος ώστε να αποφασιστεί στη συνέχεια ποια είναι η κατάλληλη πολιτική που θα μειώσει τους κινδύνους και τις απώλειες.

Συμπεράσματα ενότητας:

- Η υψηλή εξάρτηση του ελληνικού τουρισμού από τις αεροπορικές μεταφορές (ΤΟ-charters & εταιρείες χαμηλού κόστους) που αυτοεγκλωβίζει περαιτέρω τη χώρα σε μεγαλύτερη εξάρτηση και στο μονοδιάστατο τουριστικό προϊόν από τον τρόπο που λειτουργεί η τουριστική προβολή μέσω των εταιρειών μεταφορών
- Η δυσκολία να υπάρχει συνεχής και ουσιαστική αλλά αυτόνομη παρουσία της Ελλάδας στις τουριστικές αγορές σε απευθείας επαφή με τον καταναλωτή εξ αιτίας της έλλειψης εθνικού ΔΜΜΟ που να διαδραματίζει το ρόλο που είχε ο ΕΟΤ σε προηγούμενες περιόδους σε τουριστικό σχεδιασμό και προβολή με τις όποιες αδυναμίες.

Γενικά συμπεράσματα 1^{ου} κεφαλαίου

- Η Ελλάδα βασίζει το τουριστικό της προϊόν σε άυλους πόρους (κλίμα, ασφάλεια, φιλοξενία) και σε πόρους ελεύθερης πρόσβασης (νησιά, παραλίες, οικισμούς, τοπία)
- Η χωρο-χρονική & προϊόντιακή συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας αποτελεί στοιχείο ευαλωτότητας σε ότι αφορά τη βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος και οφείλεται τόσο στη μονοδιάστατη και απλή μορφή του προσφερόμενου προϊόντος που υφίσταται υψηλό ανταγωνισμό από παρόμοια προϊόντα ειδικά προερχόμενα από χώρες χαμηλού κόστους.
- Η εξάρτηση της ελληνικής τουριστικής αγοράς από μεγάλους μονοπωλιακού χαρακτήρα παίκτες ενισχύει την ευαλωτότητα της.
- Η υπερδεκαετής οικονομική κρίση της χώρας οδήγησε σε αυξημένη εξάρτηση από τον εισερχόμενο τουρισμό που έχει καταγράψει σημαντική αύξηση διανυκτερεύσεων παρά τη μείωση της ΜΔΠ

2. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Προϋπόθεση της αξιολόγησης της τουριστικής δραστηριότητας ως προς το βαθμό βιωσιμότητας της είναι η καταγραφή των οικονομικών, των κοινωνικών και των περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων της, του αποτυπώματος της. Με βάση τα στοιχεία αυτά, δημιουργούνται δείκτες που καταγράφουν την επίδοση (πχ. δαπάνη ανά κλίνη ή διανυκτέρευση, αριθμός απασχολούμενων ανά κλίνη, κατανάλωση νερού ανά κλίνη) που επιτρέπουν διαχρονικές και διαχωρικές συγκρίσεις, αλλά και συγκρίσεις με τιμές αναφοράς (benchmarks) που θεωρούνται βιώσιμες.

2.1. Οικονομικά αποτελέσματα και απόδοση της τουριστικής δραστηριότητας

Με βάση τη διεθνή πρακτική, η ολοκληρωμένη και σφαιρική αποτύπωση των οικονομικών αποτελεσμάτων του τουρισμού γίνεται τόσο από τη πλευρά της ζήτησης (τουριστική δαπάνη) όσο και από τη πλευρά της προσφοράς (έσοδα και οικονομικά αποτελέσματα επιχειρήσεων τουρισμού).

Σημαντικό εργαλείο σε ότι αφορά τη τουριστική δαπάνη είναι ο Δορυφόρος Λογαριασμός Τουρισμού (ΔΛΤ), που περιλαμβάνει επίσης και θέματα απασχόλησης, επενδύσεων αλλά και μη νομισματικά μεγέθη. Στην Ελλάδα υπάρχει μόνο προσωρινός ΔΛΤ για μια χρονιά (2015) που περιλαμβάνει τα μόνο οικονομικά από τη πλευρά της ζήτησης (τουριστική δαπάνη) σε ότι αφορά στους κλάδους στους οποίους κατευθύνεται η δαπάνη²⁹. Για τη πλευρά της προσφοράς, δηλαδή της παραγωγής των επιχειρήσεων των υπηρεσιών που αγοράζουν οι τουρίστες, τα στοιχεία θα αναζητηθούν από το Μητρώο Επιχειρήσεων της ΕΛΣΤΑΤ και άλλες πηγές. Ταυτόχρονα διερευνώνται τα αποτελέσματα και οι επιδόσεις τους με καίριο ερώτημα τη βιωσιμότητα τους.

Σε ότι αφορά τη προσφορά, η ιδιαιτερότητα της τουριστικής δραστηριότητας είναι ότι δεν αποτελεί ένα κλασικό κλάδο της οικονομίας, αλλά αποτελεί μια καταναλωτική δαπάνη³⁰ που διαχέεται σε μια σειρά υπηρεσίες και προϊόντα που είναι οικονομικοί κλάδοι, οι «χαρακτηριστικοί τουριστικοί κλάδοι» όπως έχουν ονομαστεί από τους διεθνείς οργανισμοί που ασχολούνται με τις στατιστικές του τουρισμού (UN, UNWTO, EU, OECD).

Η μέτρηση των οικονομικών αποτελεσμάτων του τουριστικού κλάδου γίνεται με βάση **τα οικονομικά αποτελέσματα των επιχειρήσεων που ανήκουν στους κλάδους αυτούς, το συνολικό προϊόν αυτών κλάδων που αντιστοιχεί με το τουριστικό ΑΕΠ (άμεσο) και το συνολικό Τουριστικό ΑΕΠ** με τα οποία θα ασχοληθούμε στην επόμενη ενότητα. Ας σημειωθεί ότι χρησιμοποιούνται οι τρέχουσες τιμές και όχι οι αποπληθωρισμένες ώστε να έχουμε καλύτερη εικόνα των πραγματικών οικονομικών αποτελεσμάτων.

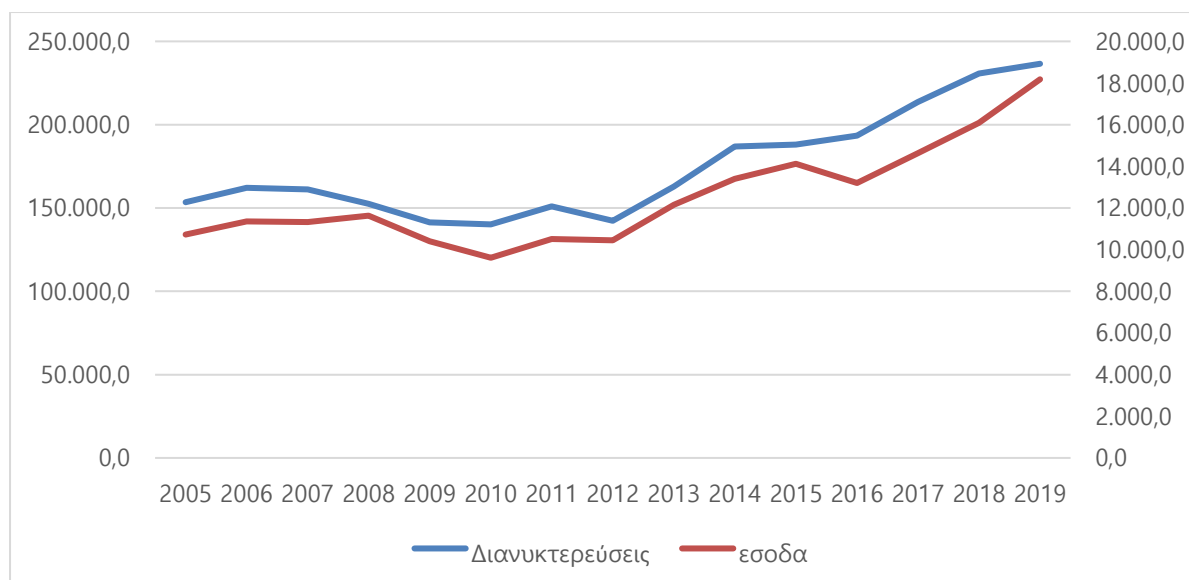
²⁹ Το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν διαθέτει τα στοιχεία του ΤΣΑ δυσκολεύει τις συγκρίσεις με άλλες ευρωπαϊκές χώρες

³⁰ Ζαχαράτος Μ. 1986, Τουριστική κατανάλωση, ΚΕΠΕ

Οι Τουριστικές Δαπάνες αφορούν: (α) εκείνες που προέρχονται από τους εισερχόμενους τουρίστες και καταγράφονται με βάση την Έρευνα Συνόρων και (β) εκείνες που προέρχονται από τους μόνιμους κατοίκους της χώρας όταν μετακινούνται εκτός του συνηθούς περιβάλλοντος τους με ή χωρίς διαμονή με βάση την Έρευνα Διακοπών.

Σε ότι αφορά τον εισερχόμενο τουρισμό η δαπάνη εξελίχθηκε ανάλογα με την εξέλιξη των αφίξεων αν και με αρκετές διακυμάνσεις. Καταγράφηκε μια σημαντική κάμψη τη περίοδο 2008-12 εξ αιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και μια μικρή κάμψη εστιασμένη στο 2016, που ήταν περισσότερο έντονη στις δαπάνες παρά στις διανυκτερεύσεις όπως φαίνεται στο διάγραμμα.

Γράφημα 2.1: Εξέλιξη Συνόλου Διανυκτερεύσεων και Τουριστικών Εισπράξεων εισερχόμενου τουρισμού (εκ. ευρώ, τρέχουσες τιμές)

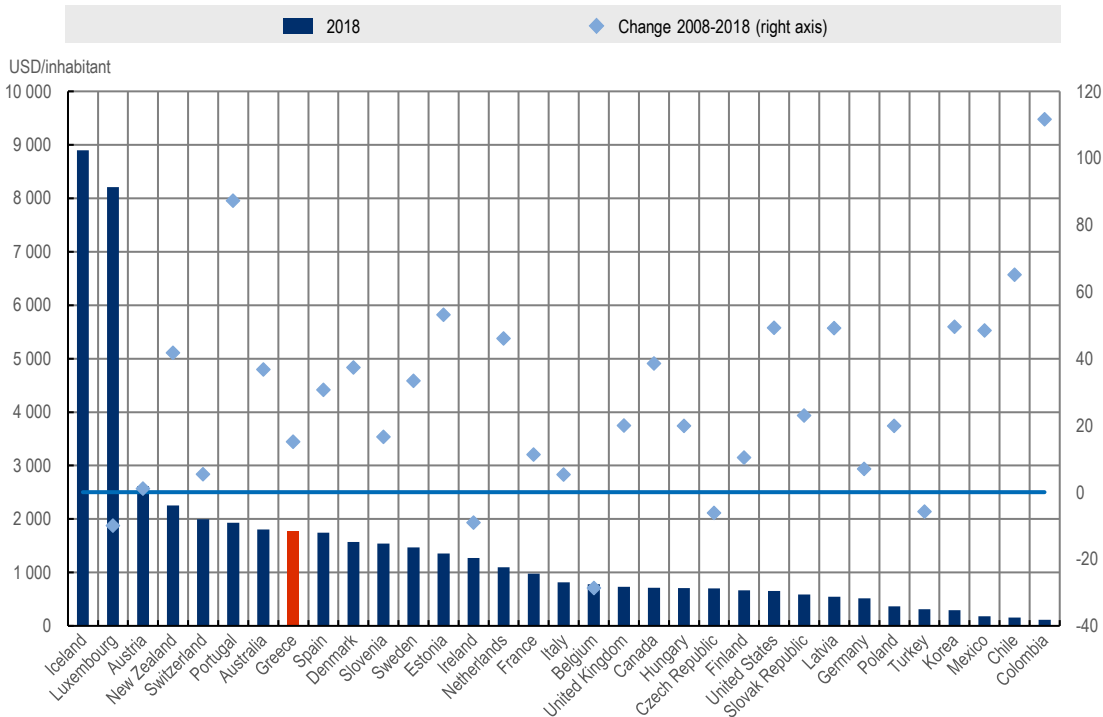
Πηγή: ΤτΕ και ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Τη προσέγγιση αυτή αμφισβητεί ο ΟΟΣΑ που στη πρόσφατη έκθεση του για την Ελλάδα και τη περιφερειακή πολιτική μετά το 2020³¹ αναφέρει: « *International arrivals almost doubled in the past decade but income from tourism remained stagnant Tourism represents an important part of the Greek economy. In 2018, international receipts from tourism per inhabitant were equal to USD 1 770, and for every Greek, there were 2.6 international arrivals. This places Greece in the upper third of the distribution of OECD countries in tourism intensity. Between 2008 and 2017, Greece nearly doubled*

³¹ OECD, 2020, Regional policies for Greece post 2020

the international arrivals to over 30 million. However, the value of international receipts rose only by 8%.»

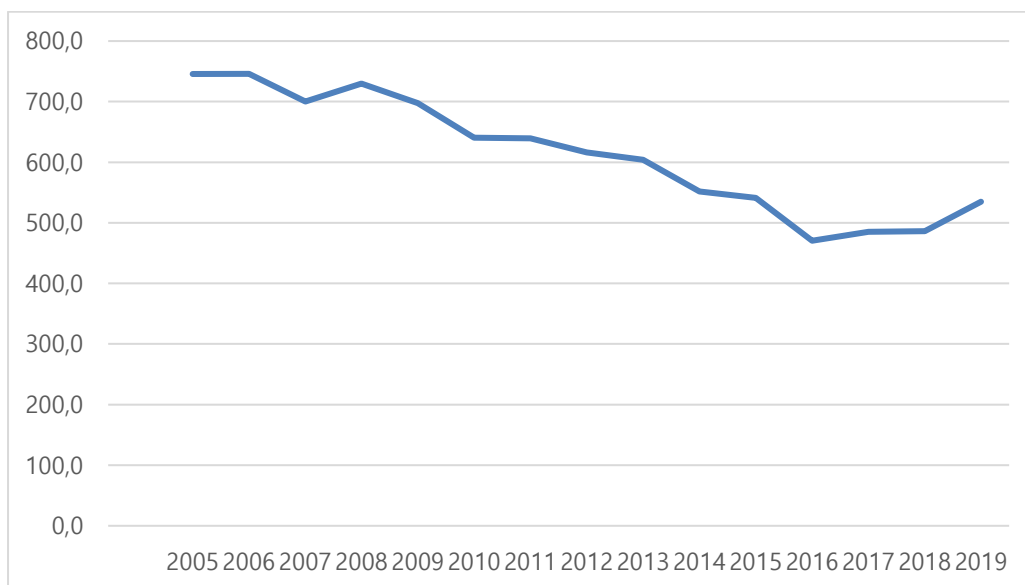
Γράφημα 2.2 Τουριστική ένταση στις χώρες του ΟΟΣΑ, 2008-18

Πηγή: OECD 2020

Αυτό εξηγείται σε μεγάλο βαθμό από την εξέλιξη που έχουν τόσο οι δαπάνες των τουριστών ανά ταξίδι όσο (και ίσως περισσότερο ακόμη) οι ημερήσιες τους δαπάνες που αποτελούν και το μέγεθος που, επειδή είναι άμεσα συγκρίσιμο, αποτελεί και βάση αξιολόγησης της οικονομικής απόδοσης της τουριστικής δραστηριότητας. Από τα στοιχεία του Διαγράμματος 2.3 προκύπτει ότι στη περίοδο 2005-2018 η συνολική δαπάνη ανά ταξίδι έχει σαφώς πτωτική πορεία με αποτέλεσμα η δαπάνη ταξιδιού να έχει μειωθεί κατά 34,7% (από 745€ το ταξίδι σε 486€) κυρίως εξ αιτίας της μείωσης της διάρκειας του ταξιδιού, αλλά και της όχι θετικής εξέλιξης της ημερήσιας δαπάνης. Μικρή ανάκαμψη σημειώθηκε το 2019.

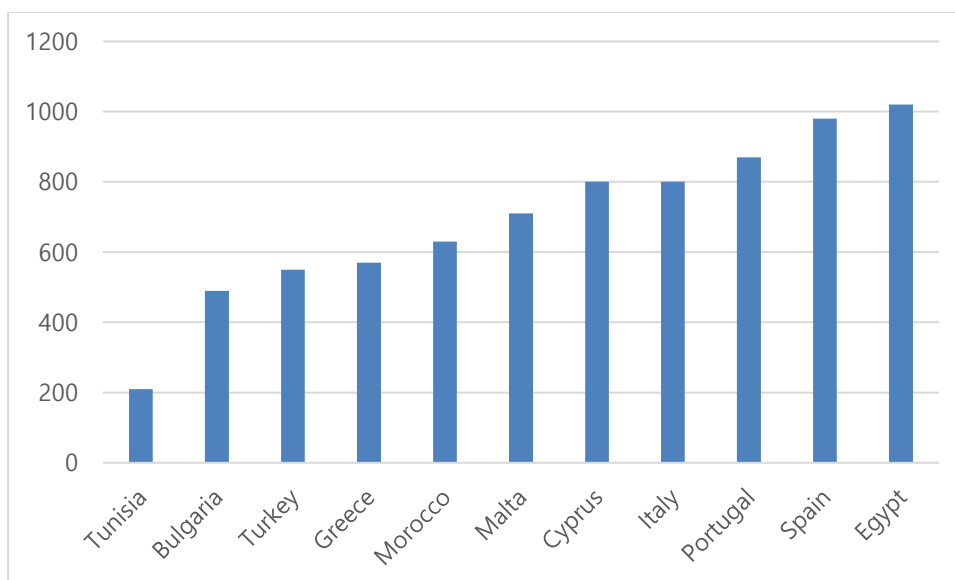
Διάγραμμα 2.3: Εξέλιξη εσόδων ανά ταξίδι (2005-2019)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας

Η αρνητική αυτή επίδοση κατατάσσει την Ελλάδα σε ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο μεταξύ των ανταγωνιστριών χωρών της λεκάνης της Μεσογείου, γεγονός που αποτυπώνει τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα και ελκυστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

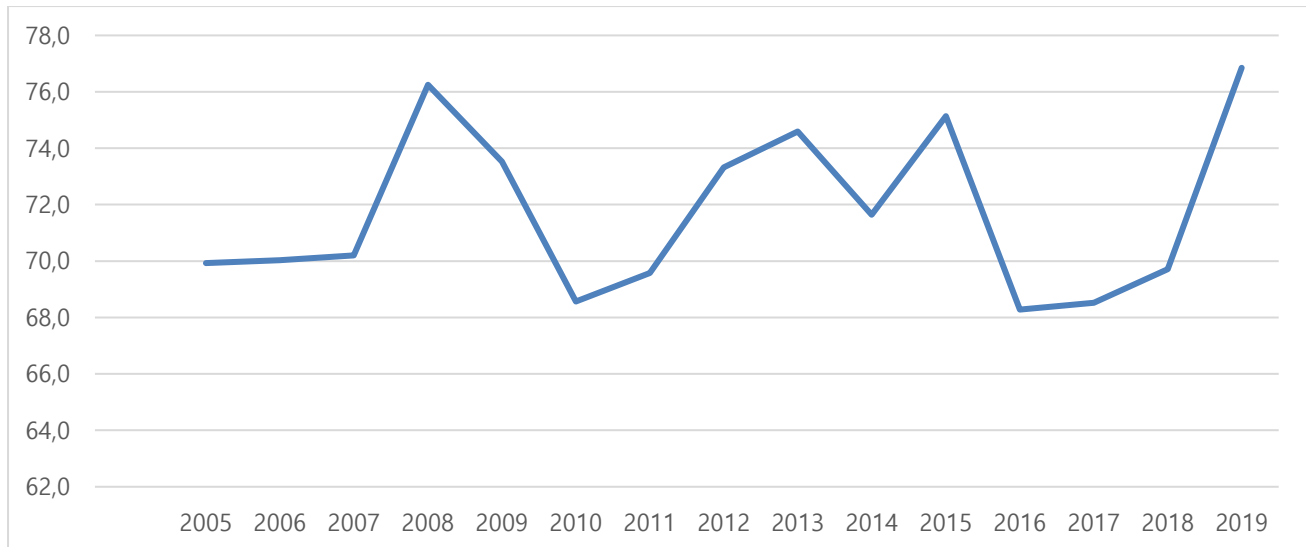
Διάγραμμα 2.4: Σύγκριση δαπάνης ανά ταξίδι μεταξύ μεσογειακών προορισμών

Πηγή: EUROSTAT

Η εξέλιξη στην κατά κεφαλή δαπάνη παρουσιάζει αυξομειώσεις χωρίς να υπάρχει σαφής τάση. Όμως το αποτέλεσμα είναι ότι, ανεξάρτητα της αιτίας που το προκάλεσε, οι ημερήσιες δαπάνες το 2019 βρίσκονται σε τρέχουσες τιμές στο ύψος της δαπάνης του 2008 μετά από μια περίοδο διακυμάνσεων και για τα έτη 2010-11 και 2016-18 ήταν χαμηλότερη από όλη την εξεταζόμενη περίοδο.

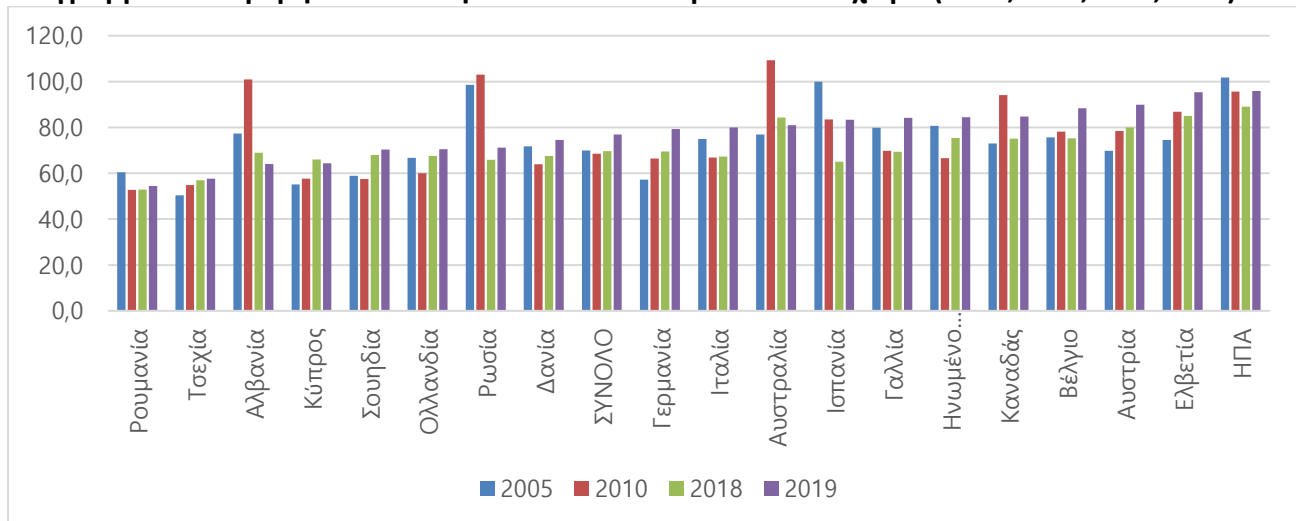
Διάγραμμα 2.5: Εξέλιξη ημερήσιας δαπάνης

Πηγή: ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Η ημερήσια αυτή δαπάνη διαφοροποιείται ανάλογα με την εθνικότητα με τους Αμερικάνους, τους Αυστραλούς και τους Καναδούς (πιθανότατα ομογενείς) να έχουν υψηλή δαπάνη (πάνω απ' τον μέσο όρο για το 2019). Υψηλή δαπάνη είχαν για το 2019 και οι παραδοσιακές αγορές της χώρας (Γερμανοί, Βρεττανοί, Γάλλοι, Ιταλοί) διαφοροποιώντας την εικόνα του 2018.

Διάγραμμα 2.6: Ημερήσια δαπάνη αλλοδαπών τουριστών ανά χώρα (2005,2010,2018,2019)

Πηγή: ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Επίσης αξίζει να καταγραφεί και η διάκριση στην δαπάνη μεταξύ μεμονωμένων και οργανωμένων εισερχόμενων τουριστών που καταγράφεται στην έρευνα συνόρων της ΤτΕ: σε ότι αφορά στη συνολική δαπάνη οι μεμονωμένοι τουρίστες, που είναι και οι περισσότεροι, φαίνεται να καταγράφουν μικρότερη μείωση στην δαπάνη ανά ταξίδι απ' ότι όσοι ταξιδεύουν οργανωμένοι. Σε ότι αφορά στην δαπάνη ανά διανυκτέρευση υπάρχουν μικρότερες διακυμάνσεις στους μεμονωμένους παρά στους

οργανωμένους. Θα πρέπει να διευκρινιστεί κατά πόσο στις δύο κατηγορίες καταγράφονται οι ίδιες κατηγορίες δαπανών, δεδομένου πχ. ότι οι οργανωμένοι τουρίστες δεν έχουν εικόνα του κόστους του ταξιδιού, της διανυκτέρευσης και των άλλων δαπανών που περιλαμβάνονται στο πακέτο που έχουν αγοράσει.

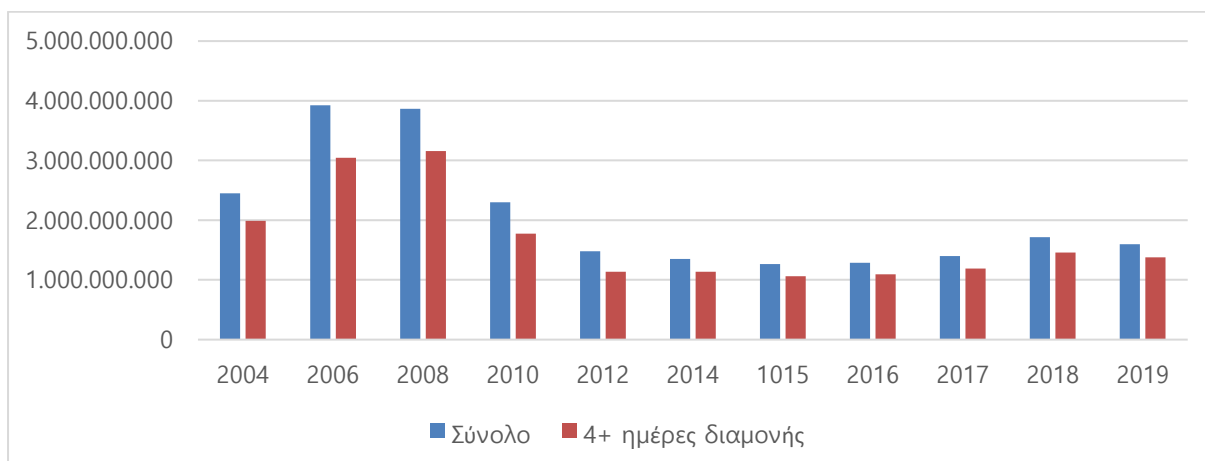
Πίνακας 2.1.: Εξέλιξη δαπάνης μεμονωμένων και οργανωμένων εισερχόμενων ταξιδιωτών

	2005	2008	2010	2011	2015	2016	2017	2018	2019
Δαπάνη									
ΣΥΝΟΛΟ	10,729.5	11,635.9	9,611.3	10,504.7	14,125.8	13,206.8	14,630.1	16,085.8	18,178.8
<i>Μεμονωμένοι ταξιδιώ- τες</i>	7,391.5	7,299.5	6,422.5	6,956.8	9,805.5	8,979.3	9,536.6	10,742.6	11,657.5
<i>Οργανωμένα ταξίδια*</i>	3,338.0	4,336.4	3,188.8	3,547.9	4,320.3	4,227.5	5,093.6	5,343.3	6,521.3
Δαπάνη ανά ταξίδι									
ΣΥΝΟΛΟ	745.7	730.0	640.4	639.5	540.9	470.5	485.1	486.4	534.6
<i>Μεμονωμένοι ταξιδιώ- τες</i>	690.0	650.1	583.9	582.2	521.7	462.6	472.6	468.3	485.1
<i>Οργανωμένα ταξίδια*</i>	908.1	920.6	795.4	792.2	590.4	488.2	510.3	527.4	653.9
Δαπάνη ανά μέρα									
ΣΥΝΟΛΟ	69.9	76.3	68.6	69.6	75.1	68.3	68.5	69.7	76.9
<i>Μεμονωμένοι ταξιδιώ- τες</i>	63.2	67.3	62.0	62.8	68.3	61.4	62.4	63.8	67.6
<i>Οργανωμένα ταξίδια *</i>	91.7	98.1	87.2	88.4	97.2	89.7	84.0	85.7	101.7
Μέση διάρκεια παρα- μονής									
ΣΥΝΟΛΟ	10.7	9.6	9.3	9.2	7.2	6.9	7.1	7	7
<i>Μεμονωμένοι ταξιδιώ- τες</i>	10.9	9.7	9.4	9.3	7.6	7.5	7.6	7.3	7.2
<i>Οργανωμένα ταξίδια *</i>	9.9	9.4	9.1	9	6.1	5.4	6.1	6.2	6.4

Πηγή: ΤτΕ

Σε ότι αφορά στον εσωτερικό τουρισμό η συνολική δαπάνη με βάση την Έρευνα Διακοπών ήταν για το 2019 1,6 δισεκ €, έναντι 1,7 το 2018, ενώ οι προσωρινοί ΔΛΤ για το 2015 το είχαν εκτιμήσει σε 1,9 εκ €. Το επίπεδο της δαπάνης όλη τη τελευταία δεκαετία ήταν πολύ χαμηλότερο από αυτό της προηγούμενης δεκαετίας (2000-2009) λόγω της κρίσης που είχε ως συνέπεια τη περικοπή στα ταξίδια των ημεδαπών.

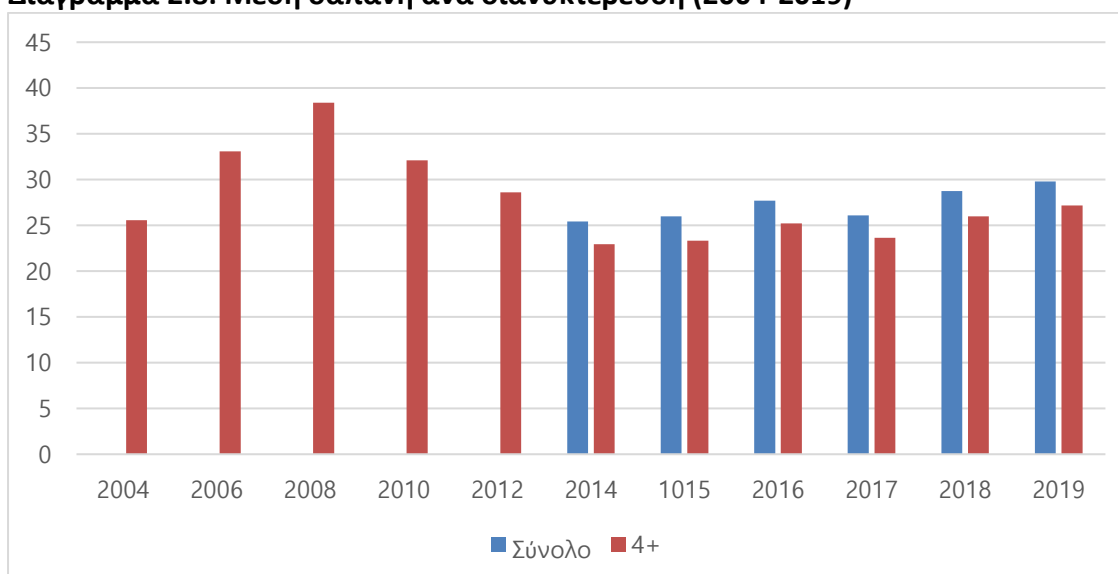
Διάγραμμα 2.7 : Συνολική δαπάνη ημεδαπών τουριστών (2004-2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Λιγότερο σημαντική, αλλά όχι αμελητέα ήταν η μείωση της μέσης δαπάνης ανά διανυκτέρευση που μειώθηκε από 38,4 € το 2008 σε 22,9€ το 2014 για να ανεβεί στα 27,2€ το 2019.

Διάγραμμα 2.8: Μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση (2004-2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Η κατανομή της δαπάνης μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών καταλύματος είναι 51,8% σε ιδιωτικά καταλύματα περίπου (26,2% στις ιδιόκτητες εξοχικές κατοικίες και 25,6% στη φιλοξενία από συγγενείς και φίλους) έναντι 56% (από 27,6% και στις δύο κατηγορίες) για το 2018, και 47,8 στα επαγγελματικά καταλύματα (26,1% σε ξενοδοχεία, 1,1% σε campings και 20,1% σε Ενοικιαζόμενα Δωμάτια) έναντι 44% το 2018.

Σε ότι αφορά την ημερήσια δαπάνη ανά κατηγορία καταλύματος αυτή είναι σαφώς υψηλότερη στα επαγγελματικά καταλύματα: στα ξενοδοχεία με 82,3 (έναντι 77€ το 2018), σε ενοικιαζόμενα δωμάτια και κατοικίες με 56,1€ (55,7€ το 2018), ενώ οι επισκέπτες σε φιλοξενία 26,7€ και τέλος 15,8€ από ιδιόκτητες εξοχικών κατοικιών, έναντι 29,9 και 14,8 αντίστοιχα για το 2018. Ο μέσος όρος δαπάνης των ημεδαπών τουριστών είναι τελικά πολύ χαμηλός (29,8€/διανυκτέρευση) σε σύγκριση με εκείνον των αλλοδαπών αφού επικρατούν οι διανυκτερεύσεις στην εξοχική κατοικία. Αντίθετα, το ύψος της

ημερήσιας δαπάνης όταν χρησιμοποιούνται ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα καταλύματα είναι συγκρίσιμη με αυτή των αλλοδαπών.

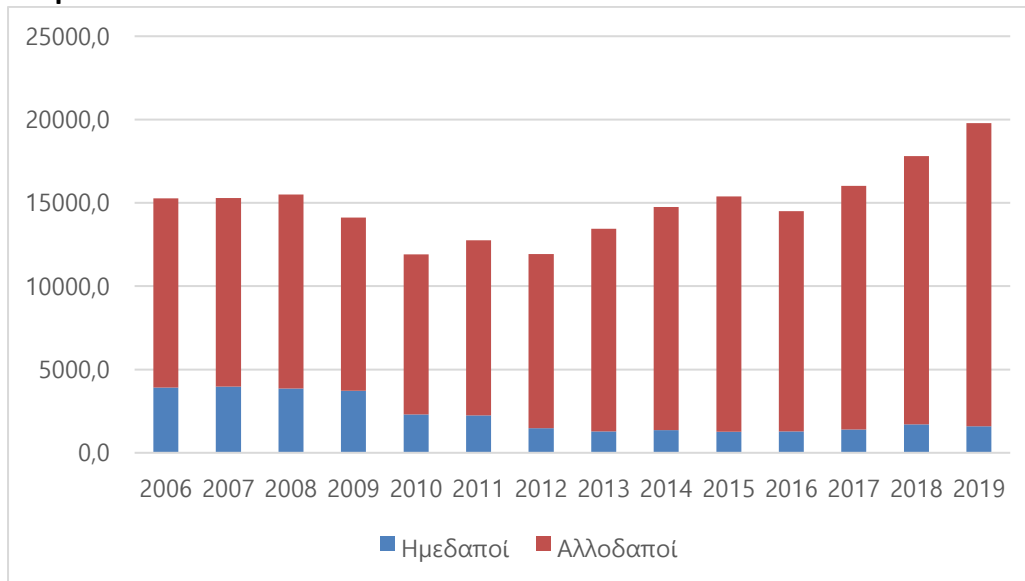
Πίνακας 2.2: Χαρακτηριστικά εσωτερικού τουρισμού ανά κατηγορία καταλύματος, 2019

Κύριο κατάλυμα	Ταξίδια	Διανυκτερεύσεις	Δαπάνες	% διαν/είδος καταλύματος	% δαπάνης /καταλύματος	ΜΔΤαξιδιού/ τύπο καταλύματος	Ημερήσια δαπάνη/ τύπο καταλύματος
Σύνολο	4,941,550	53,650,631	1,598,636,515			10,9	29,8
Ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα (μοτέλ, σουίτες κλπ)	1,087,195	5,065,810	417,317,792	9.4	26.1	4.7	82.3
Ενοικιαζόμενα τουριστικά κάμπινγκς (εγκαταστάσεις για τροχόσπιτα, σκηνές κλπ)	64,357	788,259	25,197,350	1.5	1.6	12.2	31.9
Ενοικιαζόμενα δωμάτια και κατοικίες, άλλα ενοικιαζόμενα καταλύματα	834,528	5,760,054	321,164,201	10.7	20.1	6.9	55.7
Ιδιόκτητες εξοχικές κατοικίες	1,218,935	26,467,537	418,843,632	49.3	26.2	21.7	15.8
Καταλύματα που παρέχεται δωρεάν από συγγενείς ή φίλους	1,706,644	15,324,708	409,908,508	28.6	25.6	9.0	26.7
Λοιπά μη ενοικιαζόμενα καταλύματα	29,891	244,263	6,205,032	0.5	0.4	8.2	25.4031

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Η συνολική τουριστική δαπάνη ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών για τη περίοδο 2006-19 αποτυπώνει τα όσα έχουν περιγραφεί προηγούμενα. Η γενική οικονομική κρίση αποτυπώνεται με μείωση της δαπάνης και των δύο κατηγοριών τουριστών από το 2009 μέχρι και το 2012 που ήταν η χειρότερη χρονιά, ενώ στη συνέχεια η αύξηση του εισερχόμενου τουρισμού υπερκάλυψε τις απώλειες που είχαν σημειωθεί. **Η δαπάνη του εσωτερικού τουρισμού που μειώθηκε σε απόλυτους αριθμούς στο 1/3 της προ της κρίσης δαπάνης, έχει πλέον πολύ περιορισμένη βαρύτητα στη συνολική δαπάνη: από 35,11% το 2007 έφτασε στο 8,79% το 2019. Κατά συνέπεια οι όποιες τυχόν απώλειες από τον διεθνή τουρισμό, ελάχιστα μπορούν να υποκατασταθούν από τον εγχώριο στο σύνολο της χώρας.**

Διάγραμμα 2.9.: Σύνολο τουριστικής δαπάνης 2006-19 – σχέση δαπάνης ημεδαπών/αλλοδαπών τουριστών

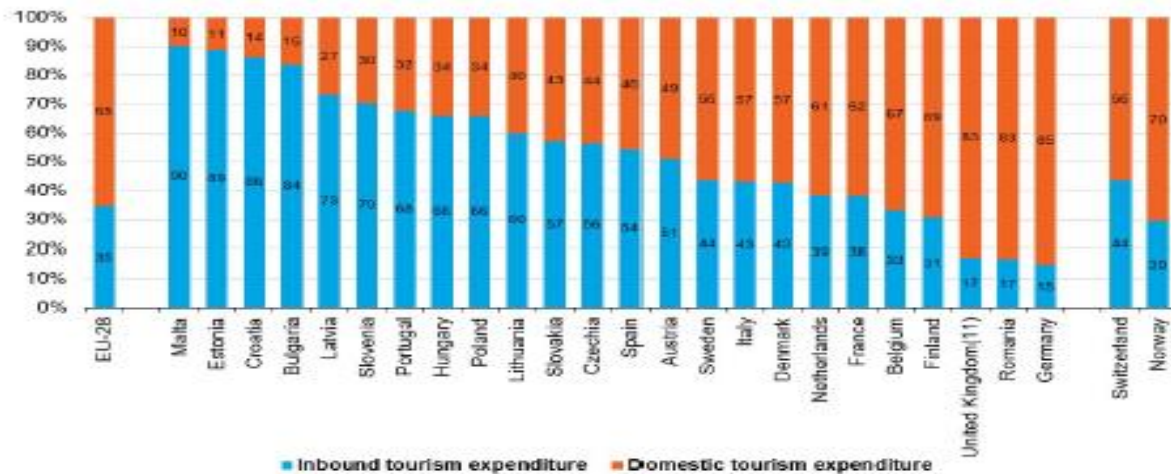

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ & ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Η εξάρτηση από τον εισερχόμενο τουρισμό ήταν πάντα υψηλή στη χώρα μας και σήμερα είναι η υψηλότερη σε σύγκριση με το τι συμβαίνει στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες: η Μάλτα έχει 90% εξάρτηση των τουριστικών εσόδων από το εξωτερικό, ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ είναι μόλις 35%.

Διάγραμμα 2.10: Σύγκριση δαπάνης εισερχόμενου και εσωτερικού τουρισμού στις χώρες της ΕΕ³²

Figure 5: Inbound tourism expenditure (ITE) and domestic tourism expenditure (DTE) as proportions of internal tourism expenditure (%)

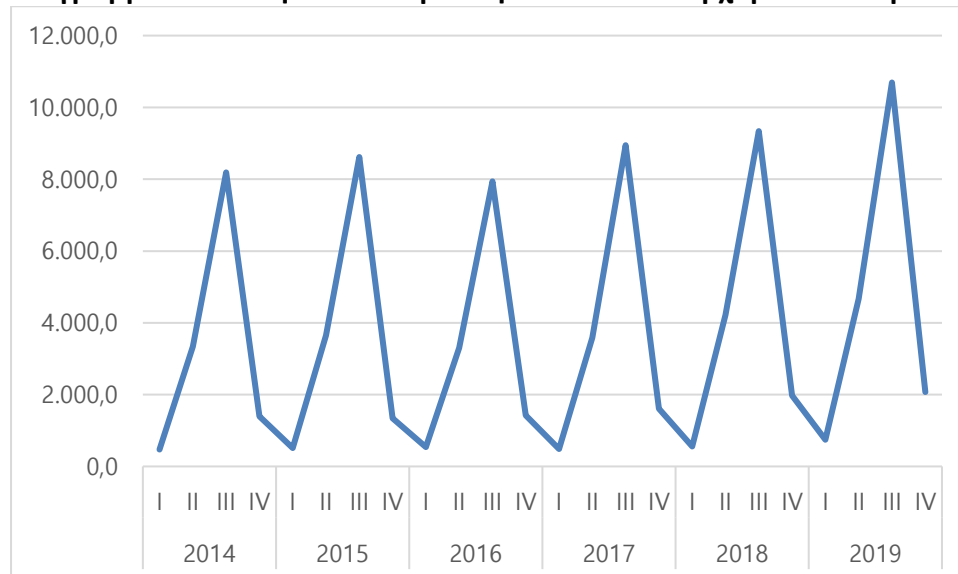
Note: EU-28 aggregate estimated for this publication using available data.

Source: Eurostat, Data collection on TSA 2019.

³² Η απουσία της Ελλάδας από τον σχετικό πίνακα οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχει καταρτίσει ΔΛΤ

Ένα ιδιαίτερο στοιχείο του ελληνικού τουρισμού που συνδέεται απόλυτα με το κυρίαρχο τουριστικό προϊόν του ήλιου και της θάλασσας είναι η εποχικότητα της δραστηριότητας όπως έχουμε ήδη αναφέρει κατά την αποτύπωση των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων. Είναι φυσικό επακόλουθο να υπάρχει η ίδια διακύμανση και στα έσοδα

Διάγραμμα 2.11: Ετήσια διακύμανση δαπανών εισερχόμενων τουριστών

Πηγή: ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

Για να μπορέσει να υπάρχει εκτίμηση της επίδρασης της τουριστικής δαπάνης στους επιμέρους παραγωγικούς κλάδους της χώρας, είναι σημαντικό να υπάρξει μια όσο γίνεται περισσότερο αναλυτική εικόνα της κατανομής της τουριστικής δαπάνης ανά τομέα δραστηριότητας. Στον Πίνακα που ακολουθεί καταγράφεται η εσωτερική και η εισερχόμενη τουριστική δαπάνη όπως αυτή εκτιμήθηκε από την ομάδα έργου που εκπόνησε τους προσωρινούς ΔΛΤ με στοιχεία 2015³³ και έχει αντιστοιχηθεί με τον τζίρο των επιχειρήσεων των κλάδων που κατατάσσονται ως χαρακτηριστικές τουριστικές από το Μητρώο επιχειρήσεων της ΕΛΣΤΑΤ. Από τη σύγκριση των στοιχείων προκύπτει όπως αναμενόταν ότι οι τζίροι των επιχειρήσεων υπερβαίνουν την αντίστοιχη τουριστική δαπάνη αφού γνωρίζουμε ότι τμήμα του τζίρου αυτού καλύπτει κατανάλωση τοπικού πληθυσμού.

Πίνακας 2.3: Πίνακας Εγχώριας Τουριστικής Δαπάνης και τζίρου επιχειρήσεων (2015)

Προϊόντα (*)	ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ (2.9)	ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ (1.3)	ΕΓΧΩΡΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ (4.1) = (1.3) + (2.9)	ΤΖΙΡΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

³³ Όπως προκύπτει από τη σύγκριση των δεδομένων της συνολικής δαπάνης του συγκεκριμένου πίνακα με τα στοιχεία που δίνουν ΕΛΣΤΑΤ και ΤτΕ όπως καταγράφονται από το διάγραμμα υπάρχει μια υπολογίσιμη απόκλιση που οφείλεται σε διαφορετικές μεθοδολογίες υπολογισμού.

Τουριστικά Χαρακτηριστικά Προϊόντα (Διεθνώς Συγκρίσιμα)	1.171.165.765	13.146.948.566	14.318.114.331	20.464.489.000			
1. Υπηρεσίες καταλύματος για της επισκέπτες	245.218.199	9544537632	10502478208	6.436.817.000			
1.α. Υπηρεσίες καταλύματος για της επισκέπτες πλην της 1.β	190.240.483						
1.β. Υπηρεσίες καταλύματος που σχετίζονται με κάθε τύπο ιδιοκτησίας κατοικίας διακοπών	54.977.716						
2. Υπηρεσίες παροχής τροφίμων και ποτών	712.722.376			5.726.773.000			
3. Υπηρεσίες σιδηροδρομικής επιβατηγού μεταφοράς	6.644.867	3078347594	3.235.883.565	5.418.698.000			
4. Υπηρεσίες οδικής επιβατηγού μεταφοράς	19.937.855						
5. Υπηρεσίες πλωτής επιβατηγού μεταφοράς	77.031.457						
6. Υπηρεσίες αεροπορικής επιβατηγού μεταφοράς	47.276.924						
7. Υπηρεσίες ενοικίασης εξοπλισμού μεταφορών	6.644.867						
8. Ταξιδιωτικά πρακτορεία και λοιπές υπηρεσίες κρατήσεων	23.782.068				0	23.782.068	2.165.150.000
9. Πολιτιστικές υπηρεσίες	11.189.202				524.063.339	555.970.489	289601000
10. Υπηρεσίες άθλησης και αναψυχής	20.717.949	427.450.000					
Λοιπά Προϊόντα	726.691.354	1.974.951.318	2.701.642.672	26.194.228.000**			
Συνολική Εγχώρια Τουριστική Δαπάνη	1.897.857.119	15.568.518.142	17.466.375.260	46.658.717.000			

Πηγή: Μελέτη για την εκτίμηση του ΔΛΤ, 2016, Μητρώο Επιχειρήσεων ΕΛΣΤΑΤ, υπολογισμοί συγγραφέα

*Εκτιμάται ότι η τουριστική δαπάνη σε «ταξιδιωτικά πρακτορεία και λοιπές υπηρεσίες κρατήσεων» όπως υπολογίστηκαν στον ΔΛΤ υποεκτιμούν την πραγματικότητα δεδομένου ότι δεν έχουν καταγραφεί οι σχετικές δαπάνες που αφορούν τους εισερχόμενους τουρίστες

*Ο τζίρος του κλάδου «υπηρεσίες άθλησης και αναψυχής» δεν περιλαμβάνει τον υποκλάδο «τυχερά παιχνίδια» εκτιμώντας ότι στην Ελλάδα αφορά κυρίως τους μονίμους κατοίκους-ημερήσιους επισκέπτες και ελάχιστα τουρίστες, ημεδαπούς και αλλοδαπούς.

** Ο τζίρος του κλάδου «λοιπά προϊόντα» περιλαμβάνει τους υποκλάδους του λιανικού εμπορίου που αφορούν τρόφιμα, ποτά και καύσιμα

Το βασικό συμπέρασμα από τον παραπάνω πίνακα είναι ότι η δαπάνη των αλλοδαπών τουριστών αντιστοιχεί περίπου στο 90% της συνολικής τουριστικής δαπάνης που γίνεται εντός της χώρας³⁴. Μια άλλη παρατήρηση είναι ότι με βάση τον ΔΛΤ το 38,3% της δαπάνης των Ελλήνων τουριστών και το 12,7% της δαπάνης των αλλοδαπών τουριστών κατευθύνεται σε κλάδους έξω από τους χαρακτηριστικά τουριστικούς. Με δεδομένο ότι ένα υψηλό ποσοστό των Ελλήνων (78%) και ένα σημαντικό ποσοστό αλλοδαπών μένουν σε ιδιωτικά καταλύματα, σημαίνει ότι υπάρχει σημαντικό τμήμα της δαπάνης που κατευθύνεται στο λιανικό εμπόριο ειδών διατροφής και ποτών, ενώ φυσιολογικά και ένα άλλο ποσοστό κατευθύνεται σε άλλους υποκλάδους του λιανικού εμπορίου. Άλλωστε σε πολλές έντονα τουριστικές περιοχές τέτοια καταστήματα λειτουργούν εποχικά.

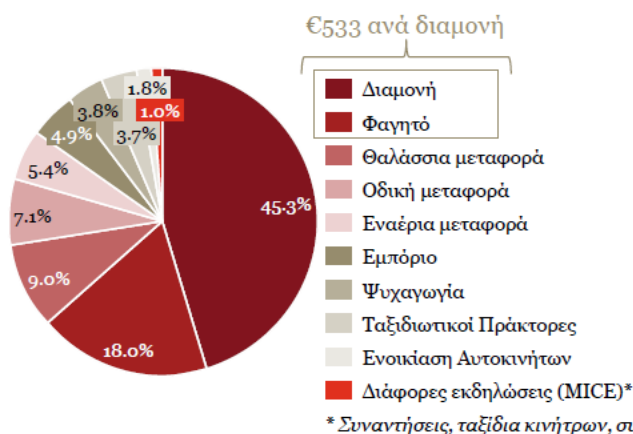
Σε ότι αφορά στη δαπάνη ανά κλάδο τα διαθέσιμα στοιχεία από την έρευνα συνόρων της ΤτΕ δεν επιτρέπουν μεγάλη ανάλυση ανά κλάδο της κατανομής της δαπάνης των αλλοδαπών τουριστών. Έτσι πέρα από το 12,7% που πηγαίνει στους κλάδους εκτός από τους χαρακτηριστικούς, η υπόλοιπη δαπάνη αφορά: το 61,3% στη διαμονή και τη διατροφή, το 20% στη μετακίνηση και μόλις το 3,3% σε αναψυχή και πολιτισμό.

Τέλος οι δαπάνες Ελλήνων και αλλοδαπών τουριστών σε άλλους κλάδους εκτός των κύρια τουριστικών σε απόλυτες τιμές αντιστοιχούν περίπου στο 10% των εισπράξεων των τριών υποκλάδων του λιανικού εμπορίου που αφορούν τρόφιμα, ποτά και καύσιμα. Αυτό σημαίνει ότι, εφόσον τα πρωτογενή δεδομένα είναι ορθά, η άμεση σχέση μεταξύ τουρισμού και λιανικού εμπορίου είναι χαμηλή.

Τα στοιχεία του ΣΕΤΕ για το 2014 επιβεβαιώνουν τη γενική κατανομή της δαπάνης σε επιμέρους κατηγορίες δραστηριοτήτων που αναφέρθηκε προηγούμενα και δίνουν μεγαλύτερη λεπτομέρεια στις επιμέρους κατηγορίες δαπανών.

Διάγραμμα 2.12: Κατανομή της τουριστικής δαπάνης των εισερχόμενων τουριστών

Τουριστικές δαπάνες ανά διαμονή (€)

Πηγή: ΣΕΤΕ (στοιχεία 2014)

Πηγή: PwC, 2018, Ο ελληνικός τουρισμός: η επόμενη ημέρα

³⁴ Η διαφορά που υπάρχει σε ότι αφορά τα τουριστικά γραφεία ελάχιστα επηρεάζει τον συγκεκριμένο υπολογισμό

Διαφορετική κατανομή της δαπάνης δίνει η μελέτη Τσέκερη-Σκούλτσου³⁵: Διαμονή 50,84%, Εστίαση 17,93%, Μεταφορικά (μόνο εντός Ελλάδας) 9,04%, Αγορές 12,32%, Ψυχαγωγικές/πολιτιστικές δραστηριότητες 4,17%, λοιπά 5,71%.

Από τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνεται ακόμη περισσότερο, παρά τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν στα δεδομένα, ότι οι δαπάνες των αλλοδαπών τουριστών συγκεντρώνονται κατά ποσοστό περίπου 80% σε δαπάνες διανυκτέρευσης, φαγητού, ποτού και μετακίνησης, δίνοντας την εικόνα ενός απλού προϊόντος που αποτελείται μόνο από τις βασικές υπηρεσίες και ελάχιστες δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας που να συνδέονται με τα θεωρούμενα ως πλεονεκτήματα της χώρας όπως είναι ο πολιτισμός, το περιβάλλον και η θάλασσα.

Ο ΔΛΤ υπολογίζει το άμεσο τουριστικό ΑΕΠ που αφορά τόσο σε αγαθά και υπηρεσίες των κλάδων που συγκαταλέγονται στις κύριες τουριστικές δραστηριότητες όσο και στα υπόλοιπα αγαθά στις οποίες κατευθύνεται η τουριστική δαπάνη. Σε αυτή προστίθεται η δαπάνη του επαγγελματικού τουρισμού και οι άμεσες δημόσιες δαπάνες για υπηρεσίες που παρέχονται στους τουρίστες. Αντίθετα οι δημόσιες δαπάνες για τη λειτουργία και τη προώθηση του τουρισμού, οι δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις στον τουρισμό και οι αγορές στο εσωτερικό της χώρας αγαθών και υπηρεσιών από τους τομείς παραγωγής που σχετίζονται άμεσα με τουρίστες θεωρούνται με βάση τη μεθοδολογία³⁶ ως έμμεσες δαπάνες που προκύπτουν από την άμεση τουριστική ζήτηση.

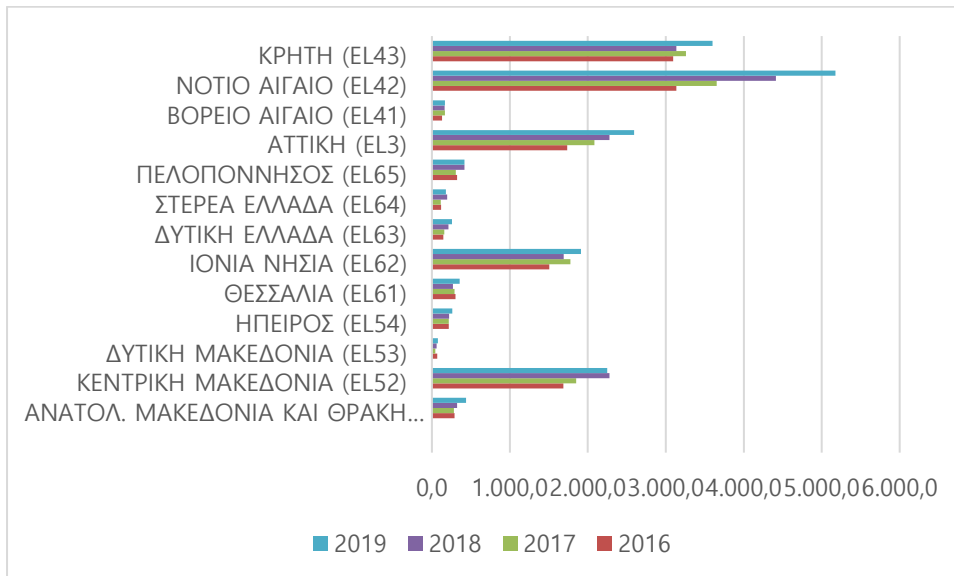
Εκτίμηση του τουριστικού ΑΕΠ (άμεσου και έμμεσου αλλά και παράγωγου) πραγματοποιεί κάθε χρόνο ο WTTC (<https://wttc.org/Research/Economic-Impact>). Οι δαπάνες των αλλοδαπών τουριστών το 2015 εκτιμήθηκαν στο ύψος των 15,6 δις € (όσο υπολογίστηκε από τους ελληνικούς ΔΛΤ, 15,6 δις €), ενώ η καταναλωτική δαπάνη των ημεδαπών εμφανίζεται πολύ υψηλότερη (9 δις € έναντι 1,9 δις). Η συνολική συνεισφορά στο ΑΕΠ υπολογίστηκε, μετά την αφαίρεση των ενδιάμεσων εισροών, σε 13,6 δις € (βλ. Παράρτημα 1). Επιβεβαιώνεται ακόμη μια φορά ότι θα πρέπει να αξιολογηθούν οι διαφορετικές προσεγγίσεις ώστε η ανάλυση να βασίζεται σε ασφαλή δεδομένα.

Η κατανομή της συνολικής δαπάνης των αλλοδαπών τουριστών ανά περιφέρεια δεν θα μπορούσε παρά να ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τη κατανομή των διανυκτερεύσεων. Η εικόνα των δύο «τουριστικών Ελλάδων» επιβεβαιώνεται απόλυτα σε ότι αφορά τις πέντε τουριστικές περιφέρειες, τις τρεις νησιωτικές περιφέρειες (Κρήτη, Ν. Αιγαίο και Ιόνια), και τις δύο ηπειρωτικές (Αττική, Κ.Μακεδονία) που καλύπτουν το 87,8% των εσόδων της χώρας, ενώ καλύπτουν το 75% των επαγγελματικών κλινών.

Διάγραμμα 2.13 : Συνολική δαπάνη αλλοδαπών τουριστών ανά περιφέρεια

³⁵ Τσέκερης Θ – Σκούλτσος Σ 2015, Εκτίμηση της κατανομής του εισοδήματος από εισερχόμενο τουρισμό, ως προς το μέρος που παραμένει στη χώρα και σε αυτό που επανεξάγεται στο εξωτερικό, ΚΕΠΕ, σ.75

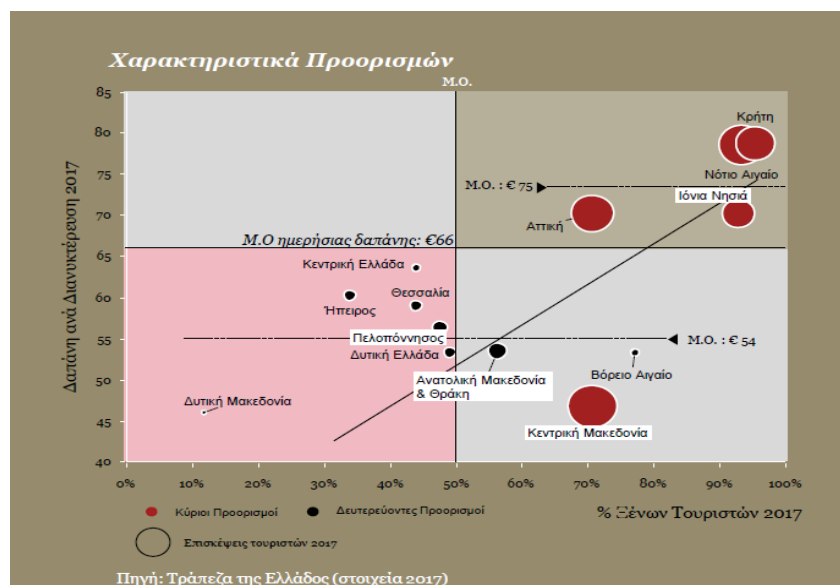
³⁶ WTTC, 2020, Methodology Report

Πηγή: ΤτΕ, επεξεργασία συγγραφέα

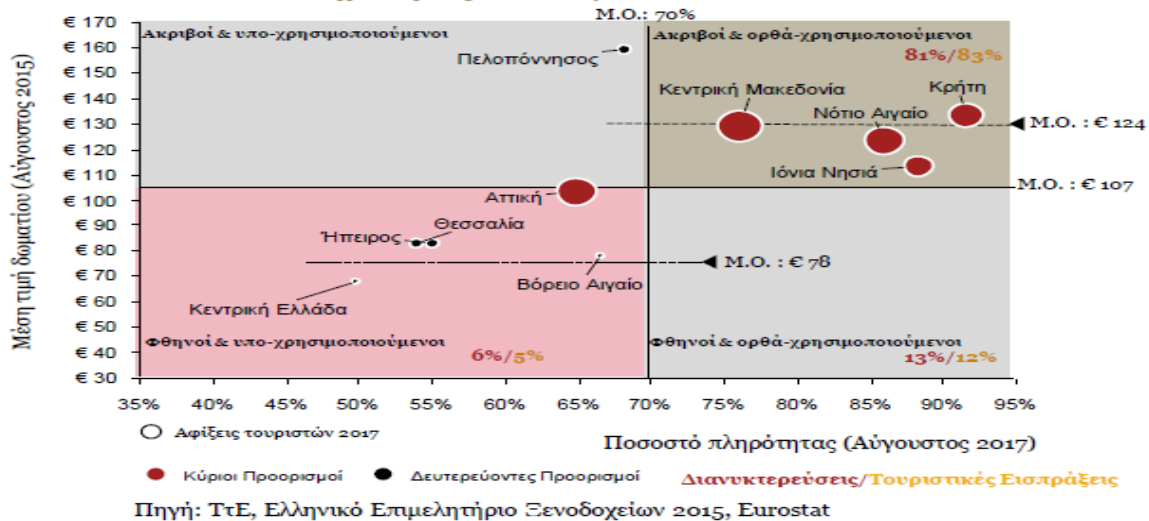
Η διαφοροποίηση δεν περιορίζεται μόνο στα συνολικά έσοδα, αλλά και σε όλα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά όπως η πληρότητα, η δαπάνη ανά ταξίδι και η δαπάνη ανά διανυκτέρευση όπως φαίνεται στα διαγράμματα που ακολουθούν.

Εδώ καταγράφεται ότι οι τρεις νησιωτικές περιφέρειες έχουν τις υψηλότερες αποδόσεις (πληρότητα, δαπάνη ανά διανυκτέρευση), ενώ η Αττική υστερεί σε πληρότητα, και η Κεντρική Μακεδονία σημαντικά στη δαπάνη ανά διανυκτέρευση. Με το μέσο όρο της χώρας που ανέβηκε το 2019 στα 76,1€ -ενώ ήταν κάτω από 70€ τα προηγούμενα χρόνια- οι τρεις νησιωτικές περιφέρειες υπερβαίνουν τον μέσο όρο (97,3€ στο Ν.Αιγαίο, 83,2 στη Κρήτη και 80,5 στα Ιόνια), η Αττική βρίσκεται στον μέσο όρο (76,2€), ενώ η Κ.Μακεδονία με 55,1€ βρίσκεται πολύ κάτω από τον μ.ο, επιβεβαιώνοντας τις αδυναμίες που έχουν ήδη παρατηρηθεί.

Διάγραμμα 2.14: Συσχέτιση χαρακτηριστικών προορισμών

Τα ποσοστά πληρότητας τον Αύγουστο είναι πάνω από 50%

Σε ότι αφορά στα οικονομικά των επιχειρήσεων, έχει ήδη παρουσιαστεί (Πίνακας) η αποτύπωση της εξέλιξης του τζίρου και της απασχόλησης που καταγράφεται από το μητρώο επιχειρήσεων με βάση τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, από όπου μπορεί κανείς να αποκτήσει μια καλή εικόνα της διάρθρωσης της οικονομίας³⁷. Να επαναλάβουμε εδώ ότι με βάση τον ορισμό του ΠΟΤ για το ποιες είναι οι δραστηριότητες που θεωρεί ως άμεσα εξαρτώμενες από τη τουριστική δαπάνη, ο τουρισμός δεν περιορίζεται στη δραστηριότητα της διαμονής και της εστίασης όπως συνήθως γίνεται από όσους εξετάζουν το ρόλο του τουρισμού στην οικονομία.

Το προφίλ των τουριστικών επιχειρήσεων είναι βελτιωμένο τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και σε σχέση με τον μέσο όρο των επιχειρήσεων αφού ο μέσος κύκλος εργασιών των τουριστικών επιχειρήσεων αν και παραμένει και το 2017 μικρότερος από τον αντίστοιχο του συνόλου των ελληνικών επιχειρήσεων, η διαφορά σε σχέση με το 2011 έχει σαφώς περιοριστεί. Η συνολική αυτή εικόνα διαφοροποιείται στους επιμέρους κλάδους ανάλογα με το βαθμό εξάρτησης τους από την εσωτερική αγορά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο κλάδος της εστίασης που καταγράφει στη περίοδο 2011-17 μείωση 11,6% τη περίοδο αυτή λόγω μειωμένης δαπάνης από Έλληνες.

Το ανάλογο συμβαίνει και με την παραγωγικότητα της εργασίας η οποία όμως σε απόλυτα μεγέθη φαίνεται να έχει υποχωρήσει σημαντικά το 2017 σε σχέση με το 2011. Τέλος σε ότι αφορά το μέγεθος των επιχειρήσεων έχει αυξηθεί συνολικά από 2,8 εργαζόμενους ανά επιχείρηση το 2011 σε 3,9 στις τουριστικές έναντι 3,0 για το σύνολο των επιχειρήσεων.

Πίνακας 2.4: Σύγκριση δεικτών τουριστικών επιχειρήσεων και συνόλου επιχειρήσεων χώρας (2011 & 2017)

³⁷ Τα στοιχεία που είναι διαθέσιμα σε επίπεδο περιφερειακής ενότητας (ΠΕ) επιτρέπουν να σχηματίσει ο αναλυτής μια πρώτη εικόνα για το τοπικό παραγωγικό σύστημα.

	2017			2011		
	μ.ο κύκλου εργασιών	μ.ο απασχολούμενων	παραγωγικότητα	μ.ο κύκλου εργασιών	μ.ο απασχολούμενων	παραγωγικότητα
Σύνολο χαρακτηριστικών τουριστικών επιχειρήσεων	148,34	3,87	38,38	123,83	2,75	44,99
Γενικό Σύνολο επιχειρήσεων	203,6	3,0	69,0	275,9	2,8	98,9
%	0,73	1,31	0,56	0,45	0,99	0,45

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων, επεξεργασία συγγραφέα

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνεται η καλή πορεία του τουρισμού τη προηγούμενη περίοδο και τη χαμηλή και μικρής διάρκειας επίδραση που είχε η κρίση στο κλάδο κυρίως εξ αιτίας της εξάρτησης του από τον εισαγόμενο τουρισμό.

Μετά από τη μακρο-οικονομική εκτίμηση των αποτελεσμάτων και της απόδοσης του τουρισμού, είναι απαραίτητη και η προσέγγιση σε μικρο-οικονομικό επίπεδο, αφού η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για την αξιολόγηση της κατάστασης. Αυτό γίνεται μέσα από στοιχεία που συλλέγουν συστηματικά το ΙΤΕΠ και το ΙΝΣΕΤΕ ενώ έχουν υπάρξει και άλλες adhoc μελέτες.

Σε ότι αφορά την κατάσταση του πλέον εμβληματικού κλάδου του τουρισμού, αυτού των ξενοδοχείων αυτή στηρίζεται σε δείκτες κλασσικούς χρηματοοικονομικούς δείκτες όπως εμφανίζεται στον ακόλουθο πίνακα που δείχνει τις μεταβολές στη περίοδο 2015-17 με τη βελτίωση των περισσότερων μεγεθών.

Πίνακας 2.5: Βασικοί χρηματοοικονομικοί δείκτες για τα ξενοδοχεία (2015-17)

Πίνακας 3.1: Συνολικές Μεταβολές, 2015-2017

	2015	2016	2017	%Δ 2016/15	%Δ 2017/16	%Δ 2017/15
Δωμάτια	278.915	277.046	279.099	-0,7%	0,7%	0,1%
Κύκλος Εργασιών	4.886.940.761	5.076.092.191	5.713.053.138	3,9%	12,5%	16,9%
ΚΠΦΤΑ	1.079.095.951	1.260.196.995	1.501.549.706	16,8%	19,2%	39,1%
ΚΠΦΤΑ / Κύκλο Εργασιών	22,1%	24,8%	26,3%			
ΚΠΦ	171.021.852	264.344.809	607.443.022	54,6%	129,8%	255,2%
ΚΠΦ / Κύκλο Εργασιών	3,5%	5,2%	10,6%			
Ίδια Κεφάλαια	11.269.529.802	11.368.147.246	10.876.957.941	0,9%	-4,3%	-3,5%
Μακροπρόθεσμα Δάνεια	6.979.475.303	7.547.963.859	7.319.829.638	8,1%	-3,0%	4,9%
Υποχρεώσεις	7.183.489.986	8.076.317.384	7.095.486.903	12,4%	-12,1%	-1,2%

Πηγή: ICAP, Επεξεργασία: INSETE Intelligence

Πηγή: INSETE

Μια πρώτη ανάγνωση του πίνακα δείχνει ότι τα ξενοδοχεία 5* παρά τον ιδιαίτερα υψηλό κύκλο εργασιών ανά δωμάτιο που έχουν σε σχέση με την κατηγορία των 4* αλλά και των μέσο όρο όλων των μονάδων (30.824, 15996 και 14487€ αντίστοιχα) έχουν σαφώς υψηλότερη χρηματοοικονομική

επιβάρυνση, χαμηλό ποσοστό Κερδών προ Φόρων (ΚΠΦ), πολύ υψηλή αναλογία δανείων σε σχέση με τα κέρδη και των ιδίων κεφαλαίων.

Πίνακας 2.6.: Βασικοί Δείκτες (KPIs) ανά κατηγορία καταλύματος (2015)

	5*	4*	3*	2*	Σύνολο
Μέσο Μέγεθος (Αρ. Δωματίων ανά Μονάδα)	170	81	41	28	47
Κύκλος Εργασιών / Δωμάτιο	30.824	15.996	9.638	7.089	14.487
ΚΠΦΤΑ/Κύκλο Εργασιών	23%	22%	21%	21%	22%
Αποσβέσεις / Κύκλο Εργασιών	14%	10%	12%	12%	12%
Χρηματοοικονομικά / Κύκλο Εργασιών	10%	5%	5%	4%	7%
ΚΠΦ/Κύκλο Εργασιών	1%	7%	4%	5%	4%
Καθαρά Πάγια/Κύκλο Εργασιών	3,8	2,3	1,7	1,3	2,6
Μακροπρόθεσμα Δάνεια/ΚΠΦΤΑ	11,6	4,1	3,8	3,0	6,9
(Ίδια Κεφάλαια + Μακροπρόθεσμα Δάνεια) / Κύκλο Εργασιών	5,2	2,9	3,1	3,2	3,8
(Ίδια Κεφάλαια + Μακροπρόθεσμα Δάνεια) / ΚΠΦΤΑ	23,3	12,8	14,9	15,3	17,6
Μακροπρόθεσμα Δάνεια / Ίδια Κεφάλαια	1,0	0,5	0,3	0,2	0,6

Πηγή: INSETE Intelligence

Αντίθετα τα ξενοδοχεία 3 και 2* έχουν σχετικά καλά οικονομικά αποτελέσματα (πχ. ΚΠΦ/κύκλο εργασιών) και μικρό δανεισμό σε σχέση με τα ίδια κεφάλαια. Αυτό οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο γεγονός ότι αυτές οι μονάδες είναι σε μεγάλο βαθμό παλιές χωρίς υποχρεώσεις και δεν επενδύουν πλέον με ότι αυτό συνεπάγεται.

Βελτιωμένη εμφανίζεται γενικά η συνολική εικόνα των οικονομικών δεικτών των ξενοδοχείων το 2015 σε σχέση με τη περίοδο των ετών της κρίσης (2009-12), ενώ περισσότερο βελτιωμένη εμφανίζεται στο 2017.

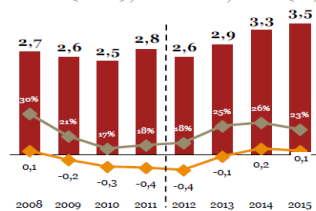
Οι ξενοδοχειακές εταιρίες του δείγματος παρουσιάζουν βελτίωση των οικονομικών δεικτών τους τα τελευταία 4 χρόνια

- Τα έσοδα του δείγματος ανήλθαν στα € 3,5 δισ. το 2015, σημειώνοντας αύξηση 27% από το 2008
- Το περιθώριο EBITDA ανέκαμψε στα επίπεδα του 25% τα τελευταία 3 χρόνια, μετά από μια απότομη πτώση 12 ποσοστιαίων μονάδων από το 2008 έως το 2012

- Τα ακαθάριστα πάγια στοιχεία αυξήθηκαν κατά 32,2% εντός του 2008 έως το 2012 και έκτοτε παρέμειναν σχετικά σταθερά
- Η απόδοση των επενδύσεων ανακτήθηκε τα τελευταία 3 χρόνια φτάνοντας σε μέσα επίπεδα που άγγιξαν το 5%, αυξημένο από το χαμηλό του 3%

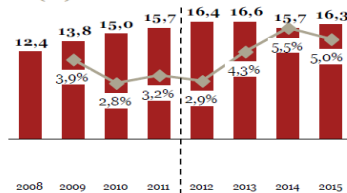
- Ο συνολικός δανεισμός του δείγματος ανήλθε σε € 5,3 δισ. το 2015
- Ο μέσος δείκτης Καθ. Δανεισμός/EBITDA, ως μέτρο βιωσιμότητας του δανεισμού, μειώθηκε από 10,2x το 2012 σε 5,6x το 2015
- Κατά μέσο όρο, οι ισολογισμοί των ξενοδοχείων είναι αρκετά καλά κεφαλαιοποιημένοι, με το καθαρό χρέος προς τα απασχολούμενα κεφάλαια να παραμένει σταθερό στο 40% περίπου την περίοδο 2008-2015

Έσοδα (δισ.), EBITDA, EBT (%)

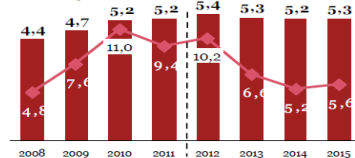

Ελληνικός Τουρισμός – Η επόμενη μέρα

Ακαθάριστα πάγια κεφάλαια (δισ.), ROI (%)

Ακαθάριστος δανεισμός (δισ.), Καθ. Δανεισμός / EBITDA (x)

Ακαθάριστος Δανεισμός Καθ. Δανεισμός/EBITDA PwC • 18

Πίνακας 2.2: Κατηγορίες 5*, 4* και 3* - Βασικοί Δείκτες (KPIs), 2017

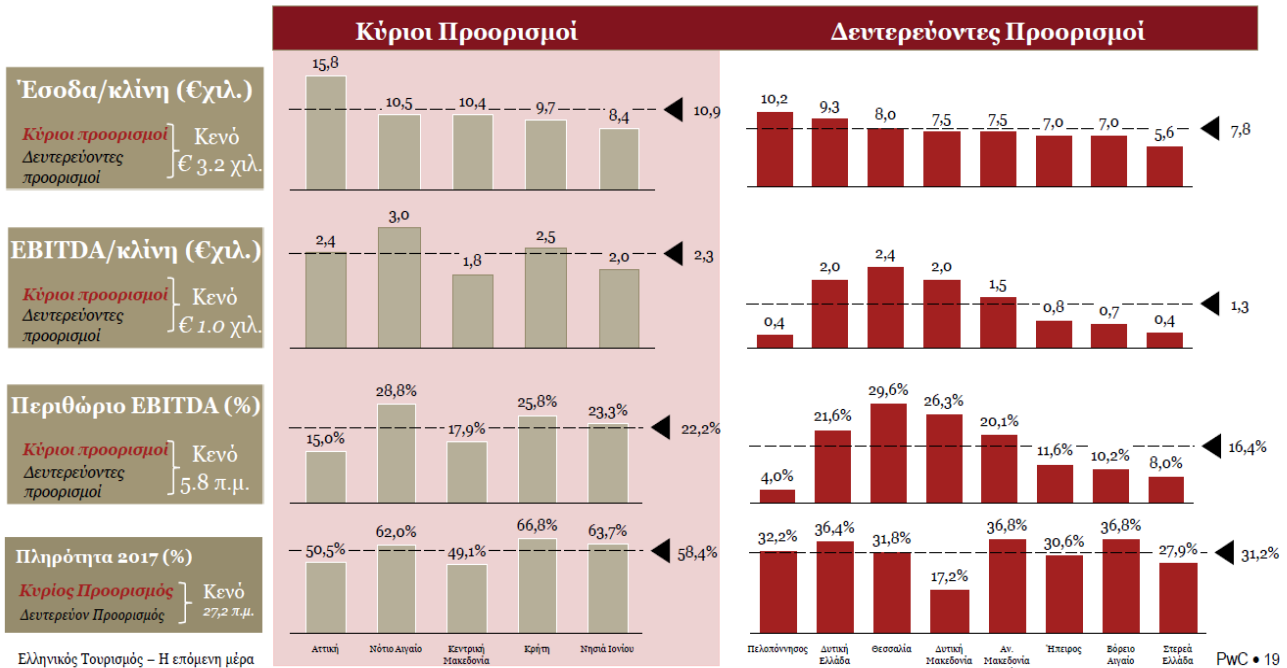
	5*	4*	3*	Σύνολο
Μέσο Μέγεθος (Αρ. Δωματίων ανά Μονάδα)	147	68	36	58
Κύκλος Εργασιών / Δωμάτιο	37.401	18.805	9.983	20.470
ΚΠΦΤΑ/Κύκλο Εργασιών	31%	24%	18%	26%
Χρηματοοικονομικά / Κύκλο Εργασιών	3%	1%	1%	2%
ΚΠΦ/Κύκλο Εργασιών	15%	8%	5%	11%
Μακροπρόθεσμα Δάνεια / ΚΠΦΤΑ	5,7	3,8	3,7	4,9
(Ίδια Κεφάλαια + Μακροπρόθεσμα Δάνεια) / Κύκλο Εργασιών	3,8	2,6	2,7	3,2
(Ίδια Κεφάλαια + Μακροπρόθεσμα Δάνεια) / ΚΠΦΤΑ	12,2	11,0	14,9	12,1
Μακροπρόθεσμα Δάνεια / Ίδια Κεφάλαια	0,9	0,5	0,3	0,7

Πηγή: ICAP, Επεξεργασία: INSETI Intelligence

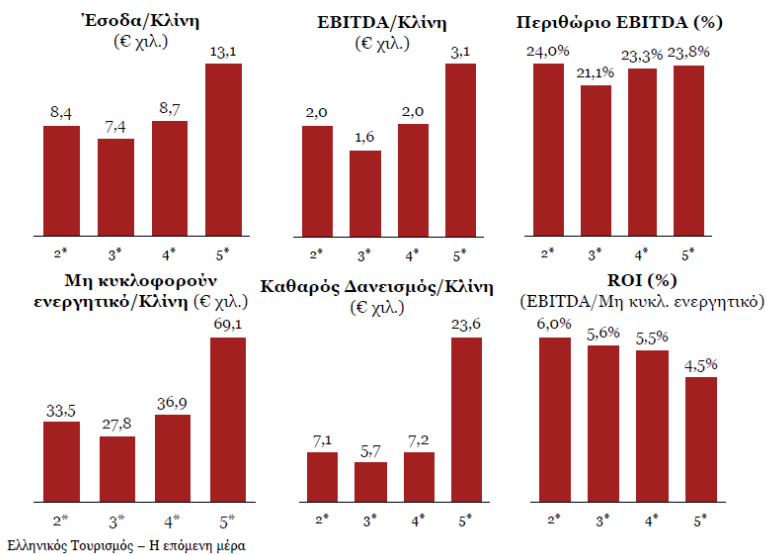
Σημαντικές διαφορές απόδοσης καταγράφονται μεταξύ κύριων και δευτερευόντων προορισμών σε όλους τους δείκτες, με τους πρώτους να βρίσκονται κατά μέσο όρο σε καλύτερη κατάσταση. Πιο συγκεκριμένα:

- σε ότι αφορά στη πληρότητα οι πρώτοι παρουσιάζουν ποσοστό 58,4%, ενώ οι δεύτεροι μόλις 31,2%
- σε ότι αφορά στα έσοδα ανά κλίνη η διαφορά περιορίζεται σε 3,2 χιλ (10,9 έναντι 7,8 χιλ €) παρά το γεγονός ότι στη πρώτη ομάδα βρίσκονται οι περισσότερες μονάδες 5* που έχουν και τους υψηλότερους τζίρους. Η υψηλή απόδοση οφείλεται κυρίως στις μονάδες της Αττικής που ως προορισμός πόλης έχουν χαμηλό ποσοστό συνεργασίας με ΤΟ σε σύγκριση με τους προορισμούς διακοπών. Τη χειρότερη επίδοση από τις ισχυρές τουριστικές περιοχές έχουν τα Ιόνια νησιά και οι Κρήτη.
- σε ότι αφορά τα κέρδη προ φόρων η εικόνα παρουσιάζεται πιο συγκεχυμένη με την Αττική και τη Πελοπόννησο να έχουν ιδιαίτερα χαμηλή επίδοση, ενώ το Ν.Αιγαίο ιδιαίτερα υψηλή.

Τα ξενοδοχεία που βρίσκονται σε κύριους προορισμούς παρουσιάζουν υψηλότερη απόδοση ανά κλίνη σε σχέση με τους δευτερεύοντες προορισμούς

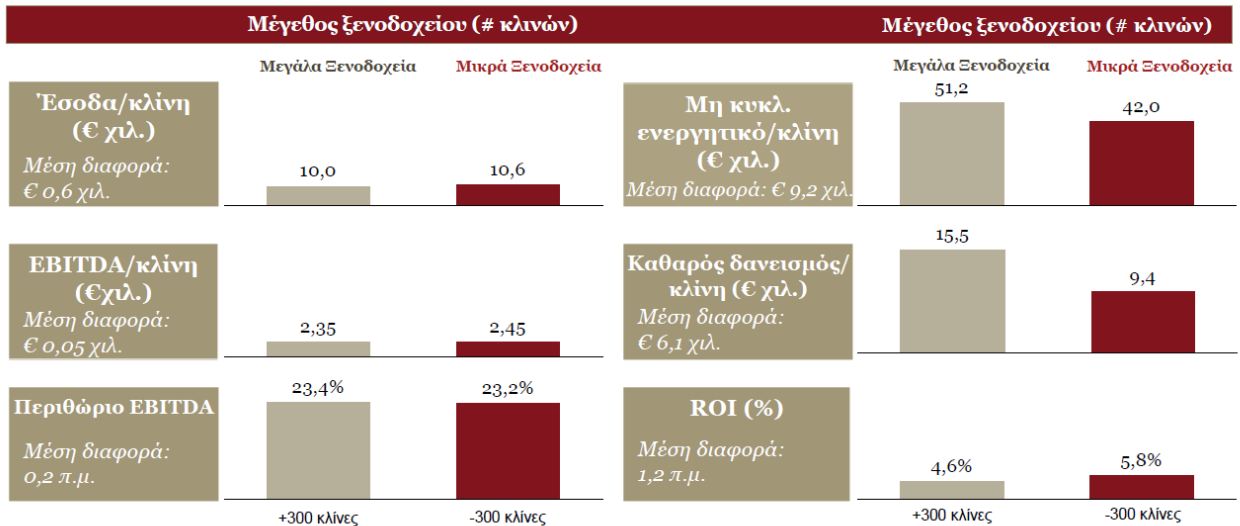
Τα ξενοδοχεία 5* παράγουν περισσότερα έσοδα και κέρδη ανά κλίνη, αλλά απαιτούν υψηλότερες επενδύσεις από τα άλλα ξενοδοχεία

- Τα ξενοδοχεία 2*, 3* και 4* εμφανίζουν παρόμοια κερδοφορία, παρουσιάζοντας οριακές διαφορές στα έσοδα/κλίνη
- Το περιθώριο EBITDA είναι αρκετά παρόμοιο για τις διαφορετικές αξιολογήσεις αστέρων

- Τα ξενοδοχεία στην κατηγορία 5* παρουσιάζουν δυσανάλογα υψηλότερες επενδύσεις ανά κλίνη από τα άλλα, με αποτέλεσμα να υπολείπονται σε κεφαλαιακή απόδοση
- Τα ξενοδοχεία 5* δανείζονται περισσότερο σε σχέση με άλλες κατηγορίες, αλλά το ποσό του δανεισμού κινείται σε λογικά πλαίσια σε σχέση με τα οικονομικά τους μεγέθη

Μεγάλα και μικρά ξενοδοχεία παρουσιάζουν παρόμοια λειτουργική κερδοφορία, αλλά τα μεγάλα έχουν σημαντικά περισσότερες επενδύσεις και χρέος, με αντίστοιχα χαμηλότερες κεφαλαιακές αποδόσεις

Ελληνικός Τουρισμός – Η επόμενη μέρα

PwC • 22

Η οικονομική απόδοση των επενδύσεων (ROI – return on investment) φαίνεται να εξαρτάται κύρια από τον προορισμό

Ο προορισμός φαίνεται να είναι ο πρωταρχικός καθοριστικός παράγοντας της οικονομικής απόδοσης ενός ξενοδοχείου, με το μέγεθος και την κατηγορία να ακολουθούν

ROI ανά περιοχή, αξιολόγηση και μέγεθος ξενοδοχείου

Περιφέρειες	2*		3*		4*		5*		Μέσος όρος
	Μεγάλη	Μικρή	Μεγάλη	Μικρή	Μεγάλη	Μικρή	Μεγάλη	Μικρή	
Κύριοι Προορισμοί									
Νότιο Αιγαίο	7%	15%	6%	67%	7%	30%	6%	20%	20%
Κρήτη	5%	11%	5%	13%	11%	11%	7%	11%	9%
Ιόνια Νησιά		8%	9%	8%	4%	9%	5%	13%	8%
Αττική		6%	5%	19%	5%	9%	3%	3%	7%
Κεντρική Μακεδονία	1%	3%	7%	9%	6%	2%	3%	7%	5%
Δευτερεύοντες Προορισμοί									
Πελοπόννησος			4%	35%	-3%	3%	-3%	30%	11%
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη		7%	-1%	18%	7%	5%		3%	7%
Ήπειρος		1%		1%		27%	2%	2%	7%
Θεσσαλία		9%		2%	4%	6%	13%	7%	7%
Βόρειο Αιγαίο		2%		5%		5%	6%	11%	6%
Δυτική Μακεδονία				1%		4%		4%	3%
Δυτική Ελλάδα		2%		-2%	3%	3%	5%	5%	3%
Κεντρική Ελλάδα			M/Δ*	2%	M/Δ*	1%	2%	3%	-21%
Μέσος όρος	4%	6%	5%	15%	5%	10%	5%	9%	

Ελληνικός Τουρισμός – Η επόμενη μέρα

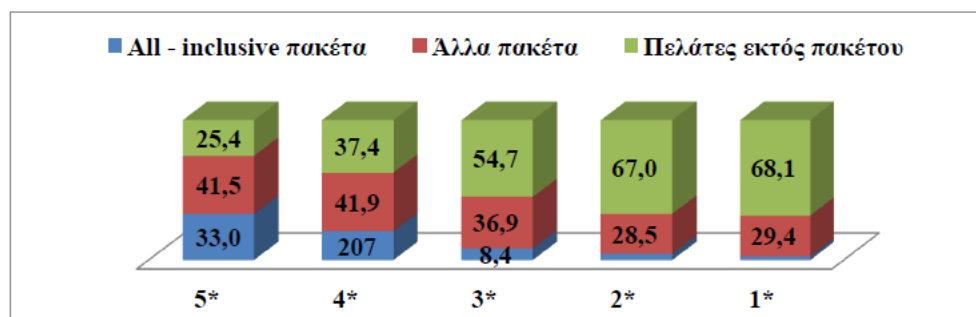
ROI ≥ 6%

ROI < 6%

* Το δείγμα είναι μικρό

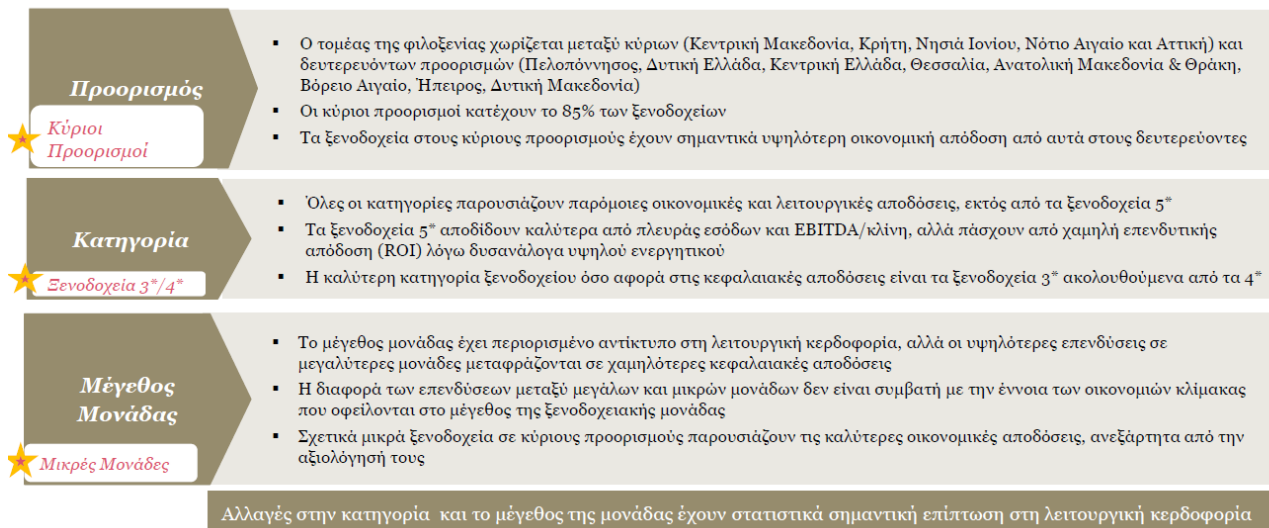
Το κατά πόσο δεσμεύονται τα ξενοδοχεία με συμβόλαια ή όχι έχει επίσης το δικό του ρόλο στη κερδοφορία τους. Από το παρακάτω διάγραμμα επιβεβαιώνεται ότι οι μονάδες υψηλών κατηγοριών δεσμεύονται σε μεγάλο βαθμό σε «πακέτα» με δεδομένο ότι τα κύρια έσοδα των μονάδων (άνω του 75% κατά τους Τσέκερη-Σκούλτσο σ. προέρχονται από τα δωμάτια.

Διάγραμμα 6.5: Μέσος όρος (%) ανά κατηγορία πελατών στα καταλύματα του δείγματος

Πηγή: Τσέκερης Γ. Σκούλτσο Σ. 2015

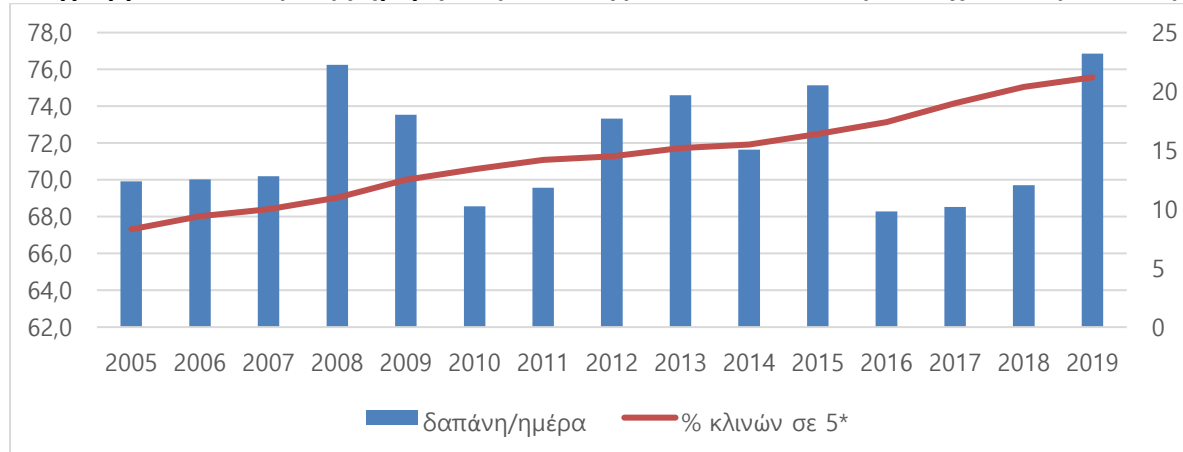
Συνολικά, η ξενοδοχειακή βιομηχανία βελτιώνει τα οικονομικά της, με σημαντικές διαφορές μεταξύ προορισμών και κατηγοριών ξενοδοχείων

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία που απεικονίζονται αλλά και από άλλα σχόλια της έρευνας μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι δεν επιβεβαιώνονται αν δεν καταρρίπτονται βεβαιότητες σχετικά με τη βιωσιμότητα των μονάδων.

Ένα πρώτο στοιχείο αφορά στο γεγονός ότι μικρά και μεγάλα ξενοδοχεία καταγράφουν τα ίδια λειτουργικά κέρδη, αλλά τα μεγάλα έχουν υψηλότερα χρέη, και το ότι στα ξενοδοχεία zombies το μεγαλύτερο ποσοστό είναι οι μεγάλες 5* μονάδες, οφείλει να προβληματίσει αυτούς που χαράσσουν πολιτική σε σχέση με την επικρατούσα άποψη ότι οι μικρές μονάδες έχουν πρόβλημα αποτελεσματικότητας έναντι των μεγάλων και υψηλών κατηγοριών. Επίσης θα πρέπει να υπογραμμιστεί παρά την ταχύτατη αύξηση του ποσοστού των κλινών 5* στο ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας την τελευταία 15ετία δεν φαίνεται αυτό να αποτυπώνεται σε ανάλογη εξέλιξη των εσόδων σε επίπεδο χώρας, που αποτελεί προϋπόθεση για την αύξηση της κερδοφορίας του κλάδου.

Διάγραμμα 2.15. : Εξέλιξη ημερήσιας δαπάνης και % κλινών σε ξενοδοχεία 5* (2005-19)

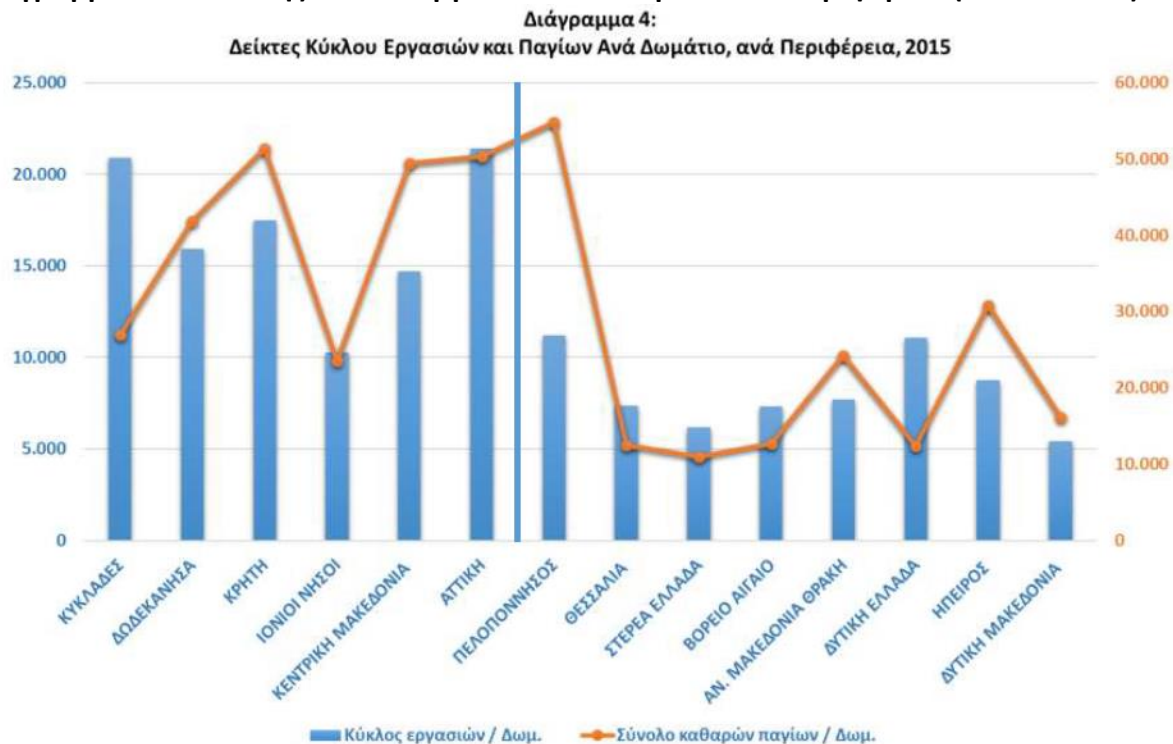
Το δεύτερο στοιχείο αφορά στο ρόλο του προορισμού στη κερδοφορία των μονάδων: η υψηλή κερδοφορία των μονάδων του Ν.Αιγαίου και ειδικά τα μικρά ξενοδοχεία 3* των Κυκλάδων πρέπει να τύχει εξήγησης που δεν είναι άλλη από το είδος του τουρισμού που αναπτύσσεται στο νησιωτικό αυτό σύμπλεγμα και είναι εντελώς διαφορετικά με αυτό των Δωδεκανήσων και των Ιόνιων νησιών. Την άποψη για το ποιες είναι οι κερδοφόρες μονάδες επιβεβαιώνεται και από την αντίστοιχη μελέτη του INSETE για την ίδια περίοδο όπως αναφέρει το παρακάτω ένθετο.

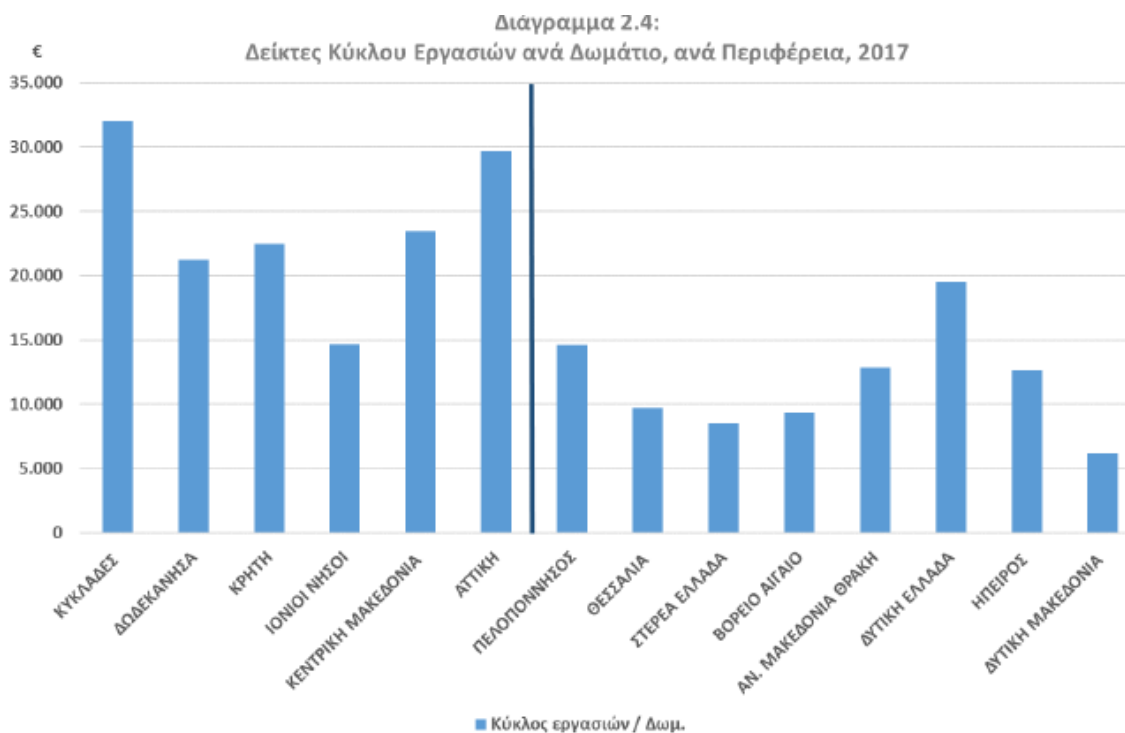

Ως γενικό συμπέρασμα προκύπτει ότι τα ξενοδοχεία των Κυκλάδων, ανεξαρτήτως κατηγορίας, έχουν αναμφισβήτητα τις καλύτερες επιδόσεις απ' όλες τις Περιφέρειες. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι, παρά το ότι έχουν εποχιακή λειτουργία, έχουν μεγαλύτερο κύκλο εργασιών ανά δωμάτιο από αυτά της Αττικής, όπου η λειτουργία είναι σε μεγάλο βαθμό 12μηνη. Η Αττική είναι η Περιφέρεια με την επόμενη καλύτερη επίδοση σε όλες τις κατηγορίες ξενοδοχείων. Ακολουθούν τα ξενοδοχεία της Δωδεκανήσου στις υψηλές κατηγορίες και της Κρήτης στις χαμηλότερες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η Κρήτη που συγκαταλέγεται στις Περιφέρειες με υψηλές Καθαρές Επενδύσεις στις κατηγορίες 4* και 5*, αλλά όχι σε αυτές με υψηλό Κύκλο Εργασιών ανά δωμάτιο ή υψηλή κερδοφορία. Αντίθετα, στους δύο αυτούς δείκτες έχει υψηλές επιδόσεις στις κατηγορίες 2* και 3*.

Το «τουριστικό μοντέλο» των Κυκλάδων επιβεβαιώνεται με όλους τους δείκτες αλλά και τις συγκρίσεις μεταξύ τους: η καλύτερη αναλογία εσόδων/παγίων είναι στις Κυκλάδες.

Διάγραμμα 2.16: Δείκτης κύκλου εργασιών ανά δωμάτιο και Περιφέρεια (2015 & 2017)

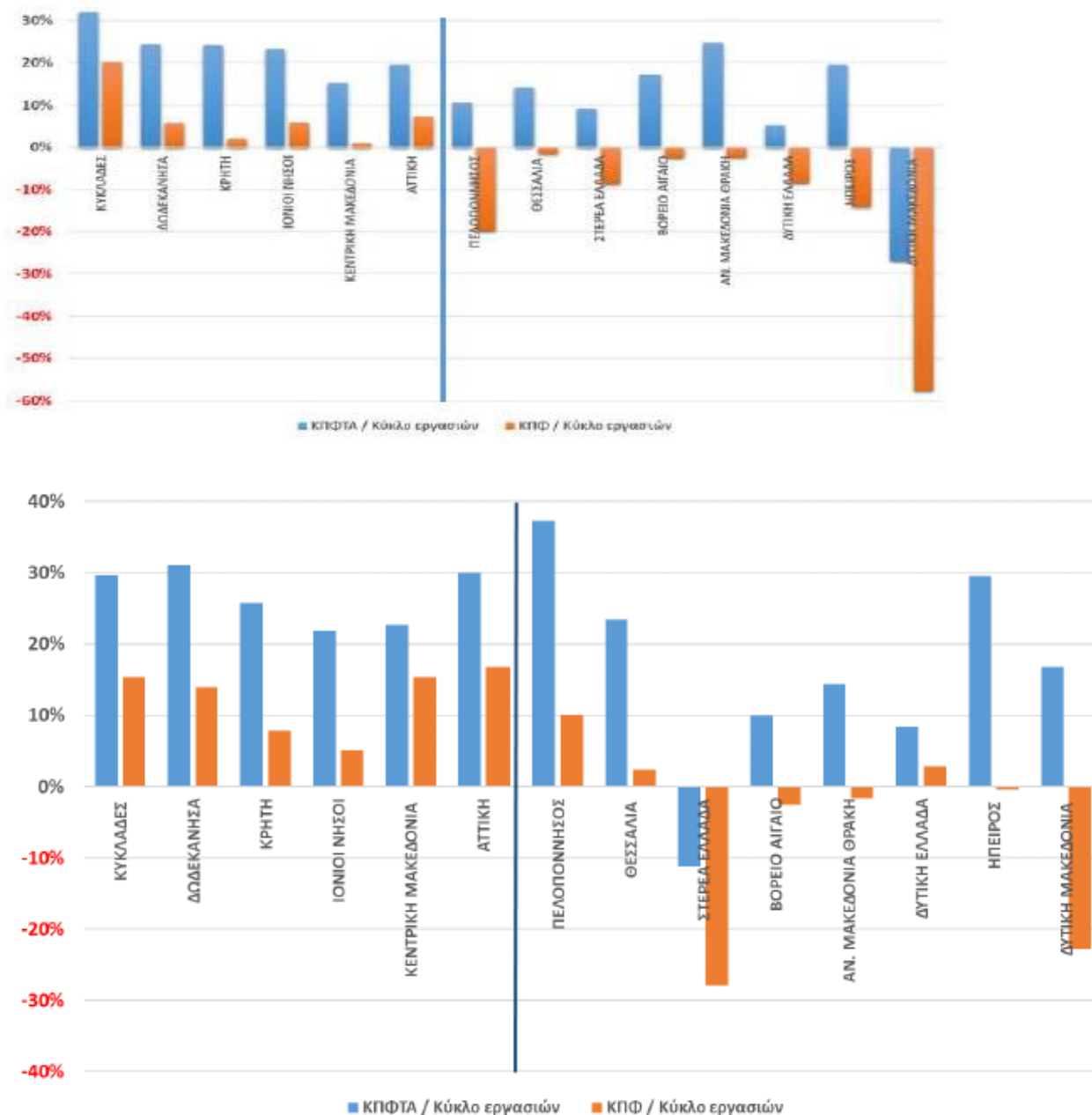

Τα χαμηλά έσοδα, η υποαπασχόληση των παγίων (υψηλή εποχικότητα) και ο υψηλός δανεισμός οδηγούν σε προβλήματα κερδοφορίας. Το διάγραμμα για το 2017 δίνει καλύτερους τζίρους ανά δωμάτιο πρακτικά σε όλες τις περιφέρειες όπως ήταν αναμενόμενο λόγω της αύξησης των τουριστικών ροών και των εσόδων στη διετία αυτή όπως έχουμε ήδη καταγράψει, χωρίς ωστόσο να διαφοροποιεί ουσιαστικά την εικόνα που περιγράψαμε προηγούμενα.

Η διαφορά των Κυκλάδων από τους άλλους κύριους προορισμούς της χώρας είναι ότι εκεί ο τουρισμός είναι πολύ λιγότερο μαζικός³⁸ από εκείνον των άλλων σημαντικών προορισμών της χώρας, προσελκύοντας τουρίστες που επιθυμούν να επισκεφθούν 2-3 νησιά οργανώνοντας μόνοι τους το ταξίδι και όχι αγοράζοντας συγκεκριμένο πακέτο, ενώ διαθέτουν ένα ισχυρό brand name. Οι Κυκλάδες εμφανίζουν τα καλύτερα αποτελέσματα σε σχέση με όλες τις περιφέρειες της χώρας, ενώ στις μη τουριστικές περιοχές καταγράφονται συνολικά ζημιές οι οποίες θα πρέπει να αναζητηθούν τόσο στη χαμηλή πληρότητα των μονάδων όσο και στη χαμηλότερη δαπάνη των τουριστών.

³⁸ Την έννοια του μαζικού τουρισμού την αποδίδουμε όχι εκεί που απλά οι τουρίστες είναι πολλοί, αλλά εκεί που κυριαρχεί ο οργανωμένος τουρισμός των ΤΟ γεγονός που οδηγεί σε χαμηλές τιμές.

Διάγραμμα 2.17: Κερδοφορία ξενοδοχειακών επιχειρήσεων ανά περιφέρεια (2015 & 2017)

Πηγή: INSETE, Hotel Study, Ανάλυση οικονομικών στοιχείων των ξενοδοχείων στην Ελλάδα

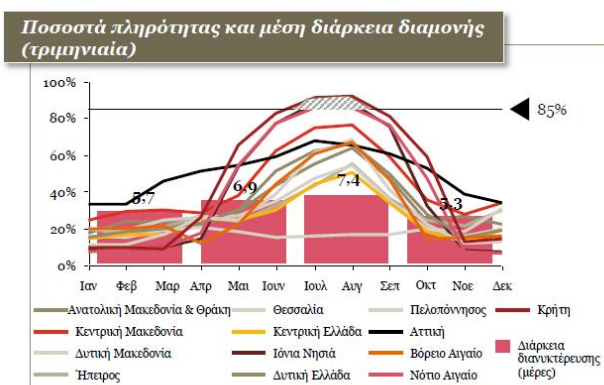
Το 2017 η κερδοφορία των ξενοδοχείων αυξάνεται σημαντικά σε πολλές περιοχές, ενώ σε ορισμένες όπως η Πελοπόννησος, η Δ.Μακεδονία και η Ηπειρος υπάρχει ανατροπή της προηγούμενης κατάστασης.

Το τρίτο στοιχείο αφορά στη κατάσταση των προορισμών 2^{ης} ταχύτητας όπου συγκεντρώνονται όλα τα προβληματικά χαρακτηριστικά με κυρίαρχα τη πολύ χαμηλή πληρότητα και κατά συνέπεια τα χαμηλά έσοδα ανά κλίνη. Επομένως οι παρεμβάσεις σε αυτές τις περιοχές οφείλουν να έχουν εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα και δεν μπορούν να ευνοηθούν από οριζόντιες τουριστικές πολιτικές, αν και σχεδόν όλες οι περιφέρειες φαίνεται να βασίζονται στο ίδιο προϊόν «ήλιος και θάλασσα» που κυριαρχεί στη χώρα. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι και οι προορισμοί που δεν βασίζονται στο προϊόν

αυτό αλλά πχ στον χειμερινό τουρισμό, έχουν σοβαρό ανταγωνισμό σε επίπεδο τιμών από χώρες όπως η Βουλγαρία.

Το τέταρτο στοιχείο έχει να κάνει με το θέμα της υπερπροσφοράς κυρίως στις λιγότερο αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές αλλά και στις αναπτυγμένες. Αλλά ακόμη και στις περιοχές που καταγράφουν κίνδυνο έλλειψης κλινών, ερώτημα παραμένει κατά πόσο έχει νόημα να αυξηθεί η προσφορά και μάλιστα σε μεγάλα ξενοδοχεία υψηλών κατηγοριών που έχουν χαμηλή απόδοση. Αλλωστε η αύξηση της προσφοράς οδηγεί σχεδόν αναπόφευκτα σε μείωση τιμών και απόδοσης με βάση τις αρχές της οικονομίας, εκτός και αν η ζήτηση για αυτής της κατηγορίας τα καταλύματα από τουρίστες που είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλό τίμημα, αυξηθεί πολύ περισσότερο.

Όλοι οι προορισμοί παρουσιάζουν ενδείξεις υπερπροσφοράς. Μόνο σε περίοδο αιχμής μπορεί να υπάρξει έλλειψη χωρητικότητας το 2022 στην Κρήτη, το Νότιο Αιγαίο και τα Ιόνια νησιά

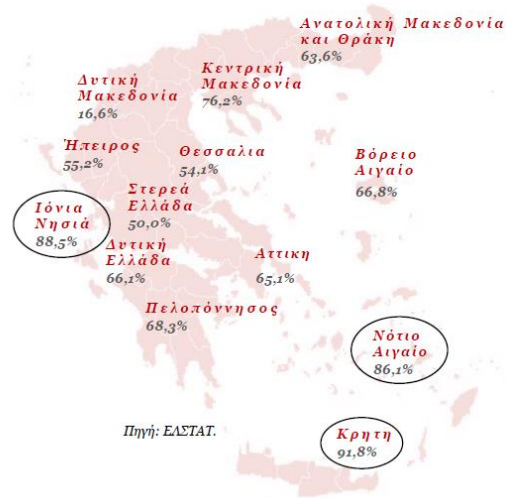

- Η τρέχουσα χωρητικότητα βρίσκεται σημαντικά κάτω από το 80% πληρότητας κατά τη περίοδο αιχμής, σε όλους εκτός από τρεις προορισμούς
- Η Δυτική Μακεδονία, η Κεντρική Ελλάδα και η Θεσσαλία υποφέρουν από σημαντική υπερπροσφορά κλινών

Ελληνικός Τουρισμός – Η επόμενη μέρα

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος 2017

Ποσοστά πληρότητας ανά περιοχή (Αύγουστος 2017)

PwC • 35

Σε ότι αφορά στα καταλύματα βραχυχρόνιων μισθώσεων όπως προκύπτουν από στοιχεία εταιρειών διαμοιρασμού³⁹ στους παρακάτω πίνακες προκύπτει ότι:

- η ανάλυση αφορά αποκλειστικά περιοχές που εντάσσονται στις 5 ισχυρές τουριστικά περιφέρειες της χώρας και κατά συνέπεια δεν φαίνεται η βραχυχρόνια μίσθωση να προκαλεί χωρική διαφοροποίηση του μοντέλου
- η πληρότητα για τη κατηγορία αυτή των καταλυμάτων (53%) είναι υψηλότερη από αυτή των ξενοδοχείων (48,7%), ενώ παρατηρείται ανάλογη διαφοροποίηση στη πληρότητα μεταξύ περιοχών με τους λιγότερο δημοφιλείς προορισμούς να έχουν χαμηλότερη πληρότητα.

³⁹ Χρειάζεται να υπογραμμιστεί και πάλι ότι στις πλατφόρμες αυτές δεν βρίσκονται μόνο τα ιδιωτικά καταλύματα όπως αρχικά ξεκίνησε αλλά και πολλά επαγγελματικά (ενοικιαζόμενα δωμάτια)

- υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στους προορισμούς σε ότι αφορά τους δείκτες απόδοσης με Μύκονο και Σαντορίνη να καταγράφουν 3πλάσια μεγέθη από τον μ.ο. της χώρας, ενώ η Αθήνα (με το 17% της ζήτησης) και κυρίως η Θεσσαλονίκη να βρίσκονται ιδιαίτερα χαμηλά.
- οι επιδόσεις των καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης στα Ιόνια φαίνεται να είναι υψηλότερες από αυτές των ξενοδοχείων στην ίδια περιφέρεια γεγονός που επιβεβαιώνει το πρόβλημα του κλάδου στη περιφέρεια αυτή

Πίνακας 2: Βασικά μεγέθη μίσθωσης μέσω Airbnb και HomeAway ανά περιοχή

Ιούνιος 2018-Μάιος 2019								
	Καταλύματα			Διανυκτερεύσεις			Έσοδα	
	Διαθέσιμα	Ενεργά	% Ενεργών επί του συνόλου Ενεργών	Προσφορά	Ζήτηση	Πληρότητα	Έσοδα (εκ. EUR)	%Επί του συνόλου των Εσόδων
Ελλάδα	151.082	121.287	100%	14.089.003	7.397.691	53%	1.081	100%
Αθήνα	14.348	12.703	10%	2.118.302	1.271.783	60%	84	8%
Θεσσαλονίκη	3.018	2.757	2%	443.497	252.712	57%	11	1%
Χανιά	10.909	9.036	7%	1.095.101	591.727	54%	99	9%
Ηράκλειο	5.800	4.514	4%	534.712	265.706	50%	30	3%
Ρέθυμνο	5.480	4.523	4%	533.663	294.168	55%	50	5%
Λασιίθι	3.182	2.504	2%	287.085	138.911	48%	23	2%
Ρόδος	4.494	3.451	3%	404.458	221.789	55%	40	4%
Κως	648	423	0%	45.895	26.119	57%	3	0%
Μύκονος	5.170	3.760	3%	380.167	206.735	54%	103	9%
Σαντορίνη	4.754	3.523	3%	533.292	328.332	62%	112	10%
Νάξος	2.247	1.724	1%	177.477	93.599	53%	15	1%
Πάρος	3.359	2.716	2%	264.705	140.741	53%	31	3%
Κέρκυρα	7.374	6.029	5%	641.781	360.098	56%	58	5%
Ζάκυνθος	3.664	2.748	2%	256.593	140.347	55%	31	3%
Κεφαλονιά	3.816	3.146	3%	312.350	183.855	59%	33	3%
Πολύγυρος	8.881	6.812	6%	595.419	308.303	52%	41	4%
Υπόλοιπα	63.938	50.918	42%	5.464.506	2.572.766	47%	318	29%

Πηγή: AirDNA, ΤτΕ, Επεξεργασία: Insete Intelligence

Σημείωση: Τα στοιχεία αφορούν μόνο σε αυτόνομα καταλύματα

Πίνακας 3: Βασικοί δείκτες μίσθωσης (KPIs) μέσω Airbnb και HomeAway ανά περιοχή

Ιούνιος 2018-Μάιος 2019					
Ενεργά Καταλύματα					
	% Επί του Συνόλου των Διαθέσιμων	Πληρότητα	ADR (EUR)	RevPAR (EUR)	Ετήσια έσοδα ανά κατάλυμα (EUR)
Ελλάδα	80%	53%	146	77	8.912
Αθήνα	89%	60%	66	40	6.590
Θεσσαλονίκη	91%	57%	45	26	4.105
Χανιά	83%	54%	167	90	10.922
Ηράκλειο	78%	50%	114	57	6.728
Ρέθυμνο	83%	55%	168	93	10.955
Λασιθί	79%	48%	168	81	9.301
Ρόδος	77%	55%	179	98	11.500
Κως	65%	57%	104	59	6.428
Μύκονος	73%	54%	496	270	27.263
Σαντορίνη	74%	62%	341	210	31.734
Νάξος	77%	53%	165	87	8.940
Πάρος	81%	53%	224	119	11.582
Κέρκυρα	82%	56%	160	90	9.572
Ζάκυνθος	75%	55%	221	121	11.279
Κεφαλονιά	82%	59%	178	105	10.431
Πολύγυρος	77%	52%	132	68	5.979
Υπόλοιπα	80%	47%	124	58	6.249

Πηγή: AirDNA, TtE, Επεξεργασία: Insete Intelligence

Σημείωση: Τα στοιχεία αφορούν μόνο σε αυτόνομα καταλύματα

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Τα **βασικότερα συμπεράσματα** της ενότητας είναι:

- Αναμφισβήτητα ο τουρισμός αποτελεί εξαγωγική δραστηριότητα με την έννοια ότι προκαλεί δαπάνη μη μόνιμων κατοίκων στη χώρα (για τους αλλοδαπούς τουρίστες) και στον προορισμό (για αλλοδαπούς και ημεδαπούς) για τις υπηρεσίες που προσφέρονται τοπικά (διανυκτέρευση, εστίαση, αναψυχή, μετακίνηση, δραστηριότητες, προϊόντα κλπ).
- Η συνολική τουριστική δαπάνη συνέχισε να έχει ανοδική πορεία μετά τη μείωση για μια σύντομη περίοδο (2008-12) που ήταν συνέπεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και της δυνατότητας των αλλοδαπών τουριστών να δαπανήσουν.
- Ο εσωτερικός τουρισμός δεν έχει ξεπεράσει μέχρι σήμερα το σοκ της οικονομικής κρίσης και έχει συρρικνωθεί σημαντικά με αποτέλεσμα να μην μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό αντισταθμιστικό ρόλο σε περιόδους διεθνούς κρίσεως, παρά τη μικρή ανάκαμψη που καταγράφει από το 2015 και μετά.
- Η δαπάνη ανά ταξίδι και η δαπάνη διανυκτέρευση των εισερχόμενων τουριστών παραμένουν χαμηλές εξ αιτίας του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος και της οργάνωσης της αγοράς.

- Η σύνθεση του τουριστικού προϊόντος εμφανίζεται από τη κατανομή της δαπάνης απλή, βασισμένη δηλαδή στις βασικές υπηρεσίες της διανυκτέρευσης & της εστίασης επιβεβαιώνοντας την κυριαρχία του προϊόντος «ήλιου και θάλασσας».
- Σε ότι αφορά τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις η απόδοση φαίνεται να εξαρτάται περισσότερο από το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν παρά από το μέγεθος της μονάδας και τη κατηγορία. Απόδοση και τζίρος δεν φαίνεται να έχουν υψηλή συσχέτιση.

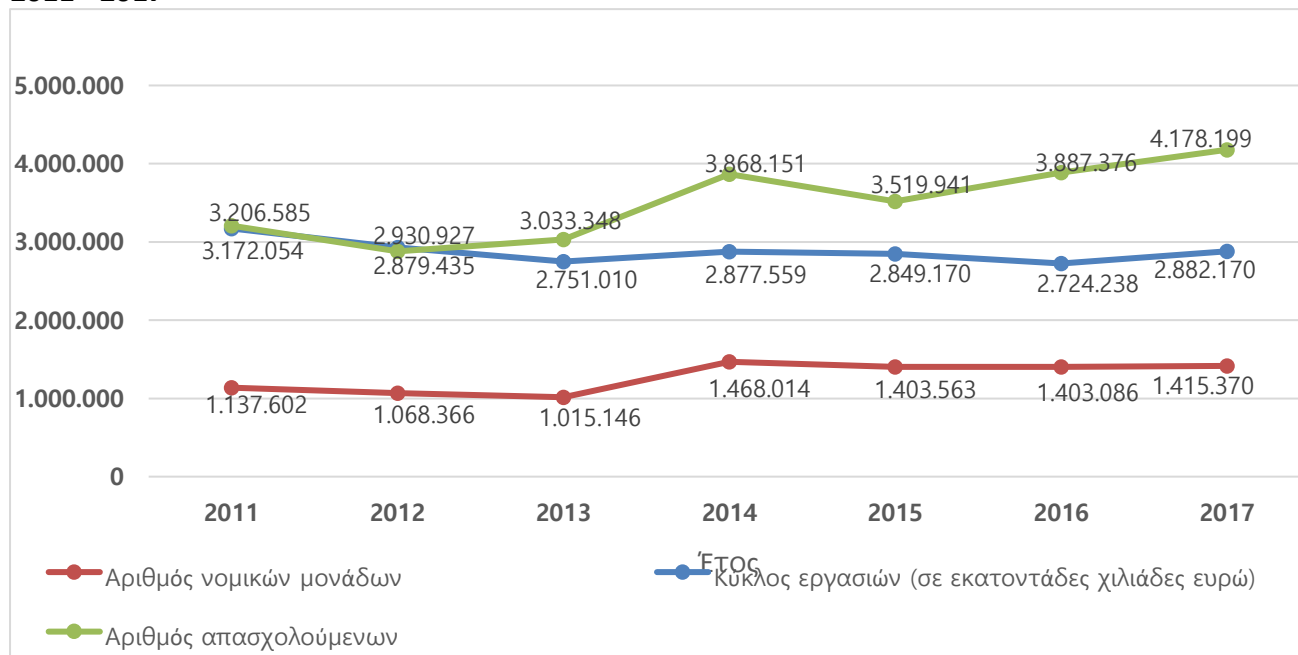
2.2 Η τουριστική απασχόληση και τα χαρακτηριστικά της

Στόχος της ενότητας είναι να εκτιμήσει την άμεση απασχόληση που δημιουργεί η τουριστική δραστηριότητα με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσφοράς και ζήτησης καθώς και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της και να υπολογίσει δείκτες (απασχόληση ανά κλίνη) που θα επιτρέψουν διαχρονικές και διαχωρικές συγκρίσεις. Επίσης χρειάζεται να επιβεβαιωθούν ή να απορριφθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές σχετικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης όπως είναι η υψηλή συμμετοχή των γυναικών και των νέων, η εποχικότητα της απασχόλησης, το επίπεδο εκπαίδευσης των εργαζόμενων κλπ.

Η μέτρηση της απασχόλησης στον τουρισμό παρουσιάζει τις ίδιες δυσκολίες που έχει και η μέτρηση του οικονομικού αποτελέσματος, ενώ το πρόβλημα της αδήλωτης εργασίας (παρά το γεγονός ότι φαίνεται να έχει μειωθεί συνολικά στη χώρα), κυρίως λόγω εποχικότητας αλλά και της προσωρινότητας της απασχόλησης στον τουρισμό, επιδεινώνουν το πρόβλημα.

Με βάση το Μητρώο Επιχειρήσεων, η απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις ήταν το 2017 17,25% του συνόλου της απασχόλησης, αυξημένη κατά τρεις περίπου ποσοστιαίες μονάδες έναντι του 14,65% το 2011 και κατά ένα εκατομμύριο περίπου εργαζόμενους.

Διάγραμμα 2.18: Αριθμός Νομικών Μονάδων, Κύκλος εργασιών και Αριθμός απασχολούμενων 2011 - 2017

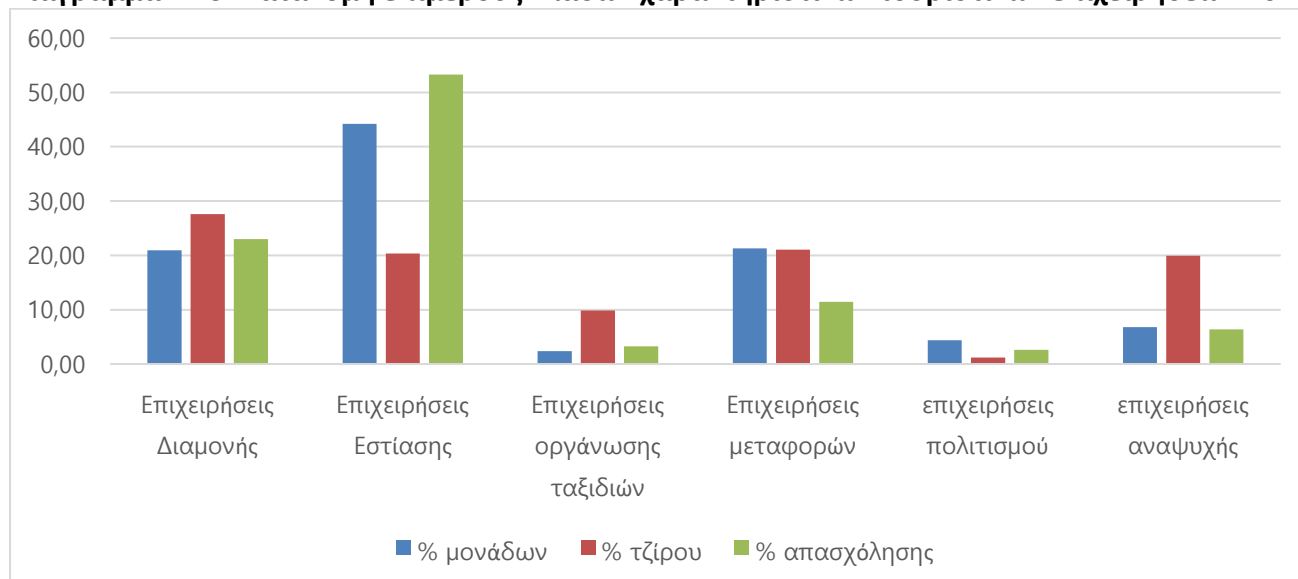

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων

Η εξέλιξη αυτή υπογραμμίζει τη θετική πορεία που είχε ο τουρισμός τη περίοδο της κρίσης της ελληνικής οικονομίας αφού κατέγραψε αύξηση 7 δις € (ή 32,6%) όταν το σύνολο των επιχειρήσεων είχε μειωμένο τζίρο κατά 25 δις € ή κατά 8,0%. Η διαφορετική εξέλιξη των μεγεθών συνολικά οδήγησε στην μείωση της παραγωγικότητας και στην αύξηση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων που στον τουριστικό τομέα ήταν πιο έντονη: από 2,85 άτομα ανά επιχείρηση σε 3,87.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει η κατανομή των μεγεθών ανά υποκατηγορία τουριστικών επιχειρήσεων επιβεβαιώνει το γεγονός ότι ο ελληνικός τουρισμός είναι απλό προϊόν αφού τόσο από τις δαπάνες που καταγράφονται από τον ΔΛΤ όσο και από τον τζίρο των επιχειρήσεων σε κλάδους εκτός της διαμονής, της εστίασης και των μεταφορών είναι πολύ χαμηλοί⁴⁰.

Διάγραμμα 2.19: Κατανομή επιμέρους κλάδων χαρακτηριστικών τουριστικών επιχειρήσεων-2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

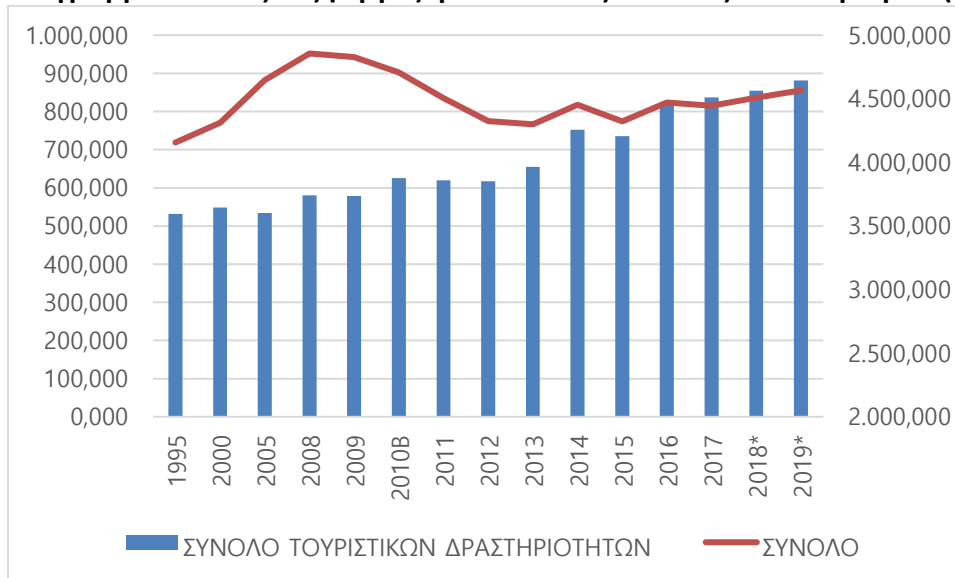
Στοιχεία σχετικά με την απασχόληση στους κλάδους του τουρισμού με βάση τα δεδομένα απασχόλησης της ΕΛΣΤΑΤ⁴¹ προκύπτει μια σημαντική διαφοροποίηση της τουριστικής απασχόλησης πριν και μετά τη κρίση σε σχέση με τη συνολική απασχόληση στη χώρα. Στη περίοδο μέχρι το 2008 η αύξηση της τουριστικής απασχόλησης ήταν πολύ ασθενής, ενώ η συνολική απασχόληση ήταν ταχύτατη. Στη συνέχεια η μείωση της συνολικής απασχόλησης ήταν το ίδιο γρήγορη όσο και η αύξηση της, αλλά περισσότερο απότομη γιατί μέσα σε 4 χρόνια χάθηκαν τόσες θέσεις εργασίας όσες είχαν κερδηθεί τα 15 προηγούμενα χρόνια. Η ανάκαμψη της απασχόλησης στον τουρισμό ξεκίνησε το 2013, ενώ για το σύνολο της οικονομίας το 2015.

⁴⁰ Όπως έχουμε ήδη αναφέρει ο υψηλός τζίρος των επιχειρήσεων αναψυχής οφείλεται στον υποκλάδο των τυχερών παιχνιδιών (ΚΑΔ 920) που ενώ με βάση τη διεθνή ταξινόμηση ανήκει στον τουρισμό (βλ. καζίνο) στη περίπτωση της Ελλάδας θα πρέπει μάλλον να αποκλειστεί.

⁴¹ Τα στοιχεία απασχόλησης της ΕΛΣΤΑΤ ταυτίζονται σχεδόν με τα στοιχεία του Μητρώου Επιχειρήσεων που χρησιμοποιήθηκαν προηγούμενα. Αντίθετα τα δεδομένα από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού που διεξάγεται με διαφορετική μεθοδολογία διαφοροποιούνται σημαντικά και δεν επιτρέπουν απόλυτων αριθμών.

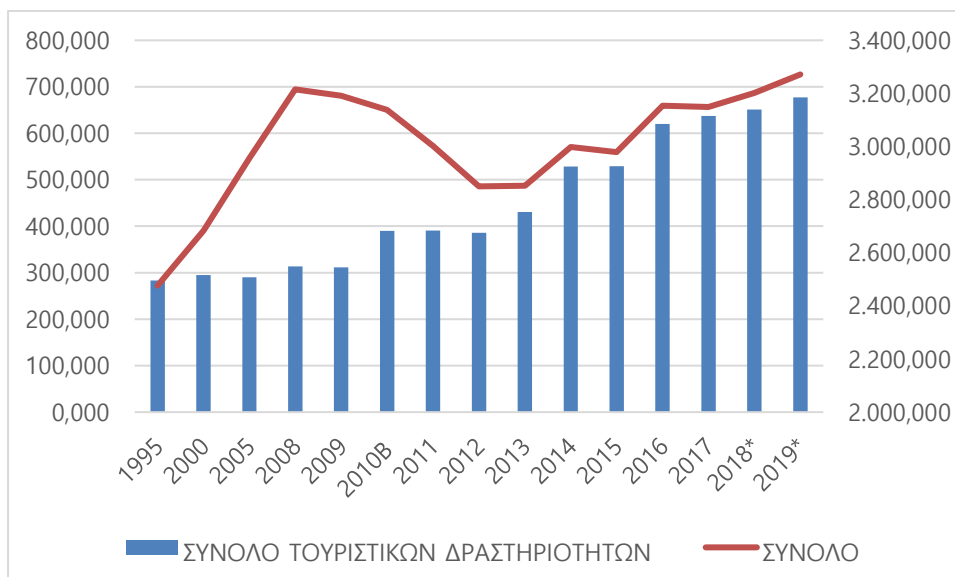
Σε απόλυτους αριθμούς στη περίοδο 1995-2008 αν και η τουριστική δραστηριότητα κινήθηκε αυξητικά (πχ. οι ξενοδοχειακές κλίνες αυξήθηκαν κατά 28,8%) η απασχόληση αυξήθηκε μόλις κατά 9,1%. Στη περίοδο μετά το 2009 οι ξενοδοχειακές κλίνες αυξήθηκαν κατά 19,6%, ενώ οι απασχολούμενοι κατά 52,3%!!!

Διάγραμμα 2.20: Εξέλιξη εργαζόμενων στους κλάδους του τουρισμού (1995-2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα 2.21: Εξέλιξη μισθωτών στους κλάδους του τουρισμού (1995-2019)

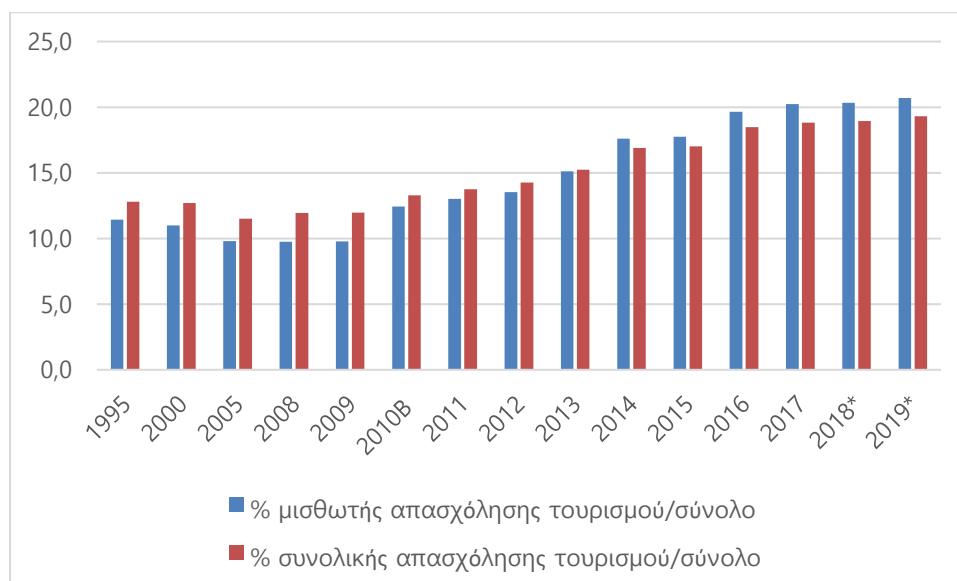

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Στη πριν το 2009 περίοδο η τουριστική απασχόληση μειώθηκε ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης με αποτέλεσμα από 12,8% το 1995 σε 11,5% το 2005 και 12% το 2008 για να αυξηθεί στη

συνέχεια στο 19,3% στο 2019. Η διακύμανση των μισθωτών ήταν ακόμη πιο εντυπωσιακή: από 11,4% το 1995, 9,8% το 2008 και 20,7% το 2019.

Διάγραμμα 2.22: Εξέλιξη % απασχολούμενων στους κλάδους του τουρισμού / σύνολο (1995-2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά στους επιμέρους κλάδους, η απασχόληση στον κύριο τουριστικό κλάδο της διαμονής και της εστίασης καλύπτει το 2019 το 65% της συνολικής άμεσης τουριστικής απασχόλησης, ενώ ήταν 45% το 1995. Σε απόλυτους αριθμούς η απασχόληση από 240.912 το 1995 έφτασε στις 324.352 το 2009 και σε 572.518 το 2019, δηλαδή περίπου 75.000 νέες θέσεις εργασίας τα πρώτα 15 χρόνια και 250.000 θέσεις τα επόμενα 10 χρόνια.

Πίνακας 2.7 : Αριθμός εργαζόμενων στους κλάδους που σχετίζονται με τον τουρισμό (2012-2019)

Κλάδοι	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*	2019*
Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	125.331	123.102	135.650	117.038	121.749	112.489	114.095	114.968
Πλωτές μεταφορές	39.641	42.959	43.271	53.960	56.115	60.701	60.052	63.225
Αεροπορικές μεταφορές	3.561	3.369	3.599	3.793	3.814	4.008	3.968	3.864
Καταλύματα και δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	349.009	378.693	448.089	445.284	522.776	538.709	554.480	572.518
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	13.286	13.894	14.750	15.156	17.848	17.912	17.761	18.945
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	12.636	11.757	13.621	11.592	13.319	13.160	15.348	15.338

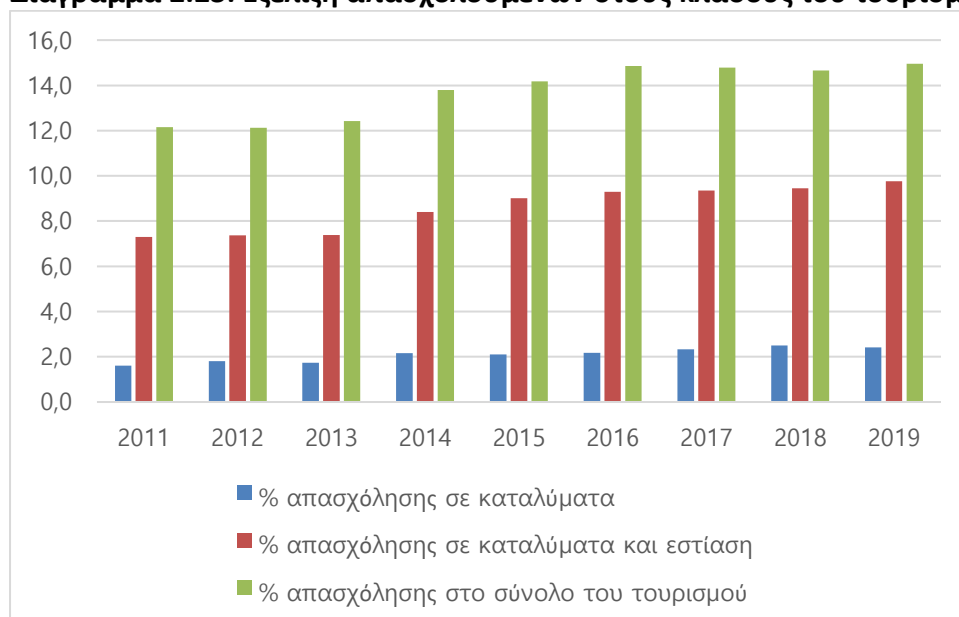
Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλων υπηρεσιών κρατήσεων	16.303	18.171	21.328	20.696	20.872	20.164	18.985	19.583
Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση, Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχαιοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες, Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	38.833	41.380	48.233	42.461	42.866	41.847	44.236	45.891
Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	18.338	21.825	23.906	25.487	26.269	27.980	25.432	26.793
ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	616.938	655.150	752.447	735.467	825.628	836.970	854.357	881.125
ΣΥΝΟΛΟ	4,325.833	4,300.666	4,453.731	4,322.573	4,469.514	4,446.627	4,509.106	4,565.369
Ποσοστό απασχόλησης τουρισμού/σύνολο	14.3	15.2	16.9	17.0	18.5	18.8	18.9	19.3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Βέβαια, όπως έχουμε ήδη αναφέρει η απασχόληση που καταγράφεται στους κλάδους του τουρισμού δεν οφείλεται αποκλειστικά στη τουριστική δαπάνη, αφού οι υπηρεσίες των κλάδων αυτών χρησιμοποιούνται και από τους μόνιμους κάτοικους της χώρας. Αυτή η παρατήρηση έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία για τον κλάδο «διαμονής και εστίασης» αφού η εστίαση αποτελεί χαρακτηριστική υπηρεσία αυτής της κατηγορίας. Με βάση τα στοιχεία από το Μητρώο Επιχειρήσεων το 27,7% των απασχολούμενων στους κλάδους 55-56 απασχολείται στα καταλύματα, ενώ με βάση την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού το 25,5% παρά το γεγονός ότι οι απόλυτοι αριθμοί διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό (531.718 και 371.855 για το σύνολο των δύο κλάδων αντίστοιχα).

Σε ότι αφορά τη συμμετοχή του τουρισμού στην απασχόληση, η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού δίνει για το 2019 ποσοστό 9,8% στους κλάδους διαμονής και εστίασης έναντι 7,3% το 2011 και 15,5% στο σύνολο των κλάδων της τουριστικής δραστηριότητας έναντι 12,4% αντίστοιχα το 2011. Να σημειωθεί εδώ ότι ο κλάδος της διαμονής έχει ποσοστό απασχόλησης μόλις της τάξης του 2,6%.

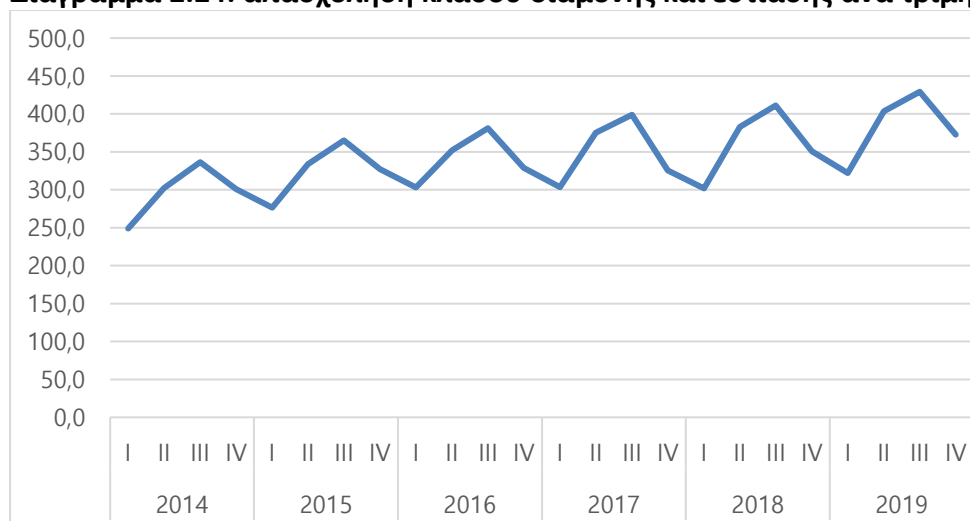
Διάγραμμα 2.23: Εξέλιξη απασχολούμενων στους κλάδους του τουρισμού (2011-2019)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Η εποχικότητα της απασχόλησης θεωρείται ένα από τα μεγάλα «αγκάθια» του τουρισμού αφού «υποχρεώνει» ένα σημαντικό μέρος των εργαζομένων να έχει εποχιακή απασχόληση. Όπως φαίνεται από το διάγραμμα η εποχικότητα της απασχόλησης ενώ αποτυπώνει τη περιοδικότητα των διανυκτερεύσεων, φαίνεται να έχει μικρότερο εύρος. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι ένα τμήμα των ξενοδοχείων (ξενοδοχεία πόλης) λειτουργούν όλο το χρόνο έστω και με χαμηλή πληρότητα, ενώ σε ότι αφορά στις επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής (μπαρ) αυτά επειδή εξυπηρετούν πέρα από τους τουρίστες και τους μόνιμους κατοίκους έχουν ετήσια λειτουργία σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα ξενοδοχεία. Προφανώς ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων που βρίσκεται στα τουριστικά θέρετρα παραμένουν κλειστές

Διάγραμμα 2.24: απασχόληση κλάδου διαμονής και εστίασης ανά τρίμηνο (2014-2019)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Την επίδραση της λειτουργίας των επιχειρήσεων εστίασης και αναψυχής από τον τουρισμό μπορούμε να την εκτιμήσουμε από την διακύμανση των διανυκτερεύσεων και τον ισοδύναμο πληθυσμό. Είναι προφανές ότι στο Ν.Αιγαίο όπου ο ισοδύναμος πληθυσμός είναι το 50% του μόνιμου η επίδραση στην εστίαση είναι πολύ υψηλή. Εξ ου και το γεγονός ότι στα νησιά του Ν.Αιγαίου -αλλά και σε όλους τους άλλους προορισμούς που έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά- οι επιχειρήσεις αυτές έχουν αμιγώς εποχιακό χαρακτήρα. Στο άλλο άκρο βρίσκονται οι αστικές περιοχές, τόσο εκείνες που δέχονται σημαντικές τουριστικές ροές και μάλιστα όλο το χρόνο (όπως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη), όσο και εκείνες που έχουν περιορισμένο ή ελάχιστη τουριστική κίνηση. Σε αυτές, οι επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής λειτουργούν όλο το χρόνο για εξυπηρέτηση του μόνιμου πληθυσμού, με κάποιες αυξομειώσεις που μπορεί να οφείλονται περισσότερο στη συμπεριφορά των κατοίκων τους (πχ. λόγω καιρού), παρά στη τουριστική ζήτηση.

Πέρα από τη συνολική απασχόληση έχουν ενδιαφέρον και κάποια ποιοτικά στοιχεία του κλάδου διαμονής και εστίασης σε σχέση με τα συνολικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης όπως προκύπτουν από την Έρευνα Απασχόλησης:

- Η απασχόληση των γυναικών είναι υψηλότερη 46,4% έναντι 42,0% στο μέσο όρο της απασχόλησης στη χώρα,
- Οι νεαρές ηλικίες υπερεκπροσωπούνται: 15-19 ετών 1,2%, 20-24 11,1% και 25-29 16,7% έναντι 0,4, 3,5 και 9% αντίστοιχα,
- Η παρουσία των εργαζόμενων που δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα είναι υψηλή: το 2% προέρχεται από άλλες χώρες της ΕΕ και το 13,4% από τρίτες χώρες, έναντι 0,9 και 5% αντίστοιχα για το μέσο όρο της χώρας,
- Το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης: οι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας είναι μόλις το 16,2% όταν στο σύνολο της οικονομίας είναι 36,7%. Αντίθετα 12,6% έχουν μεταδευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση (ΙΕΚ, ΑΣΤΕ) έναντι 10% στη χώρα και κυρίως είναι απόφοιτοι λυκείου (48,6%, 34,6% αντίστοιχα)⁴²,
- Η πλειοψηφία των θέσεων εργασίας (69,6%) χαρακτηρίζονται ως «μη χειρωνακτική, μη εξειδικευμένη» έναντι 34,3 στο σύνολο της χώρας, ενώ ως ανειδίκευτοι το 14,5% έναντι 6% για το σύνολο της χώρας,
- Η μερική απασχόληση είναι εντονότερη 17,6% έναντι 9% με τον κύριο λόγο να είναι η αδυναμία εύρεσης άλλης εργασίας,
- Ιδιαίτερα υψηλό είναι το ποσοστό αυτών που εργάζονται με σύμβαση και μάλιστα εξάμηνη,
- Παρατηρείται σημαντική αποκλιμάκωση της ανασφάλιστης εργασίας τα τελευταία χρόνια στο σύνολο της οικονομίας με την εστίαση να διατηρεί ποσοστά σχεδόν διπλάσια από το μέσο όρο όλων των κλάδων (4,3% έναντι 2,5%).

Τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι γυναίκες, νέοι και ξένης υπηκοότητας άτομα βρίσκουν ευκολότερα εργασία στον τουρισμό, εργασία που είναι προσωρινή, χαμηλής εκπαίδευσης ή και ανειδίκευτη.

Σε ότι αφορά τα χωρικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης στον κλάδο διαμονής και εστίασης:

⁴² Με βάση την Έρευνα πεδίου στα ξενοδοχεία του ΙΤΕΠ για το 2019 μόλις το 23,8% των εργαζομένων στα ξενοδοχεία προέρχονται από τουριστικές σχολές, ποσοστό που κυμαίνεται από 31,9% στα ξενοδοχεία 5* μέχρι 15,0% στα ξενοδοχεία 2*.

- Οι Περιφέρειες της Αττικής (29,9%) και της Κεντρικής Μακεδονίας (12,7%) καταγράφουν τα υψηλότερα μερίδια απασχολούμενων στα καταλύματα και την εστίαση για το 2019 και ακολουθούν οι τουριστικές Περιφέρειες της Κρήτης (10,5%) και του Νοτίου Αιγαίου (9,6%).
- Αναφορικά με τους απασχολούμενους για το 2019 στα Καταλύματα, οι Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (22,9%) και Κρήτης (20,4%) κατέγραψαν τα υψηλότερα ποσοστά ενώ αντίστοιχα στην Εστίαση τα υψηλότερα ποσοστά σημειώθηκαν στις Περιφέρειες Αττικής (34,9%) και Κεντρικής Μακεδονίας (14,0%).
- Οι Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (27,7%), Ιονίων Νήσων (25,1%), Κρήτης (15,8%), Βορείου Αιγαίου (12,2%) και Ηπείρου (11,7%) εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης στον κλάδο «Δραστηριότητες Υπηρεσιών Παροχής Καταλύματος και Εστίασης» ως προς το σύνολο της απασχόλησης της κάθε Περιφέρειας.

Πέρα από τα ποσοστά απασχόλησης ανά κλάδο και στο σύνολο της τουριστικής δραστηριότητας ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εκτίμηση των απασχολούμενων ανά τουριστική κλίνη. Βέβαια τα τόσο διαφορετικά δεδομένα που υπάρχουν δυσκολεύει μια ασφαλή εκτίμηση που θα ήταν χρήσιμη ως εργαλείο σχεδιασμού⁴³. Θα παραθέσουμε τον δείκτη που προκύπτει και με τις τέσσερις εκτιμήσεις απασχόλησης στις τουριστικές δραστηριότητες μέχρις ότου αξιολογηθεί ποια βρίσκεται πλησιέστερα στη πραγματικότητα:

Απασχόληση με βάση το μητρώο επιχειρήσεων: $720858 / 1461882 = 0,49$

Απασχόληση: $881125 / 1461882 = 0,60$

Απασχόληση από την τριμηνιαία έρευνα απασχόλησης: $584816 / 1461882 = 0,4$

Απασχόληση με εκτίμηση WTTC: $482,7 / 1461882 = 0,33$

Ειδικά σε ότι αφορά στα ξενοδοχεία με βάση την Έρευνα του ΙΤΕΠ η μέση απασχόληση ανά δωμάτιο σε επίπεδο χώρας είναι 0,42 που κυμαίνεται από 0,67 στα ξενοδοχεία 5* μέχρι 0,23 στα ξενοδοχεία 1*.

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Συμπεράσματα Ενότητας

- Υπάρχει αδυναμία λόγω των διαφορετικών δεδομένων απασχόλησης να υπάρξει δείκτης απασχόλησης ανά κλίνη
- Η απασχόληση στον τουρισμό αυξάνεται τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και ποσοστιαία στη συνολική απασχόληση της χώρας αφού η τουριστική δραστηριότητα είχε ανοδική πορεία μέσα στη κρίση σε ότι αφορά στον εισερχόμενο τουρισμό.

⁴³ Θα ήταν χρήσιμο να υπάρχει μια εκτίμηση του αριθμού των θέσεων εργασίας που δημιουργεί μια τουριστική κλίνη, έστω και αν αυτός θα ήταν ένας μέσος όρος με τις αδυναμίες που έχει

- Τα δεδομένα επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι γυναίκες, νέοι και ξένης υπηκοότητας άτομα βρίσκουν ευκολότερα εργασία στον τουρισμό, εργασία που είναι προσωρινή, χαμηλής εκπαίδευσης ή και ανειδίκευτη.

2.3 Τουρισμός και περιβάλλον

Ένα από στοιχεία που με βάση τη βιβλιογραφία αναφέρονται ως αρνητικές συνέπειες του τουρισμού αφορούν στην επίδραση του στο περιβάλλον. Επειδή είναι προφανές ότι ο τουρισμός, όπως και κάθε άλλη ανθρώπινη δραστηριότητα, «αξιοποιεί» και καταναλώνει πόρους και παράγει απόβλητα είναι σημαντικό να εξεταστεί κατά πόσο η επίδραση του τουρισμού είναι σημαντικότερη των άλλων τομέων για αντίστοιχο αποτέλεσμα (ΑΕΠ και απασχόληση) αφήνοντας μεγάλο οικολογικό αποτύπωμα ώστε να αποφασιστεί ποιες από τις δραστηριότητες έχουν προτεραιότητα με βάση τα αποτελέσματα τους ή έστω να αποφασιστεί η εφαρμογή πολιτικών που να το βελτιώνουν. Κατά συνέπεια πρέπει να προσδιοριστούν οι τομείς στους οποίους επιδρά κυρίως ο τουρισμός και να εκτιμηθεί όσο γίνεται καλύτερα το αποτέλεσμα.

Η επιβάρυνση του περιβάλλοντος μέχρι πολύ πρόσφατα δεν είχε εκτιμηθεί από τις χώρες – σε αντίθεση με τους επιστήμονες, τους διεθνείς οργανισμούς και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις- ως ένας σημαντικός παράγοντας κατά την γενικότερη αναπτυξιακή διαδικασία και ειδικότερα του τουρισμού. Ταυτόχρονα οι επιχειρήσεις χειρίζονται την πλειοψηφία των επιβαρύνσεων στο περιβάλλον ως εξωτερικότητα, δηλαδή όχι ως μέρους του λειτουργικού κόστους της επιχείρησης αλλά ως επιβάρυνση του κοινωνικού συνόλου που όφειλε είτε να αποδεχτεί την επιβάρυνση ως αντίτιμο της ανάπτυξης είτε να τη διαχειριστεί μέσα από παρεμβάσεις με δημόσιους πόρους. Η συλλογική αυτή επιβάρυνση που λόγω της σημαντικής αύξησης του τουρισμού αλλά και των ευρύτερων περιβαλλοντικών πιέσεων που έχει οδηγήσει σε σημαντικά παγκόσμια προβλήματα όπως αυτό της κλιματικής αλλαγής, έχει οδηγήσει στην θεώρηση των πιέσεων από τον τουρισμό ως το «κρυφό κόστος του τουρισμού»⁴⁴ που οφείλουμε να το αποκαλύψουμε και να το διαχειριστούμε.

Με βάση τη βιβλιογραφία ο τουρισμός προκαλεί:

- Αστικοποίηση εξ αιτίας της δόμησης/κατασκευής τουριστικών και γενικών υποδομών
- Κατανάλωση νερού, ενέργειας και άλλων πόρων
- Παραγωγή αποβλήτων, στερεών, υγρών και αέριων, ηχορύπανσης και φωτορύπανσης

Σημαντικό είναι να μην υποτιμηθεί η θετική επίδραση του τουρισμού στο περιβάλλον μέσα από την αξιοποίηση ως θελγέτρων στοιχείων του σε άλλη περίπτωση θα είχαν χρησιμοποιηθεί-καταναλωθεί από άλλες δραστηριότητες, με αντίστοιχο τρόπο που συμβαίνει και με το πολιτιστικό-δομημένο περιβάλλον.

⁴⁴ Epler Wood, M., Milstein, M., Ahamed-Broadhurst, K., 2019. Destinations at Risk: The Invisible Burden of Tourism. The Travel Foundation.

Με δεδομένο ότι δεν υπάρχουν πρωτογενή δεδομένα σε ότι αφορά τα παραπάνω θέματα⁴⁵, η προσέγγιση τους θα γίνει με έμμεσο τρόπο χρησιμοποιώντας άλλες προσεγγιστικές μεθόδους.

Η αστικοποίηση που προκαλεί ο τουρισμός είναι το σημαντικότερο περιβαλλοντικό αποτέλεσμα αφού έχει μόνιμο χαρακτήρα σε ότι αφορά την αλλαγή της κάλυψης του εδάφους και της χρήσης γης. Το έδαφος μετατρέπεται από φυσικό σε τεχνητό και αδιαπέραστο (sealed soil) μεταβάλλοντας εντελώς το περιβάλλον της περιοχής. Η δόμηση αυτή έχει διαφορετικές συνέπειες αν αφορά:

- Δόμηση εντός του αστικού ιστού που συνεπάγεται πυκνωση της δόμησης εντός του ιστού με πιθανές αρνητικές συνέπειες στη ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος που επηρεάζει τη ποιότητα ζωής των μόνιμων κατοίκων.
- Δόμηση και κατασκευή υποδομών με επέκταση του αστικού ιστού που εξαρτάται από το είδος της κάλυψης που υπήρχε εκεί πριν και αφορά πολλές περιοχές με αρχή την Αττική αρκετές δεκαετίες πριν.
- Δόμηση και κατασκευή υποδομών σε εκτός οικισμού περιοχή όπου συνεπάγεται και την επέκταση κάθε είδους υποδομών. Οι παρεμβάσεις αυτές έχουν σημαντικότερο αποτύπωμα λόγω της μεγαλύτερης έκτασης της επέμβασης, ενώ έχουν σημαντικό οικολογικό αποτύπωμα όταν όταν οι περιοχές που επηρεάζονται είναι υψηλής οικολογικής και αισθητικής αξίας.
- Κατασκευή υποδομών στη παράκτια ζώνη

Η εκτίμηση της οικιστικής επέκτασης που οφείλεται στον τουρισμό είναι ανάλογη των κτιρίων που έχουν δημιουργηθεί (τουριστικές και ιδιωτικές) και των υπολοίπων κτιρίων που είναι απαραίτητα για τη λειτουργία του σε σύγκριση με τις κατοικίες των μόνιμων κατοίκων.

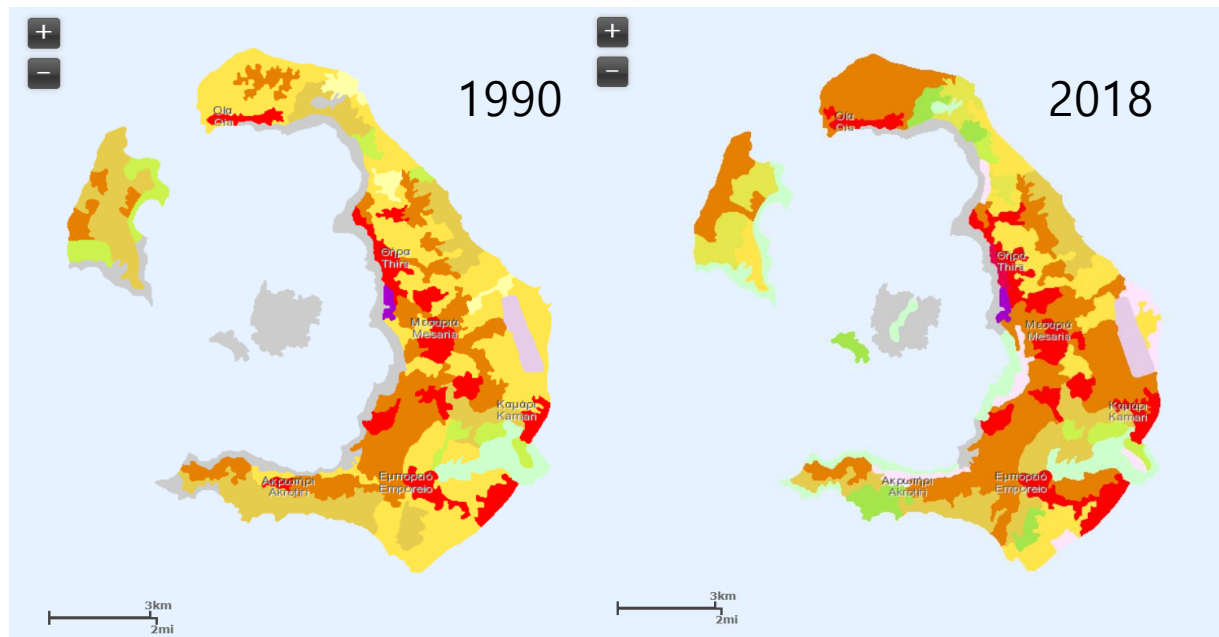
Μια ένδειξη προκύπτει από την εξέλιξη του αριθμού των κτιρίων όπως προκύπτουν από τη σχετική απογραφή για τη περίοδο μετά το 1980 (που αποτελεί τη κύρια περίοδο της ανάπτυξης του τουρισμού και του παραθερισμού στην Ελλάδα) σε σχέση με την αύξηση του πληθυσμού την ίδια περίοδο. Από την ανάλυση πχ. των δεδομένων τριών νησιωτικών περιφερειών προκύπτουν σημαντικές διαφορές: στη Περιφέρεια Ιονίων Νήσων τα νέα κτίρια είναι 41,4 του συνόλου με τη Ζάκυνθο το ποσοστό να φτάνει στο 52,3%, στη Περιφέρεια Β.Αιγαίου να είναι μόλις 30,7% και σ' αυτή του Ν.Αιγαίου 48,0%. Η ανάλυση σε επίπεδο δήμου και δημοτικής κοινότητας δίνει σαφώς σαφέστερη εικόνα μεταξύ δυναμικών και μη δυναμικών οικισμών: νησιά όπως η Πάρος, η Μύκονος και η Κως να ξεπερνούν το 60%, αλλά και άλλες τουριστικές περιοχές όπως ο Δήμος Λουτρακίου-Αγ. Θεοδώρων με 71%. Αντίθετα υπάρχει μεγάλος αριθμός δήμων με νέες κατοικίες λιγότερες από 20% σε σχέση με το σύνολο.

Τα στοιχεία των χρήσεων γης που προκύπτουν από το σύστημα CORINE αποτυπώνουν και αυτά την ένταση της δόμησης αλλά και την εξέλιξη της τα τελευταία 20 χρόνια όπως φαίνεται από το χάρτη της Σαντορίνης. Από την ανάλυση των δεδομένων του 2018 προκύπτει ότι στη Περιφέρεια Ν.Αιγαίου το ποσοστό δομημένων περιοχών είναι το 3,7% του συνολικού εδάφους, η Κρήτη έχει 2,2% και η Περιφέρεια Β.Αιγαίου 1,89 ενώ οι περισσότερες περιφέρειες της χώρας κάτω από 2,5%. Εξαιρέση

⁴⁵ Η χρήση δεδομένων στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τη αλλαγή χρήσεων γης που προκαλεί ο τουρισμός, τη κατανάλωση νερού και ενέργειας, τη παραγωγή αποβλήτων δεν κρίθηκε σκόπιμη. Σε περίπτωση που υιοθετηθεί η λειτουργία Εθνικού Τουριστικού Παρατηρητηρίου θα πρέπει να υπάρξει συλλογή πρωτογενών δεδομένων μέσω ερευνών.

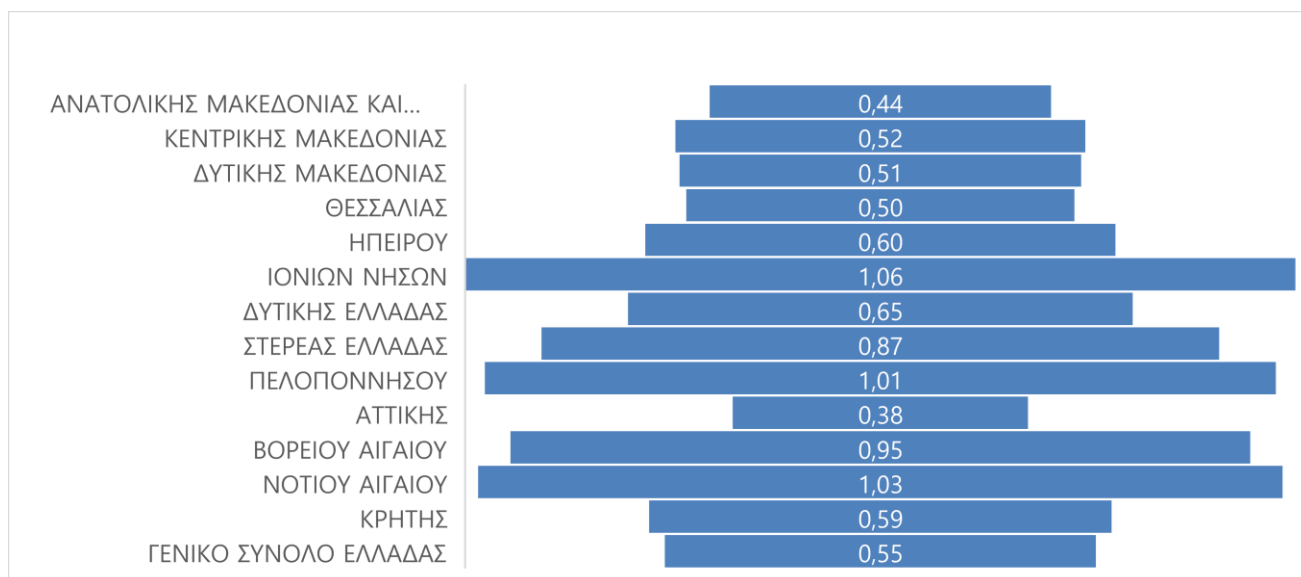
αποτελούν η Αττική με 18,7% του εδάφους της δομημένο και τα Ιόνια με το 5,1%, λόγω υψηλής πυκνότητας του μόνιμου πληθυσμού αλλά και σημαντικής τουριστικής δραστηριότητας. Σε χαμηλότερο χωρικό επίπεδο υπάρχουν πολύ πιο ακραίες καταστάσεις: η Μύκονος έχει το 23,3% του εδάφους της δομημένο και η Σαντορίνη το 20,3%.

Χάρτης 2.1: Εξέλιξη των χρήσεων γης στη Σαντορίνη (1990-2018)

Άλλη μια ένδειξη σχετικής πίεσης από δόμηση που προέρχεται από τον τουρισμό/παραθερισμό σε σχέση με το σύνολο της δόμησης σε μια περιοχή καταδεικνύει η σχέση μεταξύ των τουριστικών κλινών και κατοικούμενων κλινών σε συνδυασμό με την ηλικία των κτιρίων: έτσι στο Ν.Αιγαίο όπου το 48% των κτιρίων κατασκευάστηκαν μετά το 1980 και η αναλογία τουριστικών κλινών με κλίνες κατοικούμενων κατοικιών είναι 1,03 ο τουρισμός είχε σημαντική επίδραση, ενώ στο Β.Αιγαίο όπου τα ποσοστά είναι 30,8% και 0.98 αντίστοιχα, σημαίνει ότι τα κτήρια είναι παλαιά και άδεια λόγω μετανάστευσης.

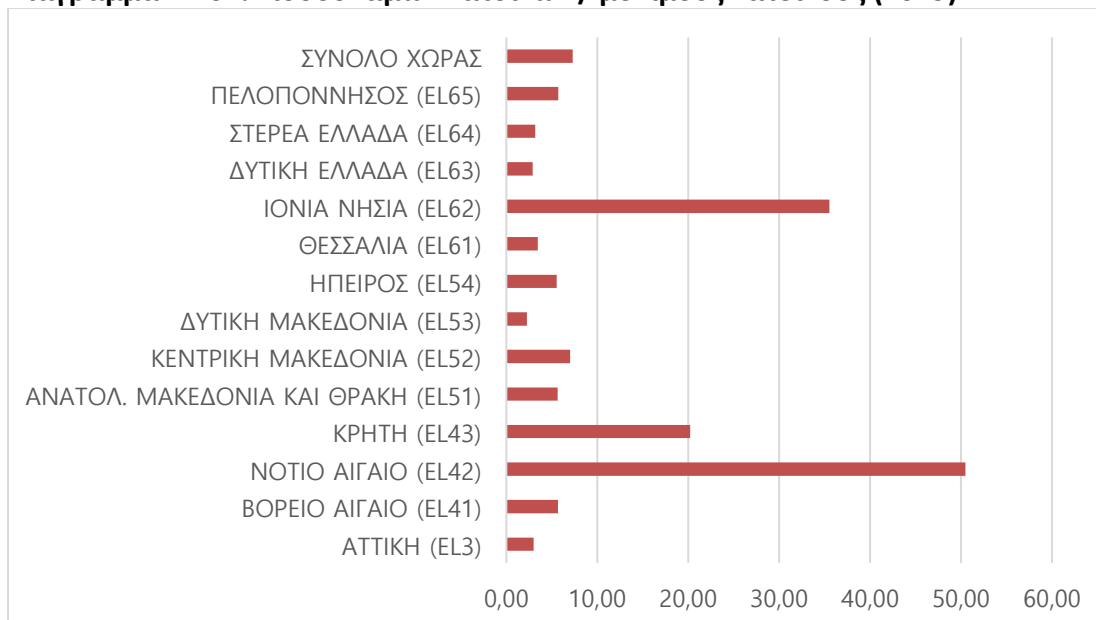
Διάγραμμα 2.25: Αναλογία τουριστικών κλινών / κλίνες σε κατοικούμενες κατοικίες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά τις πρόσθετες πιέσεις που ασκεί σε έναν προορισμό ο τουρισμός στη κατανάλωση πόρων και παραγωγή αποβλήτων αυτή σχετίζεται απόλυτα με τη σχέση του αριθμού των ισοδύναμων κατοίκων σε σχέση με τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής.

Διάγραμμα 2.26: % ισοδύναμων κατοίκων / μόνιμους κατοίκους (2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Από τα δεδομένα του πίνακα επιβεβαιώνεται η πολύ υψηλή πίεση στις 3 νησιωτικές περιφέρειες του Ν.Αιγαίου, των Ιόνιων Νησιών και δευτερευόντως της Κρήτης με την αναλογία των τουριστών

να φτάνει στο 50,5%, 35,5% και 20,2% αντίστοιχα όταν ο μέσος όρος της χώρας είναι 7,3% και όλες οι υπόλοιπες περιφέρειες βρίσκονται κάτω από αυτόν.

Το ποια θα είναι τελικά η πίεση εξαρτάται από τις πολιτικές που θα έχουν ασκηθεί. Για παράδειγμα:

- Η πίεση σε ότι αφορά στη κατανάλωση νερού εξαρτάται τόσο από την αποτελεσματικότητα των υποδομών ύδρευσης (χαμηλό ποσοστό διαρροών) και την πραγματική ημερήσια κατανάλωση που εξαρτάται από τις πολιτικές εξοικονόμησης που έχουν εφαρμοστεί, που μπορεί να αφορά και την επανάχρηση επεξεργασμένων λυμάτων.
- Η πίεση σε ότι αφορά στα υγρά απόβλητα εξαρτάται από το ποσοστό κάλυψης των τουριστικών μονάδων από συστήματα επεξεργασίας λυμάτων. Πρόβλημα μπορεί να δημιουργηθεί όταν όχι επειδή υπάρχουν τουρίστες ή και κάτοικοι σε μια περιοχή, αλλά όταν δεν υπάρχει επεξεργασία των λυμάτων τους.
- Η πίεση σε ότι αφορά στη χρήση ενέργειας εξαρτάται από την ημερήσια κατανάλωση ανά διανυκτέρευση (που εξαρτάται από τις πολιτικές εξοικονόμησης που εφαρμόζουν οι επιχειρήσεις και το καταναλωτικό πρότυπο) αλλά και από το μείγμα ενέργειας που χρησιμοποιείται. Η χρησιμοποίηση ΑΠΕ περιορίζει τη παραγωγή CO₂, ενώ και η χρήση φυσικού αερίου ως πρώτη ύλη για παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος που είναι λιγότερο ρυπογόνο από τον λιγνίτη συμβάλει στη μείωση των ρύπων.
- Τέλος η πίεση από τη παραγωγή στερεών αποβλήτων έχει να κάνει τόσο με τη κατανάλωση προϊόντων (πχ. μη χρήση υλικών μιας χρήσης) όσο και με το σύστημα διαχείρισης (πχ. ανακύκλωση, κομποστοποίηση, κυκλική οικονομία) πολιτικές που ελαχιστοποιούν όχι μόνο τη χρήση πόρων αλλά και τη πίεση από την αποθήκευση τοξικών ουσιών στο έδαφος.

Συμπεράσματα ενότητας

Η έλλειψη πρωτογενών στοιχείων σχετικά με τη περιβαλλοντική πίεση που ασκεί ο τουρισμός δεν επιτρέπει να βγάλει ιδιαίτερα συμπεράσματα πέρα από το εύλογο συμπέρασμα ότι εκεί που υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση τουρισμού, το συνολικό περιβαλλοντικό αποτύπωμα είναι υψηλό.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το κατά κεφαλή αποτύπωμα ανά διανυκτέρευση συνολικά στη χώρα αλλά και ανά περιφέρεια. Οι περιφέρειες με μεγάλο ποσοστό ξενοδοχειακών κλινών υψηλών κατηγοριών αναμένεται να έχουν μεγαλύτερο αποτύπωμα έστω και αν αυτές οι μονάδες είναι περισσότερο δεκτικές στην εφαρμογή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης (EMAS, Green key, eco-label, eco-resort κλπ) πολλές φορές κάτω από τη πίεση ΤΟ που επιθυμούν να προσφέρουν στους πελάτες τους φιλικά προς το περιβάλλον καταλύματα (πχ. μονάδες μηδενικού άνθρακα).

Γενικά συμπεράσματα 2^{ου} κεφαλαίου

Αν και τα αποτελέσματα της τουριστικής δραστηριότητας αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για την αξιολόγηση της ασκούμενης τουριστικής πολιτικής, τα διαθέσιμα στοιχεία είναι περιορισμένα και ορισμένες φορές αντιφατικά. Η έλλειψη των ΔΛΤ είναι κρίσιμη για την αποτύπωση του τουριστικού αποτυπώματος με βάση τις διεθνείς προδιαγραφές, ενώ η καταγραφή του περιβαλλοντικού αποτυπώματος είναι ανύπαρκτη. Η έλλειψη των ΔΛΤ δεν επιτρέπει να γίνουν αξιόπιστες συγκρίσεις με άλλες χώρες ώστε να αξιολογηθεί το αποτύπωμα του τουρισμού.

Παρά τις ελλείψεις αυτές τα υπάρχοντα στοιχεία επιτρέπουν να επισημανθεί ότι:

- Αναμφισβήτητα ο τουρισμός αποτελεί μια δυναμική εξαγωγική δραστηριότητα επηρεάζοντας ανοδικά και την απασχόληση με ανοδική πορεία και κατά τη διάρκεια της κρίσης.
- Η οικονομική απόδοση του τουρισμού μένει χαμηλή εξ αιτίας του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος (η σύνθεση του τουριστικού προϊόντος εμφανίζεται από τη κατανομή της δαπάνης απλή, βασισμένη δηλαδή στις βασικές υπηρεσίες της διανυκτέρευσης & της εστίασης επιβεβαιώνοντας την κυριαρχία του προϊόντος «ήλιου και θάλασσας») και της οργάνωσης της αγοράς.
- Σε ότι αφορά τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις η απόδοση φαίνεται να εξαρτάται περισσότερο από το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν παρά από το μέγεθος της μονάδας και τη κατηγορία. Απόδοση και τζίρος δεν φαίνεται να έχουν υψηλή συσχέτιση.
- Ο τουρισμός έχει θετική επίδραση στην απασχόληση ειδικά των νέων και των γυναικών, αλλά δεν παύει να έχει αρνητικά χαρακτηριστικά σε ότι αφορά στο είδος της σύμβασης εργασίας, στο επίπεδο σπουδών των απασχολούμενων, στο είδος της ζητούμενης εργασίας (ανειδίκευτη) κλπ
- Η διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων του τουρισμού στο χώρο ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό της άνιση κατανομή τουριστικών υποδομών και ροών, αν και υπάρχουν καθοριστικές διαφοροποιήσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη στη χάραξη πολιτικής
- Η πίεση σε ορισμένους προορισμούς της χώρας, κυρίως νησιωτικούς, έχει φτάσει σε υψηλά επίπεδα και επομένως χρειάζεται άμεσα η διαχείριση τους.

3. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Το ζητούμενο του κεφαλαίου αυτού είναι να προσδιοριστεί κατά πόσο ο τουρισμός συμβάλει στη βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας με την έννοια ότι συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα του παραγωγικού ιστού και ταυτόχρονα βοηθά στη βελτίωση των αναπτυξιακών προοπτικών της, συμβάλει στην κοινωνική δικαιοσύνη αλλά και στη δημιουργία μιας πιο βιώσιμης κοινωνίας και δεν μειώνει το υπάρχον φυσικό κεφάλαιο σε τέτοιο βαθμό που να μην μπορεί να υποστηρίξει τις οικοσυστημικές λειτουργίες και την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Εχοντας προσδιορίσει στη προηγούμενη ενότητα το μέγεθος και την ένταση του αποτυπώματος που αφήνει η τουριστική δραστηριότητα προσπαθούμε να προσδιορίσουμε το πώς επηρεάζει τον προορισμό, τον υποδοχέα.

3.1. Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομική αποτελεσματικότητα

Τα ερωτήματα της ενότητας αυτής αφορούν κύρια το κατά πόσο τα έσοδα από τον τουρισμό:

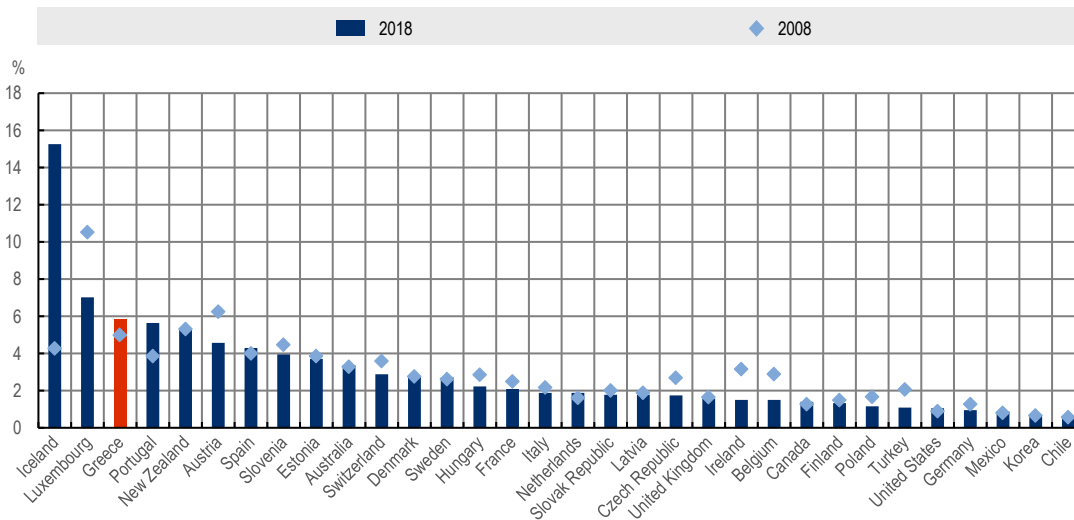
- συμβάλουν στο ΑΕΠ της χώρας και στη μεταβολή του ως συνέπεια της αύξησης της αποτελεσματικότητας του παραγωγικού ιστού
- επηρεάζουν τη βελτίωση των αναπτυξιακών προοπτικών της χώρας ενισχύοντας την εξαγωγική δομή και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας

Σε ότι αφορά στη συμβολή στο ΑΕΠ η προσέγγιση οφείλει να γίνει σε 2 επίπεδα:

- την άμεση συμβολή που οφείλει να γίνει με βάση τη τουριστική δαπάνη και όχι τη συνολική συμμετοχή των χαρακτηριστικών τουριστικών κλάδων. Ειδικά όταν τα στοιχεία είναι διαθέσιμα σε μονοψήφιο ή διψήφιο κωδικό γεγονός που οδηγεί στο να συμπεριληφθούν υποκλάδοι που είναι άσχετοι με το τουρισμό ή και να υπερεκτιμηθεί συμβολή άλλων κλάδων όπως αυτός της εστίασης και
- την έμμεση συμβολή του μέσα από τη ζήτηση που προκαλεί στους άλλους κλάδους όπως καταγράφεται από τον πίνακα εισροών-εκροών.

Με βάση τη πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ, ο τουρισμός συνέβαλε μόλις 5,8% στο ΑΕΠ το 2018 καταγράφοντας μια μικρή αύξηση από το 5% που ήταν το 2008, όπως αποτυπώνει και το σχετικό διάγραμμα. Η ιδιαίτερα χαμηλή αυτή εκτίμηση μάλλον προκύπτει από τον μη υπολογισμό του συνόλου του κλάδου εστίασης ως προερχόμενου από τον τουρισμό, γεγονός που δεν απέχει από τη πραγματικότητα.

Διάγραμμα 3.1: ΑΕΠ τουρισμού σε σχέση με το συνολικό ΑΕΠ των χωρών ΟΟΣΑ (2018)

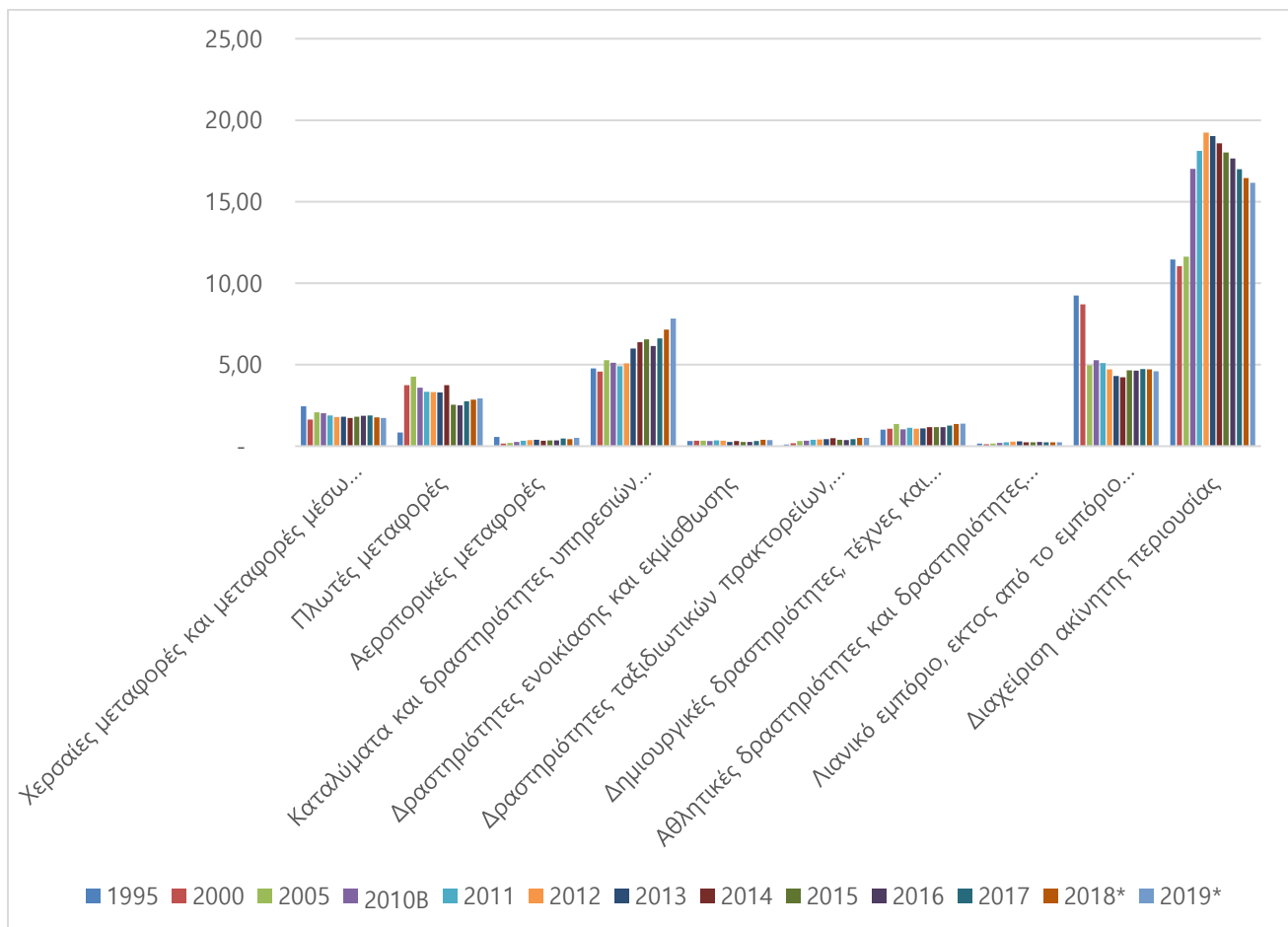
Πηγή: ΟΟΣΑ

Με βάση τα πρόσφατα αναθεωρημένα στοιχεία της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας ανά κλάδο της ΕΛΣΤΑΤ, προκύπτει ότι ο κλάδος «καταλύματα και δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης» συμβάλει κατά 7,84% στο ΑΕΠ, οι τρεις κλάδοι των μεταφορών (που συμπεριλαμβάνουν όμως και αστικές και εμπορικές μεταφορές) μαζί με τον κλάδο εκμίσθωσης κατά 5,67% και όλοι μαζί οι κλάδοι 15,5%. Από το διάγραμμα είναι εμφανές ότι η συμβολή του κλάδου των καταλυμάτων και της εστίασης αυξάνεται όλα τα χρόνια αυτά αφού το 1995 ήταν 4,76.⁴⁶

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δύο άλλοι κλάδοι που συνδέονται άμεσα με τη τουριστική δαπάνη με βάση τους διεθνείς οργανισμούς, αυτός του λιανικού εμπορίου συμβάλει κατά 4,59% και αυτός της διαχείρισης της ακαθάριστης περιουσίας κατά 16,15%. Επομένως η περεταίρω διερεύνησης της πραγματικής συμμετοχής των κλάδων αυτών στο τουριστικό προϊόν είναι καθοριστικής σημασίας.

⁴⁶ Τα στοιχεία της ΑΠΑ είναι υπό αναθεώρηση για τη περίοδο 1995-2010 με βάση τη νέα μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στην ΕΕ και με την οποία αναθεωρήθηκαν ήδη τα στοιχεία από το 2011 και μέχρι σήμερα.

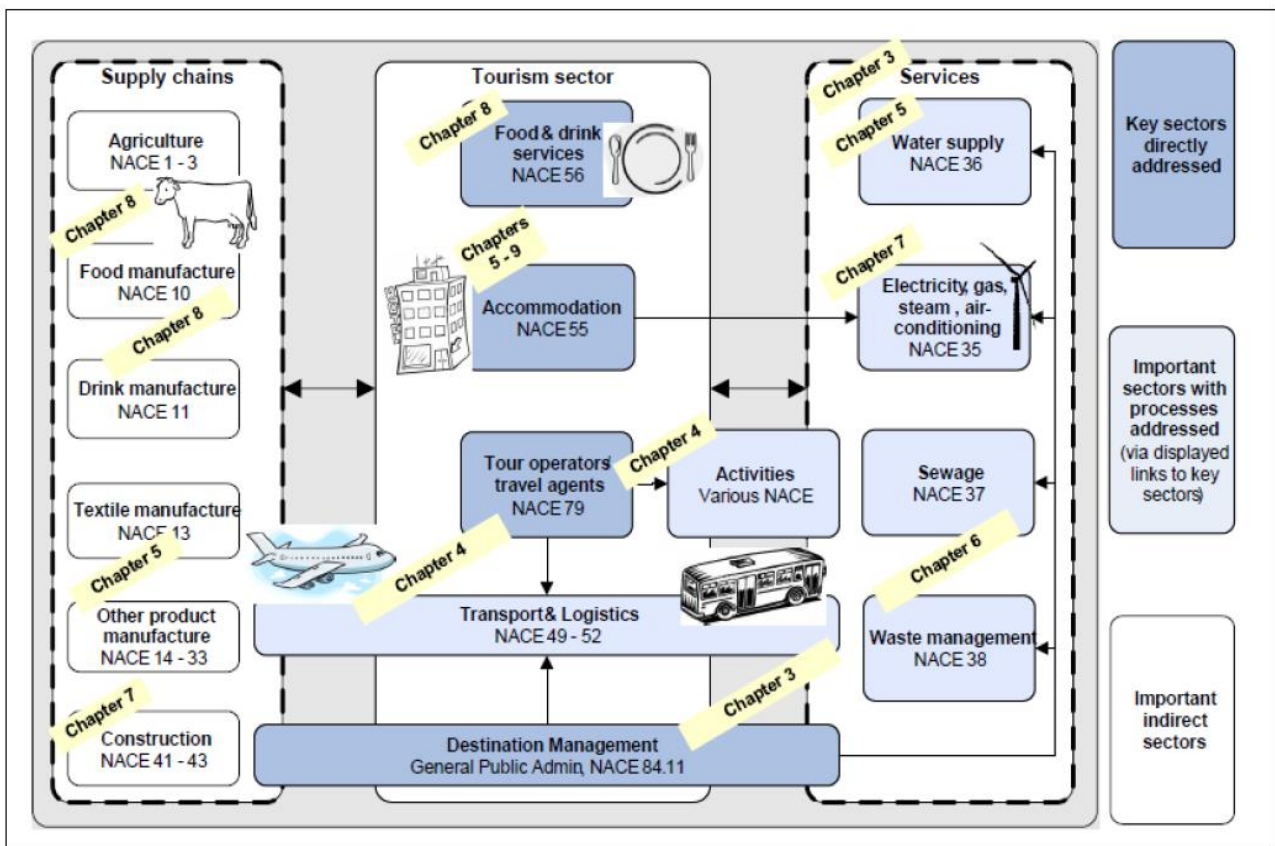
Διάγραμμα 3.2: Εξέλιξη συμβολής της ΑΠΑ ανά χαρακτηριστικό τουριστικό κλάδο (1995-2019)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Σημαντικό είναι να εξεταστεί πως η άμεση αυτή συμβολή των χαρακτηριστικών κλάδων του τουρισμού συνολικά στο ΑΕΠ της χώρας συνδέεται με τον πολλαπλασιαστή. Για να γίνει αυτό είναι απαραίτητο να προσδιοριστούν με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια οι κλάδοι εκτός της τουριστικής δραστηριότητας με τους οποίους συνδέονται οι «τουριστικοί κλάδοι» και οι οποίοι αποτυπώνονται στο παρακάτω σχήμα.

Σχήμα 3.1 : Διατομεακές διασυνδέσεις της τουριστικής δραστηριότητας

Πηγή: JRC, 2013, *Best Environmental Management Practices in Tourism Sector*, p. xviii

Με βάση τους υπολογισμούς του ΚΕΠΕ (Αθανασίου κα. 2014) όπως αναφέρονται στο ΚΕΠΕ 2015⁴⁷, ο βασικός τουριστικός κλάδος έχει πολλαπλασιαστή 2,5 ο οποίος είναι χαμηλότερος από το μέσο όρο όλων των κλάδων της ελληνικής οικονομίας (2,91) έχοντας ιδιαίτερα χαμηλές έμμεσες παραγωγικές επιδράσεις, ενώ οι καταναλωτικές επιδράσεις συχνά συμβαίνουν μακριά από τον τόπο παραγωγής ακόμη και στο εξωτερικό.

⁴⁷ ΚΕΠΕ – Τσέκερης Θ – Σκούλτσος Σ., 2015, Εκτίμηση της κατανομής του εισοδήματος από εισερχόμενο τουρισμό ως προς το μέρος που παραμένει στη χώρα και σε αυτό που επανεξάγεται στο εξωτερικό, σ.33

Πίνακας 3.1. Πολλαπλασιαστές των χαρακτηριστικών τουριστικών κλάδων

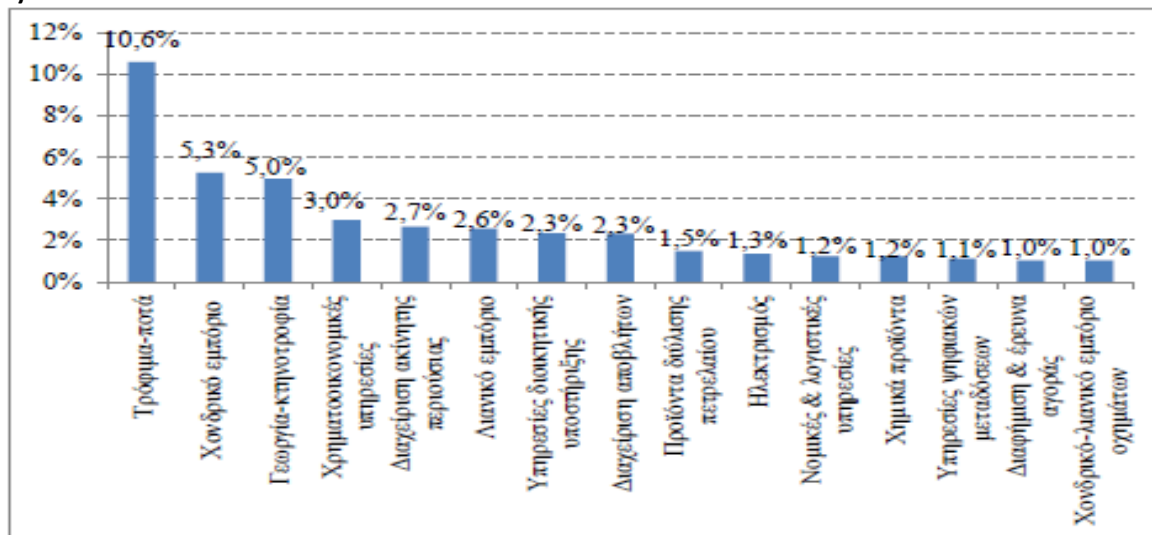
Κλάδος	Άμεσες επιδράσεις	Έμμεσες επιδράσεις	Έμμεσες επιδράσεις κατανάλωσης	Συνολικοί πολλαπλασιαστές παραγωγής
Λιανικό εμπόριο, εκτός οχημάτων	1,43	0,22	2,04	3,69
Χερσαίες μεταφορές	1,50	0,32	1,43	3,25
Θαλάσσιες μεταφορές	1,49	0,23	0,68	2,41
Αεροπορικές μεταφορές	1,59	0,33	1,05	2,98
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,34	0,22	0,95	2,50
Λοιπές επιστημονικές & τεχνικές υπηρεσίες	1,46	0,38	1,25	3,08
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	1,41	0,25	0,91	2,57
Ταξιδιωτικές υπηρεσίες	1,65	0,43	1,60	3,68
Πολιτισμός & ψυχαγωγία	1,19	0,08	0,63	1,90
Αθληση & αναψυχή	1,61	0,50	2,70	4,80

Πηγή: Υπολογισμοί ΚΕΠΕ (Αθανασίου κ.ά., 2014).

Να σημειωθεί ότι ο κλάδος της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας έχει πολύ χαμηλές επιδράσεις: 1,06 οι άμεσες, 0,04 η έμμεσες, 0,26 οι έμμεσες επιδράσεις κατανάλωσης και 1,36 οι συνολικές.

Ο πίνακας εισροών-εκροών της ελληνικής οικονομίας για το 2010 επιτρέπει να ποσοτικοποιηθούν οι διασυνδέσεις του τουρισμού (ΚΕΠΕ, 2015, σ.42)

Διάγραμμα 3.2 Διασυνδέσεις χαρακτηριστικών τουριστικών κλάδων με άλλους οικονομικούς κλάδους

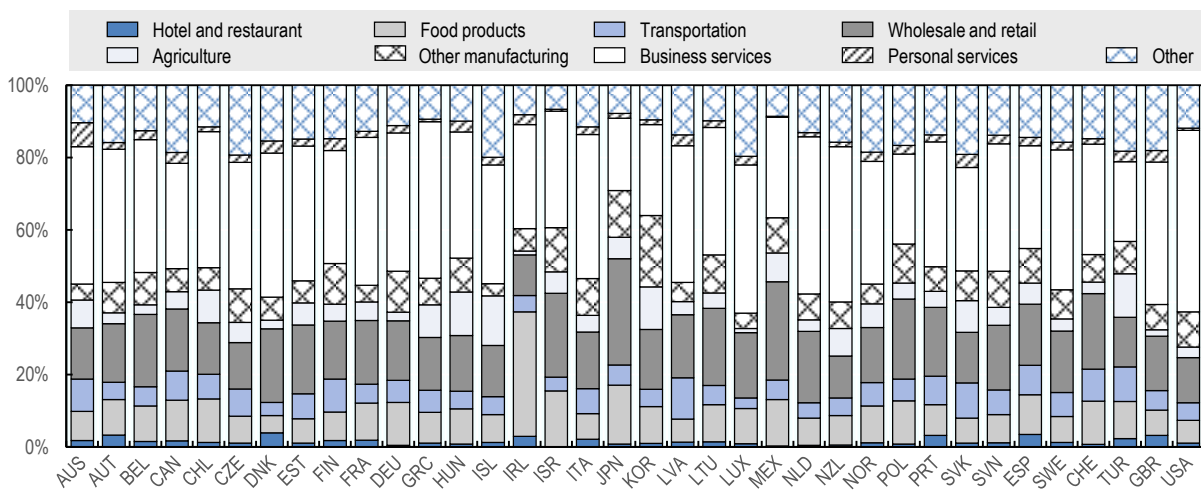

Πηγή: Τσέκερης Θ – Σκούλτσος Σ. 2015, σ.

Με βάση τη μελέτη του ΟΟΣΑ σχετικά με τις επιδράσεις στους άλλους κλάδους της οικονομίας (ανάντι επιδράσεις), θεωρεί ότι 1€ δαπάνη από εισερχόμενο τουρίστα προκαλεί 0,89€ σε προστιθέμενη αξία στο εσωτερικό της χώρας και 0,11€ στο εξωτερικό, ενώ για κάθε ευρώ εσωτερικής προστι-

θέμενης αξίας (ΠΑ) που δημιουργείται, δημιουργούνται 0,61€ έμμεσης ΠΑ σε άλλους άλλους κλάδους⁴⁸. Οι κλάδοι αυτοί αφορούν κατά κύριο λόγο τις υπηρεσίες στις επιχειρήσεις και πολύ λιγότερο των κλάδο τροφίμων-ποτών και τη γεωργία όπως υποστηρίζεται από τους Τσέκερη-Σκούλτσο όπως φαίνεται στο επόμενο διάγραμμα.

Figure 0.1. Upstream effects of tourism expenditure in national economies

Source: OECD (2019^[92]), "Providing new OECD evidence on tourism trade in value added", <https://doi.org/10.1787/d6072d28-en>.

Με βάση τον Γ.Τσεκερη (Tsekeris 2014), ο υψηλός βαθμός κεντρικότητας του κλάδου των ξενοδοχείων-εστιατορίων μεταξύ των 64 κλάδων της ελληνικής οικονομίας επιτρέπει να αξιοποιηθεί για να κινητοποιήσει και άλλους τομείς.

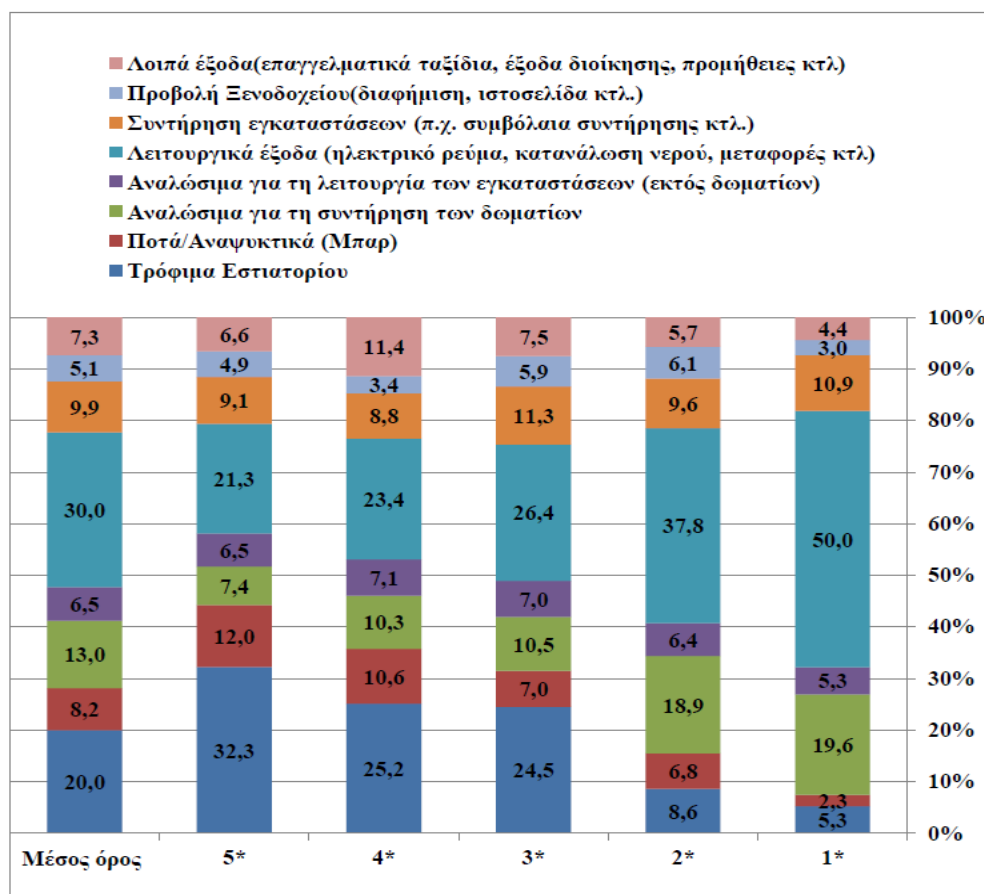
⁴⁸ The OECD produced Tourism Trade in Value Added (TiVA) estimates that uses "non-resident expenditures by households" as a proxy for tourism. The study shows that in terms of upstream effects of non-resident expenditure, on average, across all countries, 1 euro of non-resident expenditure results in 89 cents in domestic value-added and 11 cents in foreign value-added. For each euro of direct domestic value-added generated by non-resident tourism expenditure, an additional 61 cents of indirect value-added is generated in upstream industries. OECD, 2020, p.189)

Κλάδος	Τιμή Κεντρικότητας βαθμού
1 Χονδρικό εμπόριο	0,023
2 Προϊόντα διύλισης πετρελαίου	0,017
3 Κατασκευές	0,017
4 Τρόφιμα-ποτά	0,013
5 Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	0,012
6 Λιανικό εμπόριο	0,011
7 Εξορύξεις & ορυχεία	0,010
8 Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,010
9 Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	0,009
10 Δραστηριότητες υποστήριξης μεταφορών	0,009

Πηγή: Ιδία επεξεργασία από (Tsekeris, 2014).

Ο λόγος αυτός δημιουργεί ενδιαφέρον να καταγραφούν και άλλα δεδομένα της έρευνας τους σχετικά με τη δομή των δαπανών των ξενοδοχείων προς τους άλλους κλάδους της οικονομίας, όπως προκύπτει από τον διαμοιρασμό του κόστους των εισροών που είναι απαραίτητα για τη λειτουργία των καταλυμάτων.

Διάγραμμα 6.8: Διαμοιρασμός κόστους (εκτός αμοιβών) στα καταλύματα του δείγματος

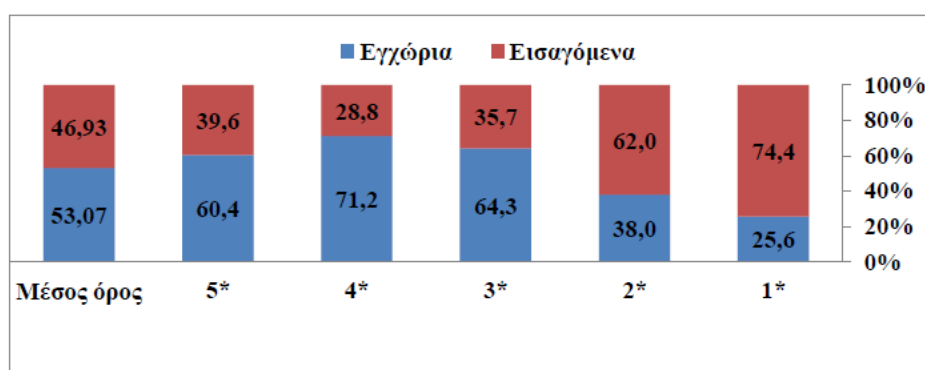

Πηγή: Τσέκερης Θ., Σκούλτσος Σ., σ. 56

Όπως διαπιστώνεται τα λειτουργικά έξοδα (ενέργεια, νερό, μεταφορές κλπ) αποτελούν το σημαντικότερο έξοδο των μονάδων που κυμαίνεται από 21,3% στα ξενοδοχεία 4* μέχρι το 50% στα ξενοδοχεία 1*. Τα τρόφιμα του εστιατορίου να καταλαμβάνουν τη δεύτερη θέση με διακύμανση από το 5,3% στα ξενοδοχεία 1* (που προσφέρουν μόνο πρωινό και όχι σε όλες τις περιπτώσεις) μέχρι το 32,2% στα ξενοδοχεία 5* που εξ αιτίας των διαφόρων τύπων συμβολαίων έχουν υποχρεωτικά γεύματα ή το σύνολο της δαπάνης φαγητού να συμπεριλαμβάνεται στο πακέτο ΑΙ.

Οι Τσέκερης – Σκούλτσος προχώρησαν και σε εκτίμηση του τμήματος κάθε τύπου δαπάνης αγορών αγαθών και υπηρεσιών που γίνεται από το εσωτερικό ή είναι εισαγόμενο. Και ενώ οι λειτουργικές δαπάνες (λογαριασμοί νερού, ύδρευσης κλπ) και η συντήρηση εγκαταστάσεων γίνονται στην τοπική/εθνική αγορά, σε ότι αφορά στις άλλες δαπάνες η παρουσία των εισαγωγών είναι υψηλή. Ακόμη και για τα τρόφιμα όπου κανείς θα υπέθετε ότι η χώρα μας έχει συγκριτικό πλεονέκτημα, το 46,9% των προϊόντων είναι εισαγόμενα. Το ποσοστό αυτό φτάνει στο 74,4% στα καταλύματα 1* γεγονός που υπονοεί ότι γίνονται εισαγωγές πολύ φτηνών προϊόντων (συχνά κακής ποιότητας) από χώρες χαμηλού παραγωγικού κόστους. Πέρα από τις υψηλές τιμές, η αδυναμία συνεργασίας με τους προμηθευτές εμφανίζεται να αποτελεί σημαντικό παράγοντα που οδηγεί στο αποτέλεσμα αυτό.

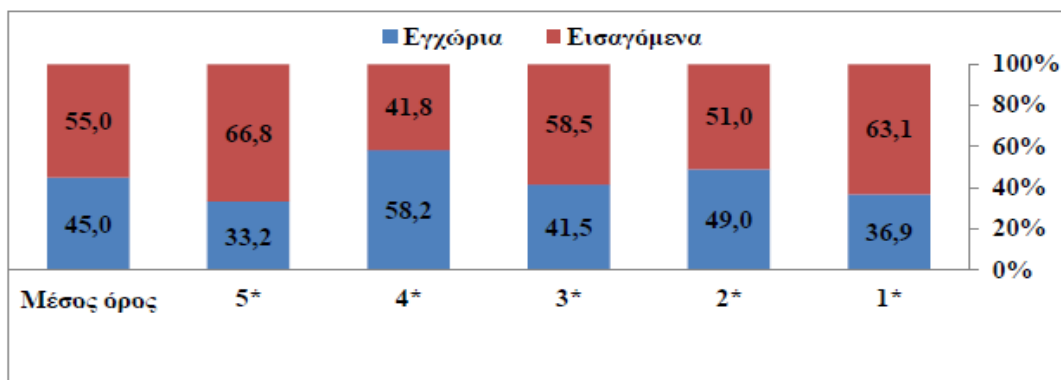
Διάγραμμα 3.4: Διαμοιρασμός κόστους προϊόντων στη κατηγορία των τροφίμων του εστιατορίου (%)

Πηγή: Τσέκερης Θ., Σκούλτσος Σ., σ. 57

Με αυτό το δεδομένο, το γεγονός ότι και για τους άλλους τύπους δαπανών έχουν οι εισαγωγές είναι σημαντικές (πχ. για ποτά 56,7%, για αναλώσιμα συντήρησης δωματίων 47,1%, για αναλώσιμα συντήρησης εγκαταστάσεων 50,2%, για τεχνολογικό εξοπλισμό 75,1%) δεν αποτελεί έκπληξη. Εκπληξη δεν μπορεί να αποτελεί και το γεγονός ότι το 55% της δαπάνης προβολής γίνεται στο εξωτερικό.

Διάγραμμα 3.5: Διαμοιρασμός κόστους προϊόντων στη κατηγορία της προβολής του ξενοδοχείου (%)

Πηγή: Τσέκερης Θ., Σκούλτσος Σ., σ. 59

Οι Τσέκερης – Σκούλτσος εκτίμησαν ότι με βάση τα έξοδα ανά κατηγορία δαπάνης και το ποσοστό συμμετοχής των εισαγωγών σε κάθε μια από αυτές και σε κάθε κατηγορία καταλύματος το ποσοστό διαρροής σε εισαγόμενα προϊόντα και υπηρεσίες είναι: 23,3% για μονάδες 1*, 22,7% για 2*, 25% για 3*, 19,9% για 4* και 30,3% για 5*. Θυμίζουμε ότι οι μονάδες 5* είναι αυτές που έχουν τα υψηλότερα έσοδα.

Σημαντική είναι και το ποσοστό διαρροής, όπως αναμενόταν άλλωστε, σε ότι αφορά τον τεχνολογικό εξοπλισμό που κυμαίνεται μεταξύ 88,1% στα καταλύματα 1* και 71,3% στα καταλύματα 4* (Πηγή: Τσέκερης Θ., Σκούλτσος Σ., σ. 69). Αυτή η δαπάνη αφορά τόσο στην αρχική επένδυση, όσο και στην ανανέωση του εξοπλισμού όπως είδαμε και προηγούμενα.

Στις οικονομικές διαρροές θα πρέπει να προστεθούν και αυτές των αμοιβών των εργαζόμενων που αφορά κυρίως εποχιακό προσωπικό και τα καταλύματα 5*.

Πίνακας 3.2: Κατανομή προσωπικού σε μόνιμο και εποχιακό, κατοίκων και μη Ελλάδας

	Μόνιμο προσωπικό		Εποχιακό προσωπικό	
	Κάτοικοι Ελλάδας	Μη Κάτοικοι Ελλάδας	Κάτοικοι Ελλάδας	Μη Κάτοικοι Ελλάδας
1*	4,0	0,0	0,2	0,0
2*	4,5	0,2	1,8	0,2
3*	4,2	1,1	4,9	1,9
4*	20,8	0,3	36,3	6,1
5*	37,9	0,8	195,2	26,8
Μέσος όρος Δείγματος	15,0	0,6	49,5	7,3

Πηγή: Τσέκερης Θ., Σκούλτσος Σ., σ. 59

Οι διαρροές σε ότι αφορά στο προσωπικό είναι: 0% για καταλύματα 1*, 1,6% για 2*, 20,65% για 3*, 4,06% για 4* και 9,36% για 5*.

Με βάση τα παραπάνω αλλά και τους πίνακες εισροών-εκροών γίνεται η εκτίμηση ότι στα καταλύματα η σύνθεση του παραγόμενου προϊόντος είναι 37% από ενδιάμεσες εισροές και 63% από προστιθέμενη αξία (25% αμοιβές, 7% εισφορές, 31% ακαθάριστο πλεόνασμα). Η εκτίμηση για διαρροές εισοδημάτων στο εξωτερικό ανέρχεται στο 13,27% των συνολικών εσόδων και αυτό αφορά σημαντικό τμήμα των ενδιάμεσων εισροών (περίπου το 22% του συνόλου τους ή το 60% των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών εκτός λειτουργικών και συμβολαίων συντήρησης που δαπανώνται υποχρεωτικά στη χώρα) που θεωρείται υπερβολικό και ακυρώνει σε μεγάλο βαθμό την «κεντρικότητα» της τουριστικής δραστηριότητας.

Πίνακας 3.3.: Διαρροές εισπράξεων ξενοδοχείων στο εξωτερικό

		Διαρροές στο εξωτερικό
Ενδιάμεσες εισροές	37	
<i>Τρόφιμα εστιατορίου</i>	7,4	13% στο σύνολο της δαπάνης των ξενοδοχείων ή το 60% της δαπάνης των συγκεκριμένων κατηγοριών δαπάνης
<i>Ποτά/αναψυκτικά (μπαρ)</i>	2,7	
<i>Αναλώσιμα για τη συντήρηση δωματίων</i>	4,8	
<i>Αναλώσιμα για τη συντήρηση εγκαταστάσεων</i>	2,4	
<i>Προβολή ξενοδοχείου</i>	1,9	
<i>Λοιπά έξοδα</i>	2,7	
<i>Λειτουργικά έξοδα</i>	11,1	Μηδενικές
<i>Συντήρηση εγκαταστάσεων</i>	3,7	Μηδενικές
Προστιθέμενη αξία	63	
<i>Αμοιβές</i>	25	3% στο σύνολο της δαπάνης των ξενοδοχείων ή το 12% της δαπάνης αμοιβών
<i>Εισφορές</i>	7	Μηδενικές
<i>Ακαθάριστο πλεόνασμα (αμοιβή κεφαλαίου)</i>	31	Εξαρτάται από τον ιδιοκτήτη

Πηγή: Πηγή: Τσέκερης Θ., Σκούλτσος Σ., επεξεργασία συγγραφέα

Η αριθμητική εκτίμηση των διαρροών με βάση τα έσοδα του 2013 αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα

Πίνακας 6.27: Σύνοψη αποτελεσμάτων για τη διαρροή εσόδων από τον εισερχόμενο τουρισμό στα καταλύματα και τις εκτός καταλυμάτων δραστηριότητες

Κατηγορία δαπάνης εισερχόμενων τουριστών	Δαπάνη (σε εκατ.)	Ποσοστό εκροής ανά κατηγορία δαπανών	Εκροές (σε εκατ.) ανά κατηγορία δαπανών
Διαμονή	7.370	13,27%	978,0
Αγορές	1.786	10,80%	192,9
Εστίαση	2.600	7,10%	184,6
Ψυχαγωγικές/πολιτιστικές δραστηριότητες	604	5,70%	34,4
Δουπές	827	12,60%	104,2
Δαπάνη Εισερχόμενων Τουριστών (χωρίς μεταφορές)	13.187	11,33%	1.494,1
Αερομεταφορές	1.177	32,50%	382,5
Θαλάσσιες Μεταφορές	133	32,50%	43,2
Σύνολο (εκτός κρουαζιέρας)	14.497	13,24%	1.919,9
Δαπάνη Τουριστών Κρουαζιέρας	468	8,11%	38,0
Δαπάνη Εταιρειών Κρουαζιέρας	227		
Σύνολο	15.192	12,89%	1.957,9

Με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις, αποκτά ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον η προτροπή του ΟΟΣΑ όπως «**Develop integrated national and regional tourism strategies for the medium to long term using tourism as a catalyst for regional development and connecting tourism to local value chains.**»⁴⁹

Αν αυτός είναι ο εθνικός πολλαπλασιαστής, η κατάσταση στις περιφέρειες είναι πολύ διαφορετική. Σύμφωνα με τον Λαμπριανίδη «Οι ελληνικές Περιφέρειες όχι απλά δεν αποτελούν ολοκληρωμένα παραγωγικά συστήματα αλλά θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι «διάτρητες». Σύμφωνα με μελέτη των Φωτόπουλου - Πετράκου (2013)⁵⁰, εάν υπάρξει μια καταναλωτική ιδιωτική δαπάνη ή μια ιδιωτική επένδυση ή μια δημόσια επένδυση 100 ευρώ τότε αυτό που συμβαίνει σε γενικές γραμμές είναι πως το 50% κατευθύνεται στην Αθήνα, περίπου το 25% παραμένει στην Περιφέρεια και το υπόλοιπο διαμοιράζεται στις υπόλοιπες Περιφέρειες. Βεβαίως υπάρχουν πολύ σημαντικές διαφορές μεταξύ των Περιφερειών. Για παράδειγμα, έστω ότι υπάρχει αύξηση της κατανάλωσης κατά 100 μονάδες στην Περιφέρεια της Κ. Μακεδονίας, αυτή προκαλεί αύξηση 156 μονάδων στο σύνολο της επικράτειας. Από αυτές τις 156 μονάδες, το 38,3% μένει στη Κ. Μακεδονία, το 44,7% κατευθύνεται στην Αττική και τα υπόλοιπα ποσοστά κατανέμονται στις υπόλοιπες περιφέρειες, με τις γειτονικές να έχουν ελαφρώς μεγαλύτερα ποσοστά από τις υπόλοιπες». Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις Περιφέρειες Ν.Αιγαίου και Ιονίου και λιγότερο για τη Περιφέρεια Κρήτης.

Το πρόβλημα των διαρροών δεν φαίνεται εντοπίζεται μόνο σε ότι αφορά τη δαπάνη που γίνεται στη χώρα μας, αλλά στη συνολική δαπάνη του τουρίστα αφού με βάση το επικρατούν μοντέλο διακίνησης των τουριστών «από το σύνολο των δαπανών ενός τουρίστα που έρχεται στην Ελλάδα το 45% μένει εκτός χώρας (το παίρνουν ο Tour Operator ή διαδικτυακοί μεσάζοντες ή τουριστικά γραφεία των χωρών προορισμού / αεροπορικές εταιρείες/ ενοικιάσεις αυτοκινήτων) και μόνο το 55% φτάνει

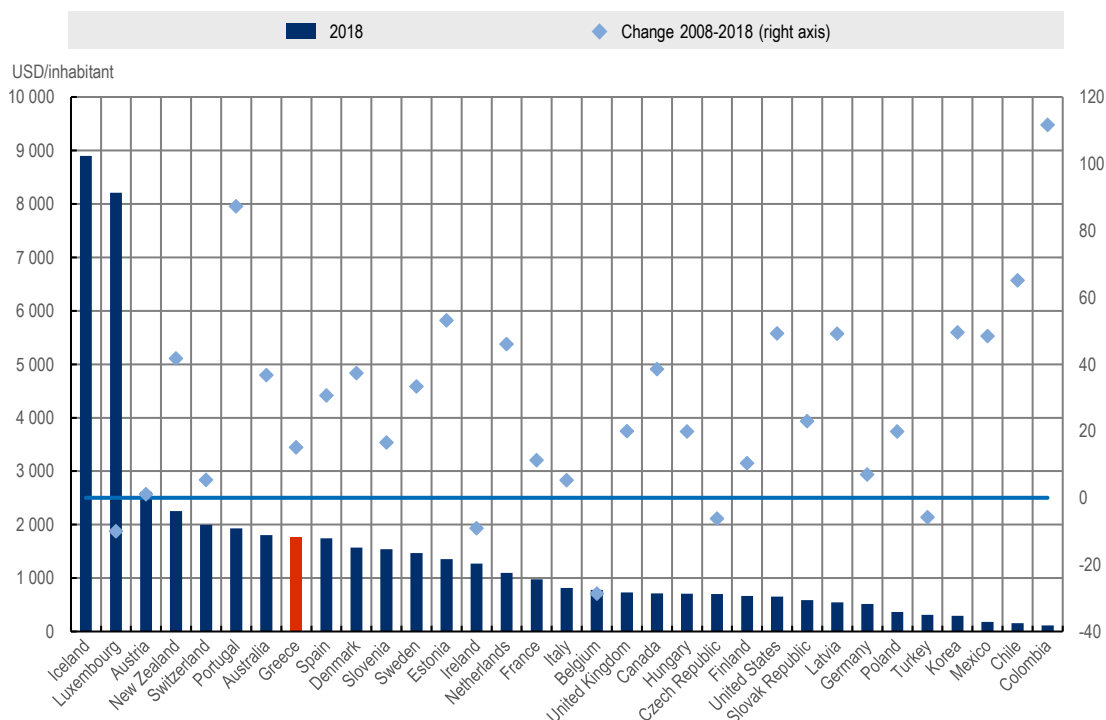
⁴⁹ OECD, 2020, op.cit. p.16

⁵⁰ Φωτόπουλος Ν., Πετράκος Γ. (2013). «Εκτίμηση των επιπτώσεων των ασκούμενων πολιτικών μέσω των επιχειρησιακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ, στο εισόδημα και την απασχόληση των 13 Περιφερειών της χώρας», δημοσίευτη

στην Ελλάδα (καταλύματα 36% / εστιατόρια 9% / εμπορικά καταστήματα 4% / γραφεία εσωτερικού τουρισμού 3,2% / ενοικιάσεις αυτοκινήτων 1,3%)» (Λαμπριανίδης 2020)⁵¹

Επίσης η εξάρτηση της χώρας από τα έσοδα του τουρισμού είναι σχετικά υψηλή αφού είναι η 8^η κατά σειρά χώρα του ΟΟΣΑ στα έσοδα ανά κάτοικο μετά το Λουξεμβούργο, την Αυστρία, την Ελβετία και τη Πορτογαλία και στο ίδιο επίπεδο με την Ισπανία σε ότι αφορά χώρες της Ευρώπης. Αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση «κρίσης» όπως αυτή που διανύουμε εξ αιτίας της πανδημίας οι συνέπειες δεν είναι αμελητέες.

Διάγραμμα 3.4: Έσοδα από τον τουρισμό ανά κάτοικο στις χώρες του ΟΟΣΑ (2008 & 2018)

Πηγή: OECD, 2020

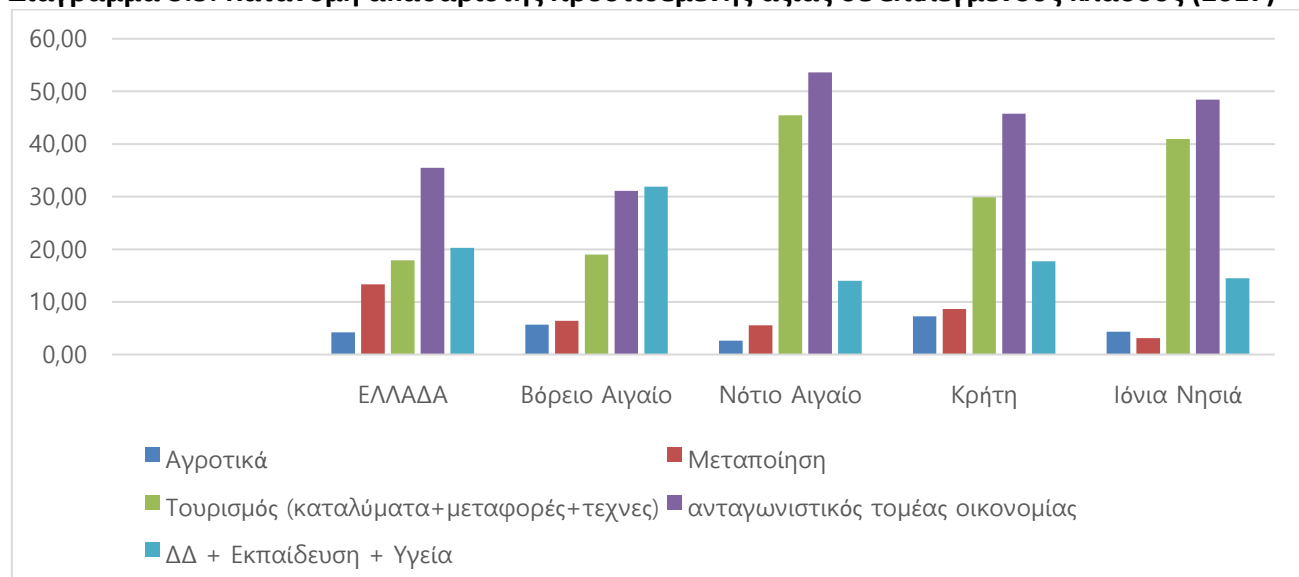
Ενας έμμεσος τρόπος για να εξεταστεί το πως ο τουρισμός επηρεάζει την οικονομική αποτελεσματικότητα αλλά και τη κοινωνική δικαιοσύνη μιας περιοχής, είναι να εξεταστούν συγκριτικά περιφέρειες με κοινά χαρακτηριστικά και διαφορετική τουριστική ανάπτυξη.

Το οικονομικό προφίλ της Περιφέρειας Ν.Αιγαίου (ΠΝΑ) και των Ιόνιων Νησιών (ΠΙΝ) είναι αρκετά παρόμοιο: πολύ μικρός πρωτογενής τομέας και μεταποίηση (κάτω του εθνικού μέσου όρου) και τουριστική δραστηριότητα πολύ υψηλή (2,5 φορές υψηλότερη από τον μέσο όρο). Σε αυτήν οφείλεται η εξωστρέφεια της οικονομίας τους. Παράλληλα ο κλάδος των δημόσιων υπηρεσιών (δημόσια υγεία, παιδεία, υγεία και κοινωνικές υπηρεσίες) έχουν ποσοστιαία χαμηλή συμβολή στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ).

Στην αντίθετη κατεύθυνση κινείται η Περιφέρεια Β.Αιγαίου (ΠΒΑ) όπου η παρουσία του τουρισμού κινείται στο επίπεδο του μέσου εθνικού όρου και το συνολικό ποσοστό των εξωστρεφών κλάδων σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο συγκριτικά με τις άλλες περιφέρειες και τη χώρα. Αντίθετα ο ευρύτερος δημόσιος τομέας ξεπερνά έστω και λίγο τον ανταγωνιστικό και είναι διπλάσιος σε ποσοστό σε σχέση με ΠΝΑ και ΠΙΝ.

Τέλος η Κρήτη βρίσκεται σε μια ενδιάμεση, πιο ισορροπημένη κατάσταση με χαμηλότερη εξάρτηση από τον τουρισμό και με δημόσιο τομέα κοντά στον μέσο όρο της χώρας.

Διάγραμμα 3.5: Κατανομή ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας σε επιλεγμένους κλάδους (2017)

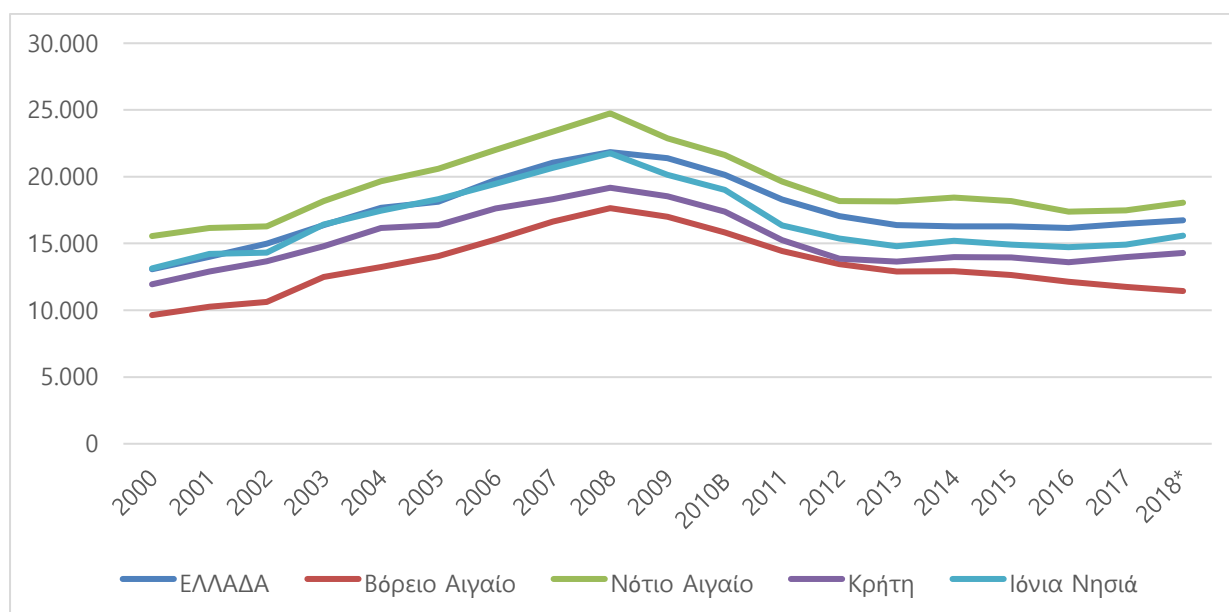

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Εξετάζοντας τη πορεία του κκ ΑΕΠ από το 2000 και μετά διαπιστώνουμε ότι η ΠΝΑ βρίσκεται σταθερά πάνω από το μέσο όρο της χώρας έστω και αν η απόσταση αυτή έχει περιοριστεί (με 100 τον μ.ο το κκ της ΠΝΑ μειώθηκε από 119 το 2000, σε 113 το 2008 και 108 το 2018). Στον αντίποδα η ΠΒΑ που μετά από μια περίοδο σύγκλισης (2000-2008 από 74 σε 81) καταγράφει σημαντική απόκλιση αφού το 2018 βρίσκεται στο 68 και στην τελευταία θέση. Απόκλιση από τον εθνικό μέσο όρο καταγράφει και η ΠΙΝ μετά το 2008. Η απόκλιση αυτή οφείλεται σε μεγάλο βαθμό από την συνεχιζόμενη

ενίσχυση του ρόλου της Πρωτεύουσας στην οικονομία της χώρας και ως ποσοστό του ΑΕΠ που παράγεται εκεί αλλά και ως κκ.ΑΕΠ. Ειδικά σε ότι αφορά στο δεύτερο, ο δείκτης κκ. ΑΕΠ της Αττικής που το 2000 ήταν 126 ανέβηκε το 2018 σε 136 επιβεβαιώνοντας το μέγεθος των παραγωγικών και εισοδηματικών ανισοτήτων της χώρας⁵², που έχει αντίκτυπο και στο που κατευθύνονται τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα και στη περίπτωση του τουρισμού.

Διάγραμμα 3.6: Εξέλιξη κκ ΑΕΠ στην Ελλάδα και τις νησιωτικές περιφέρειες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά στην επίδραση του τουρισμού στη βελτίωση των διαρθρωτικών δεικτών των περιφερειακών οικονομιών, από τον Περιφερειακό Δείκτη Ανταγωνιστικότητας (RCI) προκύπτει ότι η ΠΝΑ, που έχει την εντονότερη τουριστική ανάπτυξη όλων των ελληνικών περιφερειών, υστερεί ιδιαίτερα σε ότι αφορά τόσο τον υποδείκτη της αποτελεσματικότητας όσο και σε αυτόν της καινοτομίας.

Πίνακας 3.5: Περιφερειακός Δείκτης Ανταγωνιστικότητας (RCI) 2019

	GDP_PK_PPS INDEX avg 2015-17 (EU28=100)	RCI 2019	BASIC	EFFICIENCY	INNOVATION
Αττική	91.88	-0.40	-0.87	-0.28	-0.19
Κεντρική Μακεδονία	53.25	-1.06	-1.16	-1.05	-0.93
Κρήτη	57.76	-1.26	-1.24	-1.40	-0.91

⁵² Μια σημαντική αιτία του υψηλού κκΑΕΠ των τουριστικών νησιωτικών περιφερειών είναι ότι το τουριστικό ΑΕΠ παράγεται από εργαζόμενους που δεν κατοικούν μόνιμα στα νησιά με αποτέλεσμα το αυξημένο ΑΕΠ να επιμερίζεται μόνο στους μόνιμους κατοίκους.

Ipeiros	48.44	-1.29	-1.30	-1.33	-1.17
Thessalia	52.34	-1.31	-1.23	-1.35	-1.31
Stere Ellada	60.95	-1.32	-1.18	-1.38	-1.41
Ionia Nisia	62.70	-1.33	-1.15	-1.42	-1.40
Peloponnisos	56.36	-1.37	-1.19	-1.48	-1.38
Notio Aigaio	74.47	-1.39	-1.22	-1.44	-1.55
Dytiki Ellada	50.04	-1.43	-1.33	-1.61	-1.12
Dytiki Makedonia	61.52	-1.44	-1.34	-1.58	-1.26
Anatoliki Makedonia, Thraki	46.96	-1.45	-1.37	-1.57	-1.28
Voreio Aigaio	51.39	-1.61	-1.11	-2.04	-1.26

Τα πρώτα συμπεράσματα που βγαίνουν:

- το πρώτο, ότι οι περιφέρειες με μεγαλύτερη ένταση τουριστικής δραστηριότητας φαίνεται να έχουν καλύτερα άμεσα οικονομικά αποτελέσματα (έστω και με υψηλότερο βαθμό μονοκαλλιέργειας που μειώνει σημαντικά τα τοπικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα) και κυρίως υψηλότερο προϊόν σε σύγκριση με τις μη τουριστικές. Η ΠΝΑ βρίσκεται σταθερά στη 2^η θέση μεταξύ των ελληνικών περιφερειών και πάνω από τον εθνικό μέσο όρο, η ΠΙΝ στη 3^η και η Π.Κρήτης στην 6^η, ενώ αντίθετα η ΠΒΑ στη 13^η.
- το δεύτερο, ότι ο τουρισμός που είχε μια πολύ ισχυρή ανοδική πορεία τη περίοδο μετά το 2013 σε σχέση με τη συνολική πορεία της οικονομίας της χώρας, δεν φαίνεται να κατάφερε να συγκρατήσει τα εισοδήματα που δημιούργησε μέσα στις περιφέρειες που τα δημιούργησαν που φαίνεται να διοχετεύονται κυρίως στην Αττική⁵³ αλλά και στο εξωτερικό.
- Το τρίτο αφορά στα στοιχεία που προκύπτουν από την επιδότηση του Μεταφορικού Ισοδύναμου στις επιχειρήσεις: η συντριπτική πλειοψηφία των φορτωτικών των εμπορευμάτων που κατευθύνονται στα νησιά προέρχεται από τη περιοχή της πρωτεύουσας
- Το τέταρτο, ότι δεν φαίνεται ο τουρισμός να έχει επηρεάσει θετικά την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας των περιφερειών: η ΠΝΑ παρά το αυξημένο κκ ΑΕΠ βρίσκεται σε πολύ χαμηλή θέση μεταξύ των ελληνικών περιφερειών

Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι σε πρόσφατη έκθεση του ο ΠΟΤ έχει υπογραμμίσει ότι ενώ από τα δεδομένα φαίνεται μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ τουριστικής ανάπτυξης και οικονομικής μεγέθυνσης, δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται μια αντίστοιχη σχέση με την ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

⁵³ Από τα στοιχεία που προκύπτουν από την επιδότηση του Μεταφορικού Ισοδύναμου στις επιχειρήσεις, η συντριπτική πλειοψηφία των φορτωτικών των εμπορευμάτων που κατευθύνονται στα νησιά προέρχεται από τη περιοχή της πρωτεύουσας

3.2. Οι επιπτώσεις στην κοινωνική δικαιοσύνη

Σε ότι αφορά τη συμβολή του τουρισμού στην καλύτερη διάχυση του νέου πλούτου που δημιουργείται μέσα από την απασχόληση που έχει προκαλέσει, αυτό αποτυπώνεται από:

- Από τις δημογραφικές εξελίξεις και κατά πόσο ο τουρισμός συνέβαλε στη βελτίωση των δημογραφικών δεδομένων μιας περιοχής, τόσο σε απόλυτα μεγέθη (πληθυσμός), όσο και στα ποιοτικά χαρακτηριστικά.
- Από την εξέλιξη των δεικτών κοινωνικής συνοχής

Όμως το γεγονός ότι η απασχόληση στον τουρισμό έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως παρουσιάσαμε σε προηγούμενη ενότητα και ειδικά έχει άκρως εποχικό χαρακτήρα, επιδρά, όπως και οι άλλες εποχικές εργασίες, με πολύ διαφορετικό τρόπο στη χώρα αλλά και στους επιμέρους προορισμούς από ότι οι θέσεις εργασίας πλήρους και διαρκούς απασχόλησης. Είναι γνωστό ότι σχεδόν στο σύνολο των τουριστικών προορισμών υπάρχει σημαντική μετακίνηση-εισορή απασχολούμενων (εργοδοτών και εργαζόμενων) κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου. Αυτό έχει ως συνέπεια η αύξηση της δραστηριότητας να μην αποτυπώνεται στα στοιχεία της απογραφής του μόνιμου πληθυσμού αφού γίνεται με άλλα κριτήρια. Το ίδιο συμβαίνει με τα στοιχεία της φυσικής κίνησης του πληθυσμού που καταγράφονται με βάση τη μόνιμη κατοικία.

Η εξέλιξη του πληθυσμού στις τέσσερις περιφέρειες μας δείχνει ότι η ΠΝΑ και η Κρήτη παρουσιάζουν παρόμοιες τάσεις, ενώ η ΠΙΝ καταγράφει τάσεις παρόμοιες με την ΠΒΑ παρά τη σημαντική διαφορά σε ότι αφορά στην δομή της οικονομίας που έχει προκαλέσει η τουριστική ανάπτυξη. Αξίζει να σημειωθεί ότι ΠΝΑ και Κρήτη είναι οι μόνες περιφέρειες της χώρας που κατέγραψαν θετική εξέλιξη της φυσικής κίνησης του πληθυσμού μέχρι και το 2019, όταν η τρίτη Περιφέρεια που έχει θετικό πρόσημο φυσικής κίνησης για τη περίοδο 2001-19, η Π.Αττικής, καταγράφει αρνητική εξέλιξη τα τελευταία χρόνια.

Πίνακας 3.4: Δημογραφικές εξελίξεις στις νησιωτικές περιφέρειες

	1951/1981	1981/2011	2011/1951	ΦΚ 2001-19	ΦΚ/πληθυσμός 2011
ΕΛΛΑΔΑ	27,6	11	41,70	-186770	-1,73
Π. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	-20,1	13,8	-9,10	-10001	-4,81
Π. ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	-30,7	2,2	-29,20	-12127	-6,09
Π. ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	-5,6	32,3	24,90	14493	4,69
Π. ΚΡΗΤΗΣ	8,7	24,1	34,80	21257	3,41

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά στους κοινωνικούς δείκτες φαίνεται να επιβεβαιώνεται η προηγούμενη παρατήρηση για την επικράτηση παρόμοιων συνθηκών σε ΠΙΝ και ΠΒΑ (με την ΠΒΑ να έχει συχνά τη χειρότερη

επιδόση) από τη μία και ΠΝΑ και Π.Κρήτης από την άλλη με τη Κρήτη να υπερέχει σε πολλά ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Πίνακας 3.5 : Πληθυσμιακοί και κοινωνικοί δείκτες

	πληθυσμός >70	δείκτης εξάρτησης	πληθυσμός 25-64 με τριτοβάθμια	εκτός εκπαίδευσης και απασχόλησης ΝΕΕΤ	κίνδυνος φτώχειας	% ανεργίας Δ' τρίμηνο 2019	απασχολούμενοι σε επιστημονικά και τεχνολογικά πεδία	% απασχόλησης 2018	% ανεργίας 2018	% ανεργίας μακράς διάρκειας, 2018	% κατόικων μεταναστών 2011
ΕΛΛΑΔΑ	14,9	34,6	31,9	12,5	31,8	16,8	22,5	59,4	19,6	72,5	
Π. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	16,6	36,9	24,6	15,4	28	12,1	17,9	58,9	16,5	54,4	9
Π. ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	17,3	34,1	26,9	25,7	33,6	16,9	18,7	50,6	23	67,5	6,5
Π. ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	11,6	28,2	22,2	16,1	35,9	13	14,6	57,4	17,3	32,6	9,8
Π. ΚΡΗΤΗΣ	13,4	30,2	26,3	13,1	37	12,5	17,3	59,4	13,6	50,4	6,4

Πηγή: Εκθεση ΕΠΑ, Eurostat, OECD

Τέλος θα πρέπει να γίνει και μία αναφορά στον πολλαπλασιαστή απασχόλησης: μόνο ο κλάδος «άθλησης και αναψυχής» εμφανίζει υψηλά άμεσα και έμμεσα αποτελέσματα (2^{ος} κλάδος με συνολική επίδραση 68 πρόσθετους εργαζόμενους για 1εκ ζήτησης), ενώ ο κλάδος ξενοδοχεία-εστιατόρια είναι μόλις 27^{ος} με 33. Προηγούνται ο κλάδος «ταξιδιωτικές υπηρεσίες (24^{ος} με 37) και χερσαίες μεταφορές (21^{ος} με 40).

Συμπεράσματα ενότητας

Οι επιπτώσεις της τουριστικής απασχόλησης φαίνεται να επηρεάζουν θετικά μια σειρά από δημογραφικά στοιχεία (πληθυσμός, ανεργία, δείκτης απασχόλησης κλπ) ιδιαίτερα στην ΠΝΑ, αλλά αυτό δεν φαίνεται να είναι αντίστοιχο του υψηλού κκ ΑΕΠ, όταν για παράδειγμα ο κίνδυνος φτώχειας παραμένει υψηλότερος του μέσου όρου της χώρας.

3.3. Οι επιπτώσεις στη περιβαλλοντική διατήρηση

Στόχος της ενότητας είναι να εκτιμηθεί εάν το περιβαλλοντικό αποτύπωμα του τουρισμού επηρεάζει τη περιβαλλοντική βιωσιμότητα προορισμού, δηλαδή την επάρκεια των πόρων που υποστηρίζουν την απρόσκοπτη ροή των οικοσυστημικών λειτουργιών. Εξετάζεται δηλαδή κατά πόσο το αποτύπωμα του τουρισμού συμβάλλει στο να ξεπεραστεί η φέρουσα ικανότητα του προορισμού.

Ένα πρώτο στοιχείο είναι ότι η κατάσταση του περιβάλλοντος δεν προσεγγίζεται με τον ίδιο τρόπο όπως τα οικονομικο-κοινωνικά δεδομένα όπου συλλέγονται τα δεδομένα σε εθνικό επίπεδο και έχουν ουσιαστικό νόημα. Αντίθετα με την εκτίμηση της παραγωγής όλων των επιχειρήσεων ή τη συ-

νολική απασχόληση, η προσέγγιση του πόρου νερό σε εθνικό επίπεδο (διαθεσιμότητα και κατανάλωση) η ποιότητα εδάφους, η ποιότητα της θάλασσας δεν έχει νόημα παρά μόνο ως εκτίμηση χωρικών δεδομένων.

Ένα δεύτερο στοιχείο είναι το γεγονός ότι δεν είναι γνωστή η περιβαλλοντική πίεση του τουρισμού σε ότι αφορά τη συνολική κατανάλωση πόρων και τη παραγωγή αποβλήτων, αλλά και τη κάλυψη εδάφους που έχει προκαλέσει ο τουρισμός, είναι αδύνατον να γίνει κάποια άμεση αποτίμηση. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η ποιοτική εκτίμηση της κατάστασης των πόρων με βάση έμμεση πληροφόρηση.

Επομένως βασικό στοιχείο της προσέγγισης της συνολικής πίεσης που ασκεί ο τουρισμός στους περιβαλλοντικούς πόρους της χώρας μπορεί να προέλθει από τους δείκτες που έχουμε ήδη υπολογίσει και είναι οι ισοδύναμοι κάτοικοι και η αναλογία τους με τους μόνιμους κατοίκους. Παράλληλα θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η μέγιστη πίεση που μπορεί να ασκηθεί με σε ένα προορισμό με βάση τις διαθέσιμες κλίσεις.

Στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια προσέγγισης των βασικότερων περιβαλλοντικών πόρων (περιβαλλοντικό κεφάλαιο) που επηρεάζονται από τον τουρισμό ώστε να εκτιμήσουμε πόσο ο τουρισμός συμβάλλει στη συνολική επίδραση.

3.3.1 Εδαφος, βιοποικιλότητα και τοπίο

Η άμεση επίδραση από την αστικοποίηση που προκαλεί ο τουρισμός αφορά:

- στην απώλεια του εδάφους που πλέον «σφραγίζεται» (sealed soil) και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για παραγωγή
- στην απώλεια των βιοτόπων που προκαλούν οι κατασκευές κυρίως όταν γίνονται σε περιοχές με περιβαλλοντική αξία, αλλά και στη κατάτμηση τους
- στην υποβάθμιση του τοπίου, με δεδομένο ότι πολλές τουριστικές υποδομές αλλά και παραθεριστικές κατοικίες χτίζονται εκτός σχεδίου πόλεως αλλά και σε «όμορφες» περιοχές και περιοχές που έχουν θέα υποβαθμίζοντας συχνά το τι βλέπουν οι επισκέπτες αλλά και οι μόνιμοι κάτοικοι.

Πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι η αστικοποίηση προκαλεί μόνιμη επίδραση, αφού σχεδόν ποτέ δεν παρατηρείται η αντίστροφη κίνηση.

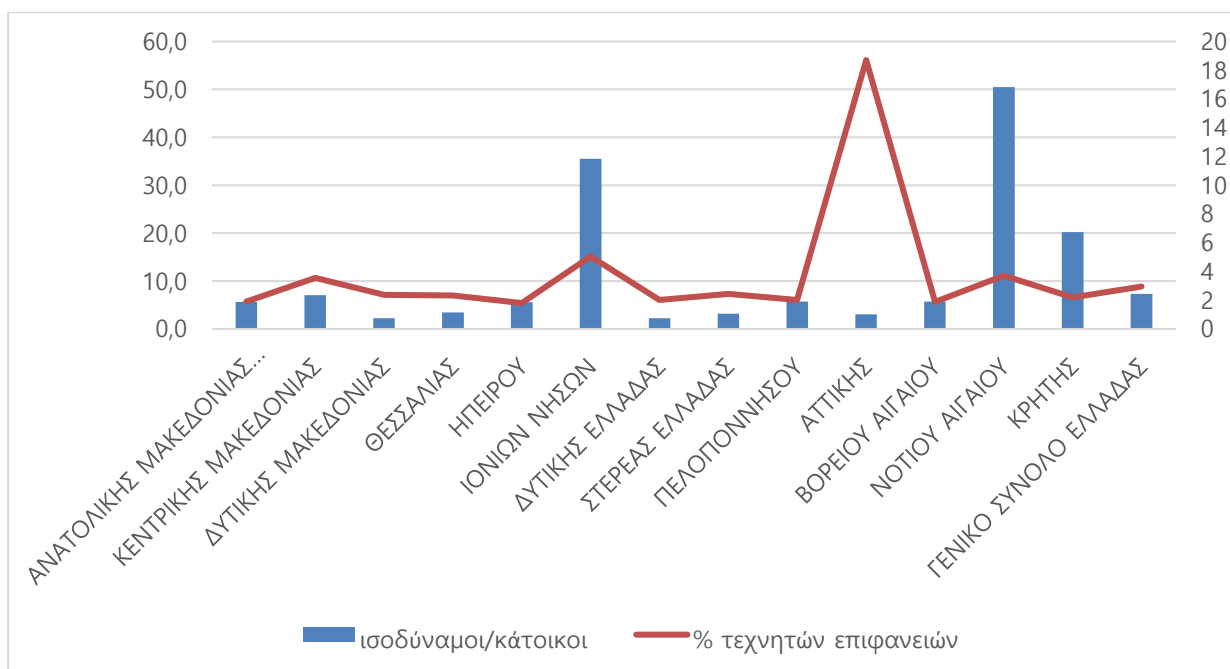
Πίνακας 3.6: Πίνακας συνολικής εκτίμησης συμμετοχής τουρισμού στην δόμηση της επιφάνειας

	ισοδύναμοι/κ άτοικοι	% τεχνητών επιφανειών	αναλογία τουριστικών κλινών/κατοικούμενων
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	5.6	1.91	43.66
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	7.0	3.55	52.48
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	2.3	2.38	51.37
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	3.4	2.32	49.69

ΗΠΕΙΡΟΥ	5.6	1.8	60.14
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	35.5	5.05	106.19
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	2.3	2.02	64.57
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	3.2	2.45	86.70
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	5.7	2.02	101.16
ΑΤΤΙΚΗΣ	3.0	18.71	37.77
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	5.7	1.89	94.61
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	50.5	3.7	102.87
ΚΡΗΤΗΣ	20.2	2.2	59.15
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	7.3	2.95	55.16

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Corine, επεξεργασία συγγραφέα

Διάγραμμα: Σύγκριση % ισοδύναμων κατοίκων/μόνιμους κατοίκους & % δομημένης επιφάνειας ανά περιφέρεια

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Corine, επεξεργασία συγγραφέα

Στην Αττική που έχει πολύ υψηλό ποσοστό δομημένης επιφάνειας (18,71%), αυτό οφείλεται κυρίως στις υπάρχουσες κατοικούμενες κατοικίες λόγω υψηλού μόνιμου πληθυσμού έστω και αν ο απόλυτος αριθμός των δευτερευουσών & παραθεριστικών κατοικιών είναι πολύ υψηλός. Στα Ιόνια Νησιά, τη 2^η περιφέρεια με υψηλό ποσοστό δομημένων επιφανειών (5,05%), ο τουρισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Τέλος και στο Ν.Αιγαίο που είναι η 3^η περιφέρεια με ποσοστό δόμησης πάνω από τον μέσο όρο της χώρας (3,7% έναντι 2,95) ο ρόλος του τουρισμού είναι καθοριστικός.

Ενας άλλος έμμεσος τρόπος για να εξεταστεί κατά πόσο η επίδραση των ανθρωπογενών παρεμβάσεων δημιουργεί πρόβλημα στα οικοσυστήματα και στη βιοποικιλότητα αναφέρεται στη κατάρτιση που προκαλείται. Με βάση τα στοιχεία της μελέτης οι πιο επιβαρυνόμενες περιφέρειες της χώρας μας είναι η ΠΙΝ, η Περιφέρεια Αττικής και η ΠΝΑ.

Name	m_{eff} 2009 (km ²)	s_{eff} 2009 (number of meshes per 1 000 km ²)
(GR) Greece		
Anatoliki Makedonia, Thraki (GR11)	1 359.95	0.74
Attiki (GR30)	75.45	13.25
Dytiki Ellada (GR23)	195.39	5.12
Dytiki Makedonia (GR13)	143.65	6.96
Ionia Nisia (GR22)	35.72	28.00
Ipeiros (GR21)	138.81	7.20
Kentriki Makedonia (GR12)	192.74	5.19
Kriti (GR43)	147.25	6.79
Notio Aigaio (GR42)	82.80	12.08
Peloponnisos (GR25)	140.47	7.12
Stereia Ellada (GR24)	277.94	3.60
Thessalia (GR14)	247.16	4.05
Voreio Aigaio (GR41)	144.33	6.93

Πηγή: EEA, 2011, *landscape fragmentation in Europe*

3.3.2 Ποσότητα και ποιότητα νερού και ποιότητα θαλασσινού νερού

Σε ότι αφορά στο νερό, το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο υπάρχουν προβλήματα λειψυδρίας σε επιμέρους περιοχές και κατά πόσο αυτό οφείλεται στον τουρισμό, δηλαδή στη πρόσθετη ζήτηση που προκαλεί.

Για να αναλυθεί το ισοζύγιο προσφοράς και ζήτησης υδάτινων πόρων στις διάφορες περιοχές της χώρας, με τον Ν. 1739/1987 η χώρα διαιρέθηκε σε 14 υδατικά διαμερίσματα (ΥΔ), το κάθε ένα από τα οποία περιλαμβάνει ένα σύνολο λεκανών απορροής υδάτων (λιμνών, ποταμών, κ.λπ.), όπως προβλέπεται και από την Οδηγία 2000/60 στην οποία η ελληνική νομοθεσία εναρμονίσθηκε με τον Ν.

3199/2003. Στα πλαίσια της εφαρμογής της Οδηγίας, τον Φεβρουάριο του 2008, εκπονήθηκε και η έκθεση του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ) για τους Υδατικούς Πόρους της Χώρας, στο πλαίσιο της καταρτίσεως του «Εθνικού Προγράμματος Διαχειρίσεως και Προστασίας των Υδατικών Πόρων» (ΕΠΔΠΥΠ).

Από τη μελέτη αυτή προέκυψε ο συνημμένος πίνακας που δείχνει τη κατάσταση σε επίπεδο υδατικού διαμερίσματος. Διαπιστώνεται ότι υπάρχουν πολλές περιφέρειες με ελλειμματικό ισοζύγιο όμως μόνο το υδατικό διαμέρισμα του Αιγαίου δέχεται υψηλή πίεση από τον τουρισμό και δευτερευόντως η Κρήτη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Προσφορά και ζήτηση Ιουλίου ανά υδατικό διαμέρισμα

Κ.Α.	Υδατικά διαμερίσματα	Προσφορά	Ζήτηση	Παρατηρήσεις
		Σε εκατ. m ³		
1	Δυτικής Πελοποννήσου	73	55	Πλεονασματικό
2	Βόρειας Πελοποννήσου	122	104	Πλεονασματικό
3	Ανατολικής Πελοποννήσου	56	67	Ελλειμματικό
4	Δυτικής Στερεάς	417	82	Πλεονασματικό
5	Ηπείρου	206	39	Πλεονασματικό
6	Αττικής	64	64	Οριακά πλεονασματικό (1)
7	Ανατολικής Στερεάς	128	176	Ελλειμματικό (2)
8	Θεσσαλίας	223	337	Ελλειμματικό
9	Δυτικής Μακεδονίας	159	136	Πλεονασματικό
10	Κεντρικής Μακεδονίας	137	130	Οριακά πλεονασματικό
11	Ανατολικής Μακεδονίας	354	132	Πλεονασματικό
12	Θράκης	424	253	Πλεονασματικό
13	Κρήτης	130	133	Οριακά ελλειμματικό (3)
14	Νήσων Αιγαίου	7	25	Ελλειμματικό
Σύνολο χώρας		2.500	1.733	

(1) Οι υδατικοί πόροι είναι κατά βάση μεταφερόμενοι από γειτονικά διαμερίσματα.

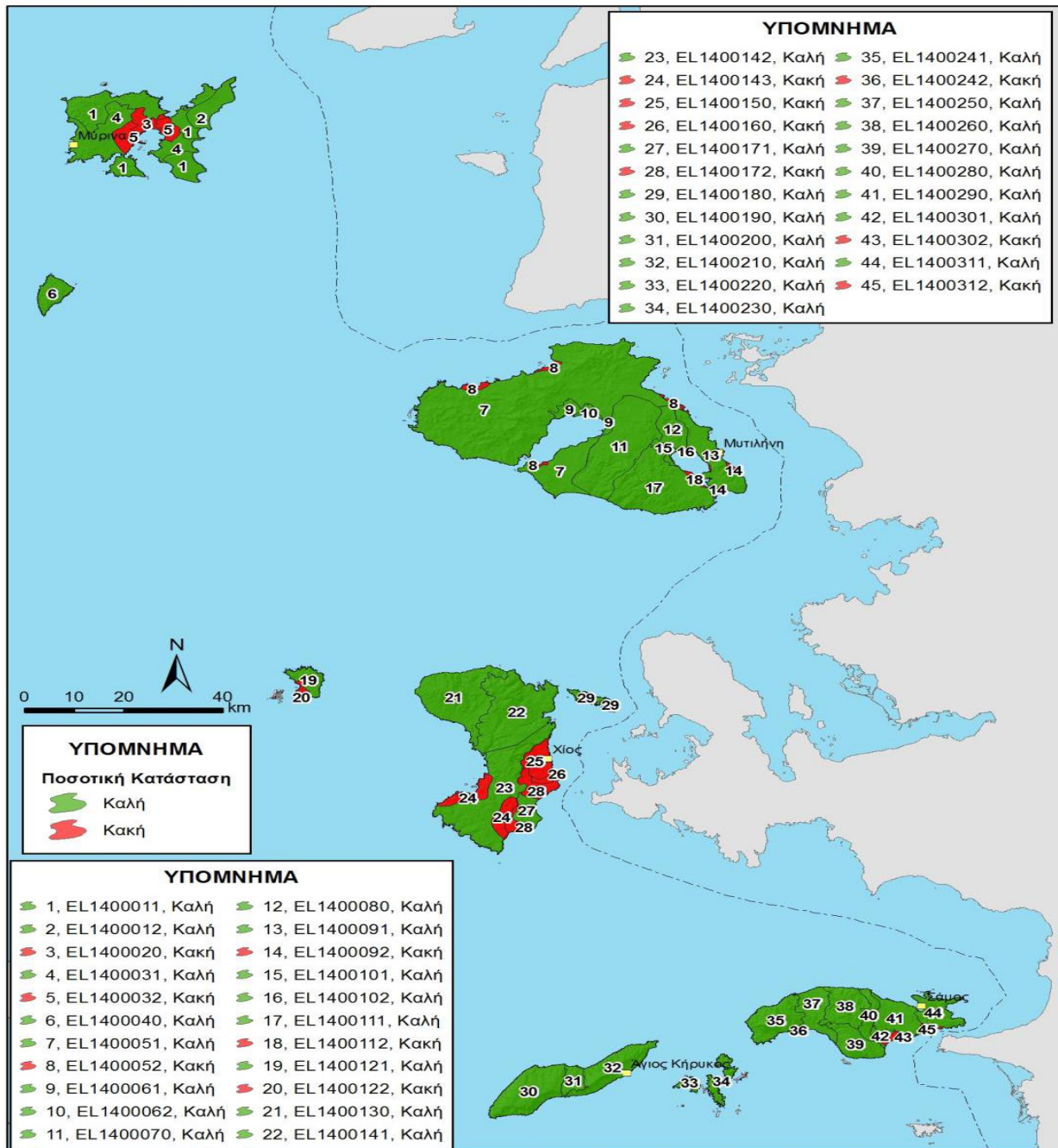
(2) Στα στοιχεία της ΕΣΥΕ οι αρδευόμενες εκτάσεις εμφανίζονται υπερεκτιμημένες και για αυτό το ΥΔ ενώ αυτό σήμερα έχει οριακά επαρκείς πόρους.

(3) Σήμερα, η ζήτηση καλύπτεται πλημμελώς κυρίως από πηγές και γεωτρήσεις.

Πηγή: ΕΠΔΠΥΠ, ΕΜΠ, Φεβρουάριος 2008

Παράλληλα εκπονήθηκε και χάρτης στον οποίο αποτυπώνεται η κατάσταση των επιφανειακών υδάτων.

Χάρτης 3.2 : Χάρτης ποιότητας υδατικών υπόγειων συστημάτων νησιών Β.Αιγαίου

Πηγή: Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Ειδική Γραμματεία Υδάτων 1η Αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών του ΥΔ Νήσων Αιγαίου (EL 14), σ.195

Ο ρόλος του τουρισμού μπορεί να προσδιοριστεί με βάση τις ετήσιες απολήψεις. Όπως φαίνεται στον συνημμένο πίνακα, συχνά η κατανάλωση οφείλεται στη χρήση για άρδευση ακόμη και στη περίπτωση των νησιών όπου η αγροτική δραστηριότητα είναι περιορισμένη. Στις περιπτώσεις που

η ύδρευση αποτελεί σημαντική πίεση, οφείλουμε να εξετάσουμε τη πίεση που ασκεί ο τουρισμός χρησιμοποιώντας τον δείκτη «ισοδύναμου κατοίκου».

Πίνακας 3.7: Μέση ετήσια τροφοδοσία, μέση ετήσια απόληψη, κατανάλωση νερού και ποσοτική κατάσταση σε υπόγεια υδατικά συστήματα νησιών Ν.Αιγαίου

αα	Νησί	Κωδικός ΥΥΣ	Όνομασία ΥΥΣ	Μέση Ετήσια Τροφοδοσία (10 ⁶ m ³)	Μέση Ετήσιες Απολήψεις (10 ⁶ m ³)	Άρδευση (10 ⁶ m ³)	Υδρευση (10 ⁶ m ³)	Κτηνοτροφία (10 ⁶ m ³)	Βιομηχανία (10 ⁶ m ³)	Ποσοτική Κατάσταση
77	Ν.Θήρα	EL1400873	Καμαρίου – Φηρών – Εμπορείου (Γ)	0.06	0.06	0.06	0.00	0.000	0.000	Κακή
78	Ν.Ανάφη	EL1400880	Ανάφης	1.38	0.14	0.14	0.00	0.000	0.000	Καλή
79	Ν.Κουφονήσι	EL1400890	Κουφονησίου	0.16	0.01	0.00	0.01	0.001	0.000	Καλή
80	Ν.Θηρασία	EL1400900	Θηρασίας	1.02	0.01	0.01	0.00	0.000	0.000	Καλή
81	Ν.Ψερίμπος	EL1400910	Ψερίμου	2.46	0.00	0.00	0.00	0.001	0.000	Καλή
ΛΑΠ Δωδεκανήσιων (EL1438)										
82	Ν.Αγαθονήσι	EL1400320	Αγαθονησίου	2.40	0.00	0.00	0.00	0.002	0.000	Καλή
83	Ν.Αρκοί	EL1400330	Αρκίων	1.23	0.00	0.00	0.00	0.001	0.000	Καλή
84	Ν.Λειψοί	EL1400341	Παναγιάς - Μοσχάτου (Α)	0.76	0.00	0.00	0.00	0.000	0.000	Καλή
85	Ν.Λειψοί	EL1400342	Παναγιάς - Μοσχάτου (Β)	0.02	0.03	0.00	0.03	0.000	0.000	Κακή
86	Ν.Πάτμος	EL1400350	Νερομυλίων	1.92	0.33	0.17	0.16	0.004	0.000	Καλή
87	Ν.Λέρος	EL1400361	Λέρου (Α)	1.99	1.16	0.24	0.91	0.011	0.000	Καλή
88	Ν.Λέρος	EL1400362	Λέρου (Β)	0.09	0.10	0.01	0.09	0.001	0.000	Κακή
89	Ν.Κάλυμνος	EL1400370	Πόθειας	0.96	1.11	0.06	1.05	0.001	0.000	Κακή
90	Ν.Κάλυμνος	EL1400380	Βαθέος	1.48	1.53	0.33	1.20	0.002	0.000	Κακή
91	Ν.Κάλυμνος	EL1400390	Καλύμνου	9.85	0.38	0.23	0.15	0.004	0.000	Καλή
92	Ν.Κως	EL1400400	Βορείου τμήματος Ν.Κω	6.96	6.87	3.39	3.47	0.013	0.000	Καλή
93	Ν.Κως	EL1400410	Αντιμάχειας-Κεφάλου	6.19	3.38	2.10	1.26	0.015	0.000	Καλή
94	Ν.Κως	EL1400420	Κεφαλόβρυσης - Ζιας	2.22	1.51	0.63	0.87	0.004	0.000	Καλή
95	Ν.Κως	EL1400430	Δικαίου	4.17	2.09	0.63	1.45	0.016	0.000	Καλή
96	Ν.Κως	EL1400440	Καρδάμαινας	0.18	0.19	0.19	0.00	0.000	0.000	Κακή
97	Ν.Νίσυρος	EL1400450	Νισύρου	1.32	0.02	0.01	0.00	0.004	0.000	Καλή
98	Ν.Αστυπάλαια	EL1400461	Λινοποτίου (Α)	2.59	0.09	0.04	0.04	0.005	0.000	Καλή
99	Ν.Αστυπάλαια	EL1400462	Λινοποτίου (Β)	0.03	0.04	0.04	0.00	0.000	0.000	Κακή
100	Ν.Αστυπάλαια	EL1400470	Αστυπάλαιας	7.51	0.07	0.06	0.00	0.006	0.000	Καλή
101	Ν.Τήλος	EL1400480	Τήλου	4.38	0.25	0.11	0.14	0.003	0.000	Καλή
102	Ν.Σύμη	EL1400490	Σύμης	10.04	0.07	0.03	0.03	0.007	0.000	Καλή
103	Ν.Χάλκη	EL1400500	Χάλκης	6.31	0.00	0.00	0.00	0.003	0.000	Καλή
104	Ν.Ρόδος	EL1400511	Βορείου τμήματος Ρόδου (Α)	34.98	15.18	6.37	8.73	0.077	0.001	Καλή
105	Ν.Ρόδος	EL1400512	Βορείου τμήματος Ρόδου (Β)	4.44	2.13	0.66	1.46	0.005	0.001	Καλή
106	Ν.Ρόδος	EL1400520	Προφ. Ηλία - Σάλακου	3.91	0.01	0.01	0.00	0.002	0.000	Καλή
107	Ν.Ρόδος	EL1400530	Επτά πηγών	6.06	2.32	1.22	1.10	0.007	0.002	Καλή
108	Ν.Ρόδος	EL1400540	Καλάθου - Γαδουρά	3.40	3.07	1.15	1.91	0.001	0.000	Καλή
109	Ν.Ρόδος	EL1400550	Κεντρικής Ρόδου	63.09	6.51	5.16	1.32	0.022	0.001	Καλή
110	Ν.Ρόδος	EL1400560	Ατταβύρου	6.72	0.22	0.22	0.00	0.001	0.000	Καλή
111	Ν.Ρόδος	EL1400570	Απολακκιάς	4.48	1.87	0.80	1.06	0.002	0.000	Καλή
112	Ν.Ρόδος	EL1400580	Γενναδίου	8.19	2.99	0.70	2.29	0.006	0.000	Καλή
113	Ν.Καστελλόριζο	EL1400590	Μεγίστης	2.40	0.02	0.01	0.02	0.002	0.000	Καλή
114	Ν.Κάρπαθος	EL1400600	Κεντρικής Καρπάθου	47.46	1.25	0.03	1.22	0.006	0.000	Καλή
115	Ν.Κάσος	EL1400610	Αγίας Μαρίας - Εμπορείου	0.13	0.13	0.00	0.13	0.000	0.000	Κακή
116	Ν.Κάσος	EL1400620	Κάσου	5.27	0.00	0.00	0.00	0.000	0.000	Καλή

Πηγή: Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Ειδική Γραμματεία Υδάτων 1η Αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών του ΥΔ Νήσων Αιγαίου (EL 14),

Επομένως η ύπαρξη δεδομένων που να προσδιορίζει την τουριστική κατανάλωση νερού, θα επιτρέψει μια περισσότερο ουσιαστική προσέγγιση.

3.3.3. Θάλασσα

Σε ότι αφορά στη ποιότητα του θαλάσσιου νερού τα στοιχεία προέρχονται από τη ποιότητα των νερών κολύμβησης και τις γαλάζιες σημαίες, αλλά και από την εκτίμηση της κατάστασης των παράκτιων υδατικών συστημάτων που γίνεται από τις μελέτες Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών.

Με βάση την έκθεση για το Διαμέρισμα Αιγαίου στα 87 σημεία ελέγχου, στα 70 η οικολογική κατάσταση αναφέρεται υψηλή, στα 16 καλή και μόνο σε μία υπάρχει η ένδειξη μέτρια. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αφορά τουριστική αλλά γεωργική πίεση και κλειστό οικοσύστημα (κόλπος) όπου η ανανέωση των νερών είναι δύσκολη. Σε ότι αφορά στη χημική κατάσταση των περιοχών αυτών, και για τα 87 σημεία ελέγχου η κατάσταση αναφέρεται ως καλή.

Σε ότι αφορά στη ποιότητα των νερών κολύμβησης τα ετήσια δεδομένα δείχνουν υψηλή ποιότητα στη συντριπτική πλειοψηφία των ελέγχων που γίνονται στα πλαίσια είτε της ευρωπαϊκής οδηγίας για τα νερά, είτε της οδηγίας για τις γαλάζιες σημαίες.

Πίνακας 3.8: Συνοπτική κατάσταση ποιότητας παράκτιων και υπόγειων υδατικών συστημάτων νησιών Αιγαίου

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ/ΔΥΝΑΜΙΚΟ	ΛΑΠ Ανατολικού Αιγαίου (EL1436)				ΛΑΠ Κυκλάδων (EL1437)				ΛΑΠ Δωδεκανήσων (EL1438)				ΣΥΝΟΛΟ ΥΔ14					
	Αριθμός	% Αριθμού	Έκταση (km ²)	% Έκτασης	Αριθμός	% Αριθμού	Έκταση (km ²)	% Έκτασης	Αριθμός	% Αριθμού	Έκταση (km ²)	% Έκτασης	Αριθμός	% Αριθμού	Έκταση (km ²)	% Έκτασης		
ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΥΔΑΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ																		
ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΥΣ	ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ	Υψηλή	26	74,3	2.144,8	66,2	33	94,3	3.292,3	97,5	12	70,6	1.768,6	79,1	71	81,6	7.205,8	81,4
		Καλή	9	25,7	1.095,7	33,8	2	5,7	84,8	2,5	4	23,5	425,3	19,0	15	17,2	1.605,8	18,1
		Μέτρια	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5,9	41,0	1,8	1	1,1	41,0	0,5
	ΧΗΜΙΚΗ	Ελλιπής	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Κακή	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Άγνωστη	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Καλή	35	100	3.240,5	100	35	100	3.377,1	100	17	100	2.234,9	100	87	100	8.852,5	100		
Κατώτερη της καλής	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Άγνωστη	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ΥΠΟΓΕΙΑ ΥΔΑΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ																		
ΣΥΝΟΛΟ ΥΠΟΓΕΙΩΝ ΥΣ	ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΠΟΙΟΤΙΚΗ	Καλή	32	71,1	3.543,4	92,9	28	80,0	2.512,9	97,3	28	77,8	2.384,2	96,7	88	75,9	8.440,5	95,2
		Κακή	12	28,9	271,6	7,1	7	20,0	71,0	2,7	8	22,2	81,7	3,3	28	24,1	424,3	4,8
		Άγνωστη	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ΧΗΜΙΚΗ	Καλή	32	71,1	3.543,4	92,9	28	80,0	2.512,9	97,3	28	77,8	2.384,2	96,7	88	75,9	8.440,5	95,2
		Κακή	12	28,9	271,6	7,1	7	20,0	71,0	2,7	8	22,2	81,7	3,3	28	24,1	424,3	4,8
		Άγνωστη	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Πηγή: Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Ειδική Γραμματεία Υδάτων 1η Αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών του ΥΔ Νήσων Αιγαίου (EL 14), σ.107

Παράρτημα 1: Χαρακτηριστικά προϊόντα τουριστικής κατανάλωσης και χαρακτηριστικές τουριστικές δραστηριότητες

Μια σημαντική ιδιαιτερότητα της τουριστικής δραστηριότητας είναι ότι αποτελεί μια καταναλωτική δαπάνη (ζήτηση) που διαμοιράζεται μεταξύ πολλών κλάδων της οικονομίας (προσφορά), ανάλογα με τη συμπεριφορά του κάθε τουρίστα-καταναλωτή. Το υψηλότερο ποσοστό δαπανών κατευθύνεται σε κλάδους που είναι απαραίτητοι για να υπάρξει τουριστικό προϊόν (αυτούς που ονομάζουμε και στη συνέχεια ως βασικούς) όπως οι κλάδοι της διανυκτέρευσης, της εστίασης & ποτού, των μεταφορών (οι υπεραστικές μετακινήσεις συνεπάγονται διανυκτέρευση μακριά από τον τόπο συνήθους παραμονής) και των ταξιδιωτικών πρακτορείων, ενώ ένα μικρότερο και σημαντικά διακυμαινόμενο ποσοστό κατευθύνεται σε υπηρεσίες πολιτισμού (πχ. τέχνες, δραστηριότητες διασκέδασης, μουσεία, βιβλιοθήκες κλπ), σε υπηρεσίες αναψυχής και αθλημάτων, καθώς και σε αγορές και εξαρτάται από το σκοπό του ταξιδιού πχ. ξεκούραση, αναψυχή, εκπαίδευση, υγεία, θρησκεία, αγορές, επίσκεψη φίλων & συγγενών, εθελοντική εργασία, επαγγελματικοί λόγοι κλπ.

Οι υπηρεσίες και τα προϊόντα αυτά παράγονται από επιχειρήσεις από τις οποίες ορισμένες αντλούν το σύνολο των εσόδων τους από τον τουρισμό (πχ. καταλύματα, πρακτορεία), ενώ οι υπόλοιπες αντλούν ένα μεγαλύτερο ή μικρότερο ποσοστό από αυτόν αλλά και από τις δαπάνες που πραγματοποιούν οι μόνιμοι κάτοικοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο κλάδος εστιατορίων-μπαρ όπου ο καταμερισμός των εσόδων εξαρτάται από την αναλογία κατοίκων/τουριστών σε έναν προορισμό, αλλά και την εποχικότητα στη λειτουργία τους. Άλλωστε μια παράμετρος για να ονομαστεί ως «χαρακτηριστικά τουριστική» μια δραστηριότητα πρέπει η ύπαρξη της να εξαρτάται από τα έσοδα που προέρχονται από τον τουρισμό⁵⁴.

Στη προσπάθεια αντιμετώπισης αυτού του προβλήματος οι διεθνείς οργανισμοί (ΟΗΕ, ΠΟΤ (UNWTO), ΟΟΣΑ, EUROSTAT) προχώρησαν στη κατάταξη των δαπανών (από τη πλευρά της ζήτησης) και των δραστηριοτήτων (από τη πλευρά της προσφοράς) ως χαρακτηριστικές τουριστικές δημιουργώντας έναν πίνακα ως κοινή βάση εκτίμησης της τουριστικής δραστηριότητας συγκρίσιμη σε παγκόσμιο επίπεδο, αφήνοντας στις χώρες να προσθέσουν επιπλέον δαπάνες και δραστηριότητες με βάση τις δικές τους ιδιαιτερότητες.

⁵⁴ UN, 2008, International recommendations for tourism statistics, p.51

Figure 5.1
List of categories of tourism characteristic consumption products and tourism characteristic activities (tourism industries)

Products	Activities
1. Accommodation services for visitors	1. Accommodation for visitors
2. Food and beverage serving services	2. Food and beverage serving activities
3. Railway passenger transport services	3. Railway passenger transport
4. Road passenger transport services	4. Road passenger transport
5. Water passenger transport services	5. Water passenger transport
6. Air passenger transport services	6. Air passenger transport
7. Transport equipment rental services	7. Transport equipment rental
8. Travel agencies and other reservation services	8. Travel agencies and other reservation services activities
9. Cultural services	9. Cultural activities
10. Sports and recreational services	10. Sports and recreational activities
11. Country-specific tourism characteristic goods	11. Retail trade of country-specific tourism characteristic goods
12. Country-specific tourism characteristic services	12. Other country-specific tourism characteristic activities

Πηγή: UN, 2008, *International recommendations for tourism statistics*, p.53

Οι δραστηριότητες αυτές έχουν κωδικό σύμφωνα με το ΣΤΑΚΟΔ (NACE2) και μπορούν να προσδιοριστούν στους πίνακες των εθνικών λογαριασμών. Η ανάλυση των δραστηριοτήτων στα συστήματα εθνικών λογαριασμών μπορεί να είναι συνοπτική σε γενικές κατηγορίες (μονοψήφιος κωδικός) ή ιδιαίτερα αναλυτική (μέχρι πενταψήφιο κωδικό) που επιτρέπει καλύτερο προσδιορισμό. Για παράδειγμα οι μεταφορές σε μονοψήφιο κωδικό συμπεριλαμβάνουν εκτός από τις υπεραστικές τις αστικές και τις εμπορευματικές μεταφορές, ενώ σε μεγαλύτερη ανάλυση (τριψήφιο κωδικό) μπορούν να προσδιοριστούν πχ. οι υπεραστικές μεταφορές ανθρώπων που αντιστοιχούν σε δαπάνη τουριστών ή και ημερήσιων επισκεπτών.

Σε μια προσπάθεια σαφέστερου προσδιορισμού των δραστηριοτήτων που προκαλούν τουριστική δαπάνη καταλήξαμε στον παρακάτω πίνακα που χρησιμοποιούμε, όταν τα στοιχεία είναι διαθέσιμα⁵⁵, για τη δική μας ανάλυση βασισμένοι στην αναλυτική αποτύπωση των δραστηριοτήτων από τη στατιστική υπηρεσία των ΗΕ⁵⁶.

Πίνακας ... : Χαρακτηριστικές Τουριστικές Δραστηριότητες και κωδικός ΣΤΑΚΟΔ (NACE2)

Κατηγορία	Δραστηριότητες	κωδικοί
Τουριστικές υπηρεσίες	Καταλύματα	55
	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	56 (εκτός 56.2)
	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	68.1 & 68.2
	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών αι υπηρεσίες κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες	79
	Υπηρεσίες οργάνωσης συνεδρίων και εμπορικών εκθέσεων	82.3
Μεταφορές	Υπεραστικές σιδηροδρομικές μεταφορές επιβατών	49.1
	Εκμετάλλευση ταξι και άλλες χερσαίες μεταφορές επιβατών	49.32 & 49.39

⁵⁵ Η παρουσίαση των κλάδων διαφοροποιείται σε ότι αφορά τον βάθος ανάλυσης (κωδικός) όταν αναφερόμαστε σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο, ενώ συχνά η ανάλυση είναι μικρότερη όταν πρόκειται για στοιχεία απασχόλησης.

⁵⁶ UN, 2008, *International recommendations for tourism statistics*, annex 3, p.122

	Αεροπορικές μεταφορές επιβατών Θαλάσσιες και ακτοπλοϊκές μεταφορές επιβατών Εσωτερικές πλωτές μεταφορές επιβατών Ενοικίαση και εκμίσθωση αυτοκινήτων και ελαφρών μηχανοκίνητων οχημάτων	511 501 504 77.11
Υπηρεσίες πολιτισμού	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση Δραστηριότητες μουσείων Λειτουργία ιστορικών χώρων και κτηρίων πόλων έλξης επισκεπτών Υπηρεσίες βοτανικών και ζωολογικών κήπων και προστατευόμενων φυσικών βιοτόπων	90 91.02 91.03 91.04
Αθλήματα και δραστηριότητες αναψυχής	Ενοικίαση και εκμίσθωση ειδών αναψυχής και αθλητικών ειδών Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα (καζίνο) Εκμετάλλευση αθλητικών εγκαταστάσεων Άλλες αθλητικές δραστηριότητες Δραστηριότητες διασκέδασης και αναψυχής (πάρκα αναψυχής, θεματικά πάρκα, υπηρεσίες παραλιών, υπηρεσίες θεαμάτων)	77.21 92 (920011 & 920012) 93.11 93.19 93.2
Εμπόριο	Εμπόριο τροφίμων και ποτών Εμπόριο καυσίμων Εμπόριο ενδυμάτων και υποδημάτων	47.1. 47.2 47.3 47.71 & 47.72

Πηγή: OECD- UNWTO, 2007, TSA, ΣΤΑΚΟΔ, επεξεργασία συγγραφέα

Σε ότι αφορά στον κλάδο του λιανικού εμπορίου, η μελέτη προτείνει τη συμπερίληψη στον κατάλογο μόνο σε ειδικού ενδιαφέροντος καταστήματα όπως duty free, καταστήματα αναμνηστικών ειδών και ειδών χειροτεχνίας που δεν έχουν συγκεκριμένους κωδικούς. ενώ είναι δεδομένο ότι οι υποκλάδοι του εμπορίου που πωλούν τρόφιμα και ποτά (47.1 & 47.2), καύσιμα (47.3) αλλά πιθανά και αυτοί των ενδυμάτων και υποδημάτων (47.71 & 47.72) προσελκύουν τη τουριστική δαπάνη τους οποίους προτείνουμε να συμπεριληφθούν. Αντίθετα κρίνουμε ότι η συμπερίληψη του συνόλου του κλάδου του λιανικού εμπορίου (47) υπερεκτιμά τη συμβολή του τουρισμού. Αλλωστε και σημαντικό τμήμα του τζίρου των υποκλάδων που προτείνουμε να συμπεριληφθούν γίνεται από τους μόνιμους κατοίκους.

Τέλος στον κατάλογο του ΠΟΤ δεν συμπεριλαμβάνονται οι επιχειρήσεις που παρέχουν «υπηρεσίες οργάνωσης συνεδρίων και εμπορικών εκθέσεων» που κατά την άποψη μας με τη λειτουργία τους συμβάλλουν στην αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας.

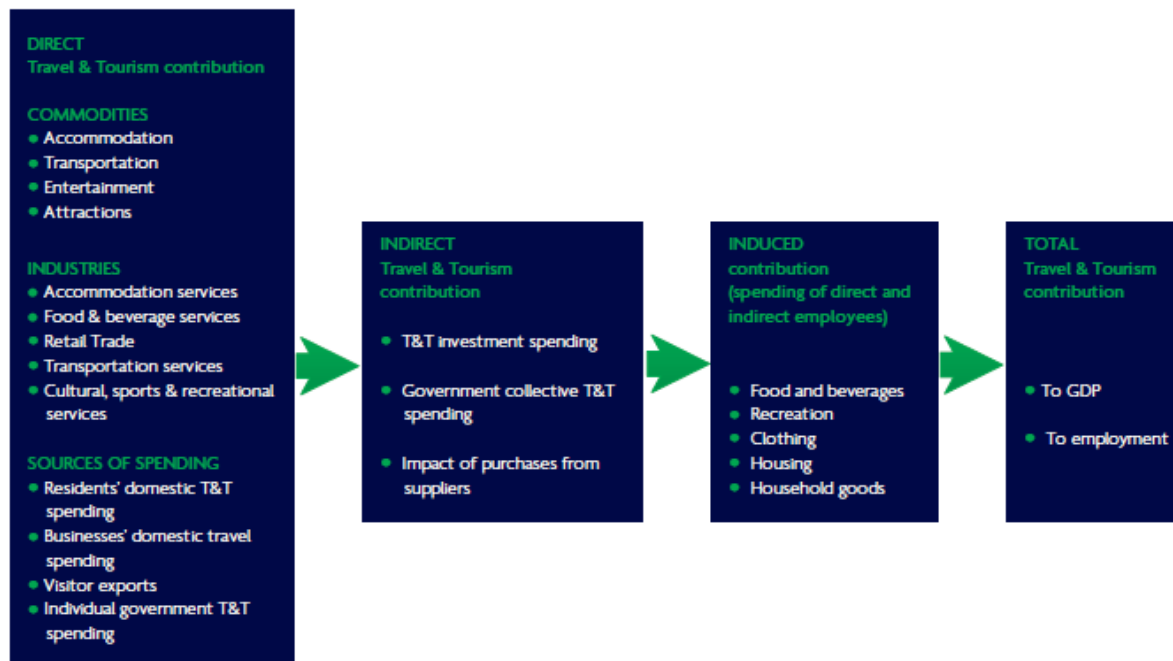
Παράρτημα 2: Βασικές παράμετροι για την καταγραφή του τουρισμού

Παράμετρος	Πηγή
Ξενοδοχειακά καταλύματα	ΜΗΤΕ/ΕΛΣΤΑΤ/Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο
Ενοικιαζόμενα Δωμάτια/Διαμερίσματα	ΜΗΤΕ/ΕΛΣΤΑΤ/
Ιδιωτικά Καταλύματα	ΕΛΣΤΑΤ/AirBNBDNA
Τουριστικές Επιχειρήσεις	ΜΗΤΕ/ΕΛΣΤΑΤ
Τουριστικές Δραστηριότητες	Έρευνα
Τουριστικά θέλγητρα	Μητρώα ΥΠΠΟ, ΥΠΕΝ, ΕΛΣΤΑΤ, έρευνα
Αφίξεις σε προορισμό κατά μέσο μεταφοράς	ΕΛΣΤΑΤ/ΤτΕ/έρευνα
Αφίξεις/Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα	ΕΛΣΤΑΤ
Αφίξεις / Διανυκτερεύσεις σε ενοικιαζόμενα δωμάτια	ΕΛΣΤΑΤ
αφίξεις/Διανυκτερεύσεις σε ιδιωτικά καταλύματα βραχυχρόνιας μίσθωσης	AirBNB DNA / έρευνες
Εισερχόμενος τουρισμός	ΤτΕ ΞΕΕ
Εσωτερικός τουρισμός	ΕΛΣΤΑΤ, ΞΕΕ
Συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων	ΕΛΣΤΑΤ/ΤτΕ/έρευνα ΞΕΕ
Τουριστική Δαπάνη	ΤτΕ/ΕΛΣΤΑΤ/έρευνα
Έσοδα τουριστικών επιχειρήσεων	ΕΛΣΤΑΤ
Κατάσταση Ξενοδοχείων	Έρευνες ΙΝΣΕΤΕ, ΞΕΕ, ΙΤΕΠ
Απασχόληση (τουριστική, συνολική)	ΕΛΣΤΑΤ/ΕΡΓΑΝΗ/ΕΙΕΑΔ
Κατανάλωση ενέργειας	ΔΕΔΗΕ/επιχειρήσεις
Κατανάλωση εδάφους	CORINE/COPERNICUS/ΕΕΑ
Κατανάλωση νερού	ΕΓΥ/Δήμοι
Παραγωγή/Διαχείριση στερεών αποβλήτων	ΕΣΔΑ/ΠΕΣΔΑ/ΤΣΔΑ
Διαχείριση Υγρών Αποβλήτων	ΕΓΥ/Δήμοι
ΑΕΠ/δομή οικονομίας, μητρώο επιχειρήσεων	ΕΛΣΤΑΤ
Δομή οικονομίας-απασχόληση	ΕΛΣΤΑΤ
Δημιουργία Παγίου Κεφαλαίου	ΕΛΣΤΑΤ
Δημογραφικά δεδομένα	ΕΛΣΤΑΤ
Απασχόληση/Ανεργία	ΕΛΣΤΑΤ
Προσδόκιμο ζωής	ΕΛΣΤΑΤ/EUROSTAT
Κατανομή εισοδήματος	ΕΛΣΤΑΤ/EUROSTAT
% πληθυσμού κάτω από όριο φτώχειας	ΕΛΣΤΑΤ
Τοπίο	Έρευνα
Βιοποικιλότητα	ΕΕΑ
Ποιότητα θάλασσας	ΕΕΑ/ ΕΓΥ/ Πρόγραμμα “ποιότητα νερών Γαλάζιες Σημαίες»

Παράρτημα 3. Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία και ο τρόπος υπολογισμού της με βάση την άμεση, την έμμεση και την παράγωγη συμβολή

DEFINING THE ECONOMIC CONTRIBUTION OF TRAVEL & TOURISM

Travel & Tourism is an important economic activity in most countries around the world. As well as its direct economic impact, the industry has significant indirect and induced impacts. The UN Statistics Division-approved Tourism Satellite Accounting methodology (TSA:RMF 2008) quantifies only the direct contribution of Travel & Tourism. But WTTC recognises that Travel & Tourism's total contribution is much greater, and aims to capture its indirect and induced impacts through its annual research.

GREECE (EURbn, real 2017 prices)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018E
1. Visitor exports	12.8	14.4	15.7	16.3	15.7	17.1	18.0
2. Domestic expenditure (includes government individual spending)	9.1	9.3	9.2	9.0	9.1	9.4	10.1
3. Internal tourism consumption (= 1 + 2)	21.8	23.7	24.9	25.3	24.8	26.6	28.1
4. Purchases by tourism providers, including imported goods (supply chain)	-10.8	-11.4	-11.8	-11.7	-11.4	-12.3	-13.0
5. Direct contribution of Travel & Tourism to GDP (= 3 + 4)	11.0	12.2	13.1	13.6	13.3	14.3	15.1
Other final impacts (indirect & induced)	7.0	7.8	8.3	8.7	8.5	9.1	9.7
6. Domestic supply chain							
7. Capital investment	3.1	2.9	2.7	2.9	3.1	3.1	3.2
8. Government collective spending	3.6	3.1	3.0	2.9	2.8	2.9	3.0
9. Imported goods from indirect spending	-1.8	-1.5	-1.4	-1.4	-1.4	-1.4	-1.4
10. Induced	5.7	6.1	6.3	6.7	6.6	6.9	7.3
11. Total contribution of Travel & Tourism to GDP (= 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10)	28.5	30.6	32.1	33.4	33.0	35.0	36.9
Employment impacts (*000)							
12. Direct contribution of Travel & Tourism to employment	356.4	382.9	406.4	426.8	427.0	459.0	482.7
13. Total contribution of Travel & Tourism to employment	731.0	769.5	809.2	860.6	867.3	934.4	987.2
Other indicators							
14. Expenditure on outbound travel	2.6	3.1	3.2	3.4	3.2	3.0	3.0